

Instytut Psychologii
Polska Akademia Nauk

Adam Grudzień

**CZYNNIKI WARUNKUJĄCE POSTRZEGANIE OSÓB
KANDYDUJĄCYCH NA STANOWISKA POLITYCZNE:
ROLA STEREOTYPÓW PŁCIOWYCH**

Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem

prof. dr hab. Anny Kwiatkowskiej

Warszawa 2022

**Pragnę serdecznie podziękować
Pani Profesor Annie Kwiatkowskiej
za nieocenioną pomoc, wspaniałe rady, inspirację
i cały poświęcony mi czas.**

**Ukochani Tato, Mamo i Żono...
Dziękuję za Waszą miłość, wsparcie, poświęcenie
i za to, że nigdy nie wątpiliście.
Praca ta nigdy by nie powstała, gdyby nie Wy.**

**Dziękuję też ukochanym córeczkom – Oliwce i Izie
za przypominanie,
co jest w życiu najważniejsze.**

Streszczenie

Problem: Głównym celem badania było poszerzenie wiedzy na temat czynników warunkujących podejmowane decyzje wyborcze oraz tworzenie opinii na temat polityków, ze szczególnym uwzględnieniem roli stereotypów płciowych. Założono, że w procesie postrzegania sfery politycznej mogą być aktywizowane schematy ról płciowych, gdyż działalność polityczna (utożsamiana z władzą, dominacją oraz rządzeniem), uchodzi za domenę mężczyzn. W związku z tym osoby ubiegające się o stanowiska polityczne oraz różne aspekty ich działalności mogą być postrzegane przez pryzmat stereotypów płciowych.

Procedura badawcza: Przeprowadzono badanie pilotażowe (N = 364), którego celem było sprawdzenie poprawności procedury badawczej. W wyniku modyfikacji zaplanowano i przeprowadzono dwa badania główne. Pierwsze badanie miało charakter eksperymentalny (N = 378; 207 kobiet i 171 mężczyzn; wiek 18 – 68 lat; M = 36; SD = 12,5). Uczestnicy wypełnili kwestionariusz własnego autorstwa „Badanie postaw społeczno – politycznych”, zawierający manipulację eksperymentalną w schemacie: 2(płeć) x 2(stanowisko) x 2 (program). Badanie drugie zostało przeprowadzone w paradygmacie korelacyjno – regresyjnym (N = 244; 134 kobiety i 110 mężczyzn; wiek M = 40; SD = 13). Badani wypełnili kwestionariusz „Badanie postaw społeczno – politycznych” wraz z Kwestionariuszem Przekonań Politycznych (Czarnek i in., 2018), Skalą Orientacji na Dominację Społeczną (adaptacja Klebaniuk, 2009), Skalą Rywalizacyjnego Świata (adaptacja Klebaniuk, 2009), Skalą Niebezpiecznego Świata (adaptacja Klebaniuk, 2009), Skalą Seksizmu (Mikołajczak, 2015).

Wyniki: W pierwszym badaniu potwierdzono hipotezę o lepszym postrzeganiu mężczyzn jako kandydatów na stanowiska polityczne. Dostrzeżono również, że mężczyźni korzystniej oceniają męskich kandydatów, gdy ci poruszają się w obszarach polityki uznawanych za typowo „męskie”, zaś kobiety kandydatki, gdy te podejmują postulaty określone jako typowo „kobiece”. Z kolei kobiety lepiej oceniają mężczyzn niż kobiety w całej sferze polityki. Badanie drugie udokumentowało, że istnieją korelacje między odbiorem kobiety kandydującej na stanowisko parlamentarne, a cechami podmiotowymi osób wydających opinie (szczególnie przekonaniami politycznymi oraz poziomem seksizmu).

Dyskusja: Przeprowadzone badania ukazały, iż w sferze polityki kandydaci na stanowiska różnych szczebli rządowych są postrzegani w sposób stereotypowy ze względu na płeć. Ukazano potrzebę podjęcia działań zmierzających do zwiększenia świadomości społecznej tego problemu oraz wyrównania szans osób kandydujących na stanowiska polityczne.

Słowa kluczowe: polityka, stereotypy, ocenianie, postrzeganie społeczne, role społeczne, role płciowe.

Abstract

Problem: The main aim of the study was to broaden the knowledge of factors determining election decisions and opinions about politicians, with emphasis on the role of gender stereotypes. The study was focused on the personal characteristics that may be related to the perception of politicians. It was assumed that in the process of perception of politics, gender stereotypes can be activated, because political activity (related to power, domination and governing) is considered to be the man`s domain. Consequently, political candidates and some aspects of their activities may be perceived through the prism of a stereotype.

Research procedure: A pilot study was conducted (N = 364) to verify the correctness of the research procedure. As a result of modifications, there were planned two main studies. The first one was of experimental design: 2 (sex) x 2 (political position) x 2 (political program) (N = 378; 207 females and 171 males; age 18 – 68; M = 36; SD = 12,5). Participants received developed questionnaire “Study of social and political attitudes”. The second study was conducted in the paradigm of correlation and regression (N = 244; 134 females and 110 males; M = 40; SD = 13). The participants received questionnaire “Study on social and political attitudes”, and Political Beliefs Questionnaire (Czarnek et al., 2018), Social Dominance Orientation Scale (adapted by Klebaniuk, 2009), Competitive World Scale (adapted by Klebaniuk, 2009), Dangerous World Scale (adapted by Klebaniuk, 2009), Sexism Scale (Mikołajczak, 2015).

Results: The first study confirmed the hypothesis of a better perception of men as political candidates. It has also been noticed that men evaluate male candidates more favorably while they operate in “male” type aspects of politics, and female candidates when their postulates are typically “female”. On the other hand, women judge men better than females in the entire sphere of politics. The second study proved there were correlations between the perception of female parliamentary office candidate and the characteristics of people who evaluate the candidate (especially their political beliefs and the level of sexism).

Discussion: The studies showed that in the area of politics, candidates might be perceived through gender stereotypes lenses. The need to take actions aimed at increasing the social awareness of this problem has been presented, as well as the necessity of equalizing the chances of all political candidates.

Key words: politics, stereotypes, assessment, social perception, social roles, gender roles.

Spis treści

Wprowadzenie	9
CZEŚĆ I.....	13
KONTEKST TEORETYCZNY BADAŃ	13
Rozdział 1.	14
Polityka a płeć.....	14
1.1. Kobiety i mężczyźni w sferze polityki	14
1.1.1. Kobiety i mężczyźni a udział we władzy politycznej - rys historyczny	14
1.1.2. Kobiety i mężczyźni w światowej polityce - kontekst współczesny	16
1.2. Płeć a reprezentacja stanowisk politycznych w Polsce	19
1.2.1. Stanowiska parlamentarne oraz prezydenckie.....	20
1.2.2. Stanowiska samorządowe (lokalne)	21
1.2.3. Płeć a obszar działalności politycznej	22
1.3. Przyczyny dysproporcji płci w polityce.....	23
1.3.1. Płeć w polityce a proces socjalizacji	23
1.3.2. Płeć w polityce a media.....	25
1.4. Zwiększanie aktywności kobiet w życiu politycznym	26
1.4.1. Problematyka parytetów wyborczych	27
1.4.2. Płeć w polityce a działania społeczne.....	28
Rozdział 2.	30
Poznanie społeczne, stereotypy i stereotypy płciowe	30
2.1. Poznanie społeczne a odbiór rzeczywistości	30
2.1.1. Zjawisko oszczędności poznawczej	30
2.1.2. Ciepło (wspólnotowość) i kompetencja (sprawczość) jako podstawowe wymiary spostrzegania jednostek	31
2.2. Postrzeganie społeczne poprzez stereotyp.....	32
2.2.1. Automatyzm stereotypów.....	34
2.2.2. Stereotypowe postrzeganie, jego zalety i wady	35
2.2.3. Kontrolowanie myślenia stereotypowego	35
2.3. Stereotypizacja płciowa.....	36
2.3.1. Różnice międzypłciowe.....	37
2.3.2. Powstawanie stereotypów płciowych.....	38
2.3.3. Postrzegane predyspozycje płciowe w sferze zawodowej.....	41
2.3.4. Płeć w kontekście kierowania i zarządzania.....	42
2.3.5. Płeć a ciepło (wspólnotowość) i kompetencje (sprawczość).....	43

2.3.6. Preferowanie grupy własnej a płeć.....	43
2.3.7. Złamanie norm społecznych - efekt odwetu.....	44
2.3.8. Stereotypy płciowe w kontekście przyszłości	46
2.4. Czynniki indywidualne w poznaniu społecznym i stereotypizacji.....	47
2.4.1 Seksizm	48
2.4.1.2. <i>Seksizm w kontekście ról płciowych</i>	50
2.4.2. Ideologia polityczna	51
2.4.3. Przekonania o nierównościach społecznych.....	56
2.4.4. Przekonania o bezpieczeństwie świata.....	58
2.4.5. Aktywność wyborcza	61
2.4.6. Czynniki socjodemograficzne	62
2.5. Podsumowanie.....	65
Rozdział 3.	67
Problematyka badań własnych.....	67
3.1. Cel badania.....	67
3.2. Pytania i hipotezy badawcze	67
CZĘŚĆ II	71
BADANIA WŁASNE	71
Rozdział 4.	72
Badanie wstępne - pilotażowe	72
4.1. Cel badania wstępnego - pilotażowego	72
4.2. Plan badawczy	73
4.3. Grupa badana.....	73
4.4. Zmienne i ich operacjonalizacja.....	73
4.4.1. Zmienne niezależne	73
4.4.2. Zmienne zależne.....	75
4.5. Narzędzie badawcze	78
4.6. Główne wnioski po przeprowadzeniu badania pilotażowego	78
Rozdział 5.	80
Badanie pierwsze	80
5.1. Metoda.....	80
5.1.1. Grupa badana.....	80
5.1.2. Schemat badania.....	80
5.1.3. Zmienne niezależne i ich operacjonalizacja	81
5.1.4. Zmienne zależne i ich operacjonalizacja	81
5.1.5. Narzędzie badawcze	82

Rozdział 6	84
Analiza badania pierwszego	84
6.1. Badanie pierwsze – weryfikacja hipotez	84
6.1.1. Ocena osób kandydujących – efekty główne	85
6.1.1.1. Wpływ płci osoby kandydującej na jej oceny	85
6.1.1.2. Stanowisko polityczne a oceny kandydatów	88
6.1.1.3. Wpływ rodzaju programu wyborczego (o cechach męskich vs kobiecych) na oceny osób badanych.....	91
6.1.2. Ocena osób kandydujących – efekty interakcyjne	94
6.1.2.1. Zachowania niezgodne z rolą płciową osób kandydujących a oceny badanych	94
6.1.2.2. Niezgodność płci osoby kandydującej ze stanowiskiem	95
6.1.2.3. Niezgodność płci osoby kandydującej z typem programu wyborczego.....	100
6.1.2.4. Płeć jako kategoria faworyzowania własnej grupy	104
6.1.2.5. Płeć respondentów a ocena polityków.....	105
6.1.2.6. Kobiety i mężczyźni a oceny osób kandydujących	106
6.1.2.7. Efekt interakcyjny: płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ programu wyborczego	110
6.1.2.8. Inne efekty interakcyjne dotyczące płci osoby badanej	117
Rozdział 7	119
Podsumowanie i dyskusja wyników badania pierwszego.....	119
7.1. Podsumowanie weryfikacji hipotez.....	119
7.2. Dyskusja	122
7.3. Podsumowanie badania pierwszego	128
Rozdział 8	129
Badanie drugie	129
8.1. Metoda.....	129
8.1.1. Grupa badana.....	129
8.1.2. Schemat badania.....	130
8.1.3. Zmienne zależne (wyjaśniane) i ich operacjonalizacja	130
8.1.4. Zmienne wyjaśniające i ich operacjonalizacja	130
8.1.5. Narzędzie badawcze	133
Rozdział 9	135
Analiza badania drugiego	135
9.1. Badanie drugie – weryfikacja hipotez	135
9.1.1. Czynniki podmiotowe a ocena kandydatki.....	137
9.1.2. Czynniki podmiotowe (socjodemograficzne) a ocenianie kandydatki	144

9.1.3. Czynniki podmiotowe a ocena kandydatki – efekty mediacyjne	146
9.1.4. Czynniki podmiotowe a ocena kandydatki – regresja hierarchiczna.....	150
Rozdział 10	156
Podsumowanie i dyskusja wyników badania drugiego.....	156
10.1. Podsumowanie weryfikacji hipotez.....	156
10.2. Dyskusja.....	158
10.3. Podsumowanie.....	164
Rozdział 11	166
Podsumowanie	166
11.1. Ogólne podsumowanie badań.....	166
11.2. Implikacje.....	167
11.3. Przyszłe kierunki badań.....	168
Literatura cytowana	170
ANEKSY	183
ANEKS 1.....	184
ANEKS 2.....	198
ANEKS 3.....	217
ANEKS 4.....	227

Wprowadzenie

Obserwując współczesny świat, analizując sytuację wewnątrzpaństwową oraz międzynarodową każdego kraju nietrudno dostrzec wszechobecność charakterystycznych relacji panujących pomiędzy reprezentantami danej zbiorowości, polegających na układzie rządzący - rządzeni. Bez względu na to, czy rzecz dotyczy państw wysoko rozwiniętych, rozwijających się, czy nawet reprezentantów tzw. Trzeciego Świata oraz zbiorowości nieorganizowanych pod względem formalnym (plemiona, szczepy), można zauważyć występowanie zachowań i działań określanych mianem politycznych. Zawsze w sposób naturalny kreuje się podział na jednostki, które sprawowały przewodnictwo oraz na jednostki, które temu przewodnictwu się poddawały (Thomas, Martin, Riggio, 2013; Hartliński, 2012). Trudno wyobrazić sobie funkcjonowanie dzisiejszego świata bez polityki, a więc bez sfery przewodzenia.

Polityka w świadomości społecznej może przybierać bardzo różnorodne formy i kształty (Fitzgerald, 2013). Max Weber (1998), uważany za twórcę nowożytnej teorii polityki podaje, że każda osoba parająca się tą dziedziną ubiega się o zdobycie udziału we władzy, a niekiedy zdobycia pełnych, totalnych rządów. Politykę należy zatem kojarzyć bezpośrednio z kierowaniem i chęcią uzyskania możliwości rządzenia.

Polityk jako przywódca podejmuje istotne decyzje, dotyczące nie tylko jego samego, ale całego społeczeństwa (Hartliński, 2012). Oprócz ogromnej odpowiedzialności, istotą przywództwa politycznego jest asymetryczny charakter relacji, która kształtuje się pomiędzy liderem, a jego zwolennikami. Jednostka piastująca ważny urząd polityczny posiada znacznie więcej władzy, niż jednostki podporządkowane (Kasińska-Metryka, 2012). Polityk sprawujący rządy znajduje się na uprzywilejowanej pozycji w społeczeństwie, jego możliwości decyzyjne i wpływowe są znacznie większe aniżeli pozostałych członków zbiorowości. Polityczny lider posiada moc sprawczą, której nie osiągnie żadna osoba znajdująca się poza sferą sprawowania rządów.

Objęcie stanowiska politycznego oraz skuteczne pełnienie zadań z nim związanych wymaga posiadania specyficznych cech i umiejętności. Jak podają badacze (Judge et al., 2002; van Vugt, Ronay, 2013; van Vugt, Grabo, 2015), przywódcą zwykle zostaje jednostka, która posiada kompetencje i zdolności pozwalające polepszyć kondycję życiową danej grupy społecznej oraz ma narzędzia i instrumenty niezbędne do kontrolowania dystrybucji dóbr i obiegu wszelkich informacji w obrębie społeczeństwa. Ponadto lider wyróżnia się

szczególными właściwościami personalnymi, takimi jak ekstrawertyzm, otwartość na nowe doświadczenia, stabilność emocjonalna, ale także odpowiednimi cechami aparycji.

Tak jak przywódca jest potrzebny do utrzymania odpowiedniej struktury grupy społecznej (Hogg, 2001), tak dla jego skutecznego funkcjonowania potrzebna jest możliwość kontrolowania różnych zasobów rozumianych jako czynniki materialne (finanse), wiedza, przywileje, prawa, moc decyzyjna i sprawcza, itp. (Wojciszke, 2011). Władza jest rozłożona nierównomiernie pomiędzy poszczególnymi grupami, a nawet jednostkami w obrębie danej społeczności. Konkretnie zbiorowości lub poszczególne osoby posiadają większą albo mniejszą władzę od innych (Magee, Galinsky, 2008).

Nie każdy polityk posiada ten sam zakres możliwości rządzenia i kierowania. Zależy to od konkretnego stanowiska, np. czy jest się członkiem parlamentu, czy członkiem lokalnej rady gminnej, jak również od dziedziny podlegającej władzy, np. gospodarka kraju, czy edukacja. W społeczeństwie polskim decyzje o największej wadze z punktu widzenia obywatela są podejmowane przez parlament. Sejm oraz senat, w przeciwieństwie do organów władzy samorządowej, nie koncentrują się w swoich działaniach na kwestiach lokalnych, ale na ogólnopństwowych. Władza parlamentarna wyznacza kształt i sposób funkcjonowania państwa we wszystkich jego aspektach (Chybalski, 2011; Lipski, 2011). Z kolei władza samorządowa (terytorialna) pełni odmienne funkcje aniżeli sejm oraz senat. Dotyczą one mniejszej grupy społecznej, którą nie są wszyscy obywatele kraju, ale mieszkańcy relatywnie niewielkiego obszaru, np. konkretnej wsi, miasta, gminy (Kieres, 2006).

Urząd parlamentarzysty jest postrzegany jako ważniejszy aniżeli stanowisko w samorządzie terytorialnym. Obszar władzy posła bądź senatora ma charakter ogólnokrajowy, zaś władza polityka samorządowego ogranicza się do terytorium wewnętrznej jednostki administracyjnej. W przeciwieństwie do izb parlamentarnych, jednostki zarządzające gminą mogą sprawować jedynie funkcję uchwałodawczą, ale nie ustawodawczą (Kieres, 2006). W związku z tym, reprezentanci sejmu i senatu muszą w większym stopniu dbać o wszelkie zachowania formalne oraz stosować pryncypializm wzmacniając swój status, co z kolei nie jest w takim stopniu wymagane od polityków lokalnych (Dziewulak, 2009). Wszelkie problemy i zadania, z którymi zmagają się samorząd terytorialny, z perspektywy obywatela mogą wydawać się bardziej przystępne, tj. takie, na które obywatel ma większy wpływ i które dotyczą go w sposób bardziej bezpośredni niż zadania realizowane przez parlament (Dolnicki, 2006). W ten sposób lokalni politycy samorządowi są zmuszeni do dzielenia się swoją władzą z obywatelami, podczas gdy posłowie oraz senatorowie nie stoją przed takim oczekiwaniem.

Prześwietlając sferę polityczną różnych krajów i obszarów w różnych okresach historycznych można zauważyć, że świat polityki od wieków zdominowany jest przez mężczyzn. Obecnie podejmuje się liczne działania mające zwiększyć udział kobiet we władzy, jednak prymat reprezentantów płci męskiej jest niepodważalny. Można więc zapytać, dlaczego w polityce jest tak mało kobiet, a tak dużo mężczyzn?

Niniejszy projekt badawczy ma na celu poszerzenie wiedzy o tym, czym kierują się ludzie, gdy wybierają swoich przedstawicieli politycznych, na podstawie jakich przesłanek przekazują im władzę. Czy płeć jest istotną przesłanką w podejmowaniu decyzji wyborczych? Czym charakteryzują się ludzie, dla których kategoria płci jest bardzo ważna?

Szukając rozwiązania tego problemu odwołano się w głównej mierze do stereotypów płciowych, które wyznaczają kobietom i mężczyznom określone miejsce w społeczeństwie. Stereotypy te zakładają, że mężczyźni są silni, przywódcy, nie mają problemów z podejmowaniem inicjatywy i braniem odpowiedzialności, zaś kobiety jawią się jako osoby wrażliwe, uległe, z tendencjami do podporządkowywania się. Można więc sądzić, iż zgodnie z panującymi schematami poznawczymi mężczyźni posiadają więcej atrybutów, które są pożądane w piastowaniu stanowisk politycznych, a kobiety takich atrybutów nie posiadają, albo ich cechy są sprzeczne z wymaganiami roli. Analizując rolę stereotypów płciowych w postrzeganiu kobiet i mężczyzn w sferze polityki należy wziąć pod uwagę fakt, że ludzie mogą się różnić pod względem nasilenia tendencji do wykorzystywania stereotypów w formowaniu sądów społecznych.

W celu uzyskania odpowiedzi na powyżej postawione pytania przeprowadzono dwa badania. Pierwsze badanie dotyczyło ewaluacji osoby kandydującej na konkretne stanowisko polityczne pod względem atrybutów charakterystycznych dla roli polityka oraz pod kątem cech osobowości. Postawiono pięć hipotez odnoszących się do roli atrybutów ocenianego obiektu w formułowaniu ocen na jego temat. Do atrybutów zaliczono płeć kandydata, typ programu wyborczego prezentowanego przez kandydata oraz stanowisko, o jakie osoba ta ubiega się. Ocenie podlegały cechy specyficzne dla roli politycznej (kompetencje kandydata, program wyborczy kandydata, przewidywania odnośnie kariery politycznej) oraz cechy osobowości (sprawczości i wspólnotowości). W celu pomiaru zmiennych wykorzystano kwestionariusz skonstruowany na potrzeby badania.

W ramach badania drugiego postawiono cztery hipotezy oraz jedno pytanie badawcze odnoszące się do roli cech ocenianego podmiotu (przekonań politycznych, orientacji na dominację społeczną, przekonań o zagrażającym świecie i seksizmu, a także zmiennych podmiotowych) a postrzeganiem kandydatki do parlamentu z programem wyborczym o

męskich cechach, tj. z programem pozostającym w kręgu męskich spraw, rozumianych stereotypowo. Do pomiaru zmiennych posłużyły: Kwestionariusz Przekonań Politycznych, Skala Orientacji na Dominację Społeczną, Skala Rywalizacyjnego Świata, Skala Niebezpiecznego Świata, Skala Seksizmu oraz kwestionariusz własny.

CZEŚĆ I

KONTEKST TEORETYCZNY BADAŃ

Rozdział 1. Polityka a płeć

1.1. Kobiety i mężczyźni w sferze polityki

Polityka w społeczeństwach demokratycznych (w tym w Polsce) w założeniu jest sferą o cechach egalitarystycznych. W rzeczywistości stanowi ona obszar przejawiania się dysproporcji pomiędzy przedstawicielami grup społecznych. Jednym z czynników, które wskazują na rozróżnienie pomiędzy szeroko rozumianymi układami społecznymi i politycznymi jest płeć. Jak podają Claire Ranzetti oraz Daniel Curran (2008), polityka jest miejscem, które było, jest i najprawdopodobniej będzie zdominowane przez mężczyzn.

Uważa się, że w przestrzeni wyborczej, zarówno w rozmiarze lokalnym jak i ogólnopaństwowym, tworzy się znacznie więcej szans na osiągnięcie sukcesu dla mężczyzn, aniżeli dla kobiet (Fuszara, 2003). Można zatem uznać, że polityka jest sferą silnie patriarchalną. Posiadanie władzy jest zdominowane przez mężczyzn i właśnie w ten sposób jest postrzegane przez społeczeństwo. Nie można wykluczyć, że współcześnie obserwatorzy polityczni i wyborcy są na tyle przyzwyczajeni do sytuacji, w której przedstawiciele jednej płci zajmują główne stanowiska zarządcze, że traktują to jako rzecz naturalną, której nie należy w żaden sposób zmieniać (Connell, 2013).

1.1.1. Kobiety i mężczyźni a udział we władzy politycznej - rys historyczny

Kobiety posiadają czynne (związane z możliwością udziału w głosowaniu wyborczym oraz oddania głosu) oraz bierne (dotyczące kandydowania w wyborach) prawa wyborcze w większości krajów świata. Pierwszym państwem, które przyznało kobietom prawo głosu w wyborach były Nowa Zelandia (1893 rok), zaś pierwszym państwem, które pozwoliło kobietom brać bierny udział w wyborach była Australia (1902 rok). W Europie pionierami zmian w kierunku politycznego egalitaryzmu płciowego były kraje skandynawskie - Finlandia, Norwegia, Dania, a także Islandia (początki XX wieku). W Polsce kobietom prawa wyborcze przyznano w 1918 r., a więc w tym samym czasie co mieszkankom Irlandii i Wielkiej Brytanii (początkowo z pewnymi ograniczeniami) oraz obywatelkom Litwy, Niemiec i Austrii (Niewiadomska-Cudak, 2013a). Wprowadzone wówczas w Polsce regulacje zakładały, iż prawo wybierania przysługuje każdemu polskiemu obywatelowi, który ukończył 21 rok życia, bez względu na jego płeć. Ponadto zgodnie z nowym prawem, Polki mogły po raz pierwszy kandydować do Izby Sejmowej.

Warto jednak zaznaczyć, iż obywatelki niektórych państw dopiero od kilku - kilkunastu lat mogły uczestniczyć w życiu politycznym w wymiarze czynnym. Relatywnie niedawno prawa wyborcze zostały uzyskane przez mieszkanki Arabii Saudyjskiej (od 2015 r.), Zjednoczonych Emiratów Arabskich (od 2006 r.), Kuwejtu (od 2005 r., po wcześniejszej utracie tych uprawnień w 1999 r.) oraz Omanu (od 2003 r.). Krajem, w którym nadal występuje dysproporcja w prawach wyborczych, jest Liban. W tym państwie mężczyźni obejmują formalny nakaz brania czynnego udziału w wyborach, natomiast głosowanie przez kobiety jest dobrowolne, zaś by móc zagłosować, kobieta musi legitymizować się minimum podstawowym wykształceniem (Żukowski, 2011).

Droga, którą musiały przebyć kobiety aby uzyskać prawa posiadane od wieków przez mężczyzn, nie była łatwa. Zawiłość związana ze zdobyciem pełnych praw publicznych wynikała głównie z faktu, iż od wczesnych wieków pozycja kobiet była niższa aniżeli pozycja mężczyzn. Okres historyczny trwający do XIX stulecia jest postrzegany jako czas kompletnego paternalizmu, w którym płeć oficjalnie i formalnie wyznaczała prawa, obowiązki oraz możliwości, z uprzywilejowaną pozycją mężczyzn. Kobiety zazwyczaj traktowano jako jednostki będące swoistym dodatkiem do mężczyzn, który je uzupełniał (dodawał atrybutów), ale nie był na równi z nimi. Wobec kobiet oczekiwano przede wszystkim podporządkowania się, uległości oraz zrezygnowania z wszelkich dążeń do autonomii i niezależności (Leśniak-Moczuk, 2015).

Mężczyzna przez stulecia dzierżył pozycję, która zapewniała mu większy dostęp do władzy, dóbr materialnych, a także prestiżu i autorytetu (Leśniak-Moczuk, 2015). Wykluczenie społeczne kobiet miało podłoże kulturowe, a więc nie wynikało z przesłanek obiektywnych. Było ono uwarunkowane przede wszystkim społecznym przyzwoleniem, a niekiedy postrzegany jako obowiązek, na pełnienie przez reprezentantów poszczególnych płci tradycyjnych ról kulturowych (Żukowski, 2010).

Wzmianki o pierwszych zorganizowanych działaniach mających na celu przyznanie kobietom praw politycznych analogicznych do męskich pojawiały się w XIX wieku. Walka o prawa wyborcze wpisała się w szeroki protest, jakim były dążenia do zwiększenia przez kobiety własnych praw, w tym dotyczących swobód obywatelskich, dostępu do edukacji oraz budowania niezależności finansowej (Wójtewicz, 2017). W ówczesnym okresie były to żądania wręcz rewolucyjne, które spotykały się początkowo z dużą dezaprobatą i niezadowoleniem znacznej części społeczeństwa. Powoływano się na stereotypową delikatność, uległość oraz zależność kobiet, które to cechy postrzegano jako pozostające w konflikcie z wizerunkiem idealnego polityka, czy też osoby sprawującej kontrolę nad ważną sferą społeczną. Zaczęły

pojawić się jednak coraz lepiej zorganizowane, skupiające coraz większą liczbę osób oraz zdobywające coraz większą ilość zwolenników grupy, jak sufrażystki (Samouiller, Jabre, 2007).

Nasilony w XIX wieku europejski ruch emancypacyjny kobiet doprowadził do osłabienia patriarchalnego układu społecznego. Kobiety zaczęły zyskiwać coraz więcej praw; umożliwiono im podejmowanie studiów, otwierał się dla nich rynek pracy (Wójtewicz, 2017). Jak zaznacza Tadeusz Szlendak (2010), kobiety przekroczyły próg domu, który stanowił symbol pewnej granicy (bariery) oraz wkroczyły w obszar publiczny, który dotychczas przeznaczony był jedynie dla męskiej części społeczeństwa. Zaczął zmieniać się układ sił pomiędzy obydwoma płciami: z nierównego, bazującego na relacji dominacji i uległości, w kierunku partnerskim.

Spółeczeństwo polskie w okresie walk sufrażystek, feministek oraz emancypantek o prawa kobiet znajdowało się w bardzo specyficznym położeniu. Ze względu na priorytetowe działania zmierzające do odzyskania niepodległości przez Polskę, kwestie równouprawnienia kobiet i mężczyzn stanowiły mało ważny temat (Ciechomska, 1996). Wchodzenie w role męskie było wynikiem nie działań równościowych, ale było skutkiem konieczności sytuacyjnej, związanej z walką narodowowyzwoleńczą. Gdy Polki przejmowały zadania mężczyzn, dotyczące chociażby pracy fizycznej, czy też prac zarobkowych, ich wysiłki idealizowano, co utrzymywało postrzeganie kobiet jako jednostek przedkładających potrzeby rodzinne i domowe nad swoje indywidualne (Graff, 2014). Ruch kobiecy kształtował się wolno, później niż w społeczeństwach Stanów Zjednoczonych oraz Europy Zachodniej. Procesy zmian rozwinęły się dopiero na początku XX wieku, gdy Polki weszły na rynek pracy oraz rozpoczęły edukację uniwersytecką, co w znacznym stopniu zmieniło ich pozycję rodzinną i społeczną, jednak nie do poziomu równego mężczyznom (Wójtewicz, 2017). Do jednego z największych wydarzeń emancypacyjnych z perspektywy obywaterek Polski doszło w 1918 roku, gdy przyznano im czynne oraz bierne prawa wyborcze. Wejście kobiet do sejmu rozpoczęło ich dochodzenie do ważnych stanowisk publicznych oraz politycznych (Niewiadomska-Cudak, 2013a).

1.1.2. Kobiety i mężczyźni w światowej polityce - kontekst współczesny

Obserwatorzy życia politycznego często wskazują, iż XXI wiek może być traktowany jako okres sukcesów, z perspektywy wkraczania kobiet w sferę polityki. We wcześniejszych latach dostrzegano, iż nawet w przypadku zdobycia przez kobietę władzy, bardzo często mężczyźni

pełnili wokół niej funkcje doradcze i wspomagające, co w sposób nieformalny pozbawiało kobietę części tej władzy. Utarło się wówczas przekonanie, że kobieta, nawet jeśli pełni funkcję decyzyjną (zarządzającą), to najprawdopodobniej jest wspierana (a nawet sterowana) przez przedstawicieli płci męskiej. Wskazuje się co prawda na sukcesywne zmniejszanie tego zjawiska, ale nie można mówić o jego całkowitym wyeliminowaniu (Musiał-Karg, 2010).

Do wzrostu udziału kobiet w życiu politycznym niewątpliwie przyczynił się coraz większy ich udział w życiu publicznym w szerokim ujęciu. Kobiety pełniąc coraz liczniejsze funkcje publiczne i zawodowe w sferach wymagających profesjonalizmu, odpowiedzialności oraz fachowości mogły zaprezentować się jako osoby odpowiednie do tych stanowisk. Warto zauważyć, że kobiety, które w swoich działaniach i zachowaniach politycznych wykazały się stanowczością, konsekwencją oraz silnym przywództwem, a więc przyjmowały postawy stereotypowo męskie, nierzadko otrzymywały przydomek "żelaznej damy", czyli postaci wyróżniającej się spośród innych kobiet. Zatem kobieta silna i zdecydowana nie jest typową, przeciętną reprezentantką swojej płci w odbiorze społecznym.

Postacią, która często kojarzona jest z "żelaznym" określeniem jest brytyjska premier Margaret Thatcher. Okres, w którym objęła najważniejszy urząd w Izbie Gmin, był postrzegany jako trudny i skomplikowany. Dokonała licznych zmian gospodarczych i ekonomicznych w Zjednoczonym Królestwie, które wprowadzała z determinacją oraz nierzadko radząc sobie ze sprzeciwem części grup społecznych (głównie związków zawodowych). Ponadto musiała zmierzyć się z wyzwaniem międzynarodowymi, jak konflikt z Argentyną o Wyspy Falklandzkie, czy też kwestia trudnych relacji ze Związkiem Radzieckim (Kosman, 2012).

Rozpatrując relatywnie niedawne wydarzenia polityczne również można dostrzec postacie kobiece, pełniące bardzo ważne funkcje polityczne, wymagające przyjęcia dużej odpowiedzialności. Należy wymienić spośród nich Julię Tymoszenko (pierwsza kobieta premier w parlamencie ukraińskim), Theresę May (do 2019 roku premier Wielkiej Brytanii), Dalię Grybauskaitė (pierwsza kobieta prezydent Litwy, pełniąca urząd przez 10 lat do 2019 roku), Dilmę Rousseff (pierwsza w historii prezydent Brazylii, utraciła stanowisko w 2016 roku), Marię Corazon Aquino (prezydent Filipin w latach 1986 - 1992, pierwsza w historii kobieta prezydent kraju azjatyckiego), czy też Ellen Johnson-Sirleaf (pierwsza kobieta prezydent państwa afrykańskiego - Liberii, piastująca stanowisko przez 12 lat do 2018 roku, a także laureatka Pokojowej Nagrody Nobla). Również we współczesnym świecie polityki można zauważyć kobiety sprawujące wysokie funkcje państwowe. Warto wskazać w tym miejscu na Angelę Merkel (pełniąca funkcję kanclerza Niemiec nieprzerwanie przez 16 lat do 2021 roku), Ursulę von der Leyen (od 2019 roku przewodnicząca Komisji Europejskiej,

poprzednio minister obrony Niemiec), Kersti Kaljulaid (pierwsza kobieta prezydent Estonii), Katrin Jakobsdottir (premier Islandii, zadeklarowana pacyfistka i feministka), Ernę Solberg (premier Norwegii w latach 2013 - 2021, posiadająca przydomek "Żelazna Erna"), Kolindę Grabar-Kitarović (prezydent Chorwacji od 2015 do 2020 roku, wcześniej minister ds. zagranicznych), Anę Brnabić (pierwsza kobieta premier Republiki Serbii), Magdalenę Andersson (pierwsza kobieta premier Szwecji) czy też Sannę Marin (najmłodsza osoba pełniąca urząd premiera Finlandii).

Parlament Europejski również jest strukturą polityczną, w której występują podziały płciowe, jednak z tendencją zmierzającą do wprowadzenia równego rozkładu płci. W kontekście polityki europejskiej płcią dominującą byli mężczyźni - w 2014 r. przewodniczyli 14 z 22 komisji parlamentarnych, 32 z 40 delegacji parlamentarnych oraz piastowali więcej stanowisk dyrektorów generalnych, dyrektorów i kierowników działów. Odsetek kobiet w kadencji Parlamentu Europejskiego w latach 2009 - 2014 wynosił 35% (Kobiety w Parlamencie Europejskim, 2014). Obecnie kobiety stanowią 40% całego składu poselskiego Parlamentu Europejskiego, zaś w przypadku dwóch państw, tj. Szwecji oraz Finlandii, polityczna reprezentacja kobiet w Parlamencie Europejskim jest większa aniżeli mężczyzn (Kobiety w Parlamencie Europejskim, 2019). Kobiety zaczęły także przewodzić większej liczbie komisji oraz piastować inne ważne funkcje unijne.

Pomimo licznych zmian dotyczących rozszerzania możliwości kobiet w uczestniczeniu w życiu politycznym, nadal monopol w zajmowaniu stanowisk publicznych praktycznie na całym świecie posiadają mężczyźni. Uważa się, że w zdecydowanej większości krajów od wielu lat najważniejsze i najistotniejsze stanowiska zarządcze były sprawowane przez przedstawicieli płci męskiej. Reprezentacja kobiet najczęściej była skromna pod względem podejmowania decyzji politycznych oraz wszelkich orzeczeń mających realny wpływ na jakość funkcjonowania danego państwa (Renzetti, Curran, 2008).

W większości państw głównymi przywódcami są mężczyźni, szczególnie w przypadku elitarnej grupy krajów G7 - Stanów Zjednoczonych (Joe Biden), Francji (Francois Macron), Japonii (Yoshihide Suga), Wielkiej Brytanii (Boris Johnson), Włoch (Mario Draghi), Kanady (Justin Trudeau) oraz Niemiec (Olaf Scholz). Podobnie w większości krajów mężczyźni stanowią dominującą reprezentację w poszczególnych organach władzy, zaś w wielu obszarach (głównie tereny Bliskiego Wschodu, państwa Arabskie, kraje Pacyfiku) nadal dźwierzają formalnie dominującą pozycję względem kobiet (Urbaniak, 2015).

Władza już w okresie socjalizacji prezentowana jest jako sfera o charakterze męskim, która od wieków przypisywana jest przede wszystkim mężczyznom (Bourdieu, 2004). Kobiety

najczęściej otrzymują społeczne przyzwolenie na posiadanie władzy w sytuacjach, gdy rządzenie ma opierać się w głównej mierze na współpracy, dążeniu do konsensusu i porozumieniu, zaś mężczyźni gdy dostrzegają konieczność zdominowania lub pokonania innej grupy (van Vugt, Spisak, 2008). W ujęciu generalnym zazwyczaj mężczyźni są widziani jako preferowani i bardziej pożądanymi przywódcami oraz liderzy (Elsesser, Lever, 2011). Można także zaobserwować sytuacje, w których kobiety otrzymują społeczne przyzwolenie na aktywność w życiu politycznym, jeśli kontynuują działalność męża bądź ojca. Jako przykład warto przytoczyć postacie Indiry Ghandy (była premier Indii, objęła urząd po ojcu), Isabel Peron (była prezydent Argentyny, wcześniej stanowisko piastował jej mąż), czy też Benazir Bhutto (była premier Pakistanu, wcześniej rządy sprawował jej ojciec).

1.2. Płeć a reprezentacja stanowisk politycznych w Polsce

Trend światowy, w którym mężczyźni pełnią dominującą rolę w polityce, jest obserwowany również w społeczeństwie polskim. Polska na tle innych państw nie stanowi wyjątku w kontekście rozłożenia stanowisk politycznych. Pomimo faktu, iż obecnie dochodzi do przemian w obszarze polityki, gdzie kobiety coraz częściej stają się istotnymi reprezentantkami życia politycznego, to dominacja mężczyzn jest cały czas dostrzegalna. Nie oznacza to jednak, że w Polsce mężczyźni pełnią totalną władzę, a udział kobiet w rządzeniu nie istnieje.

Analizując środowisko polskich reprezentantek polityki nietrudno dostrzec kobiety, które stosunkowo niedawno obejmowały lub obecnie obejmują ważne stanowiska i urzędy, zarówno na szczeblu państwowym jak również międzynarodowym. Należy wskazać na takie osoby jak Hanna Suchocka (premier Polski w latach 1992 – 1993), Ewa Kopacz (premier Polski w latach 2014 - 2015, później wiceprzewodnicząca Parlamentu Europejskiego), Beata Szydło (premier Polski w okresie 2015 – 2017 r.), Hanna Gronkiewicz-Waltz (w latach 2006 - 2018 prezydent Warszawy), Elżbieta Bieńkowska (do 2019 roku komisarz Unii Europejskiej ds. rynku wewnętrznego i usług), czy też Elżbieta Witek (sprawująca funkcję marszałka Sejmu). Dodatkowo można zaobserwować, iż w sferze polityki kobiety coraz częściej łamią stereotypy osób uległych i zależnych poprzez wypowiedzi i zachowania o cechach kontrowersyjnych, budzących dyskusje, czy też naruszające tzw. polityczną poprawność, a więc zachowujące się w sposób społecznie przyzwalany mężczyznom.

Wzrost udziału kobiet jest zauważalny na różnych szczeblach działalności politycznej. W Polsce regularnie wzrasta liczba kobiet piastujących różne stanowiska polityczne.

Przykładowo liczba posłanek wzrosła z 9% Sejmu I kadencji z 1991 roku do prawie 30% wybranego w 2019 roku Sejmu IX kadencji (dane GUS). Przedstawione tendencje nie oznaczają jednak, że mężczyźni przestali przewodzić w obszarze politycznym, gdyż nadal stanowią oni przeważającą grupę w sprawowaniu funkcji publicznych.

Pełnione przez polityków stanowiska polityczne nie są sobie równe. Istnieją różnorodne funkcje publiczne, które powiązane są z większym bądź mniejszym udziałem we władzy. I tak, najwięcej możliwości zarządzania państwem znajduje się w rękach prezydenta oraz parlamentu, zaś najmniejszą moc wpływania na stan i kondycję państwa posiadają politycy samorządowi (Kuca, 2014).

Wyższe i niższe stanowiska polityczne mogą wiązać się także z problemem dostępności polityka dla przeciętnego obywatela. Reprezentant urzędu lokalnego może być postrzegany jako osoba, z którą można nawiązać bezpośredni kontakt, w przeciwieństwie do członka izby parlamentarnej. W Polsce parlament składa się z 400 posłów oraz 100 senatorów. Oznacza to, iż na jednego posła przypada średnio ok. 100.000 mieszkańców, zaś na jednego senatora ok. 400.000 mieszkańców. Sytuacja prezentuje się zgoła odmiennie w przypadku samorządu lokalnego. W zależności od wielkości terytorium stanowiącego obszar gminny, na jednego członka rady gminy przypada od ok. 1000 do ok. 8000 mieszkańców, zaś na osobę wójta konkretnej gminy nie więcej niż kilkadziesiąt tysięcy osób. Może się to bezspornie przekładać na postrzeganie anonimowości oraz dostępności do osób pełniących urzędy polityczne.

Analizując podział stanowisk politycznych w Polsce, należy wziąć pod uwagę rozkład funkcji publicznych z uwzględnieniem podziału na stanowiska wyższe, związane z większym prestiżem, większą odpowiedzialnością w związku z podejmowanymi decyzjami i większym obszarem rządzenia (parlament), a także stanowiska niższe, powiązane z mniejszą władzą (stanowiska samorządowe).

1.2.1. Stanowiska parlamentarne oraz prezydenckie

Reprezentacja Sejmu VIII kadencji oraz Senatu RP IX kadencji (które zakończyły się relatywnie niedawno) była zdominowana przez mężczyzn. Kobiety stanowiły odpowiednio ok. 25% i 15% przedstawicielstwa poszczególnych organów. Rada Ministrów, składająca się z 22 członków, posiadała w swoim zespole 6 kobiet, co nie przekraczało 30% ogółu. Kobiety były przewodniczącymi 7 z 29 komisji sejmowych, co również stanowiło niespełna 30% całości¹.

¹ www.sejm.gov.pl. Pozyskano dn. 10.05.2019

Ponadto w historii Polski od 1918 roku do czasów współczesnych kobieta nigdy nie sprawowała urzędu prezydenckiego (Kamiński, Korcuć, 2016). Stanowisko premiera (Prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej) od roku 1989 było piastowane przez trzy kobiety - Hannę Suchocką, Ewę Kopacz oraz Beatę Szydło, podczas gdy w tym samym okresie urząd ten był sprawowany przez trzynastu mężczyzn. Zatem urząd parlamentarny w Polsce, tj. Sejm oraz Senat, jest reprezentowany przede wszystkim przez mężczyzn.

Polityczne funkcje wyższe najczęściej są zdominowane przez męską część zbiorowości politycznej (Fuszara, 2013a; Fuszara, 2013b). Stanowiska parlamentarne cechują się dostępem do znacznej władzy, wobec czego mogą być postrzegane jako stereotypowo odpowiednie przede wszystkim dla męskich kandydatów.

Parlamentarzyści mogą być postrzegani jako osoby, do których bezpośredni kontakt jest niezwykle utrudniony, w związku z czym mogą być postrzegani w sposób bardziej anonimowy.

1.2.2. Stanowiska samorządowe (lokalne)

Dysproporcje płciowe pojawiają się również w przypadku polityki lokalnej, aczkolwiek część danych sugeruje, iż podziały płciowe nie są tak nasilone jak w przypadku stanowisk wyższego rzędu (Brodzińska-Mirowska, 2009). Uważa się, iż w kontekście polskiej polityki kobiety częściej aktywnie uczestniczą na obszarze samorządowym, aniżeli w sferze ogólnopaństwowej. Joanna Pieśniewska (2005) podaje, że obszar polityki lokalnej może być społecznie postrzegany jak bardziej odpowiedni dla kobiet. Według badaczki uczestnictwo w polityce lokalnej mniej koliduje z pełnieniem innych ról pozazawodowych, takich jak rola matki, żony, czy też opiekunki domu. Absorbujące stanowisko polityka parlamentarnego mogłoby w większej mierze utrudniać kobiecie pełnienie pozostałych ról płciowych - kulturowych.

W Polsce w 2013 roku w pięciu województwach kobiety stanowiły 40% sołtysów, zaś między rokiem 1991 a 2011 reprezentacja kobiet w radach gminnych zwiększyła się dwukrotnie (Matysiak, 2015). Proces wyrównywania dystrybucji płci w polityce jednak nie może zostać uznany za zakończony. Analizując okres 20 lat, pomiędzy rokiem 1990 a 2010, reprezentacja kobiet oscylowała wokół 30% osób kandydujących w wyborach do organów kolegialnych. Podobnie w przytaczanym okresie wybór kobiet do jednostek samorządowych stanowił mniej więcej 1/4 wszystkich osób wybranych (Niewiadomska-Cudak, 2013b).

Podsumowując, polityka samorządowa jest obszarem, w którym kobiety mają większą szansę na zaistnienie jako aktywne uczestniczki, aniżeli w przypadku sfery parlamentarnej.

Zgodnie ze stereotypami płciowymi, im mniej ważne problemy polityczne, tym większe przekonanie, że kobiety będą mogły je rozwiązać.

W przypadku polityka samorządowego, sposobność skontaktowania się z takim człowiekiem jest większa aniżeli w przypadku parlamentarzysty, podobnie jak większa może być możliwość uzyskania nieformalnych informacji na temat takiej osoby.

1.2.3. Płeć a obszar działalności politycznej

Analiza rozkładu stanowisk powinna również zawierać aspekt rodzaju zadań politycznych, stawianych przed poszczególnymi osobami. Typowo zmaskulinizowanymi obszarami władzy są przede wszystkim sfery wymagające zachowań zdecydowanych i nierzadko agresywnych. Natomiast dziedziny, które w kontekście posiadanej władzy postrzegane są jako kobiece, mają charakter opiekuńczy, w których preferuje się współpracę zamiast dążenia do osiągnięcia supremacji (Sanbonmatsu, Dolan, 2009).

W zarządzaniu krajem jako męskie traktowane są przede wszystkim sfery związane m.in. z obroną kraju, gospodarką oraz działalnością międzynarodową, podczas gdy za sferę kobiecą uważa się działalność opiekuńczą wobec dzieci i młodzieży, ludzi starszych oraz wszelkie kwestie pomocy społecznej (Sanbonmatsu, 2003). Podział na sfery typowo męskie i kobiece jest dostrzegalny przy obsadzaniu stanowisk ministerialnych w polskim rządzie (dane pochodzące ze stron internetowych poszczególnych ministerstw). Poczynając od 1989 do 2019 roku (do końca VIII kadencji Sejmu oraz IX kadencji Senatu) kobieta nigdy nie objęła stanowiska ministra obrony narodowej (stanowisko dzierżyło 15 mężczyzn). Tylko dwie kobiety (przy czym jedna z nich, Elżbieta Witek jedynie przez okres dwóch miesięcy) były ministrami spraw wewnętrznych (w tym samym okresie urząd piastowało ponad 20 mężczyzn). Tylko jeden raz kobieta obejmowała ministerstwo spraw zagranicznych (w porównaniu do 12 mężczyzn) oraz ministerstwo infrastruktury i budownictwa (analogicznie urząd pełniło 8 mężczyzn). Od blisko 15 lat kobieta nie była ministrem sprawiedliwości, a w tym czasie to stanowisko obejmowało 14 mężczyzn. Reprezentacja kobiet w historii III RP była również niewielka w ministerstwie finansów oraz ministerstwie spraw zagranicznych.

Proporcje okazały się odmienne w obszarach postrzeganych jako stereotypowo kobiece. W przeciągu ostatnich 10 lat kobiety częściej niż mężczyźni pełniły funkcję ministra pracy i polityki społecznej (3 kobiety, 1 mężczyzna), podobnie jak częściej piastowały stanowisko ministra edukacji narodowej (4 kobiety oraz 2 mężczyzn).

Można wysunąć wniosek, że polska sfera polityczna wpisuje się w trend przydzielania stanowisk według przynależności płciowej oraz typologii płciowej poszczególnych ministerstw. Kobiety mają większe szanse na zdobycie wysokiego stanowiska tam, gdzie sądzi się, że ich stereotypowe cechy będą pomagały w realizacji zadań związanych z daną branżą.

1.3. Przyczyny dysproporcji płci w polityce

Jednym z możliwych wyjaśnień istnienia różnic płciowych w obszarze polskiej polityki jest fakt występowania stereotypów dotyczących płci. Mogą one determinować postrzeganie kobiet i mężczyzn w specyficzny sposób: ograniczając dostęp kobiet do działalności politycznej, natomiast zachęcając i wzmacniając taką aktywność u mężczyzn. Ogólnie rzecz ujmując, stereotypy płciowe nakazują traktowanie kobiet jako osób nieposiadających cech właściwych dla uprawiania polityki, a nawet wyposażonych w cechy sprzeczne z wymaganiami roli, zaś mężczyzn jako osób charakteryzujących się cechami odpowiednimi do tego typu działalności (Szpunar, 2009).

Samo zdobycie pozycji przywódcy przez kobietę może być utrudnione, nie ze względów czysto obiektywnych jak brak kompetencji, umiejętności, czy też zdolności, ale z przyczyn o charakterze stereotypowym (Domański, 1992). Kobieta pragnąca zdobyć ważne stanowisko, staje przed wyzwaniem (o wątpliwej sprawiedliwości społecznej) udowodnienia, że jej płeć nie jest przeszkodą w wykonywaniu poszczególnych funkcji politycznych. Można uznać, że polityka jest sferą silnie patriarchalną. Sfery powiązane z zarządzaniem zazwyczaj są zdominowane przez mężczyzn i tak są postrzegane przez społeczeństwo.

1.3.1. Płeć w polityce a proces socjalizacji

Stereotypy należy odnieść także do procesu szeroko rozumianej socjalizacji. Wskazuje się, że już od wczesnych lat życia jednostki pozyskują liczne informacje na temat obowiązujących ról społecznych - płciowych, w tym dotyczących sfery politycznej. Badacze C. Ranzetti oraz D. Curran (2008) podają przykład wyborów, przed jakimi stają dorastający chłopcy i dziewczęta. Przed chłopcami przedstawia się wizję zostania prominentnym politykiem jako jedną z najkorzystniejszych możliwości, zaś młodemu dziewczynom prezentuje się perspektywę roli współmałżonki polityka (np. prezydenta) lub innej osoby zajmującej wysokie stanowisko zawodowe, a nie osoby samodzielnie wykonującej profesjonalną i wysoko wykwalifikowaną pracę publiczną.

Wojciech Cwalina oraz Andrzej Falkowski (2005) zaznaczają, że społeczeństwo kreując wzorce właściwego pełnienia ról płciowych (mężczyzna funkcjonujący w sferze pracowniczej, zaś kobieta w sferze domowej), nakłada na kobiety oczekiwania, zgodnie z którymi pogodzenie roli zawodowej z rolą rodzinną jest wręcz niemożliwe. W efekcie społeczeństwo mniej chętnie akceptuje kobiety – polityczki, np. rzadziej głosując na kobiety w wyborach do parlamentu czy w wyborach lokalnych; co więcej, same kobiety, uwewnętrzniając stereotypy płciowe, rzadziej niż mężczyźni wybierają ścieżkę kariery politycznej. Zgodnie z wynikami badań Małgorzaty Fuszary (2006), polscy obywatele wprost przyznają, że mężczyźni mają łatwiejszą i prostszą drogę do osiągnięcia sukcesów na polu politycznym aniżeli kobiety, właśnie ze względu na ich płeć.

Ponadto w postrzeganiu społecznym sam fakt wykonywania czasochłonnych i obciążających zadań oraz czynności związanych ze środowiskiem domowym może przeszkadzać w nabywaniu kompetencji i kwalifikacji potrzebnych do efektywnego sprawowania funkcji politycznych (Renzetti, Curran, 2008; Ramadoss, Rajadhyaksha, 2012). Może to znaleźć odbicie w cechach demograficznych osób piastujących funkcje polityczne (w sferze lokalnej jak również międzynarodowej), gdzie kobiety polityczki w porównaniu do męskich polityków miały mniej dzieci oraz częściej były stanu wolnego (Siemieńska, 1996, Suska, 2005). Nasuwa się wniosek, iż sfera polityki jest przeznaczona dla takiej kobiety, która nie jest zaabsorbowana życiem rodzinnym. Zatem społeczna rola kobiety jako osoby zajmującej się domem, dziećmi, itp. może być odbierana jako uniemożliwiająca spełnianie wymogów stawianych skutecznemu politykowi.

Podsumowując, w ujęciu stereotypowym kobieta, w przeciwieństwie do mężczyzny, nie posiada cech niezbędnych do piastowania ważnych funkcji politycznych. Badania przeprowadzone przez Agnieszkę Gawor oraz Eugenię Mandal (2007) udokumentowały, iż w świadomości społecznej obraz kobiety polityka ma raczej charakter idealny, a nie rzeczywisty. Badani określając postać kobiety reprezentującej urząd polityczny skupiali się na różnorodnych aspektach - wyglądzie, charakterze, kompetencjach, nadając im jednak wymiar pożądany, a nie realny. Kobieta polityk jest postrzegana jako jednostka "jaka miałyby być", a nie "jaka jest".

Badania, których autorką jest Urszula Jakubowska (2010), dowiodły z kolei, iż w kontekście wyborów prezydenckich kobiety, w przeciwieństwie do mężczyzn, mogą wzbudzać bardziej spolaryzowane reakcje. W zależności od pozytywnego lub negatywnego zaprezentowania się kandydatki, opinie badanych na jej temat były bardziej skrajne, aniżeli w analogicznym przypadku, gdy o urząd ubiegał się mężczyzna. Zatem odbiór kobiet -

polityczek nie jest tak stonowany i jednostajny jak w przypadku męskiej części gremium politycznego.

Postrzega się, że w przestrzeni wyborczej stwarzanych jest znacznie więcej szans na osiągnięcie sukcesu dla mężczyzn, aniżeli dla kobiet. Partie zazwyczaj promują mężczyzn do wysokich stanowisk, zapewniają im lepsze miejsca na listach wyborczych, a także angażują więcej środków i nakładów finansowych na ich kampanie wyborcze wraz z całą sferą promocji wizerunkowej. Sytuacja ta dotyczy także zachowań wyborczych w sferze lokalnej, a nie tylko ogólnopolskiej (Fuszara, 2003).

1.3.2. Płeć w polityce a media

Pozycja kobiet i mężczyzn w obszarze polityki jest zależna także od przekazu medialnego. Czasopisma, radio oraz telewizja często mają duży wpływ na kreowanie wizerunku typowego mężczyzny oraz przeciętnej kobiety. Przeprowadzona analiza wizerunków kobiet i mężczyzn prezentowanych za pośrednictwem różnorodnych publikatorów pozwoliła przyjąć twierdzenie, iż bardzo często promowany jest tradycyjny podział ról płciowych. Magazyny oraz programy kobiece definiują kobiecość głównie w kontekście wyglądu (dbania o urodę, właściwą sylwetkę, odpowiedni ubiór) oraz dbania o sferę rodzinną (kulinaria, opieka nad dziećmi, porady dotyczące problemów rodzinnych, itp.). Media adresowane do mężczyzn silniej ukierunkowane są z kolei na kwestie seksualne, zawodowe (biznesowe) oraz pragmatyczne.

Wskazuje się, że kobieta medialna jest kobietą idealną: atrakcyjną, zadbaną, elokwentną, przestrzegającą zasad etykiety. Mężczyzna z kolei może pozwolić sobie na niedoskonałość, zarówno pod względem wizerunku jak również zachowania (Dziemba, 2009). W telewizyjnych programach przedwyborczych, gdy rozmówcą była kobieta, dyskusje częściej dotyczyły kwestii trywialnych, takich jak styl życia, wygląd zewnętrzny, czy też sytuacja rodzinna. Natomiast przedstawiciele płci męskiej mieli więcej sposobności, aby zaprezentować swoje założenia programowe oraz przekonania dotyczące ważnych spraw społecznych. Ponadto kobiety najczęściej były prezentowane jako osoby, które w sferze polityki będą zajmowały się kwestiami postrzeganymi jako typowe dla ich płci, a więc edukacją, dziećmi (niepełnoletnimi), czy też pomocą socjalną.

Zauważono, że kobiety podczas kampanii medialnych musiały częściej udowadniać, że ich płeć nie będzie przeszkodą przed skutecznym pełnieniem funkcji politycznych, czego z kolei nie musieli czynić mężczyźni (Washburn, Washburn, 2011). Płeć mogła być odgórnie

postrzegana jako bariera, którą należy pokonać (w przypadku kobiet), bądź jako czynnik wspomagający (w przypadku mężczyzn).

Emilia Rekosz (2013) dokonała analizy multimedialnych materiałów wyborczych prezentowanych w kampanii wyborczej podczas wyborów parlamentarnych w Polsce w 2011 roku. W różnorodnych spotach i materiałach politycznych badaczka dostrzegła, iż kandydaci mężczyźni w przeciwieństwie do kobiet nie wspominali o swojej płci. Kandydatki często podkreślały walory swojej kobiecości, akcentowały profity mogące wiązać się z powierzeniem im funkcji politycznych. Z kolei mężczyźni w żaden sposób nie eksponowali własnej płci, co mogłoby sugerować, iż mają oni na tyle zapewnione miejsce w polityce, że nie jest od nich wymagane udowadnianie, że ich płeć jest sprzyjającym atrybutem w tej dziedzinie. Kreowana była sytuacja, w której kobiety musiały udowodnić swoją przydatność do polityki, podczas gdy mężczyźni byli zwolnieni z tego obowiązku. Dodatkowo obserwacje E. Rekosz udokumentowały znaczną przewagę mężczyzn w czasie antenowym przeznaczonym na prezentację poszczególnych osób kandydujących, jak również w ilości wypowiedzi (zarówno w spotach regionalnych, jak i krajowych).

Podsumowując można stwierdzić, że stereotypy płciowe i ich pochodne mogą pełnić niebagatelną rolę w postrzeganiu osób ubiegających się o pełnienie stanowisk politycznych, bądź już sprawujących ważne funkcje publiczne. Społeczeństwo może faworyzować mężczyzn, jako jednostki posiadające wrodzone predyspozycje do sprawowania funkcji polityka, przy jednoczesnej dewaluacji kobiet, jako osób pozbawionych naturalnych kompetencji niezbędnych do przewodzenia grupą.

1.4. Zwiększanie aktywności kobiet w życiu politycznym

We współczesnym społeczeństwie nierówny podział płci w obszarze politycznym jest uważany za sytuację niewłaściwą, wymagającą znacznej korekty (Budrowska, 2004, Fuszara 2013c; Jastrzębska, 2014). Zrównoważony udział we władzy obydwu płci jest często postrzegany jako sytuacja pożądana, biorąc pod uwagę konieczność właściwego reprezentowania interesów wszystkich obywateli (kobiet i mężczyzn) i zwracając uwagę na benefity płynące z wykorzystania wszelkich zdolności i kompetencji reprezentantów obydwu płci, a także odnosząc się do możliwości korzystania z różnorodnych perspektyw i doświadczeń, będących domeną poszczególnych osób (Fuszara, 2013c). Dążenie do egalitaryzmu jest zatem postrzegane jako działanie o pozytywnych, długofalowych skutkach.

1.4.1. Problematyka parytetów wyborczych

Jednym z głównych działań zmierzających do zwiększenia aktywnego udziału kobiet w sferze politycznej było wprowadzenie parytetów wyborczych. Parytet w polityce nie jest zjawiskiem rzadkim. Zasada proporcji płci w sytuacji kandydowania wyborczego obowiązuje w ok. 100 państwach (m.in. we Francji, Belgii, Norwegii, Hiszpanii).

W Polsce w 2011 roku, jako efekt szerokiej inicjatywy Kongresu Kobiet Polskich, do polskiego systemu prawnego zostały wprowadzone kwoty wyborcze. Zgodnie z ustawą, każda lista wyborcza (do Sejmu, rady gminy, rady powiatu, sejmiku wojewódzkiego) musi zawierać przynajmniej 35% kandydatów męskich oraz przynajmniej 35% kandydatów kobiecych. W przypadku niespełnienia tego wymogu, lista wyborcza nie będzie mogła zostać zarejestrowana (Szewczyk, 2011).

Wprowadzone regulacje nie zakończyły jednak dyskusji nad ideą wyrównania szans. Wdrożone zapisy prawne nadal posiadają zarówno swoich zagorzałych zwolenników, jak również przeciwników. Problematyka gwarantowania miejsc na listach wyborczych ze względu na płeć osoby kandydującej wzbudza polemikę w bardzo różnorodnych aspektach, przede wszystkim prawnym, ideologicznym, filozoficznym, psychologicznym oraz kulturowym. Inicjatorzy przedsięwzięcia wskazują, że wprowadzenie parytetów płciowych jest niezbędne w kontekście wyrównania szans osób dążących do piastowania funkcji politycznych. Kobiety chcące aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym kraju napotykać na liczne bariery (opisane we wcześniejszych rozdziałach), które nie są związane z ich kompetencjami, umiejętnościami, czy też kwalifikacjami, ale ich płcią. Parytety mają na celu zapobieganie dewaluacji kobiet, zaś głównym zamierzeniem ich wprowadzenia jest zmiana sytuacji, w której kobiety mają jedynie pozornie równe możliwości działania w sferze polityki co mężczyźni.

Pomimo, iż w dyskusji dotyczącej parytetów nierzadko można było zaobserwować zastąpienie merytorycznej debaty emocjonalnymi wypowiedziami, to zarówno zwolennicy jak i przeciwnicy powoływali się na różnorodne argumenty (Pacześniak 2009). Osoby nieprzychylnie parytetom wyborczym często powołują się na wątpliwości konstytucyjne, głównie w kwestii naruszania zasady równości obywateli wobec prawa (w przypadku parytetów płeć jest wyznacznikiem podziału), a także wyrażają przeświadczenie, iż zasada kwotowa w rzeczywistości może umacniać stereotyp kobiety jako osoby niesamodzielnej, zależnej i uległej, która z *ustawy*, a nie ze względu na kompetencje i umiejętności musi mieć zapewnione miejsce na liście wyborczej. Zwolennicy parytetów wskazują na poprawność legislacyjną ustawy, także w kontekście konstytucji oraz przytaczają dane statystyczne zgodnie

z którymi w wielu krajach po wprowadzeniu reguły kwot wyborczych bezpośredni udział kobiet w polityce wzrósł, co mogłoby sugerować pozytywne skutki wprowadzenia przepisów (Klejdysz, 2010).

Ustawowy stosunek liczby mężczyzn i kobiet ubiegających się o stanowiska polityczne, w większości krajów, które wprowadziły zasadę parytetów wyborczych, nadal pozostaje kwestią sporną. Zaznacza się jednak, iż wdrożenie opisanych regulacji może przynieść inny pozytywny skutek, jakim jest zwrócenie uwagi na potrzebę poprawy relacji płciowych w sferze polityki, nie tylko ze względu na ilość, ale także w wymiarze jakościowym. Utrzymuje się, że poprzez dyskusje nad parytetami problematyka płci w polityce zaczęła być tematem istotnym, zasługującym na pogłębione rozważania oraz ewentualne działania (Meier, Lombardo, 2013).

Jednocześnie zrodziło się pytanie, czy potrzebne są inne regulacje prawne, które w pozytywny sposób wpłynęłyby na status kobiet w obszarze polityki. Obecnie w Polsce obowiązują pewne przepisy legislacyjne ukierunkowane na zapewnienie równości statusu kobiet i mężczyzn w życiu społecznym. Mają one charakter zarówno międzynarodowy (Deklaracja o Równości Kobiet i Mężczyzn z 1988 roku, Karta Praw Podstawowych UE z 2000 roku, Dyrektywa 2010/41/UE z 2010 roku) jak i krajowy (art. 32 i art. 33 Konstytucji RP, czy też utworzenie funkcji Pełnomocnika ds. Równego Traktowania). Trwa jednak dyskusja, na ile współczesne rozwiązania prawne są skuteczne i spełniają swoją misję, a więc prowadzą do utrzymania egalitaryzmu płciowego.

1.4.2. Płeć w polityce a działania społeczne

Udział kobiet w życiu politycznym nie jest uwarunkowany jedynie regulacjami prawnymi, ale jest także efektem występowania swoistych czynników społeczno-kulturowych (Wawrowski, 2009). Działania ukierunkowane na zwiększenie aktywności kobiet w życiu publicznym powinny zatem obejmować również szeroko rozumiany aspekt wspólnotowego funkcjonowania całej zbiorowości.

Potencjalne aktywności winny zatem skupić się na takich problemach i trudnościach, jak wyrównanie statusu ekonomicznego kobiet i mężczyzn, obiektywne rozdzielanie obowiązków zawodowo-rodzinnych, a także powinny zwalczać przejawy wszelkie nierówności w kontekście kulturowym - związanym z odgórną dominacją jednej płci nad drugą (Barburska, 2002; Musiał-Karg, 2014). Jak podaje Renata Siemieńska (2005), obserwowany wzrost udziału kobiet w polityce związany jest także z pracą nad większą akceptacją kobiet - polityczek w odbiorze społecznym, jak również z podejmowaniem licznych działań i akcji publicznych (nie

związanych z żadnym ugrupowaniem politycznym) mających na celu lobbowanie za wybieraniem kobiet jako reprezentantek życia politycznego. Chcąc doprowadzić do zwiększenia reprezentacji kobiet w sferze polskiej polityki, należałoby prowadzić działania wieloaspektowe, zahaczające zarówno o kwestie legislacyjne, jak również społeczne.

Analicyści życia społeczno - politycznego w Polsce (Nowak-Paralusz, 2009; Klejdysz, 2010; Druciarek, Fuszara, Niżyńska, Zbieranek, 2013) zauważają, że proces współczesnego emancypowania kobiet nie powinien zostać uznany za zakończony. Według nich potrzebne są dalsze działania zmierzające do wzmocnienia pozycji kobiet w życiu politycznym, przy jednoczesnym dbaniu o wysokie standardy postępowania legislacyjnego oraz przyjęcie właściwej, szerokiej perspektywy swoich koncepcji. Chcąc zwiększyć udział kobiet w życiu politycznym Polski, należy podjąć działania na wielu płaszczyznach - nie tylko prawodawczej, ale także społecznej.

Rozdział 2. Poznanie społeczne, stereotypy i stereotypy płciowe

2.1. Poznanie społeczne a odbiór rzeczywistości

Człowiek jest istotą społeczną. Wszelkiego typu współdziałanie oraz współpraca stanowiło motorem napędowym rozwoju jednostki ludzkiej, nie tylko w wymiarze społecznym, ale także indywidualnym. Jak zauważa Ralph Adolphs (1999), ludzie są społecznymi zwierzętami, które w toku ewolucji nauczyły się koegzystować. Obecnie ludzie bezustannie wchodzą w różnorodne interakcje ze sobą, wywierają na siebie wzajemny wpływ, a nade wszystko kreują wspólny świat, w którym razem funkcjonują. Życie w rzeczywistości społecznej wymaga dostosowania się do jej zasad, a więc jednostki muszą adaptować własne zachowanie do środowiska, w którym żyją. Ludzie bezustannie oceniają (interpretują) inne osoby i dostosowują względem nich swoje zachowanie (Moskowitz, 2009). Człowiek funkcjonujący w świecie odbiera, analizuje, a także ocenia wszelkie bodźce jakich dostarcza mu całe otoczenie.

Wszelkie czynności poznawcze (umysłowe) podejmowane przez człowieka mogą odbywać się w dwojaki sposób - kontrolowany albo automatyczny. Obydwa mechanizmy różnią się między sobą, m.in. stopniem zaangażowania zasobów intelektualnych - poznawczych, możliwością inicjowania oraz podtrzymywania danego procesu oraz tempem przebiegu (Lieberman, 2003). Odbiór rzeczywistości najczęściej ma charakter automatyczny, pozbawiony uzmysłowionej kontroli. Opinie i osądy dotyczące elementów świata zewnętrznego (ludzi), nawet w swojej początkowej i podstawowej formie, powstają jeszcze przed podjęciem świadomej analizy (Bargh, 1994; Quinn, Macrae, Bodenhausen, 2006).

2.1.1. Zjawisko oszczędności poznawczej

Postrzeganie społeczne najczęściej funkcjonuje na zasadzie tzw. poznawczego skąpstwa. Zgodnie z twierdzeniami Susan Fiske i Shelley Taylor (1991), ludzie przejawiają tendencję do wydawania opinii i sądów stosując uproszczone schematy oceniania. Umysł ludzki ma ograniczoną zdolność przetwarzania nabywanych informacji, wobec czego kreowane są strategie, dzięki którym minimalizując straty potencjału poznawczego można osiągnąć maksymalny zysk w kontekście całego procesu poznania. Analiza rzeczywistości ma wówczas charakter powierzchowny, w wyniku czego złożoność staje się strywializowana, aby zachować jak najwięcej energii kognitywnej. Oszczędny sposób poznania społecznego przejawia się w wielu formach. Część informacji płynących z otoczenia może być bagatelizowana,

marginalizowana, a nawet ignorowana, podczas gdy na innych komunikatach jednostka może opierać się w sposób nadmiarowy i przerostowy (Kenrick, Neuberg, Cialdini, 2002).

Ludzie nie wykorzystują wszystkich dostępnych wiadomości, ale skupiają się w znacznej mierze na tych, które postrzegane są jako najistotniejsze i najważniejsze z perspektywy danego problemu (aczkolwiek niekoniecznie właściwe i poprawne). Informacje wyselekcjonowane są również traktowane jako wystarczające, aby na ich podstawie podejmować właściwe decyzje oraz podejmować prawidłowe zachowania. Stosowanie wszelkich metod wnioskowania w sytuacji braku informacyjnego ma umożliwić budowanie probabilistycznego wizerunku świata, a więc takiego który wydaje się najbardziej właściwy oraz najbardziej trafny (Tversky, Kahneman, 1974). Badania Gerda Gigerenzera oraz Daniela Goldsteina (1996) dowiodły, iż wyciąganie wniosków na temat świata w sposób szybki i oszczędny może być skuteczniejsze aniżeli wnioskowanie oparte na podejściu stricte racjonalnym. Kognitywne skąpstwo jest wobec tego powiązane z wcześniej opisaną probabilistyką: spostrzeżona rzeczywistość nie jest idealnym i uniwersalnym odzwierciedleniem świata, ale stanowi (według obserwatora) najbardziej prawdopodobne względem ideału jego odbicie.

2.1.2. Ciepło (wspólnotowość) i kompetencja (sprawczość) jako podstawowe wymiary spostrzegania jednostek

Wiele badań z zakresu psychologii społecznej dowodzi, iż spostrzeganie innych ludzi opiera się na dwóch głównych wymiarach: wspólnotowości (ciepła) i sprawczości (kompetencji). Pierwszy z nich dotyczy postrzegania człowieka w perspektywie interpersonalnej, a więc oceniane są między innymi jego szczerść, przyjacielskość, gotowość do niesienia pomocy innym ludziom, a także moralność.

Wymienione cechy w ujęciu psychologii ewolucyjnej są postrzegane jako społecznie użyteczne, a więc takie, których występowanie u danej jednostki może się przekładać na lepsze funkcjonowanie całej zbiorowości, zaś ich niski poziom może generować straty społeczeństwa. Z kolei wymiar kompetencji odnosi się w większym stopniu do skuteczności i efektywności zachowań danej osoby. Wymiar ten obejmuje poziom inteligencji danego człowieka, jego kreatywność, a także różnorodne zdolności i umiejętności (Fiske, Glick, Cuddy, 2007).

Jak pisze Bogdan Wojciszke (2010), orientacja sprawcza dotyczy koncentracji na własnej osobie i dążeniu do realizacji własnych celów oraz własnych zamierzeń. Orientacja wspólnotowa jest natomiast definiowana jako koncentracja przede wszystkim na innych ludziach oraz ich potrzebach. Zachowania sprawcze mają zatem przynieść w pierwszej

kolejności różnego typu korzyści dla jednostki, zaś zachowania i aktywności wspólnotowe mają na celu w głównej mierze zaspokojenie potrzeb pozostałych ludzi.

2.2. Postrzeganie społeczne poprzez stereotyp

Pojęcie stereotypu po raz pierwszy wprowadził do nauk społecznych Walter Lipmann w 1922 roku (Lipmann, 1922, za: Moskowitz, 2009). Według Lipmanna rzeczywistość jest tworem bardzo skomplikowanym w kontekście zdolności poznawczych człowieka, więc jednostka ludzka potrzebuje strategii upraszczania świata, aby móc go pojąć i zrozumieć. Funkcjonowanie stereotypu porównał on do umysłowego obrazka, który demonstruje jak należy świat zewnętrzny odbierać i postrzegać. Dzięki niemu, podczas poznawania nowej jednostki (zbiorowości), człowiek już wkomponowuje ją w ten mentalny obrazek, a więc czyni ją dopasowaną do posiadanej w umyśle wizji świata.

Stereotypy są zatem swoistymi wewnętrznymi wskazówkami, które sugerują jak należy postrzegać i odbierać zauważoną osobę bądź osoby. Z kolei Gordon Allport (1954, za: Aronson 1999) przyrównał stereotypizację do strategii stosowania oszczędności poznawczej. Analogicznie do poglądów W. Lipmanna, według G. Allporta świat zewnętrzny ze względu na swoją złożoność i wielopłaszczyznowość nie może być w całości interpretowany przez jednostkę, gdyż przekracza to jej możliwości kognitywne. W związku z tym wykształcenie różnorodnych, zindywidualizowanych postaw względem wszystkich obserwowanych elementów (ludzi, zjawisk) składających się na otaczającą rzeczywistość jest niewykonalne. Poprzez zastosowanie schematycznego stereotypu, człowiek upraszcza świat, który w tej nowej, mniej skomplikowanej formie, jest bardziej przejrzysty i klarowny. Dzięki stereotypowi, człowiek uruchamia gotową matrycę, którą nakłada na poznawaną rzeczywistość, czyniąc ją prostszą w odbiorze. Im mniej skomplikowana rzeczywistość społeczna, tym łatwiej wykształcić sąd (opinię) na temat jej składowych.

Obecnie w literaturze naukowej można zetknąć się z ogromną liczbą definicji stereotypów, które stały się bardzo ważnym zagadnieniem badawczym oraz społecznym (Stangor, 2009; Dovidio, Hewstone, Glick, Esses, 2010). Pomimo występowania wielu określeń teoretycznych zjawiska stereotypizacji, wskazuje się na ujęcia, które w sposób zbliżony do uniwersalnego formułują wyżej opisaną poznawczą oszczędność.

Elliott Aronson (1999) proponuje ujęcie, zgodnie z którym stereotypy należy traktować jako generalizację wszystkich jednostek należących do danej społeczności. Według niego, poprzez stereotypowe postrzeganie każdemu członkowi grupy przypisywane są konkretne

charakterystyki, bez względu na to, czy rzeczywiście występują u danego reprezentanta tej grupy, czy też nie. Wiele definicji stereotypów bazuje na przekonaniu, że są one poznawczymi schematami, które pozwalają w bardzo szybki sposób przypisywać poszczególnym osobom cechy uznawane za specyficzne i wyjątkowe dla zbiorowości, do której w mniemaniu obserwatora dana osoba należy. Stereotypowe cechy przypisywane konkretnym grupom społecznym, mogą bazować na różnych kryteriach - wieku, płci, pochodzeniu etnicznym, przynależności narodowej, czy też pełnionej funkcji zawodowej (Aronson, 2011).

Z kolei inne ujęcie (m.in. Adorno, 1950, za: Duckitt, 2015) silnie akcentuje czynnik zbiorowy, zgodnie z którym stereotypy należy rozważać w kontekście grup społecznych. Zgodnie z nim, stereotypy mają najczęściej negatywny i deprymujący charakter, gdyż dokonują generalizacji cech (najczęściej ujemnych, niekorzystnych, czy też szkodliwych) zaobserwowanych u konkretnej jednostki na cały kolektyw. Według tego zapatrywania, stereotypy istnieją, gdyż część grup społecznych ma własny interes w deprecjonowaniu innych.

Obecnie nie ma jednoznacznej definicji stereotypu. Najczęściej bazuje się na ujęciu, zgodnie z którym stereotypy reprezentują cechy, które są postrzegane jako typowe dla danej zbiorowości społecznej albo dla konkretnej jednostki reprezentującej daną grupę (Stangor, 2009). Stereotypy są najczęściej rozpatrywane jako schematy mentalne. Postrzeganie stereotypowe wiąże się z aktywizowaniem pewnych przekonań dotyczących danej jednostki, jeszcze zanim ta wyszczególniona jednostka potwierdzi ich słuszność swoim zachowaniem. Uruchomione przekonania są jednocześnie odgórnie traktowane jako poprawne, zatem osoba dokonująca stereotypizacji ma poczucie właściwości i prawidłowości własnych osądów (Dunning, 2007).

Zgodnie z podejściem Edwarda Jonesa (1990) stereotypy należy postrzegać jako oczekiwania względem konkretnej grupy ludzi. Według badacza, każdy człowiek wchodzący w jakąkolwiek interakcję z inną osobą bądź grupą osób, uaktywnia swoje własne przewidywania, które w znacznej mierze determinują sposób poznania danej jednostki. Każdy kontakt jest zatem obciążony wcześniejszymi przekonaniami, doświadczeniami, poglądami dotyczącymi jakkolwiek rozumianej grupy (etnicznej, płciowej, zawodowej, itp.), do której zaliczona zostaje nowo poznana osoba. Jak podaje E. Jones, żadna styczność z drugim człowiekiem nie jest wolna od oczekiwań, a każdej nowo poznanej osobie zostają przypisane pewne charakterystyki (cechy, właściwości, umiejętności, predyspozycje) bez względu na to, czy ta osoba rzeczywiście je zaprezentowała, czy też nie. Stereotyp nie jest zatem tylko problemem (zagadnieniem) jednostki, ale stanowi domenę danej grupy społeczno-kulturowej.

2.2.1. Automatyzm stereotypów

Stereotypy, podobnie jak wiele innych procesów związanych z poznaniem społecznym, uaktywniają się w sposób automatyczny, pozbawiony świadomej woli osoby dokonującej ewaluacji. Dzięki temu wpływają one na świadomą ocenę wydawaną względem konkretnej jednostki, grupy, czy też zdarzenia, ale bardzo często bez wiedzy osoby oceniającej (Andersen, Moskowitz, Blair, Nosek, 2007). Odbiór rzeczywistości w sposób stereotypowy dokonuje się bez względu na to, czy jednostka oceniająca świadomie chce tego, czy też nie. Brak świadomości, a nawet brak woli i chęci uruchomienia stereotypowych schematów poznawczych nie jest równoznaczny z brakiem ich aktywacji (Higgins, Rholes, Jones, 1977; Devine, 1989; Devine, Sharp, 2009)

Stereotypy są uruchamiane w momencie spostrzeżenia jakiegokolwiek cechy (bądź zestawu cech), która zostaje odebrana jako specyficzna dla poszczególnej grupy społecznej. Wówczas umysł jednostki samoczynnie określa, jakich kolejnych właściwości należy oczekiwać u obserwowanej osoby, czy też grupy. Stereotyp może być zatem rozumiany jako nawyk, a więc mimowolna aktywność, która jest podejmowana przez ludzi bez względu na to, czy robią to intencjonalnie czy też nie.

Według Gordona Moskowitza (2009) ludzie niechętnie przyznają się do korzystania ze skróconych schematów poznawczych w kontekście oceny innych. Niechęć wobec otwartego potwierdzenia, iż wykorzystuje się stereotypowy sposób postrzegania ludzi, dotyczy nie tylko sytuacji poinformowania o tym fakcie innych osób, ale również dotyczy przyznania się przed sobą samym. Jak podają m.in. Faye Crosby, Stephanie Bromley oraz Leonard Saxe (1980), a także Ronald Wheeler (2015) nie musi być to związane ze świadomym kamuflowaniem przed otoczeniem faktu bycia osobą posługującą się stereotypami, ale może być przede wszystkim wynikiem niskiej świadomości dotyczącej przebiegu własnego procesu poznania społecznego.

Ludzie nie uzmysłwiają sobie, iż stereotypowe postrzeganie świata jest niezależne od ich świadomych chęci, wobec czego nie zwracają na nie uwagi. Natomiast samo pojęcie stereotypu jest dość mocno nacechowane negatywnie w ocenie społecznej, w związku z czym jednostki mogą nawet otwarcie i świadomie dążyć do manifestowania bycia niestereotypową (Moskowitz, 2009). Bez względu na usilność demonstrowania i określania samego siebie jako człowieka myślącego nieszablonowo, który za każdym razem stara się zadbać o indywidualną i uczciwą ocenę każdej jednostki czy też grupy (a więc wbrew powszechnym stereotypom), to jednak stereotypy są bardzo mocno zakorzenione w psychice ludzkiej i oddziałują na cały proces poznawania otoczenia społecznego.

2.2.2. Stereotypowe postrzeganie, jego zalety i wady

Efekty stosowania stereotypizacji w poznaniu społecznym może mieć dwojaki charakter, tj. pozytywny bądź negatywny. Jak zostało wcześniej zaprezentowane, stereotypy mogą prowadzić do błędnej oceny jednostki bądź zbiorowości. Niekiedy to negatywne ustosunkowanie się względem osoby (grupy) ocenianej może nawet prowadzić do przyjęcia postawy wrogiej, z całym jej wachlarzem zachowań (Stephan, Ybarra, Morrison, 2009).

Poprzez stereotypy identyczne zachowania mogą być odmiennie interpretowane w zależności od tego, do jakiej kategorii została przypisana osoba (grupa), która podjęła daną aktywność (Bukowski, Drogosz, 2005). W wyniku takiego ewaluowania, konkretne jednostki mogą zostać potraktowane niesprawiedliwie i krzywdząco. Warto podkreślić, iż negatywne skutki postrzegania stereotypowego mogą wystąpić nawet wówczas, gdy stereotyp jest nacechowany pozytywnie (Kay, Day, Zanna, Nussbaum, 2013).

Jednoznaczne potraktowanie stereotypizacji jako zjawiska całkowicie negatywnego, wiążącego się jedynie z błędnymi i niewłaściwymi spostrzeżeniami, albo jako zjawiska całkowicie pozytywnego, które pozwala dokonywać szybkich ocen, jest niemożliwe. Według twierdzeń naukowców (Ryan, 2002; Jussim, Cain, Crawford, Harber, Cohen, 2009; Jussim, Rubinstein, Crawford, 2015), stereotypowe myślenie może doprowadzić do wydania całkowicie prawidłowej oceny, która z wielką dokładnością oddaje stan rzeczywistości, jak również może spowodować powstanie kompletnie błędnego osądu.

Jak podaje G. Moskowitz (2009), w przypadku analizowania procesu stereotypizacji trafność poszczególnych opinii jest właściwością drugorzędną, która nie wiąże się z istotą tego zjawiska. Poprawność bądź niedokładność przewidywań względem danej osoby nie jest zatem głównym aspektem tego schematycznego postrzegania. Kluczową właściwością myślenia stereotypowego jest reprezentowanie wiedzy (indywidualnej bądź społecznej - kulturowej), która zostaje wykorzystana w procesie działania, zachowania, czy też oceniania. Stereotyp, jest przede wszystkim szybkim utworzeniem opinii wobec człowieka, bez względu na poziom jej trafności, która bazuje na przynależności tej osoby do wybranej grupy społecznej.

2.2.3. Kontrolowanie myślenia stereotypowego

Myślenie stereotypowe jest odporne na poddanie się świadomej kontroli. Uruchamia się ono w sposób automatyczny, bez względu na chęć aktywizacji, więc wolicjonalne panowanie nad nim jest zadaniem niełatwym (Bukowski, Drogosz, 2005). Dostrzeżony został nawet

paradoksalny efekt, zgodnie z którym intencjonalne blokowanie myślenia stereotypowego, może doprowadzić do jego nasilenia (Bodenhausen, Macrae, 1999).

Komplikacje związane z ograniczaniem myślenia stereotypowego nie oznaczają jednak, że jakakolwiek próba wpływania na występowanie tego schematu poznawczego odgórnie jest skazana na niepowodzenie. Występują pewne warunki, pod którymi myślenie stereotypowe podlega przynajmniej częściowej regulacji. Wskazuje się, iż zmniejszenie używania stereotypów może nastąpić, gdy obserwator posiada większą ilość informacji na temat ocenianego obiektu (osoby) niż sama przynależność tego obiektu do jakiejś konkretnej grupy (Krueger, Rothbart, 1988; Brewer, 1999). Natomiast im mniej informacji na temat danego człowieka posiada obserwator, tym większe prawdopodobieństwo pojawienia się stereotypów w ocenianiu; im zaś większa wiedza o danej osobie, tym mniejsza potrzeba wypełniania braków informacyjnych stereotypami (Schaff, 1981).

Ponadto na postrzeganie stereotypowe ma wpływ motywacja, jaką kieruje się jednostka oceniająca. Im większy wpływ na poziom samooceny opiniodawcy ma sytuacja wydawania opinii, tym większa tendencja do korzystania ze stereotypów. Zatem kreowanie otoczenia niegroźnego względem poczucia własnej wartości obserwatora pozwoli wybijać się ponad utarte schematy poznawcze (Spencer et al., 1998).

Inne badania (m.in. Moskowitz, Salomon, Taylor, 2000; Sassenberg, Moskowitz, 2005; Moskowitz, Stone, 2012) także dokumentują fakt, iż myślenie stereotypowe może być poddawane skutecznej kontroli poprzez odpowiednie określenie celu stawianego przed osobą oceniającą (np. dążenia egalitarystyczne). Stereotyp pomimo iż jest uruchamiany automatycznie, może podlegać kontroli, przynajmniej częściowej (aczkolwiek nie jest to zadaniem łatwym).

Podsumowując, stereotypy są wszechobecne w procesie poznania społecznego. Odbiór rzeczywistości bardzo często odbywa się z wykorzystaniem schematów umysłowych, które kształtują rodzaj wydawanych opinii na temat wszelkich elementów świata zewnętrznego. Stereotypy, bez względu na ich treść, są odporne na zmianę oraz dezaktywizację. Stały się one nierozłącznym elementem całego funkcjonowania społecznego.

2.3. Stereotypizacja płciowa

Stosowanie stereotypów można zaobserwować w odniesieniu do płci. Determinują one specyficzne postrzeganie mężczyzn i kobiet, zgodnie z którym pomiędzy reprezentantami poszczególnych rodzajów występują różnice bez względu na to, czy te odmienności zostały

zaobserwowane czy też nie. Według stereotypów mężczyźni i kobiety cechują się odmiennymi właściwościami związanymi nie z budową anatomiczną (biologiczną), ale związanymi ze stylem zachowania, funkcjonowania, ekspresji emocjonalnej, reagowania, itp. Zgodnie z prezentowanym schematem poznawczym, każda kobieta posiada cechy traktowane jako specyficzne dla ogólnie rozumianej grupy kobiet, natomiast każdy mężczyzna posiada charakterystyki typowe dla grupy męskiej.

2.3.1. Różnice międzypłciowe

Jak podaje B. Wojciszke (2010), różnice między płciami można podzielić na dwie główne kategorie: obiektywne (dotyczące faktów) oraz subiektywne (dotyczące własnych, indywidualnych przekonań o odmiernościach).

Według badacza, faktycznych różnic poza-anatomicznych pomiędzy płciami jest relatywnie niewiele, jednak przejawiana jest tendencja do ich akcentowania, w wyniku czego może powstawać przekonanie o ich istotności i dominacji nad podobieństwami. Realne dysproporcje pomiędzy kobietami i mężczyznami zaobserwowano przede wszystkim w kontekście zachowań agresywnych (Hyde, 1984; Eagly, Steffen, 1986; Bettencourt, Miller, 1996), gdzie przedstawiciele płci męskiej demonstrowali więcej zachowań agresywnych, szczególnie w sytuacjach społecznego przyzwolenia na tego typu reakcje. Ponadto rozbieżności zauważono w zachowaniach seksualnych, głównie pod względem odmiennych preferencji wobec wyboru potencjalnego partnera (Buss, 2001) oraz w ujęciu zdolności motorycznych, w których mężczyźni prezentują się lepiej niż kobiety (Thomas, French, 1985). Wiele z pozostałych sfer funkcjonowania społecznego oraz poznawczego okazało się być niezależnych od płci. Brak dysproporcji wystąpił między innymi w badaniach nad poziomem inteligencji ogólnej (Halpern, LaMay, 2000), czy też efektywności w pełnieniu funkcji zarządzających i kierowniczych (Eagly, Makhijani, Klonsky, 1992).

Odmienne prezentuje się subiektywne ujęcie postrzegania różnic płciowych. Nieobiektywny styl postrzegania różnic nie bazuje na danych naukowych (faktach), ale opiera się między innymi na myśleniu stereotypowym. Wobec tego, różnice subiektywne nie muszą mieć odzwierciedlenia w rzeczywistości i mogą stanowić jedynie wyobrażenie (nawet całkowicie błędne) na temat jednostki.

Zgodnie z kategorią subiektywną kobiety i mężczyźni mogą się znacznie różnić pod względem wielu aspektów. Badania przeprowadzone w obrębie reprezentantów różnych kultur ukazały, iż w ujęciu pięcioczynnikowego modelu osobowości można dostrzec występowanie

stereotypów płciowych (Williams, Satterwhite, Best, 1999). Mężczyźni są postrzegani jako bardziej sumienni i wytrwali w dążeniu do osiągnięcia celu, bardziej zrównoważeni emocjonalnie, cechujący się większą otwartością na doświadczenia oraz wyższym poziomem ekstrawersji. Z kolei kobiety są najczęściej odbierane jako jednostki o większym poziomie ugodowości, a więc zachowujące się bardziej altruistycznie niż antagonistycznie wobec innych ludzi.

Ponadto kobietom przypisuje się więcej cech z obszaru ciepła (wspólnotowości) niż sprawczości, a więc stereotypowa kobieta jest wrażliwa, opiekuńcza, nie ma trudności z ekspresją emocjonalną, a także dba o sferę uczuciową w relacjach interpersonalnych. Mężczyźni natomiast są zorientowani zadaniowo w kontaktach międzyludzkich, zatem przejawiają cechy ze spektrum dominacji, siły i kompetencji (Eagly, 1987). Kobietom bardzo często przypisuje się kompetencje i cechy o charakterze "miękkim", a więc ze spektrum emocjonalnego z silnym naciskiem na sferę empatyczną, a także obszaru interpersonalnego (międzyludzkiego) o nachyleniu ugodowym, zapobiegającym konfliktom, ukierunkowanym na utrzymanie pozytywnej atmosfery w relacjach. Mężczyźni są zwykle postrzegani przez pryzmat umiejętności "twardych", a więc skojarzonych z tendencjami autorytarnymi, przywódczymi oraz władczymi (Eagly, Steffen, 1984; Fiske, Cuddy, Glick, Xu, 2002). W ujęciu stereotypowym mężczyzna jest jednostką silną, zdecydowaną, asertywną, przejawiającą zachowania agresywne oraz posiadającą wrodzone cechy przywódcy, zaś kobietę cechuje przede wszystkim wrażliwość, uległość, opiekuńczość, a także podejmowanie zachowań harmonijnych, niekonfliktowych

Według B. Wojciszke (2010) stereotypy płciowe są bezużyteczne w kontekście diagnozy jednostkowej. Wiedza o charakterystykach mężczyzn oraz kobiet (postrzeganych jako typowe i specyficzne, bez względu na trafność przekonań) nie pozwoli prawidłowo określić właściwości pojedynczej osoby. Każdy człowiek równie dobrze może prezentować zachowania postrzegane jako specyficzne dla jego/jej płci, jak również może demonstrować zachowania traktowane jako standardowe dla odmiennego rodzaju. Przynależność do danej grupy nie jest równoznaczna z posiadaniem identycznych cech przez wszystkich członków danej zbiorowości.

2.3.2. Powstawanie stereotypów płciowych

Stereotypy płciowe, jak każdy twór społeczny posiadają swoją genezę. Jedną z głównych teorii stereotypów dotyczących płci została zaproponowana przez Alice Eagly

(1983). Zgodnie ze stanowiskiem badaczki, na kształt stereotypów płciowych ma wpływ w znacznej mierze sprawowanie poszczególnych ról społecznych.

Reprezentanci danej płci pełniąc konkretne obowiązki lub realizując poszczególne zadania nałożone poprzez regulacje wspólnotowe, są postrzegani jako osoby posiadające wrodzone predyspozycje do ich wykonywania. W związku z tym, kobiety widziane jako osoby, którym przypisywane są głównie obowiązki wymagające umiejętności "miękkich" (opieka nad dziećmi, prace domowe), percypowane są jako jednostki posiadające przede wszystkim kompetencje o charakterze emocjonalnym oraz interpersonalnym. Mężczyźni natomiast, będąc postrzegani jako osoby zajmujące się przeważnie sferami wymagającymi umiejętności "twardych" (działalność zawodowa, prace fizyczne), klasyfikowani są jako jednostki charakteryzujące się właściwościami ze spektrum autorytatywnego, przedsiębiorczego (Eagly, Steffen, 1984). Na bazie pełnienia niniejszych funkcji kreuje się obraz płci, który jest rozumiany jako wrodzony, a więc obowiązujący podczas pełnienia wszelkich funkcji.

Pojawia się specyficzny styl myślenia przyczynowo - skutkowego polegający na założeniu, że skoro dana jednostka odnosi sukces w konkretnym rodzaju zadania, to dzieje się tak ze względu na posiadanie naturalnych predyspozycji do wykonywania czynności związanych z tym zadaniem. Zatem kobieta właściwie zajmująca się domem rodzinnym ma wrodzone zdolności do pełnienia funkcji gospodyni, natomiast mężczyzna uzyskujący awans pracowniczy posiada naturalny potencjał do efektywnej działalności zawodowej. W rzeczywistości obraz reprezentantów danych płci jest jedynie wynikiem procesu socjalizacji, a nie jest obrazem wrodzonych różnic biologicznych (Eagly, Wood, 1999; Eagly, Wood, 2010; Eagly, Koenig, 2014).

Zgodnie z twierdzeniami badaczy skuteczne realizowanie się w poszczególnych zadaniach nie jest efektem naturalnego dopasowania na linii predyspozycje - zadanie, ale jest skutkiem treningu, a więc częstego powtarzania konkretnych czynności. Odnosząc się do przytoczonego przykładu możemy powiedzieć, że kobieta odpowiednio zajmuje się domem, gdyż poświęciła dużo czasu oraz energii na wypełnianie czynności domowych i zdobyła doświadczenie w tej materii, zaś mężczyzna uzyskał awans, ponieważ w analogiczny sposób poświęcił немало czasu i sił na aktywność zawodową.

Pełnienie przez mężczyzn oraz kobiety konkretnych ról społecznych prowadzi do generalizacji ich dostrzeganych predyspozycji (Eagly, 1987). Pełnienie z powodzeniem jednej funkcji związanej z konkretną sferą, np. emocjonalną, jest postrzegane jako dowód na posiadanie predyspozycji do pełnienia wszelkich innych czynności dotyczących tejże sfery. Według A. Eagly, wiele postrzeganych (błędnie lub prawidłowo) różnic płciowych jedynie

powierzchniowo ma przyczynę w biologii, natomiast w rzeczywistości jest uwarunkowana procesem socjalizacji.

W przypadku stereotypów płciowych wskazuje się ponadto na swoiste „błędne koło”, zgodnie z którym zachowanie, działanie i postępowanie jednostki zgodne z utartymi społecznie rolami płciowymi sprawia, że dochodzi do utwierdzenia postrzegania danej osoby zgodnie z utartym schematem poznawczym (Mackie, Hamilton, Susskind, Rosselli, 1999). Kobiety, które stereotypowo kojarzą się z opiekuńczością, delikatnością oraz łagodnością mogą być postrzegane jako osoby, które będą odnosić sukces w kwestiach wymagających niniejszych charakterystyk. Odmiennie sytuacja prezentuje się w przypadku mężczyzn, którzy jako jednostki stereotypowo silne, zdecydowane i wytrwałe mogą być postrzegani jako osoby odnoszące sukces w zadaniach i wyzwaniach wymagających stanowczości, determinacji oraz swego rodzaju bojowości (Sanbonmatsu, Dolan, 2009). Zatem kobiety, które podejmują się zadań postrzeganych jako typowo kobiece (np. opieka nad dziećmi, zajmowanie się domem) i wypełniają je z wysoką starannością, utrwalają dany stereotyp. Podobnie mężczyźni, którzy skutecznie podejmują się zadań o typowo męskich właściwościach (np. naprawy, aktywność zawodowa), wzmacniają stereotyp o silnych i niezależnych mężczyznach.

Jak podają Bogdan Wojciszke oraz Monika Szlendak (2010), stereotypy umacniają się również w wyniku ich autoaktywizacji. Gdy u mężczyzn bądź kobiet zostanie uruchomione schematyczne postrzeganie ich płci, to wówczas zaczynają coraz mocniej utożsamiać się ze społecznym stereotypem. Można wysunąć wniosek, że im większy kontakt reprezentantów poszczególnych płci ze stereotypami ich dotyczącymi, tym większe prawdopodobieństwo na zinternalizowanie przez jednostkę tych społecznych przekonań.

Kwestia podejścia do genezy różnic płciowych kształtuje poglądy dotyczące nierówności społecznych. Zgodnie z badaniami Anny Studzińskiej oraz Bogdana Wojciszke (2014), przekonanie, iż różnice pomiędzy mężczyznami a kobietami są uwarunkowane biologicznie jest skorelowane pozytywnie z przyzwoleniem na nierówności statusu obydwu płci, zaś pogląd, iż różnice te są wynikiem procesów społecznych (kulturowych) prowadzi do tendencji egalitarnych wobec płci. Zatem myślenie stereotypowe o kobietach i mężczyznach, bazujące na stanowisku, że odmienności wynikają z czynników wrodzonych, może prowadzić do zachowań o charakterze dyskryminacyjnym, a więc faworyzującym jedną z grup.

2.3.3. Postrzegane predyspozycje płciowe w sferze zawodowej

Postrzeganie stereotypowe w kontekście płciowym nie dotyczy jedynie oceniania konkretnej jednostki żyjącej w danej zbiorowości, ale jest też silnie związane z odbiorem różnorodnych aspektów funkcjonowania w społeczeństwie. Przeprowadzone badania ukazały, iż w sferze zawodowej występuje charakterystyczny podział na profesje męskie oraz kobiece.

W opinii obserwatorów zawody uznawane za typowo męskie wymagają odmiennych atrybutów aniżeli zawody traktowane jako kobiece (Heilman, 2001). Zatem w świadomości społecznej nie każdy rodzaj pracy jest przeznaczony jednakowo dla obydwu płci, gdyż mężczyźni oraz kobiety posiadają odmienne predyspozycje i naturalne uwarunkowania odpowiadające wykonywaniu konkretnych czynności. Zawody opisywane i charakteryzowane jako męskie postrzegane są przede wszystkim jako wymagające większego zaangażowania, spełniania wyższych wymogów, a także są uważane za posiadające większy prestiż oraz większą odpowiedzialnością niż profesje typowo kobiece (Gromkowska-Melosik, 2011).

W polskim społeczeństwie jako typowo kobiece postrzegane są najczęściej zawody, które wymagają zdolności i kompetencji związanych ze sferą emocjonalną (empatyczną), a także estetyczną. Zatem zawody w branży edukacyjnej (nauczyciel, wychowawca przedszkolny), opiekuńczej (opiekun dzieci, osób starszych), pielęgniarstwa, pracy socjalnej, a także profesje związane między innymi z dekorowaniem, aranżowaniem wizualnym, czy też florystyką mogą być traktowane jako przeznaczone dla kobiet (Domański, 1999; Gromkowska-Melosik, 2013; Biernat 2013).

Z kolei profesje, których pełnienie wymaga nie tyle kontaktu z drugim człowiekiem, ale kontaktu z maszyną (m.in. kierowca, mechanik, pracownik budowlany), odbierane są jako przeznaczone dla mężczyzn (Czarnik, Kasperek, 2015). Różnice międzypłciowe dostrzegane są nie tylko w ramach rodzaju wykonywanej pracy, ale także w kontekście ogólnym - zawodowym. Na polskim rynku pracowniczym branże mniej dochodowe, a więc wiążące się z pracą na stanowiskach niższego szczebla oraz z gorszymi wynagrodzeniami, a także mniejszym prestiżem są sfeminizowane, w których zatrudnienie odnajdują przede wszystkim kobiety. Stanowiska powiązane z zarządzaniem wyższego szczebla, wysoką odpowiedzialnością za podejmowane działania, a także znacznym prestiżem kojarzone są z kolei domeną męską (Karasiewicz, Bata, Lawendowski, 2006; Kalinowska-Sufinowicz, Domagała, 2016).

Podsumowując, zgodnie z ujęciem stereotypowym, w zawodach, w których występuje wysoka decyzyjność i odpowiedzialność, najlepiej funkcjonować będzie mężczyzna, zaś w pracach o charakterze "niższym" zrealizuje się kobieta.

2.3.4. Płeć w kontekście kierowania i zarządzania

Nierzadko można spotkać się ze stwierdzeniem, iż mężczyźni mają lepsze predyspozycje to sprawowania funkcji kierowniczych, gdyż stereotypowo przypisuje się im cechy kojarzone z kompetencjami związanymi z rządzeniem. Uważa się, iż od wczesnych lat młodzi mężczyźni zachęceni są do zdobywania silnych pozycji kierowniczych i utrzymywania ich, podczas gdy kobiety częściej nakłaniane są do funkcjonowania w sposób dbający o ład międzyludzki i unikanie wszelkich konfliktów (Budzicz, 2011).

W rzeczywistości różnice między płciami w tym aspekcie są mniejsze aniżeli podobieństwa. Zdecydowanie więcej podobieństw jest pomiędzy osobami preferującymi kierownicze stanowiska i zadania, bez zróżnicowania pod względem płci, a osobami, które nie czują się komfortowo w sytuacjach wymagających sprawowania kontroli (Robbins, 2001).

Występujące niewielkie różnice pomiędzy przedstawicielami płci żeńskiej a męskiej dotyczą samego stylu rządzenia. Mężczyźni częściej skłaniają się ku zarządzaniu o charakterze dyrektywnym, a niekiedy wręcz autorytarnym. Opierają się w głównej mierze na wydawaniu poleceń i nakazów oraz dążą do sprawowania ścisłej kontroli nad osobami podwładnymi bądź zależnymi. Rządzenie kobiet ma częściej charakter demokratyczny, oparty na porozumieniu i współpracy. Reprezentantki tej płci zazwyczaj nie bronią się przed dzieleniem władzy, starają się pobudzać jednostki podległe do współdziałania, a także dbają o to, aby zapewnić osobom nie posiadającym kompetencji kierowniczych optymalny poczucia wartości (Rosener, 2003).

Nie można zatem stwierdzić, że reprezentanci tylko jednej płci posiadają odpowiednie predyspozycje do pełnienia funkcji zarządzających. Pomimo, iż zarówno kobiety jak i mężczyźni mogą z powodzeniem objąć pozycję lidera, kobiety częściej napotykają różnorodne trudności w sytuacji sprawowania kierownictwa. Efektywne i skuteczne działania kobiety sprawującej rolę przywódcy (lidera) są oceniane gorzej, niż wówczas gdy są realizowane przez mężczyznę (Eagly, Karau, 2002). Ponadto występują inne bariery, które mogą skutecznie utrudniać rozwój kariery zawodowej kobiety, a które nie mają formalnego ani prawnie umocowanego charakteru. Wskazuje się na „szklany sufit”, czyli przeszkody blokujące kobiety przed otrzymaniem awansu zawodowego (np. odgórne założenie, iż posiadanie dziecka przez kobietę wpłynie negatywnie na jej efektywność zawodową), „lepką podłogę”, tj. położenie, w którym pracownica nie ma możliwości rozwoju zawodowego i jest „przytwierdzona” do obecnej pozycji zawodowej (np. sprzątaczką), czy też „szklany klif”, a więc sytuację, gdy kobieta po uzyskaniu awansu na stanowisko kierownicze jest narażona na permanentną krytykę

oraz szybką utratę stanowiska (np. otrzymanie nagany po popełnieniu niewielkiego błędu) (Budrowska, 2004).

Generalnie dostrzega się utrzymującą preferencję mężczyzn jako osób decyzyjnych i sprawujących kontrolę, aczkolwiek część badaczy wskazuje na powolny, kroczący trend równościowy (Eagly, 2007; Kaiser, Wallace, 2016).

2.3.5. Płeć a ciepło (wspólnotowość) i kompetencje (sprawczość)

Pojęcie męskości oraz kobiecości powiązane jest z opisanymi wcześniej pojęciami sprawczości oraz wspólnotowości. Zauważono, że kobiety zwykle wykazują tendencje do przypisywania sobie silniejszej wspólnotowości, a więc częściej niż mężczyźni w swoich działaniach deklarują koncentrację na potrzebach innych i dbaniu o jakość relacji pomiędzy jednostkami, ale przy jednoczesnym podejmowaniu ryzyka zaniedbywania własnych pragnień i własnych potrzeb. Mężczyźni natomiast częściej deklarują się jako osoby demonstrujące zachowania o charakterze sprawczym, a więc na szczycie hierarchii stawiające własne, indywidualne cele, przy odsuwaniu na dalszy plan potrzeb innych ludzi (Wojciszke, Szlendak, 2010).

Należy jednak zaznaczyć, że różnice międzypłciowe w przypisywaniu sobie cech sprawczych bądź wspólnotowych są generalnie niewielkie (Wojciszke, 2010). Analogiczne oceny pojawiają się w kontekście opinii zewnętrznych. W ujęciu tradycyjnym kobiety prezentują większość charakterystyk z obszaru ciepła (a przejawiają niski poziom kompetencji), zaś mężczyźni odwrotnie - są bardziej kompetentni niż wspólnotowi (Fiske, Cuddy, Glick, Xu, 2002).

2.3.6. Preferowanie grupy własnej a płeć

Przyłączając się do jakiegokolwiek grupy społecznej – uznając własną osobę za element konkretnej zbiorowości – człowiek zaczyna tworzyć Ja społeczne. Jest to obraz człowieka (samoocena, samowiedza) tworzący się w oparciu o przynależność do konkretnej grupy, z którą jednostka zaczyna się identyfikować (Tajfel, Turner, 1979). Jak podają Henri Tajfel oraz John Turner (1979), ludzie mają silną potrzebę posiadania wysokiej samooceny, zaś przynależność do danej grupy pozwala określać (podnosić) poczucie własnej wartości. Im wyższy status i prestiż zespołu, tym wyższy status oraz prestiż każdego z członków tego zespołu.

Na bazie opisanej teorii tożsamości społecznej, inni badacze (Golec de Zawala, Cichocka, Eidelson, Jayawickreme, 2009) opracowali koncepcję kolektywnego narcyzmu. Zgodnie z tym ujęciem, jednostki utożsamiając się z daną grupą (uformowaną pod względem narodowości, rasy, płci, wyznania, itp.) dokonują rozszerzenia własnej tożsamości na zbiorowość, z którą się charakteryzują. Wówczas własny wizerunek zaczyna być skorelowany z wizerunkiem własnej grupy. Chcąc utrzymać wysokie poczucie własnej wartości człowiek zaczyna podnosić wartość grupy, do której należy. Własna grupa zostaje wówczas idealizowana, podnosi się rangę i wartość jej idei, poglądów i wszelkich podejmowanych działań. Odwrotnie w przypadku grupy obcej – ta z kolei zostaje dewaluowana.

Idealizowanie zbiorowości, do której przynależy jednostka może skutkować pożądanym podniesieniem własnej reputacji, poczucia własnej świetności. Jednoczesne obniżanie wartości, czy też deprecjonowanie grup odmiennych przyczyni się wówczas do jeszcze większego wzrostu efektywności tego mentalnego procesu. Im większa rozbieżność pomiędzy grupą własną (ocenianą pozytywnie) a zbiorowością obcą (opiniowaną negatywnie), tym korzystniejszy własny wizerunek. Z perspektywy budowania pozytywnego wizerunku własnej osoby, opłaca się zatem akcentować wszelkie różnice między poszczególnymi grupami, nawet jeśli fakt występowania tychże różnic jest wątpliwy i dyskusyjny (Tajfel, Turner, 1979).

Powołując się na przywołaną koncepcję tożsamości społecznej można uznać, iż gloryfikowanie własnej grupy i degradowanie grupy obcej może odbywać się na płaszczyźnie płci. Reprezentanci danej płci mogą podnosić własną wartość kosztem członków drugiej grupy. Pozytywne i negatywne stereotypy płciowe mogą pomagać w tym procesie, np. uznanie, że „mężczyźni nie znają się na uczuciach i emocjach” (i domyślnie – „my kobiety się na tym znamy”) bądź „kobiety są słabe i niezaradne” (a domyślnie – „my mężczyźni radzimy sobie w sytuacjach stresowych). Przynależność do jednej grupy (np. kobiet) może zatem potęgować postrzeganie odmiennego zespołu (np. mężczyzn) jak bardziej odmiennego niż ma to miejsce w rzeczywistości.

2.3.7. Złamanie norm społecznych - efekt odwetu

Warto przeprowadzić analizę sytuacji, co się dzieje gdy dochodzi do złamania przez jednostkę obowiązujących w społeczeństwie norm dotyczących ról płciowych. W przypadku złamania stereotypu płciowego przez daną osobę, a więc zachowywania się wbrew przyjętym normom społecznym, może pojawić się specyficzny rodzaj reakcji obserwatorów.

Laurie Rudman (1998) charakteryzuje społeczne konsekwencje zachowań niezgodnych z wymaganiami ról płciowych, odwołując się do tzw. efektu odwetu (*backlash effect*). Jest to zjawisko specyficznego karania reprezentantów danej płci za podejmowanie zachowań niezgodnych z ich społecznymi płciowymi rolami. Według L. Rudman, osoby łamiące ogólnie przyjęte normy płciowe bądź postępujące niezgodnie z powszechnie spotykanymi stereotypami, narażone są na negatywne reakcje innych osób.

W sytuacji, gdy jednostka demonstruje właściwości, umiejętności lub kompetencje zgodne z wymaganiami sytuacyjnymi, ale niezgodne z powszechnie uznawaną rolą kulturową, która jest do niej przypisana, to wówczas może być oceniana niekorzystnie w innych aspektach. Efekt odwetu polega zatem na przypisywaniu negatywnych atrybutów osobie niepotwierdzającej powszechnie obowiązujący w świadomości społecznej stereotyp.

Proces karania, a więc niekorzystnego oceniania za zachowania niezgodnie z obowiązującymi rolami płciowymi, dotyczy zarówno mężczyzn jak i kobiet (Seklecka, 2009; Moss-Racusin, Phelan, Rudman, 2010), jednak uważa się, iż kobiety są bardziej narażone na doświadczanie negatywnych efektów opisywanego zjawiska (Rudman, Glick, 2001). Przykładowo, podczas rozmowy rekrutacyjnej na stanowisko kierownicze, kobieta prezentująca się jako osoba zdecydowana, niezależna i potrafiąca zarządzać podległymi osobami (cechy stereotypowo męskie), jednocześnie może być oceniana jako niesympatyczna i apodyktyczna, mimo, iż nie eksponuje takich właściwości. Przekroczenie i złamanie roli przynosi zatem negatywne skutki.

L. Rudman oraz P. Glick (2001) dostrzegli, iż negatywne reakcje pojawiały się szczególnie wtedy, gdy kobiety demonstrowały cechy związane z dominacją grupową, a więc przejawiały tendencje do przewodzenia innym, wykazywały zdolności kierownicze oraz skłonności do liderowania. Wobec występowania tego zjawiska, kobiety mają niełatwe zadanie polegające na konieczności jednoczesnego demonstrowaniu dwóch "twarzy", a mianowicie sprawczej i wspólnotowej, w sytuacjach wymagających posiadania przede wszystkim kompetencji i innych właściwości ze spektrum sprawczego (Rudman, Glick, 2001).

Należy jednocześnie zaznaczyć, iż działania, które odpowiadają społecznie przyjętym regułom dotyczącym płci, są odbierane przez obserwatorów w sposób pozytywny, gdyż są zgodne z przyjętymi standardami. Uważa się, iż opisywane zjawisko może nawet determinować u poszczególnych osób dążenie do podejmowania zachowań zgodnych ze stereotypami płciowymi, bez względu na własne ustosunkowanie się wobec tych aktywności. Dzięki temu jednostka uchroni się przed ostracyzmem społecznym, jak również zachowa poczucie przynależności grupowej (Rudman, Fairchild, 2004). Zatem wizja potencjalnej kary może

skutecznie odstraszać przed funkcjonowaniem w sposób niezgodny z kulturowymi zwyczajami.

Dotychczas przeprowadzone badania udokumentowały, iż efekt odwetu obserwowany jest przede wszystkim w sytuacji odnoszenia sukcesów w branżach i dziedzinach, które są postrzegane jako typowe dla odmiennych płci (Heilman, Wallen, Fuchs, Tamkins, 2004). Można go zaobserwować między innymi w sferze działań i zachowań politycznych. Badania przeprowadzone przez Brittany Stalsburg (2010) ukazały, że bezdzietne pretendenci do objęcia urzędu politycznego otrzymywały nie tylko gorsze opinie niż kobiety posiadające dzieci, ale także gorsze niż bezdzietni i dzietni mężczyźni. Wynikało to z faktu, iż potencjalni wyborcy karali kobietę za nieposiadanie potomstwa, a więc za niedostosowanie się przez nią do tradycyjnej roli matki.

Efekt odwetu może nie tylko być przyczyną wystosowywania niesprawiedliwych ocen względem reprezentantów poszczególnych płci, ale może również skutecznie zniechęcić do zachowań niezgodnych z utartymi stereotypami.

2.3.8. Stereotypy płciowe w kontekście przyszłości

Współczesne badania (Diekman, Eagly, 2000; Wojciszke, 2010) mogą sugerować, że zjawisko stereotypizacji płciowej zaczyna słabnąć, przynajmniej w części społeczeństw. Ten trend może mieć różne źródła, jak poprawność polityczna, zgodnie z którą stosowanie stereotypów wobec ludzi powinno być piętnowane i jednoznacznie krytykowane, czy też jak twierdzi Wojciszke (2010), może być to efektem słabnięcia autostereotypizacji. Zgodnie ze stanowiskiem badacza, obecnie ludzie pełnią coraz więcej różnorodnych ról społecznych, dzięki czemu coraz rzadziej postrzegają się tylko przez pryzmat płci. Łamanie utartych norm płciowych dotyczących funkcjonowania zawodowego, rodzinnego, czy też towarzyskiego może zatem przyczynić się do osłabiania stereotypów w świadomości zbiorowej.

Stereotypy jako konstrukty społeczne ulegają przeobrażeniom. Najnowsze badania, w tym analizy przeprowadzone na 30.000-tysięcznej grupie reprezentantów społeczeństwa amerykańskiego, przeprowadzone przez A. Eagly oraz jej współpracowników (2019) udokumentowały, iż postrzeganie stereotypowe nie jest stałe i niemodyfikowalne. Zmiany zostały dostrzeżone w różnych sferach, między innymi w postrzeganiu kobiet i mężczyzn na wymiarze sprawczości - wspólnotowości, czy też w kontekście inteligencji. Zgodnie z twierdzeniami wymienionych badaczy, przeobrażenia treści stereotypów płciowych mogą być

rezultatem coraz częstszego pełnienia przez kobiety i mężczyzn ról nietypowych stereotypowo, a więc niezgodnych z dotychczas utrwalonym schematem.

Jak twierdzą wspomniani badacze oraz inni naukowcy (np. Lopez-Zafara, Garcia-Retamero, 2012; Haines, Deaux, Lofaro, 2016; Sendén, Klysing, Lindqvist, Renström, 2019), pomimo obserwowanych zmian nie można uznać, iż w postrzeganiu społecznym stereotypy płciowe przestały występować. Zmniejszenie nasilenia występowania utartych schematów poznawczych względem mężczyzn oraz kobiet nie oznacza ich całkowitej eliminacji. Nadal zaznacza się, że w postrzeganiu poszczególnych płci wskazuje się na pewne dysproporcje pomiędzy mężczyznami i kobietami, które w rzeczywistości nie muszą mieć potwierdzenia.

2.4. Czynniki indywidualne w poznaniu społecznym i stereotypizacji

Ludzie mogą odbierać rzeczywistość w swój własny, niepowtarzalny sposób. Wizja świata, która powstaje w umyśle jednostki jest niepełnym odbiciem świata pełnego. Można uznać, iż człowiek nie posiada dostępu do rzeczywistości pojmowanej w sposób uniwersalny i absolutny, ale tkwi przez cały czas w swoim mózgu, który kreuje niedoskonałą, a wręcz fragmentaryczną wizję świata zewnętrznego (Macknick, Martinez-Conde, 2011).

Efekty poznania społecznego mogą być zatem odmienne ze względu na jednostkę, która przedmiotowego poznania dokonała. Człowiek organizuje swoją wiedzę na temat świata wykorzystując swoje własne schematy poznawcze. Wpływają one na to, które z napływających informacji są wyselekcjonowane, zapamiętane, które są traktowane jako priorytetowe, a które jako nieważne bądź trywialne.

Jednocześnie schematy determinują sposób interpretacji, a w efekcie późniejszych sądów wydawanych przez daną osobę (Aronson, 1997). Ci sami ludzie, zjawiska i wydarzenia społeczne mogą być zupełnie odmienne odbierane ze względu na jednostkę, która dokonuje wspomnianego odbioru. Indywidualne właściwości, predyspozycje, cechy, wcześniejsze doświadczenia, poglądy, hierarchie wartości, itp. determinują sposób poznania społecznego lub wpływają na wszelkie defekty związane z odbiorem otoczenia (Nowogrodzka, 2014). Proces poznania jest zatem subiektywny, a nie obiektywny (Schaff, 1981).

W związku z faktem, iż poznanie społeczne ma charakter nieobiektywny, postrzeganie za pomocą stereotypów również może być uzależnione od cech jednostki dokonującej oceny świata zewnętrznego. Istnieją różnice indywidualne pod względem skłonności do posługiwania się stereotypami w percepcji społecznej (Hing, Zanna, 2010). Warto zatem wyróżnić

przynajmniej niektóre czynniki związane z szeroko rozumianym światopoglądem (czyli zinternalizowanym zespołem przekonań na temat świata), które mogą mieć wpływ na sposób postrzegania odbieranej przez człowieka otaczającej go rzeczywistości.

2.4.1 Seksizm

Postawą, która wpływa na sposób ewaluowania ludzi, a w szczególności kobiet, jest niewątpliwie seksizm. Jedną z teorii zakłada, iż każda postawa składa się z trzech komponentów: poznawczego, emocjonalnego oraz behawioralnego (Aronson, 1997). Seksizm w kontekście aspektu poznawczego jest powiązany ze stereotypem, gdyż zakłada iż reprezentanci obydwu płci posiadają wrodzone predyspozycje do funkcjonowania i postępowania w określony sposób. W przypadku czynnika emocjonalnego należy wskazać negatywne (bądź ambiwalentne) ustosunkowanie się względem poszczególnych osób, zaś komponent behawioralny odnosi się do konkretnych zachowań, zwykle o typie dyskryminacyjnym.

Seksizm jest najczęściej definiowany jako zbiór wszelkich zachowań, praktyk i poglądów, które odzwierciedlają specyficzne (często negatywne) ustosunkowania się wobec reprezentantów danej płci, bądź wspierają utrzymanie nierównego (niesprawiedliwego) statusu, jaki jest przypisany kobietom albo mężczyznom (Swim, Hyers, 2009).

Seksizm tradycyjnie pojmowany jest jako zbiór przekonań wyrażających poparcie dla tradycyjnych ról płciowych i akceptujących stereotypy dotyczące niższych kompetencji kobiet i wyższych kompetencji mężczyzn, ale także niższej wspólnotowości mężczyzn, a wyższej kobiet. Wynikiem tych przekonań jest odmienne traktowanie reprezentantów poszczególnych płci, tylko ze względu na ich przynależność płciową, z pominięciem indywidualnych właściwości.

Seksizm, pomimo, że pierwotnie był postrzegany jako zjawisko dotyczące postępowania i ustosunkowania się mężczyzn względem kobiet, może działać dwustronnie. Może się on wiązać zarówno ze specyficznym traktowaniem kobiet, jak również z charakterystycznym traktowaniem mężczyzn (Glick et al., 2000; Roets, van Hiel, Dhont, 2011). Zachowania i działania o cechach seksistowskich są ponadto spotykane w obrębie własnej płci (Coleman, Hong, 2008), zatem postawa ta może tworzyć się również na linii kobieta - kobieta albo mężczyzna - mężczyzna.

2.4.1.1. Ambiwalentny charakter seksizmu

Seksizm najczęściej postrzegany jest przez pryzmat wrogości wobec reprezentantów odmiennej płci, np. ze strony mężczyzn do kobiet. W rzeczywistości ma on jednak charakter dwuznaczny. Jednym z najbardziej popularnych i powszechnych ujęć zjawiska seksizmu jest koncepcja seksizmu ambiwalentnego autorstwa Petera Glicka i Susan Fiske (1996). Zakłada ona, że stosunek mężczyzn do kobiet ma charakter dualistyczny, a mianowicie może polegać zarówno na powierzchownie pozytywnej, a także otwarcie negatywnej postawie względem drugiej płci.

Z jednej strony seksizm może mieć odsłonę wrogą, gdy wiąże się z nieprzychylnością i wysoką podejrzliwością wobec kobiet, natomiast z drugiej strony może mieć formę życzliwą, dobrotliwą, która wiąże się z przyjmowaniem zachowań i postaw postrzeganych jako społecznie pożądane i właściwe, jak np. opiekuńczość, troska. O ile wrogość jest społecznie piętnowana i postrzegana jako wartość negatywna, o tyle dobrotliwość ma zupełnie inny odbiór.

W potocznym ujęciu zachowania wykazujące troskę czy też epatowanie uprzejmością ze strony mężczyzn w stosunku do kobiet są pochwalane i traktowane jako przejaw pozytywnych cech osoby, która te zachowania podejmuje oraz pozytywnego stosunku do kobiet. W rzeczywistości zachowania te mogą wynikać ze stereotypowego postrzegania kobiet jako istot słabych, zależnych od pomocy i wymagających bezustannego wsparcia ze strony innych osób (Delacoelette, Dumont, Sarlet, Dardenne, 2012), co ilustruje popularne określenie kobiet jako „słabej płci”. W ten sposób odmawia się kobietom prawa do niezależności i autonomii, a wręcz pozbawia się je podmiotowości. Seksizm nie jest związany z czułością i serdecznością względem kobiet, gdyż demonstrowana troska w rzeczywistości wynika z przyjęcia założenia, że kobiety nie są w stanie być niezależne i samowystarczalne, w związku z czym należy im pomóc (gdyż „same sobie nie poradzą”).

Negatywny charakter dobrotliwego seksizmu polega również na odgórnym przypisywaniu kobiecie (bądź mężczyźnie) cech zawartych w stereotypie grupy, których dana osoba może nie posiadać. Kobieta, która jest obdarzana opiekuńczością przez mężczyznę, w rzeczywistości może tej opieki nie potrzebować i traktować ją jako pozbawianie niezależności. Analogicznie mężczyzna może w rzeczywistości nie czuć się wystarczająco silny i kompetentny, aby taką opieką kogokolwiek otaczać (pomimo, iż społeczeństwo takie zachowania komplementuje). Istotą seksizmu jest zatem traktowanie drugiej osoby ze względu na jej przynależność do danej kategorii płciowej, bez uwzględnienia indywidualnych czynników charakterologicznych, osobowościowych.

Seksizm nie powinien być postrzegany tylko jako otwarta niezyczliwość bądź niechęć wobec kobiet, ale również jako wszelkie zachowania, które mają charakter uprzedzeń lub dyskryminacji płciowych prezentujących kobiety jako osoby mniej wartościowe bądź mniej niezależne (Glick, Fiske, 1996).

2.4.1.2. Seksizm w kontekście ról płciowych

Seksizm jest bezpośrednio powiązany ze stereotypami płciowymi, zgodnie z którymi kobieta jest jednostką słabą i zależną, mogącą mieć problemy z osiągnięciem zamierzonych celów, zaś mężczyzna jest odbierany jako jednostka niezależna, zdolna osiągnąć sukces (Unger, Saundra, 2002). Seksizm przejawia się różnorodnymi poglądami dotyczącymi funkcjonowania. Seksizm wrogi oznacza przede wszystkim przyjęcie negatywnej postawy wobec kobiet, w której pojawiają się rozmaite oskarżenia i pretensje wobec nich. Wrogość seksistowska wobec kobiet zakłada, że są one osobami manipulującymi, wyrachowanymi i dążącymi do zdobycia (w sposób manipulujący) władzy nad mężczyznami. Ten typ seksizmu jest nacechowany nieufnością i stosowaniem oskarżeń.

Ponadto niechęć może się przejawiać w innych zachowaniach, jak niezgoda na zajmowanie wysokich stanowisk zawodowych albo na podejmowanie prac związanych z niebezpieczeństwem (Fiske, Glick, 1996; Rudman, Moss-Racusin, Phelan, Nauts, 2012). Seksizm dobrotliwy jest postrzegany jako zjawisko bardziej złożone. S. Fiske oraz P. Glick (1996) proponowali, aby seksizm dobrotliwy postrzegać w trzech różnych aspektach:

1. Paternalizm - przekonanie, iż kobiety ze względu na pewne braki w zakresie kompetencji nie powinny pełnić funkcji zarządzających i związanych z wysoką odpowiedzialnością decyzyjną w społeczeństwie, zaś mężczyźni, jako liderzy powinni otaczać je troską i opieką.
2. Komplementarność różnic płciowych - pogląd, zgodnie z którym obydwie płcie uzupełniają się nawzajem, gdyż każda z nich posiada odmienne (wzajemnie uzupełniające się) cechy, a zatem mężczyźni jako jednostki silne i zdecydowane winni pełnić funkcje o wysokim statusie i odpowiedzialności (praca zawodowa związana z wysokimi kwalifikacjami), zaś kobiety jako osoby uległe i wrażliwe powinny zajmować się czynnościami o mniejszym prestiżu (opiekowanie się domem, roztaczanie troski nad dziećmi).
3. Związki międzypłciowe - przeświadczenie, że satysfakcjonujące życie jest ściśle powiązane z posiadaniem partnera o odmiennej płci, ponieważ tylko partnerzy mają możliwość zaspokojenia pewnych potrzeb pojawiających się u drugiej strony, a których

ta strona nie jest w stanie sama zaspokoić (np. kobiety emocjonalnych, a mężczyźni pragmatycznych).

Badania przeprowadzone przez Małgorzatę Mikołajczak (2015) pozwoliły dopełnić powyżej zaprezentowane ujęcie o dwa kolejne czynniki:

1. Macierzyństwo - stanowisko, zgodnie z którym najważniejszą rolą kobiety jest bycie matką, zaś nieposiadanie potomstwa czyni kobietę nieszczęśliwą i niezadowoloną z życia.
2. Estetyka - przekonanie, iż kobiety są tzw. "płcią piękną" i powinny troszczyć się o swój wygląd znacznie bardziej niż mężczyźni; w niektórych zaś sytuacjach kobieca prezencja może być wykorzystywana do osiągnięcia własnych celów.

Zgodnie z ujęciem seksistowskim, kobiety i mężczyźni powinni funkcjonować w zgodzie z przypisanymi rolami społecznymi. Reprezentanci obojga płci są postrzegani jako jednostki spełniające się przede wszystkim w tych obszarach, które są zgodne z ich stereotypowymi predyspozycjami. Zatem można zakładać, że im wyższy poziom seksizmu, tym bardziej stereotypowe postrzeganie innych osób (w tym ubiegających się o stanowiska polityczne).

Poglądy opierające się na seksizmie mogą mieć swoje odbicie w licznych sferach funkcjonowania społecznego: zawodowej, rodzinnej, towarzyskiej. Styl rozdzielania zadań i stanowisk pracowniczych, sposób ustalania wysokości wynagrodzeń za pracę, podział obowiązków związanych ze sferą rodzinną, itp. mogą być uzależnione od płci (Unger, Saundra, 2002; Pratto, 2002; Jost, Kay, 2005). Seksizm zakłada, że płeć jest wystarczającym predyktorem odnoszenia sukcesów bądź ponoszenia porażek w różnych dziedzinach życia. Jednocześnie kreuje wzór idealnego społecznie mężczyzny oraz doskonałej społecznie kobiety, których sposób funkcjonowania jest odwzorowaniem panujących na danym terytorium stereotypów płciowych.

2.4.2. Ideologia polityczna

Jednym z czynników mogących mieć wpływ na postrzeganie świata zewnętrznego jest ideologia polityczna. Stanowi ona intelektualny, a także duchowy fundament wszelkich zachowań i działań politycznych. Zawiera w sobie poglądy i idee, na podstawie których dokonywana jest ocena stosunków społecznych panujących na danym obszarze. Kreuje ona punkt wyjścia, dzięki któremu ewaluuje się wszelkie zjawiska społeczne, ponadto tworzy obraz idealnego świata, do ukształtowania którego powinno się dążyć i który postrzegany jest jako

pożądany z perspektywy dobra członków danej zbiorowości (Chmaj, Żmigrodzki, 2001). Najbardziej znaną i najpowszechniejszą metodą kategoryzowania ideologii politycznych jest podział spektrum politycznego na prawicę postrzeganą jako orientację konserwatywną oraz lewicę rejestrowaną jako ukierunkowanie przeciwległe.

Prezentowane poglądy polityczne występują na dwóch wymiarach, tj. kulturowym (dotyczącym światopoglądu) oraz ekonomicznym (dotyczącym postrzegania gospodarki). Główne różnice pomiędzy lewicą a prawicą dotyczą licznych sfer życia. Przejawiają się zarówno w kwestiach o charakterze ideologicznym (m.in. problematyka aborcji, kary śmierci, małżeństw osób jedнопłciowych, eutanazji, wpływu Kościoła na społeczeństwo, stosunku do tradycji i obyczajowości) jak również ekonomicznym (m.in. tematyka podatków, prywatyzacji, polityki socjalnej).

2.4.2.1. Prawicowość i lewicowość jak główny podział poglądów politycznych

W najbardziej ogólnym ujęciu poglądy prawicowe charakterystyczne są dla przywiązania do wartości tradycyjnych, jak religia, rodzina, naród, a także chęci zachowania istniejącej hierarchii społeczno-ekonomicznej przy jednoczesnej niechęci do zmian kulturowych. W Polsce prawicowość kulturowa przejawia się głównie poprzez ksenofobię rozumianą jako niechęć do pozanarodowych wzorców oraz poprzez fundamentalizm religijny - katolicki. Przekonania lewicowe wiążą się z wartościami takimi jak bezpieczeństwo socjalne, jednakowe prawa ekonomiczne i polityczne dla wszystkich osób, odrzucanie nierówności społecznych oraz dążenia sekularyzacyjne (Skarżyńska, 2005).

Prawica i lewica najczęściej są rozumiane jako przeciwległe bieguny politycznego spektrum. Terminy te nie mają jednak dokładnie ustalonego znaczenia, zaś swoim zasięgiem obejmują bardzo różnorodne nastawienia zarówno wobec gospodarki oraz aspektów światopoglądowych, jak kwestie dotyczące rynku, indywidualizmu, wolności, hierarchii, autorytetu władzy, tradycji, internacjonalizmu, itp. Najczęściej poglądy lewicowe kojarzone są z liberalizmem, natomiast prawicowe z konserwatyzmem (Heywood, 2008).

2.4.2.2. Prawicowość i lewicowość - aspekt światopoglądowy

Poglądy prawicowe zwykle są powiązane z przywiązaniem do tradycji, gdzie zasady społeczne mają charakter typowo konserwatywny, są liczne odniesienia do wiary, władzy, potrzeby utrzymania hierarchicznej struktury społeczeństwa, a także dyscypliny. Wskazuje się na potrzebę zachowania wartości i zwyczajów, które istnieją od wielu lat (wieków) i są

przekazywane z pokolenia na pokolenie. Zmiana kulturowa zwykle jest postrzegana jako zjawisko niosące niepożądane efekty, burzące dotychczasowy ład i porządek. Tradycja ma za zadanie zapewnić ludziom poczucie przynależności do danej zbiorowości i pomóc zachować ład społeczny.

Ideologiczne przekonania lewicowe w przeciwieństwie do prawicowych podkreślają odrębność i niezależność jednostki. Jest to powiązane z poparciem dla tolerancji wobec odmienności, różnorodności i nietypowości. Swoboda człowieka w decydowaniu o samym sobie jest postrzegana jako prawo, które należy utrzymywać i którego nie należy ograniczać. Podkreśla się, iż lewicowość preferuje indywidualizm, przy jednoczesnym uznaniu, iż każdy reprezentant danej grupy powinien posiadać identyczne prawa i mieć takie same możliwości wobec kształtowania swojego życia (Sokół, 2003).

Prawicowość kulturowa, często łączona z konserwatyzmem ideowym promuje najczęściej tradycyjne rozumienie ról płciowych. Sfera publiczna jest postrzegana jako obszar typowo męski, zaś sferą kobiecą jest domostwo. Ponadto dotychczasowe analizy (Siemieńska, 1996, 1997) wskazują, iż przed wprowadzeniem regulacji prawnych dotyczących parytetów płciowych podczas wyborów, ugrupowania o lewicowo ukierunkowanym światopoglądzie częściej proponowały kobiety na ważne stanowiska polityczne. Można więc sformułować hipotezę o zależności między kulturowymi przekonaniami politycznymi a postrzeganiem kobiety przekraczającej standardy tradycyjnej roli płciowej.

2.4.2.3. Prawicowość i lewicowość - aspekt ekonomiczny (gospodarczy)

Podział na lewicę oraz prawicę dotyczy także sfery poglądów ekonomicznych i gospodarczych. Lewicowość zakłada ingerowanie państwa w dystrybucję oraz redystrybucję dochodu narodowego w taki sposób, aby niwelować nierówności społeczne. Uważa się, iż gospodarka powinna mieć charakter socjalny, zaś państwo powinno ją kontrolować i wprowadzać konkretne regulacje. Lewicowa część wyborców zazwyczaj prezentuje pogląd, że konsumpcja powinna mieć kolektywny charakter (Sokół, 2003).

Prawicowość z kolei deklaruje, iż nierówności finansowe pomiędzy poszczególnymi jednostkami bądź grupami są zjawiskiem naturalnym. Zgodnie z doktryną konserwatywną, państwo nie powinno ingerować w funkcjonowanie rynku, a jedynie zapewniać byt mechanizmom konkurencji i niezależności ekonomicznej (Sokół, 2003).

Waldemar Wojtasiak (2011) pisze o następujących najważniejszych cechach doktryny lewicowej w ujęciu gospodarczym:

1. Własność państwowa - pogląd, zgodnie z którym państwo powinno kontrolować środki produkcji oraz przedsiębiorstwa, cenienie własności społecznej.
2. Centralne planowanie - przekonanie, że państwo (jego instytucje) powinno mieć decydujący wpływ na kształt i przebieg procesów ekonomicznych.
3. Podatki - przeświadczenie o konieczności prowadzenia rygorystycznej polityki fiskalnej, z akcentem na obciążenie osób zasobnych w celu wspomżenia jednostek niezamożnych.
4. Ochrona rynku - protekcjonizm i interwencjonizm gospodarczy, wprowadzanie licznych działań wspomagających poszczególne sektory.

Przytaczany autor (Wojtasik, 2011) dokonał również charakterystyki prawej strony sceny politycznej w kontekście ekonomicznym:

1. Własność prywatna - dominacja własności indywidualnej, sprzeciw wobec silnej nacjonalizacji podmiotów gospodarczych.
2. Wolnorynkowość - przeświadczenie, iż państwo powinno w jak najmniejszym stopniu ingerować w procesy rynkowe, jedynie podejmując czynności pobudzające rozwój gospodarczy i konkurencyjność.
3. Podatki - postulowanie utrzymywania niskiego poziomu podatków, przy jednoczesnym niegwarantowaniu zaspokojenia części potrzeb obywatelskich.
4. Ochrona rynku - sprzeciw wobec interwencjonizmu, propagowanie idei tzw. niewidzialnej ręki rynku.

2.4.2.4. Specyfika społeczeństwa polskiego pod względem poglądów politycznych

W wielu rozwiniętych społeczeństwach (głównie zachodnich, jak np. Stany Zjednoczone Ameryki) zamiast rozróżnienia na prawicę - lewicę stosuje się podział na konserwatyzm – liberalizm, gdzie prawicowość światopoglądowa jest sparowana z prawicowością ekonomiczną, zaś lewicowa kulturowość z lewicowością ekonomiczną.

Odmienne wygląda ujęcie tego podziału w Polsce. Przeprowadzone przez Pawła Boskiego (1993) oraz Janusza Reykowskiego (1993) badania udokumentowały, iż w przypadku postaw mieszkańców Polski obydwie komponenty są skorelowane ujemnie. Osoby deklarujące się jako prawicowcy (o światopoglądzie konserwatywnym) zazwyczaj podają, iż państwo powinno pełnić funkcję opiekuńczą względem obywatela z punktu widzenia poglądów gospodarczo-rynkowych, natomiast osoby preferujące lewicowy wymiar światopoglądu są

zwykle zwolennikami rozwiązań gospodarczych specyficznych dla teoretycznej rynkowości prawicowej.

Nie jest wykluczone, iż układ ten jest związany z obowiązującym na terytorium Polski przez wiele lat systemem socjalistycznym, który budował w świadomości społecznej postrzeganie państwa jako aparatu, którego główną funkcją jest sprawowanie opieki gospodarczej względem obywatela, przy jednoczesnym występowaniu silnego rozdźwięku światopoglądowego: narodowo-religijnego vs socjalistycznego (Gola, 2006). Janusz Reykowski (1993) wskazuje, iż to specyficzne ukierunkowanie gospodarcze, które utrzymało się po transformacji ustrojowej, mogło wynikać z niskiego wykształcenia, niskiej stopy życiowej oraz niskiej orientacji na budowanie poczucia niezależności jednostkowej Polaków w czasie trwania Polskiej Republiki Ludowej. Przeprowadzone współcześnie przez zespół polskich badaczy analizy (Czarnek, Dragon, Szwed, Wojciszke, 2017) potwierdziły utrzymanie się opisanego trendu.

Badania wykonane na populacji polskiej ukazały, iż, podobnie jak w przypadku tendencji obserwowanych w innych krajach (m.in. Jost, Glaser, Kruglanski, Sulloway, 2003), poglądy konserwatywne są pozytywnie skorelowane z potrzebą poznawczego domknięcia (Golec, 2001). Wysoki poziom tej potrzeby ujawnia się w preferencji do porządku i struktury oraz przewidywalności, podczas gdy niski jej poziom wiąże się z tolerancją niepewności i różnorodności (Webster, Kruglanski, 1994). Zatem osoby, które wykazują się niską tolerancją na sytuacje niepewne, niejasne i mało klarowne pod względem poznawczym, preferują poglądy polityczne bazujące na tradycjonalizmie oraz niechęci wobec zmian społecznych i obyczajowych.

Eksploatacja dokonana przez Urszulę Jakubowską (2005) dowiodła, że analogiczne wnioski można wysunąć rozpatrując postawy osób o ekstremistycznych poglądach politycznych - głównie w kontekście ekstremistów prawicowych. Osoby zorientowane silnie konserwatywnie w ujęciu politycznym okazały się być nieprzychylnie nastawione wobec wieloznaczności, przy jednoczesnym preferowaniu modelu państwa o profilu narodowo-katolickim aniżeli demokratycznym. Reprezentanci poszczególnych opcji politycznych różnią się między sobą także w kontekście zdolności poznawczych.

Zgodnie z badaniami Agnieszki Golec (2003) polityczni konserwatyści najczęściej demonstrują prosty sposób myślenia z jednoczesnym przejawianiem trudności w przyjmowaniu innej perspektywy niż własna, podczas gdy u osób o innych sympatiach politycznych częściej dostrzega się złożony i bardziej zaawansowany sposób myślenia.

Badanie dotyczące obszaru Europy Środkowej przeprowadzone przez Shaloma Schwartza oraz Anat Bardi (1997, za: Lewicka, 2005) pokazały, że Polska jest jednym z państw, które ujawniają największe przywiązanie do wartości tradycyjnych. Jednocześnie Polska ukazała się jako kraj, który nisko ceni wartości równościowe oraz niezależność emocjonalną jednostki. W kontekście dobrobytu ekonomicznego oraz możliwości rozwoju człowieka należy zauważyć, że kraje ukierunkowane na troskę o zachowanie autonomii obywatela były sytuowane wyżej aniżeli państwa zorientowane konserwatywnie. Podobnie obszary, w których panowało przywiązanie do silnego podziału władzy, cechowały się większymi nierównościami społecznymi aniżeli rejony nastawione egalitarnie (Lewicka, 2005).

Badania przeprowadzone przez CBOS (2015) dostarczyły cennych danych w zakresie poglądów politycznych mieszkańców Polski na przestrzeni ostatniego ćwierćwiecza. Dostrzega się wzrost deklarowania poglądów o charakterze prawicowym, zaś maleje deklarowana liczba osób posiadających poglądy lewicowe, szczególnie w grupie wiekowej osób przed 25 rokiem życia. Zgodnie z wynikami badań, na przestrzeni ostatnich kilku lat nastąpił wzrost przekonań skrajnie prawicowych, który znacznie przewyższył ilość badanych określających się jako jednostki skrajnie lewicowe.

Analizując wyniki uzyskane w sondażu z 2015 roku, można zauważyć, iż znaczny odsetek ankietowanych ma trudności ze sprecyzowaniem własnych poglądów politycznych, jak również wiele osób deklaruje niewielkie (ok. 22%), a nawet żadne (ok. 15%) zainteresowanie tą sferą. Największa część respondentów (ok. 50%) charakteryzuje siebie jako ludzi śledzących bieżące wydarzenia polityczne, jednak bez większej dociekliwości, czy też zgłębiania się w poszczególne tematy i zagadnienia. Kreuje to obraz społeczeństwa, którego zainteresowanie polityką na przestrzeni ostatnich 25 lat jest na stosunkowo stabilnym i mało zmiennym, lecz niestety niewysokim poziomie.

2.4.3. Przekonania o nierównościach społecznych

Elementem światopoglądu człowieka może być także przekonanie o nierównościach społecznych. O roli tego typu przekonań w stereotypowym postrzeganiu ludzi można wnioskować na podstawie teorii orientacji na dominację społeczną autorstwa Felicii Pratto, Jima Sidaniusa, Lisy Stallworth oraz Bertrama Malle (1994). Zakłada się, że ludzie różnią się między sobą ze względu na stopień akceptacji hierarchicznej struktury relacji międzygrupowych i wyrażaniem zgody na to, by istniały grupy dominujące oraz zbiorowości im podporządkowane.

Systemy hierarchizacji mogą bazować na rozmaitych kryteriach, takich jak wiek, rasa, przynależność etniczna, religia, klasa społeczna, status finansowy, a także mogą być oparte na kryterium płci. Przykładowo, można uważać, że mężczyźni są grupą bardziej dominującą i silniejszą w stosunku do kobiet, zaś sam dysproporcjonalny układ powinien zostać utrzymany i zachowany (Sidanius, Pratto, 2012). Osoby o wysokim poziomie orientacji na dominację społeczną preferują ideologie i poglądy polityczne wspierające działania utrwalające hierarchiczność (np. przez odwoływanie się do stereotypów negatywnych, akcentujących odmienności pomiędzy grupami z podziałem na grupy wysoko wartościowe oraz mało wartościowe), zaś ludzie o niskim poziomie tego czynnika preferują politykę równościową (np. egalitaryzm w odniesieniu do poszczególnych grup). Poziom orientacji na dominację jest istotnym predyktorem zgeneralizowanych uprzedzeń w stosunku do takich zbiorowości, jak mniejszości etniczne, imigranci, a także grupy zdywersyfikowane pod względem płci (Pratto, Sidanius, Stallworth, Malle, 1994).

2.4.3.1. Nierówności społeczne a płeć

Zgodnie z założeniem, że świat składa się z grup silnych oraz grup słabych, silna hierarchia wymaga jasnego i klarownego podziału na osoby rządzące oraz rządzone. Wobec tego zezwala się na nierównomierne rozłożenie sił, praw oraz przywilejów, gdzie grupa rządząca (dominująca) powinna przeważać nad pozostałymi (Sidanius, Pratto, 2012). Odnosząc orientację na dominację społeczną do stereotypów płciowych można wysunąć przypuszczenie, iż mężczyźni są postrzegani jako jednostki, które w sytuacji dysproporcji grupowej, będą zajmować pozycję dominującą i przeważającą. Ich płeć jest kojarzona z takimi właściwościami jak siła i stanowczość, a więc charakterystykami pozwalającymi dominować, podczas gdy płeć żeńska jako stereotypowo słaba i wycofana, nie posiada predyspozycji do sprawowania kontroli nad innymi.

Mężczyźni są zatem postrzegani jako jednostki posiadające wszelkie charakterystyki i niezbędne kompetencje do rządzenia i kierowania innymi (Budzicz, 2011). Ponadto mężczyźni w przeciwieństwie do kobiet, dzierżą więcej stanowisk zawodowych, które związane są z nierównością grup i utrzymują nierówną dystrybucję przywilejów, praw i benefitów (Pratto, Stallworth, Sidanius, Siers, 1997). Zatem w perspektywie stereotypowej grupa męska posiada predyspozycje (postrzegane jako naturalne i wrodzone) do bycia stroną dominującą, przewodzącą i sprawującą kontrolę (w tym polityczną), zaś kobieca do bycia stroną podporządkowaną.

Jednocześnie można przewidywać, że wysoki poziom orientacji na dominację społeczną będzie prowadził do stereotypizacji płciowej. Wynikać to może z przekonania, iż skoro nierówności społeczne są naturalne i pożądane, to mężczyźni będą traktowani jako grupa dominująca, zaś kobiety jako podporządkowana.

2.4.3.2. Nierówności społeczne jako wyznacznik zachowań względem "obcych"

Osoby charakteryzujące się wysokim poziomem orientacji na dominację społeczną są nierzadko ustosunkowane niechętnie (a nawet wrogo) względem grup postrzeganych jako zbiorowości o niższym statusie (Pratto et al., 2000). Analizując różnorodne wydarzenia historyczne oraz współczesne konflikty nietrudno dostrzec, iż większość antagonizmów bazuje na przekonaniu o wyższości jednej z grup nad inną. Walki pomiędzy wszelkimi nacjami często opierały się na przeświadczeniu o konieczności podporządkowania sobie strony postrzeganej jako ta słabsza, czy też gorsza.

Jednostki cechujące się wysokim poziomem orientacji na dominację społeczną zazwyczaj przejawiają tendencje do podejmowania prób przejmowania władzy nad innymi osobami, a więc dążą do narzucenia własnego przewodnictwa nad innymi (Klebanik, 2007). Rywalizacja jest dla nich zwyczajnym sposobem funkcjonowania interpersonalnego, zaś relacje międzyludzkie są nierzadko postrzegane na wymiarze lepsi - gorsi. Dominowanie jest wobec tego przejawem swego rodzaju zwyciężania, wchodzenia na szczyt hierarchii i zdobycia władzy nad innymi jednostkami. Podział na lepszych i gorszych może być postrzegany jako przejaw naturalnego obrazu świata, w którym ludzie nie są sobie równi.

Podsumowując, ludzie odmiennie mogą traktować fakt występowania dysproporcji społecznych. Dla części z nich będzie to zjawisko normalne, a nawet pożądane, podczas gdy dla innego typu osób nierówności są zjawiskiem, z którym należy walczyć i któremu należy przeciwdziałać.

2.4.4. Przekonania o bezpieczeństwie świata

Postrzeganie rzeczywistości może być zależne także od przekonania o bezpieczeństwie bądź o braku bezpieczeństwa świata, w którym dana osoba żyje. John Duckitt (2001) łączy orientację na dominację społeczną z dwoma podtypami światopoglądowymi. Jeden z nich jest oparty na przekonaniu, że świat to dżungla, w której rywalizujące ze sobą grupy walczą o przetrwanie. Brak bezpieczeństwa jest zatem wynikiem bezustannych konfliktów między ludźmi oraz permanentną walką o różnego rodzaju dobra i przywileje - jak praca zawodowa, czy też środki finansowe. Drugi podtyp światopoglądu zawiera przekonanie, że świat jest

niebezpieczny i nieprzewidywalny. Zgodnie z tym ujęciem, otoczenie, w którym człowiek żyje należy traktować z dużą dozą niepewności i nieufności, ponieważ występuje w nim pełno zagrożeń (również płynących ze strony innych osób i ich antagonistycznego działania).

2.4.4.1. Współczesne zagrożenia

Obserwatorzy życia społecznego nierzadko informują, iż obecny świat jest miejscem, w którym występuje duża ilość różnego typu zagrożeń. Wszelkie niebezpieczeństwa mogą w perspektywie bliskiej lub dalekiej prowadzić do osłabienia poczucia bezpieczeństwa jednostki (Wendt, 2008). Analizując kontekst zagrożeń współczesnego świata, nie sposób nie odnieść się do zjawiska globalizacji, a więc wszelkich procesów prowadzących do coraz większej integracji różnych krajów, społeczeństw, a także ich kultur oraz gospodarek. Wzrost interakcji pomiędzy poszczególnymi regionami, jakkolwiek posiadający pozytywne walory, może przyczyniać się do powstawania licznych zagrożeń. Wszechobecna globalizacja nie jest procesem idealnym, ale zawiera także ryzyko pojawienia się nowych, niespotykanych wcześniej niebezpieczeństw, które są odczuwane przez poszczególne jednostki (Bednarek, 2013).

Zagrożenia mogą być ściśle powiązane ze sferą polityki. Decyzje rządzących dotyczące prowadzenia szeroko rozumianej polityki budżetowej (w tym podziału środków finansowych), kwestii udzieleniu pomocy różnych grupom społecznym, sposobu prowadzenia polityki międzynarodowej (w tym związanej z konfliktami bądź przyjacielskimi stosunkami międzypaństwowymi), mogą w ewidentny sposób wpływać na postrzegania świata jako miejsca, które jest pełne niebezpieczeństw i niepewności, bądź jako miejsce pozbawione poważnych zagrożeń.

Sytuacja niedostatku rozmaitych zasobów, a więc warunki, w których różne grupy społeczne (wewnątrzpaństwowe bądź międzypaństwowe) rywalizują o różnego typu dobra, także może generować przekonanie o tym, iż świat nie jest miejscem bezpiecznym, gdyż nie zapewnia wszystkim jednostkom podobnego stanu posiadania (Klebaniuk, 2010).

2.4.4.2. Postrzegania świata a darwinizm i życie jako gra o sumie zerowej

W kontekście postrzegania świata jako miejsca niebezpiecznego warto odnieść się również do koncepcji darwinizmu społecznego. Według tego ujęcia, funkcjonowanie społeczne ludzi odbywa się na zasadzie analogicznej do ewolucyjnej walki, w której przetrwają najsilniejsze jednostki. Jak podają John Duckitt oraz Kristin Fisher (2003) w umyśle części

osób panuje pogląd, że świat to miejsce, w którym tylko najsilniejsi mogą przeżyć. Przetrwanie odbywa się kosztem wykorzystania innych - ich słabości, niedostatków, czy też niedoskonałości. Chcąc żyć jak najlepiej, należy być bezwzględny, ponieważ szeroko rozumianych dóbr, nie wystarczy dla każdego.

Według badań Krystyny Skarżyńskiej i Piotra Radkiewicza (2011) społeczny darwinizm jest powiązany z pewnymi cechami indywidualnymi. Akceptacja poglądu, że świat jest miejscem walki o wszelkiego rodzaju przywileje, najczęściej jest charakterystyczna dla jednostek między innymi realizujących potrzebę osiągnięcia władzy, demonstrujących zachowania dominujące (agresywne), a także zachowujących się rywalizacyjnie i nastawionych negatywnie względem inności, nietypowości. Ponadto darwinizm okazał się być wzmacniany przez poglądy materialistyczne oraz indywidualistyczne.

Otoczające człowieka środowisko może być zatem spostrzegane jako zagrażające, a więc takie, w którym nie każda grupa czy też społeczeństwo może posiadać jakiegokolwiek szeroko rozumiane bogactwa. Taki kształt świata wymusza walkę o posiadanie i utrzymanie jak największej ilości różnorodnych dóbr, benefitów (Klebianiuk, 2009).

Warto odnieść się także do teorii życia jako gry o sumie zerowej (Wojciszke, Baryła, Różycka, 2009). Zgodnie z tym ujęciem część ludzkie funkcjonuje w przekonaniu, iż życie odbywa się na zasadzie gry, w której zwycięstwo jednej strony jest ściśle powiązane z porażką drugiej. Jest ono przeciwstawne względem podejścia "win - win", zgodnie z którym w każdym konflikcie istnieją takie możliwości jego rozwiązania, dzięki którym wszyscy uczestnicy sporu osiągną pewne cele i otrzymają benefity. Według teorii gry zerowej, ludzie nie przejawiają tendencji do współpracy i współdziałania, ale zachowują się względem siebie rywalizacyjnie. Zgonie z wiarą w życie jako grę, świat jest postrzegany jako miejsce niesprawiedliwe, w którym ludzie nie są bezinteresowni, ale przede wszystkim zachowują się egoistycznie. Ludziom nie można ufać, ponieważ postępują antagonistycznie względem pozostałych, gdyż żyją w przeświadczeniu, że własne pragnienia zrealizują tylko i wyłącznie przy pokonaniu innych (Wojciszke, Różycka, 2009).

2.4.4.3. Płeć w postrzeganiu bezpieczeństwa świata

Zgodnie ze stereotypami płciowymi, grupą bardziej uległą, przejawiającą tendencje do podporządkowywania się innym, a więc nie podejmującą „walki o swoje”, są kobiety. Przypisuje się im także większe natężenie cech empatycznych, opiekuńczych i wiążących się z troską o drugiego człowieka, a nie połączonych z krzywdzeniem innych osób (Wojciszke,

2010). Przedstawiciele płci męskiej są zwykle oceniani jako osoby preferujące współzawodnictwo, niestroniące od konfliktów i działań agresywnych.

W związku z powyższym można wysunąć przypuszczenia, iż mężczyźni ze względu na cechy ze spektrum dominacji będą skuteczniej funkcjonować w świecie zagrażającym, pełnym rywalizacji, bezwzględności i antagonizmów pomiędzy ludźmi. Emancypacyjne aspiracje kobiet do zajmowania wyższej pozycji społecznej, działalności politycznej i generalnie podwyższanie swojego znaczenia, mogą nie być przyjmowane pozytywnie przez osoby postrzegające świat jako miejsce groźne. Można sądzić, że osoby te będą bardziej skłonne do stereotypowego postrzegania kobiet i mężczyzn, ponieważ stereotypy płciowe podtrzymują wizję świata bardziej stabilnego i uporządkowanego, z tradycyjnym podziałem na sfery zastrzeżone dla mężczyzn (sfery aktywności publicznej) i sfery prywatne, odpowiednie dla kobiet.

2.4.5. Aktywność wyborcza

Sposób postrzegania rzeczywistości jest uwarunkowany posiadaną wiedzą. Jak zostało wcześniej zaprezentowane, rozległa wiedza z danego obszaru pozwala odbierać rzeczywistość społeczną nieschematycznie, ale w sposób bardziej analityczny. Posiadanie wiedzy na temat konkretnej osoby pozwala dokonywać oceny na jej temat bazując na wielu różnych aspektach, a nie tylko na samej przynależności tej osoby do zbiorowości (Schaff, 1981; Krueger, Rothbart, 1988; Brewer, 1999).

Stereotypowe postrzeganie kandydatów może być minimalizowane poprzez bezpośredni udział w życiu politycznym. Aktywność polityczna (członkostwo w ugrupowaniu politycznym, kandydowanie w wyborach różnego szczebla, itp.) pozwala wchodzić w bezpośrednie relacje z różnymi politykami – zarówno mężczyznami jak i kobietami. Osoba aktywna w sferze polityki, w porównaniu do wyborcy niezaangażowanego w bezpośrednią działalność polityczną, ma więcej sposobności aby poznać innych polityków na różnych, mniej formalnych polach. Dzięki temu poszczególnym politykom zaczynają być nadawane konkretne właściwości – cechy, upodobania, poglądy, kompetencje, umiejętności, itp. Osoba prowadząca bezpośrednią działalność polityczną ma możliwość, aby poznać innych polityków nie tylko przez pryzma płci, ale przez pryzmat wielu innych charakterystyk.

2.4.6. Czynniki socjodemograficzne

Jak zostało zaznaczone na wstępie niniejszego rozdziału, postrzeganie rzeczywistości ma charakter subiektywny. Warto zatem rozważyć, jakie aspekty podmiotowe, nie będące postawami czy też poglądami mogą kształtować sposób odbierania świata.

2.4.5.1. Wiek

Przekonania dotyczące szeroko rozumianego społeczeństwa, w tym aspektów związanych z polityką kształtują się między innymi w oparciu o doświadczenie różnorodnych wydarzeń politycznych oraz społecznych (Skarżyńska, 2005). Okres, w którym jednostka dorastała, wychowywała się, implikowała wszelkie normy społeczne i kulturowe mógł mieć istotny wpływ na wykreowanie poglądów, hierarchii wartości danej osoby. Ocena rzeczywistości może być zatem zależna od warunków społecznych, w których człowiek rozwijał i kształtował swoje poglądy.

Przynależność do jakiegokolwiek pokolenia, które charakteryzuje się własnymi warunkami historycznymi, gospodarczymi (ekonomicznymi), politycznymi, a także kulturowymi będzie przyczyniać się do nabywania przez człowieka wartości typowych dla danego czasu (Włodarczyk, 2011). Odmienny czas życia, a więc okres nabierania wiedzy dotyczącej prawidłowości funkcjonowania świata społecznego, może generować odmienne postawy i poglądy wobec otaczającej rzeczywistości.

Można założyć, iż wszelkie postawy względem ról płciowych również mogą korelować z wiekiem, ponieważ w różnych okresach kulturowych, różne było (oraz jest) ustosunkowanie się wobec zachowań i działań podejmowanych przez reprezentantów poszczególnych płci. Role społeczne (w tym role płciowe) nie są jednakowe w każdym okresie czasowym, zmieniają się i podlegają modyfikacji.

2.4.5.2. Płeć

Dotychczasowe badania (Byrne, Nelson, 1965, za: Aronson, 1997) dowiodły, iż wzajemne podobieństwo może przekładać się na odczuwanie wzajemnej sympatii. Zatem osoby, które mają wspólne właściwości (przykładowo są tej samej płci) mogą postrzegać się w bardziej pozytywny sposób, aniżeli osoby o odmiennych cechach. W kontekście płci bardzo często można spotkać się ze społecznym poglądem, iż mężczyźni zachowują się solidarnie względem innych mężczyzn, zaś kobiety wspierają inne kobiety (Cornwall, 2008). Płeć może

być odbierana jako czynnik jednoczący, integrujący ludzi, a co się z tym wiąże, jako aspekt wpływający na pozytywne postawy i działania względem osób o tej samej płci.

Felicia Pratto (2002) wskazuje jednak, że w obrębie reprezentantów tej samej płci może dochodzić do zachowań negatywnych, rywalizacyjnych, uwarunkowanych właśnie płcią. Według badaczki, z przyczyn ewolucyjnych (walka o partnera, konkurowanie o zasoby) osoby tej samej płci mogą podejmować działania i zachowania wzajemnie antagonistyczne, a także wrogie. Wśród mężczyzn wzajemna wrogość nierzadko traktowana jest jako zjawisko naturalne, a nawet pożądane (Dijkstra, Border, 2018). Obserwuje się zatem konkurowanie mężczyzn w sytuacjach zawodowych, w kontekście relacji seksualnych, czy też w kontaktach towarzyskich. Wzajemny antagonizm również może występować wśród kobiet. Kobiety mogą być wobec siebie konfliktowe zarówno w formie psychicznej (ostracyzm społeczny, agresja bierna), jak również w formie fizycznej. Natomiast obszary sporów są analogiczne jak u mężczyzn - mogą dotyczyć sfery rodzinnej, zawodowej, seksualnej (Chesler, 2009).

Wspólna płeć nie musi (ale może) prowadzić do wspólnego, solidarnego działania. Warto więc zbadać, jak problem solidarności bądź antagonizmu wewnątrzpłciowego przedstawia się w kontekście wyboru reprezentantów polityki, a mianowicie, czy płeć decydenta może determinować postrzeganie osób ubiegających się o objęcie konkretnego urzędu, inaczej mówiąc, czy pojawi się tendencja do wspierania mężczyzn przez mężczyzn oraz kobiet przez kobiety?

2.4.5.3. Miejsce zamieszkania

Według podziału administracyjnego na terenie Polski występuje blisko 950 miast, a także ponad 600 gmin miejsko-wiejskich oraz ponad 1500 gmin wiejskich obejmujących liczne małe miejscowości (dane Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii). Poszczególne miejscowości (miasta, wsie) różnią się licznymi aspektami - obszarem terytorialnym, zaludnieniem, czy też zakresem sprawowania władzy.

Różnice występujące pomiędzy poszczególnymi miejscowościami nie dotyczą tylko kwestii technicznych i prawnych, ale są one związane z występowaniem różnorodności mieszkańców oraz ustosunkowaniem wobec równości, a także tolerancji niejednoznaczności. Jak dowiodły badania, których autorami są Timur Sevincer, Michael Varnum oraz Shinobu Kitayama (2017), miejscowości postrzegane jako kosmopolityczne są otwarte na niezależnych mieszkańców, pozwalają jednostkom funkcjonować w zgodzie z własnymi poglądami i wartościami, nawet jeśli w znacznej mierze odbiegają od hierarchii obserwatora. Ponadto

większe jednostki metropolitalne pozwalają lokalnym obywatelom na więcej swobody indywidualnej oraz więcej niezależności, niż miejscowości małe, wiejskie (Kashima et al., 2004).

Powyższe pozwala domniemywać, że osoby mieszkające w większych miastach będą bardziej otwarci na nietypowość innych ludzi aniżeli mieszkańcy małych miejscowości. Czy jednostka łamiąca powszechnie obowiązujące normy społeczne (stereotypy) będzie odbierana gorzej w mniejszych miastach (wsiach)?

2.4.5.4. Wykształcenie

Wykształcenie pozwala jednostce w sposób bardziej dogłębny i złożony poznawać otaczającą go rzeczywistość. Osoba wyedukowana posiada narzędzia, aby postrzegać innych ludzi, zjawiska, sytuacje, wydarzenia nie w sposób prosty i powierzchowny, ale złożony i analityczny (Dyczewski, 1990). Zgodnie z ujęciem Melvina Kohn'a, im wyższe wykształcenie, tym wyższy poziom akceptowania niezależności oraz większa otwartość na nowe doświadczenia, a im niższy poziom wykształcenia, tym większe tendencje do wartościowania rzeczywistości w zgodzie z konformistycznymi, tradycyjnymi kryteriami (Kohn, 1976, za: Skarżyńska, Kulesza, 2005). Jednostka poprzez edukację zdobywa umiejętność przyjmowania różnych perspektyw, uczy się, że otaczający świat może być odbierany na wiele odmiennych sposobów.

Rozwój kompetencji związanych z postrzeganiem społecznym odbywa się nie tylko przez środowisko edukacyjne, ale w znacznej mierze poprzez środowisko domowe. Rodzic (opiekun) pełni niebagatelną rolę w procesie uspołeczniania dziecka, także w kontekście odbierania rzeczywistości społecznej, w tym sfery politycznej. Postawy młodych odnośnie odpowiedniego sprawowania rządów nad państwem, ustosunkowanie się wobec liderów politycznych, ich programów oraz ich działań publicznych mogą bazować na treściach przekazywanych przez wychowawców (Liberska, 2009). Rodzic, którego sposób widzenia rzeczywistości jest ukształtowany wcześniejszą edukacją, również kształtuje umysł swojego wychowanka, pomaga tworzyć mu sposób widzenia świata i proponuje swoisty styl odbierania rzeczywistości (Rożnowska, 1997).

Można zasugerować, że cechy rodzica (np. jego poziom wykształcenia) mogą być czynnikami wpływającymi na stopień funkcjonowania potomka, na sposób jego rozumienia i odbierania otaczającej rzeczywistości. Środowisko rodzinne można potraktować jako źródło kapitału kulturowego, który pozwala jednostce lepiej orientować się i funkcjonować

w złożonym świecie. Można postawić pytanie, czy wykształcenie (zarówno własne jak i opiekuna), a więc takie, które jest związane z otwartością poznawczą, będzie przyczyniać się do mniej stereotypowego postrzegania jednostek?

2.5. Podsumowanie

Przytoczone doniesienia naukowe pozwalają założyć, że sfera polityki będzie traktowana jako obszar mocno zmaskulinizowany, a więc przestrzeń przynależna przede wszystkim mężczyznom. Stąd też można spodziewać się, iż to mężczyźni będą korzystniej oceniani w kontekście ubiegania się o objęcie danego urzędu politycznego.

Ponadto korzystniejsze oceny powinny pojawiać się w tych aspektach życia politycznego, w których występuje silniejsze nacechowanie „męskością”, czyli takimi charakterystykami, które są stereotypowo odbierane jako odpowiednie dla polityki. W kontekście stanowiska politycznego urząd parlamentarny powinien być odbierany lepiej niż samorządowy (gdyż cechuje go większy prestiż oraz większa władza), zaś w ujęciu treści programu wyborczego, to program o postulatach określanych jako „męskie” powinien otrzymywać wyższe oceny niż program nacechowany „kobiecy” założeniami.

Jak zostało ukazane w części teoretycznej, schematyczny sposób odbierania świata społecznego może się wiązać ze specyficznym odbieraniem osób, które łamią stereotypowo nadane role społeczne. Kandydujący mężczyźni wychodzący z typowej roli „męskiej” oraz kandydujące kobiety łamiące reguły „kobiecości” mogą być karani gorszymi ocenami niż osoby funkcjonujące w tradycyjny (pod względem ról płciowych) sposób. Dodatkowo można spodziewać się tendencji do protegowania i podnoszenia wartości własnej grupy (w tym wypadku bazującej na kryterium płci), zgodnie z czym mężczyźni powinni korzystniej oceniać kandydujących mężczyzn (a nie kandydujące kobiety), zaś kobiety powinny być skłonne lepiej oceniać kandydujące kobiety (a nie kandydujących mężczyzn).

Podsumowując analizę teoretyczną należy wskazać, że istnieją liczne czynniki mogące warunkować stereotypowe postrzeganie osób ubiegających się o różne urzędy polityczne. Zgodnie z opisanymi w części teoretycznej badaniami można oczekiwać, że stereotypowe postrzeganie osób kandydujących na stanowiska polityczne będzie powiązane z wysokim poziomem seksizmu, wysokim poziomem przekonania o zasadności występowania nierówności społecznych (czyli orientacji na dominację społeczną), przekonaniu o tym, że świat nie jest miejscem bezpiecznym, jak również z przekonaniami politycznymi o charakterze konserwatywnym (pod kątem światopoglądowym oraz ekonomicznym).

Stereotypowe postrzeganie kandydatów może być minimalizowane poprzez bezpośredni udział w życiu politycznym. Osoby aktywne politycznie, które miały (mają) bezpośredni kontakt z politykami różnych płci, mogą nie traktować płci jako głównego czynnika kształtującego opinie.

Innymi czynnikami – o charakterze socjodemograficznym – mogącymi blokować (ograniczać) stereotypowe ocenianie kobiet w sferze polityki mogą być: młodszy wiek osoby badanej, większa (pod względem liczebności mieszkańców) miejscowość zamieszkania, jak również wyższe wykształcenie (własne oraz rodziców).

Rozdział 3. Problematyka badań własnych

3.1. Cel badania

Celem przeprowadzenia niniejszego projektu badawczego było poszerzenie wiedzy na temat motywów wybierania przez ludzi swoich reprezentantów na stanowiska polityczne. Skupiono się przede wszystkim na czynnikach związanych z płcią osoby kandydującej oraz właściwościami osoby, dla której kategoria płci jest istotną przesłanką podejmowania decyzji wyborczych. Zakłada się, że w procesie postrzegania społecznego w kontekście aktywności politycznej mogą być aktywizowane schematy ról płciowych, ponieważ działalność polityczna, kojarzona też z posiadaniem władzy, uchodzi w powszechnym odczuciu za domenę działań mężczyzn. Tym samym osoby kandydujące na stanowiska polityczne oraz różne aspekty ich działalności (ip.. decyzja o kandydowaniu na konkretne stanowisko, program wyborczy) mogą być postrzegane przez pryzmat stereotypów płciowych. O gotowości do wykorzystywania stereotypów płciowych mogą decydować czynniki osobowe, takie jak przekonania o świecie, a także czynniki demograficzne, np. płeć, wiek, wykształcenie itp.

3.2. Pytania i hipotezy badawcze

W związku z postawionym wyżej celem badań, sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jaką rolę pełni płeć osób kandydujących na stanowiska polityczne w ich postrzeganiu?
2. Czy stanowisko polityczne charakteryzujące się różnym poziomem władzy, o które ubiegają się kandydaci, wpływa na postrzeganie tych osób?
3. Czy rodzaj programu wyborczego, odnoszącego się do dziedzin uznawanych za „męskie” bądź „kobiece”, wpływa na postrzeganie osób kandydujących?
4. Czy niespójność aktywności politycznej z rolą płciową może mieć znaczenie dla oceny osób kandydujących na stanowiska polityczne?
5. Jaką rolę pełni płeć osób oceniających w postrzeganiu kandydatów w zależności od ich płci, stanowiska, na które kandydują, i od prezentowanego programu wyborczego?
6. Jakie przekonania o świecie pozwalają przewidywać stereotypowe postrzeganie kobiet ubiegających się o objęcie urzędu parlamentarzysty?
7. Czy zmienne socjodemograficzne oraz czynna aktywność wyborcza korelują ze stereotypowym postrzeganiem kobiet kandydujących w wyborach?

Postawione hipotezy są wynikiem analizy teoretycznej zagadnienia z której wynika, że kategoria płci jest istotnym czynnikiem warunkującym sposób podejmowania decyzji wyborczych.

Sformułowano trzy hipotezy odnoszące się do efektów głównych zmiennych: płeć osoby kandydującej (H1), stanowisko polityczne (H2) i rodzaj programu wyborczego (H3). Hipoteza H4 była poświęcona zbadaniu efektów interakcyjnych zmiennych „płeć osoby kandydującej x stanowisko” oraz „płeć osoby kandydującej x rodzaj programu”. Piąta hipoteza H5 odnosiła się do roli płci osób oceniających (respondentów). Kolejne cztery hipotezy (H6, H7, H8, H9) dotyczyły roli przekonań światopoglądowych w percepcji aktywnej politycznie kobiety, kandydującej na stanowisko posła z męskim programem wyborczym, a więc trzykrotnie łamiącej stereotyp kobiecości.

Hipoteza 1 – płeć osoby kandydującej

Zakładając, że działalność polityczna w powszechnym przekonaniu należy do męskiej sfery aktywności, mężczyźni kandydujący na stanowiska polityczne będą postrzegani jako lepsi kandydaci niż kobiety, tj. jako osoby wyposażone w lepsze atrybuty (lepszy program wyborczy, wyższe kompetencje, bardziej optymistyczne prognozy dotyczące kariery politycznej), mające większe szanse na otrzymanie głosu oraz o wyższym poziomie sprawczości, lecz o niższym poziomie wspólnotowości.

Hipoteza 2 – stanowisko polityczne

Przyjmując, że stanowisko posła w parlamencie w porównaniu ze stanowiskiem wójta wiąże się z większym zakresem władzy, z wyższą odpowiedzialnością, z wyższym statusem społecznym można oczekiwać, że osoby kandydujące na stanowisko posła w porównaniu z osobami kandydującymi na stanowisko wójta będą postrzegane jako osoby wyposażone w lepsze atrybuty, mające większe szanse na otrzymanie głosu oraz o wyższym poziomie sprawczości, lecz o niższym poziomie wspólnotowości.

Hipoteza 3 – rodzaj programu wyborczego

Zakładając, że zarządzanie obszarami postrzeganymi jako męskie (typowe dla mężczyzn) wymaga specjalnych kompetencji (np. wiedzy eksperckiej) i wiąże się z większą odpowiedzialnością niż zarządzanie sferami postrzeganymi jako kobiece (właściwe dla kobiet), można się spodziewać, że kandydaci na stanowiska polityczne prezentujący program wyborczy ukierunkowany na problemy określane jako „nacechowane męsko” będą postrzegani jako

osoby posiadające lepsze atrybuty, mające większe szanse na otrzymanie głosu oraz o wyższym poziomie sprawczości, lecz o niższym poziomie wspólnotowości niż kandydaci prezentujący program ukierunkowany na problemy uznawane za „nacechowane kobieco”.

Hipoteza 4 – niespójność aktywności z rolą płciową

Hipoteza czwarta poświęcona jest testowaniu efektu odwetu (*backlash effect*) związanego z niespójnością pomiędzy zachowaniem, a rolą płciową. Efekt odwetu to tendencja do karania osób zachowujących się niezgodnie ze swoją rolą społeczną, w tym przypadku z rolą płciową (ze stereotypem płciowym). Osoby przekraczające przypisane im role to kobieta (osoba należąca do grupy o niższym statusie) aspirująca do prestiżowej pozycji – posła w parlamencie oraz kobieta odnosząca się do męskich sfer działalności. Można oczekiwać, że kobiety kandydujące na stanowisko posła będą gorzej oceniane pod względem atrybutów wymaganych od polityka, potencjalnego otrzymania głosu oraz sprawczości i wspólnotowości niż kobiety kandydujące na mało prestiżowe stanowisko wójta, a kobiety prezentujące program o typie "męskim" otrzymają gorsze oceny niż kandydatki z programem „kobiecy”. Wobec mężczyzn działanie efektu odwetu będzie polegać na tym, że kandydat na stanowisko polityczne będzie gorzej oceniany pod względem atrybutów, potencjalnego oddania głosu oraz sprawczości i wspólnotowości, gdy jego program wyborczy będzie miał cechy "kobiecy", niż kandydat z programem o cechach "męskich". Niższa ocena mężczyzny kandydującego na wójta niż mężczyzny kandydującego na posła również może wynikać z ogólnie niższej oceny stanowiska mniej znaczącego, ale może także wiązać się z efektem odwetu.

Hipoteza 5 – płeć osoby oceniającej

Opierając się na znanym w psychologii społecznej zjawisku faworyzowania grupy własnej przy jednoczesnym dewaluowaniu grupy obcej (Tajfel, Turner, 1979; Tajfel, 1982) sformułowano hipotezę, iż kobiety będą wyżej oceniały kobietę kandydującą na stanowisko polityczne niż mężczyznę, zaś mężczyźni będą korzystniej oceniać kandydata mężczyznę ubiegającego się o objęcie urzędu politycznego aniżeli kobietę.

Hipoteza 6 – przekonania polityczne

Postrzegając przekonania polityczne jako jeden z wiodących czynników mogących mieć wpływ na postrzeganie rzeczywistości można wysunąć hipotezę, że im wyższy poziom konserwatywnych przekonań ekonomicznych (akceptacja kapitalizmu i antyinterwencjonizm) oraz kulturowych (fundamentalizm religijny i ksenofobia), tym bardziej stereotypowe

postrzeganie kandydatki na urząd posła, tj. niższa ocena jej atrybutów, postrzegane mniejsze szanse na otrzymanie głosu oraz niższy ewaluowany poziom sprawczości, zaś wyższa ocena wspólnotowości.

Hipoteza 7 – orientacja na dominację społeczną

Koncepcja orientacji na dominację społeczną umożliwia sformułowanie hipotezy o zależności między przekonaniem o nierównościach między grupami społecznymi a postrzeganiem kobiety kandydującej do sejmu. Mianowicie, im wyższy poziom orientacji na dominację społeczną (a więc im wyższe postrzeganie dysproporcji między grupami jako stan prawidłowy i pożądany), tym niższa ocena atrybutów kandydatki, jej szans na otrzymanie głosu oraz niższy postrzegany poziom sprawczości, a wyższa ocena wspólnotowości.

Hipoteza 8 – przekonanie o zagrażającym świecie

Koncepcja posiadania przekonań o zagrażającym człowiekowi świecie (niebezpiecznym oraz rywalizacyjnym) pozwala wysunąć hipotezę, że im wyższy poziom przekonania o świecie jako miejscu niebezpiecznym oraz miejscu, w którym ludzie zazwyczaj rywalizują między sobą, tym niższe oceny atrybutów kandydatki i jej poziomu sprawczości oraz gorsza prognoza dotycząca oddania na nią głosu, a wyższa ocena wspólnotowości.

Hipoteza 9 - seksizm

Przyjmując koncepcję seksizmu ambiwalentnego można założyć, iż istnieje zależność między poziomem seksizmu a postrzeganiem kobiety kandydującej do sejmu. Mianowicie, im wyższy poziom form seksizmu wrogiego i seksizmu dobrotliwego (manifestowanego w różny sposób), tym niższa ocena atrybutów kandydatki, poziomu sprawczości, niższa deklarowana chęć oddania głosu, a wyższa ocena wspólnotowości.

Pytanie badawcze

Czy cechy socjodemograficzne respondenta, tj. płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie własne, wykształcenie rodziców oraz czynna aktywność wyborcza korelują z ocenami kandydatki na stanowisko posłanki?

CZEŚĆ II

BADANIA WŁASNE

Rozdział 4. Badanie wstępne - pilotażowe

4.1. Cel badania wstępnego - pilotażowego

Celem przeprowadzenia badania pilotażowego było sprawdzenie poprawności procedury badawczej, która miała być zastosowana w badaniu głównym. Poszczególne elementy procedury badania opracowano tak, by uzyskać odpowiedzi na dwa główne pytania oraz by zweryfikować hipotezy postulujące określone zależności między zmiennymi. Były to następujące pytania:

1. Czy postrzeganie danej osoby jako odpowiedniego reprezentanta życia politycznego może być determinowane poprzez stereotypy płciowe?
2. Jakie przekonania na temat świata pozwalają przewidywać stereotypowe postrzeganie kobiet ubiegających się o objęcie urzędu parlamentarzysty?

Zdecydowano się na zastosowanie procedury eksperymentalnej, w której manipulacji podlegały trzy zmienne niezależne (2 x 2 x 2): płeć osoby kandydującej na stanowisko polityczne, typ programu politycznego i rodzaj stanowiska politycznego (Schemat 1).

Schemat 1. Procedura eksperymentalna badania pilotażowego.

Płeć kandydata Typ programu politycznego	Mężczyzna (M)	Kobieta (K)
	Nacechowany postulatami „męskimi” (M)	Grupa I a M + M
Nacechowany postulatami „kobięcymi” (K)	Grupa I b K + M	Grupa II b K + K

Powyższy plan eksperymentalny został przeprowadzony w dwóch wersjach:

- wersja 1: osoba kandydująca na stanowisko posła
- wersja 2: osoba kandydująca na stanowisko wójta

4.2. Plan badawczy

Badanie polegało na ocenianiu osoby kandydującej na konkretne stanowisko polityczne pod względem atrybutów charakterystycznych dla roli polityka oraz potencjalnego oddania głosu na zaprezentowaną osobę.

4.3. Grupa badana

W badaniu pilotażowym wzięły udział 364 osoby. Wiek uczestników znajdował się w przedziale między 19 a 51 rokiem życia, zaś średnia wieku wynosiła 30,6 lat. Grupę badawczą - pilotażową stanowili studenci Kujawskiej Szkoły Wyższej we Włocławku.

4.4. Zmienne i ich operacjonalizacja

Operacjonalizacja zmiennych została dokonana poprzez odpowiednio przygotowany kwestionariusz badawczy, opracowany w 8 wersjach, dla każdego warunku eksperymentalnego (Aneks 1). We wstępnej części osoba badana otrzymała opis sylwetki osoby ubiegającej się o objęcie danego urzędu politycznego.

4.4.1. Zmienne niezależne

4.4.1.1. Płeć osoby kandydującej

Informacja dotycząca płci osoby kandydującej została zaprezentowana we wstępnej części kwestionariusza, w opisie sylwetki kandydata bądź kandydatki.

Przykłady:

*"...badanie ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydatki** ubiegającej się..."* (warunek: kobieta)

*„.....badanie ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydata** ubiegającego się..."* (warunek: mężczyzna)

4.4.1.2. Stanowisko, na które aplikuje osoba kandydująca

Informacja dotycząca stanowiska, o które ubiega się osoba kandydująca, analogicznie jak płeć, została zaprezentowana we wstępnej części kwestionariusza, w opisie sylwetki kandydata bądź kandydatki.

Przykłady:

„...badanie ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego kandydatki ubiegającej się o stanowisko **posła** na Sejm RP...” (warunek: kobieta ubiegająca się o stanowisko posła).

„.....badanie ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego kandydata ubiegającego się o stanowisko **wójta**...” (warunek: mężczyzna ubiegający się o stanowisko wójta).

4.4.1.3. Rodzaj programu wyborczego

Trzecia zmienna niezależna, tj. „typ programu wyborczego: program męski vs kobiecy” została zoperacjonalizowana w postaci listy 12 postulatów, jakie osoba kandydująca zamierza realizować. Wśród punktów programowych znajdowało się 10 postulatów ocenianych jako „męskie” bądź „kobiecy”, a także 2 postulaty neutralne pod kątem nacechowania płciowego. Opracowany został odrębny program wyborczy w wersji dla posła (program parlamentarny) oraz w wersji dla wójta (program samorządowy).

Program parlamentarny został opracowany na podstawie czterech programów wyborczych realnych partii politycznych, tj. Prawa i Sprawiedliwości, Platformy Obywatelskiej, Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz Sojuszu Lewicy Demokratycznej, opracowanych i zaprezentowanych w 2014 roku. Wersja podstawowa składała się z 50 różnych postulatów. Następnie pięciu sędziów kompetentnych dokonało oceny wszystkich punktów programowych na skali "o cechach zdecydowanie męskich vs o cechach zdecydowanie kobiecych" - zastosowano 5 stopniową skalę Likerta (skala: 1 - zdecydowanie męski, zaś 5 - zdecydowanie kobiecy). Na podstawie ich ocen wyodrębniono punkty programowe najsilniej kojarzące się z męskością (punkty posiadające najniższe średnie ocen), kobiecością (punkty posiadające najwyższe średnie ocen) oraz punkty neutralne (ani męskie ani kobiece - zarówno męskie jak i kobiece), tj. punkty, których średnie ocen oscylowały w obrębie środkowej części skali.

Przykłady:

„Zwiększanie ilości miejsc w żłobkach oraz przedszkolach”. (M = 5,0; postulat kobiecy)

„Dążenie do eliminacji dyskryminacji kobiet z życia zawodowego i publicznego” (M = 4,8; postulat kobiecy)

„Modernizacja Wojska Polskiego” (M = 1,2; postulat męski)

„Zapewnienie większego bezpieczeństwa Państwa poprzez zwiększenie nakładów finansowych na Policję, jak również dokonanie reorganizacji tej instytucji” (M = 1,4; postulat męski)

„Dbanie o ochronę środowiska.” (M = 3,2; postulat neutralny)

Program samorządowy został wypracowany na bazie realnych programów wyborczych kilkunastu kandydatów i kandydatek na stanowiska wójtów różnych gmin na terenie Polski, będący reprezentantami różnych ugrupowań (PiS, PO, PSL), jak również osób bezpartyjnych. Programy pochodzą z wyborów samorządowych, które miały miejsce w 2014 roku. Wersja podstawowa składała się z 40 różnych postulatów, które zostały poddane ocenie sędziów kompetentnych, identycznie jak w przypadku programu parlamentarnego.

Przykłady:

„Wspieranie działalności lokalnych Kół Gospodyń Wiejskich”. (M = 4,8; postulat kobiecy)

„Zwiększenie szansy edukacyjnej dzieci z naszej gminy poprzez wprowadzenie większej liczby godzin bezpłatnego nauczania języka obcego w przedszkolach i szkołach” (M = 4,4; postulat kobiecy)

„Utworzenie Komitetu ds. Zarządzania Kryzysowego” (M = 1,4; postulat męski)

„Podjęcie aktywnych działań w celu poszukiwania inwestorów zewnętrznych, promowanie terenów inwestycyjnych i tworzenie dogodnych warunków dla inwestorów” (M = 1,4; postulat męski).

„Zakup nowych wiat przystankowych.” (M = 3,0; postulat neutralny).

4.4.2. Zmienne zależne

4.4.2.1. Atrybuty specyficzne dla roli polityka

W pierwszej fazie operacjonalizacji, na bazie programów wyborczych utworzono listę krótkich właściwości, którymi powinien charakteryzować się program wyborczy. W wersji podstawowej opracowano 25 różnych przymiotów dotyczących programu politycznego, które zostały poddane ocenie pięciu sędziów kompetentnych. Następnie sędziowie dokonali oceny wszystkich punktów na skali „cecha zdecydowanie niepotrzebna vs cecha zdecydowanie potrzebna” - zastosowano 5 stopniową skalę Likerta (skala: 1 - cecha zdecydowanie niepotrzebna vs 5 - cecha zdecydowanie potrzebna). Na podstawie sędziowskich ocen wyodrębniono najwyżej punktowane właściwości programu wyborczego. W kwestionariuszu zawarto 8 itemów dotyczących aspektów programu oraz 1 item dotyczący ogólnej oceny programu wyborczego.

Przykładowe itemy:

„*Troska o mieszkańca*”. (M = 5,0).

„*Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami) publicznymi*” (M = 4,4).

Wobec atrybutów dotyczących kompetencji osoby kandydującej opracowano 3 itemy odnoszące się do cech związanych z dwoma wymiarami kompetencji, tj. miękkimi oraz twardymi (por. Jedliński, 2011).

Przykładowy item:

„*Ocena poziomu kompetencji „miękkich” kandydata (komunikatywność, kreatywność, umiejętność współpracy w zespole, itp.)*”

W przypadku atrybutu politycznego polegającego na możliwości zrobienia kariery politycznej wprowadzono 2 itemy:

„*Szansa na objęcie urzędu wójta / posła przez kandydata / kandydatkę*”

„*Szansa na zrobienie kariery politycznej przez kandydata / kandydatkę*”

4.4.2.2. Potencjalne otrzymanie głosu

Zmienna dotycząca potencjalnego zagłosowania przez osobę badaną na zaprezentowaną osobę kandydującą została ujęta w postaci 1 pozycji:

„*Czy zagłosowałby(laby) Pan(i) na zaprezentowanego kandydata / zaprezentowaną kandydatkę w wyborach?*”

4.4.2.3. Chęć uzyskania informacji na temat osoby kandydującej

Zmienna dotycząca chęci poznania informacji o osobie ubiegającej się o urząd polityczny została ujęta w formie 5 itemów.

Przykładowa pozycja:

„*Proszę o zaznaczenie, na temat której sfery życia zaprezentowanej kandydatki chciałby(laby) Pan(i) otrzymać więcej informacji:*

1) sposób spędzania wolnego czasu”

4.4.2.4. Ideologia polityczna

Ideologia polityczna stanowi zbiorem poglądów, na podstawie którego dokonywana jest ocena stosunków społecznych. W celu dokonania pomiaru zmiennej zastosowano Skalę

Prawicowego i Lewicowego Ekstremizmu „Państwo - Rynek – Społeczeństwo” autorstwa Urszuli Jakubowskiej (2005). Narzędzie składa się z 16 pozycji (składających się z dwóch spolaryzowanych twierdzeń) wobec których respondent ustosunkowuje się za pomocą 7-stopniowej skali.

Przykładowe pozycje:

„Fundamentem państwa jest własność publiczna” vs „Efektywna ekonomia jest oparta wyłącznie na własności państwowej”.

„Każdy powinien dążyć do założenia rodziny” vs „Każdy ma prawo żyć tak, jak mu się podoba: samotnie, w małżeństwie, lub w wolnym związku”.

4.4.2.5. Przekonania o nierównościach społecznych

W badaniu została użyta Skala Orientacji na Dominację Społeczną (Pratto, Sidanius, Stallworth, Malle, 1994), która została zaadoptowana do warunków polskich przez Jarosława Klebaniuka (2009). Narzędzie składa się z 16 twierdzeń ze skalą Likerta (w tym 8 pozycji z „odwróconym kluczem”).

Przykładowe itemy:

„Gorsze grupy powinny zostać tam, gdzie są”.

„W społeczeństwie żadna grupa nie może dominować”. (klucz odwrócony)

4.4.2.6. Stopień akceptacji aksjomatów społecznych

W badaniu został użyty Kwestionariusz Aksjomatów Społecznych autorstwa Kwan Leung i współpracowników (2002), która została zaadoptowana do warunków polskich przez Annę Kwiatkowską oraz Magdalenę Bartoszak. Narzędzie składa się z 5 podskal, tj. cynizmu społecznego, nagrody za starania, złożoności społecznej, kontrolowania przeznaczenia oraz religijności.

Przykładowe itemy:

„Ciężko pracujący ludzie mogą więcej osiągać”. (nagroda za starania)

„Życzliwi ludzie zwykle ponoszą straty”. (cynizm)

„Ludzkie zachowanie zmienia się wraz z kontekstem społecznym”. (złożoność społeczna)

„To los determinuje nasze sukcesy i porażki”. (kontrolowanie przeznaczenia)

„Wiara religijna czyni ludzi dobrymi obywatelami”. (religijność)

4.4.2.7. Aktywność polityczna

Zmienna dotycząca aktywności politycznej została zmierzona poprzez użycie 3 pytań o skali dychotomicznej.

Przykładowy item:

„Czy należy Pan(i) do partii politycznej (ugrupowania politycznego) obecnie lub należał(a) w przeszłości?”.

4.5. Narzędzie badawcze

W badaniu pilotażowym użyto ośmiu wersji kwestionariusza „Badanie postaw społeczno – politycznych”, opracowanego we własnym zakresie.

Na początku zastosowanego w badaniu kwestionariusza zaprezentowano cel badania, instrukcje wypełniania oraz metryczkę. Dalej znajdował się opis osoby kandydującej na dany urząd polityczny oraz opis programu wyborczego (program opracowany na podstawie programów wyborczych realnych polskich partii politycznych oraz ocen sędziów kompetentnych - został utworzony na identycznych zasadach, jak kwestionariusz badania głównego).

Kolejnym częściom kwestionariusza przypisano symbole - A, B, C oraz D. Pierwsza część (A) zawierała pytania dotyczące atrybutów polityka (program wyborczy, kompetencja kandydata), a także pytania sondujące chęć uzyskania więcej informacji o osobie ubiegającej się o konkretny urząd. Część B dotyczyła aktywności politycznej osoby badanej. Część C składała się z dwóch skal użytych w kwestionariuszu, tj. Kwestionariusza Aksjomatów Społecznych oraz Skali Orientacji na Dominację Społeczną, natomiast w skład ostatniej części D wchodziły itemy Skali Prawicowego i Lewicowego Ekstremizmu „Państwo - Rynek – Społeczeństwo”.

4.6. Główne wnioski po przeprowadzeniu badania pilotażowego

Na podstawie przeprowadzonego pilotażu zmodyfikowano procedurę badawczą:

1. Podjęto decyzję o przeprowadzeniu dwóch badań zamiast jednego. Pierwsze badanie (eksperymentalne) miało dotyczyć ogólnych tendencji do postrzegania osób kandydujących na urzędy polityczne, zaś drugie badanie (korelacyjne) miało zaakcentować kwestie podmiotowych uwarunkowań korelujących ze stereotypowym postrzeganiem osoby ubiegającej się o objęcie stanowiska parlamentarnego. Podział

miał na celu zapewnić większą klarowność wyników oraz pozwolić na dokładniejsze ustalenie uwarunkowań związanych ze stereotypowym odbiorem polityka.

2. Zrezygnowano ze zmiennej „stopień akceptacji aksjomatów społecznych”. W jej przypadku w toku badania uzyskano niesatysfakcjonującą rzetelność poszczególnych podskal Kwestionariusza Aksjomatów Społecznych (α Cronbacha $< 0,70$). Ponadto przeprowadzona analiza nie potwierdziła, jakoby poziom poszczególnych aksjomatów społecznych był skorelowany z ocenami osoby kandydującej na urząd polityczny.
3. Usunięto zmienną „Aktywność polityczna”, co było związane z jej wysoce asymetrycznym rozkładem (ponad 90% osób badanych zadeklarowało niekorzystanie z biernego prawa wyborczego).
4. Zmienną zależną „Chęć uzyskania informacji na temat osoby kandydującej” zastąpiono zmienną „Postrzeganie cech osobowości” (na wymiarze sprawczości oraz wspólnotowości). Modyfikacja była wynikiem uzyskania wysoce asymetrycznego rozkładu zmiennej „Chęć uzyskania...” oraz dalszej analizy teoretycznej problemu badawczego.
5. Dodano nowe zmienne zależne: „Seksizm”, „Przekonania o bezpieczeństwie świata” oraz zmienne socjodemograficzne, tj. płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie własne, wykształcenie ojca, wykształcenie matki. Wprowadzenie nowych zmiennych wyniknęło z przeprowadzenia dalszej, dogłębnej analizy teoretycznej problemu badawczego.
6. Dokonano zmiany narzędzia badawczego. Skalę Prawicowego i Lewicowego Ekstremizmu „Państwo - Rynek – Społeczeństwo” (Jakubowska, 2005) zastąpiono Kwestionariuszem „Przekonań Politycznych” (Czarnek, Dragon, Szwed, Wojciszke, 2018). Modyfikacja była efektem komentarzy zwrotnych uczestników badania pilotażowego. Część osób badanych zgłosiła, iż odmienna (w porównaniu do pozostałych pozycji kwestionariusza badawczego) instrukcja zaznaczania odpowiedzi na skali „Państwo - Rynek – Społeczeństwo” była trudna do zrozumienia. Podjęto decyzję o wprowadzeniu narzędzia badawczego mierzącego tą samą właściwość (tj. przekonania polityczne), lecz o analogicznej do pozostałych elementów kwestionariusza instrukcji w kontekście zaznaczania odpowiedzi.
7. Skorygowano błędy stylistyczne występujące w kwestionariuszu; poprawiono kwestionariusz pod względem edytorskim.

Rozdział 5. Badanie pierwsze

5.1. Metoda

Pierwsze badanie miało na celu weryfikację hipotez 1 – 5. Miało ono charakter eksperymentalny, dotyczyło ewaluowania osoby kandydującej na konkretne stanowisko polityczne pod względem atrybutów charakterystycznych dla roli polityka, potencjalnego oddania głosu na aspirującego polityka oraz pod kątem cech osobowości (sprawczości i wspólnotowości).

5.1.1. Grupa badana

W badaniu wzięło udział 378 pełnoletnich osób, zarówno mężczyzn jak i kobiet (M = 171, K = 207). Wiek uczestników znajdował się w przedziale między 18 a 68 rokiem życia, średnia wieku wynosiła $M = 36$ lat, $SD = 12,5$; $Me = 34$. Grupę badawczą stanowili studenci uczelni wyższych wrocławskich, toruńskich, bydgoskich oraz warszawskich (kierunki: m.in. pedagogika, praca socjalna, bezpieczeństwo i higiena pracy, administracja, ekonomia), pracownicy różnych instytucji publicznych oraz niepublicznych (m.in. Sąd Rejonowy we Wrocławku, Urząd Miasta we Wrocławku, Zakłady Tłuszczowe Kruszwica S.A. w Kruszwicy) oraz osoby niezatrudnione i niestudiujące.

Rekrutacja badanych miała charakter losowy – w poszczególnych grupach (zespoły studentów, zespoły pracownicze poszczególnych instytucji) losowo wybierano osoby, które miały otrzymać kwestionariusze badawcze. Osoby, które zostały wylosowane, były indywidualnie pytane o zgodę na wzięcie udziału w badaniu podczas rozdawania kwestionariuszy. Jednocześnie uczestnicy badania byli informowani o prawie do odmowy bądź przerwania w dowolnym momencie swojego udziału w badaniu. Uczestnicy badania nie otrzymywali żadnych nagród (profitów) w zamian za uczestnictwo w badaniu.

5.1.2. Schemat badania

Eksperyment został przeprowadzony w schemacie $2 \times 2 \times 2$, tj. 2 (płeć kandydata: mężczyzna vs kobieta) \times 2 (program wyborczy: o cechach męskich vs cechach kobiecych) \times 2 (stanowisko: poseł vs wójt), co w sumie stanowiło 8 warunków eksperymentalnych.

5.1.3. Zmienne niezależne i ich operacjonalizacja

Operacjonalizacja zmiennych niezależnych została dokonana poprzez odpowiednio przygotowany kwestionariusz badawczy, opracowany w 8 wersjach (Aneks 2). We wstępnej części osoba badana otrzymała opis sylwetki osoby ubiegającej się o objęcie danego urzędu politycznego.

5.1.3.1. Płeć osoby kandydującej

Informacja dotycząca płci osoby kandydującej została zaprezentowana we wstępnej części kwestionariusza, w opisie sylwetki kandydata bądź kandydatki – identycznie jak w przypadku badania pilotażowego.

W badaniu pierwszym, dla podkreślenia płci osoby kandydującej, przy opisie programu zaprezentowano odpowiedni awatar tj. w przypadku kandydata - mężczyzny awatar o konturach męskiej twarzy, zaś w przypadku kandydatki - kobiety awatar o konturach kobiecej twarzy.

5.1.3.2. Stanowisko, na które aplikuje osoba kandydująca

Informacja dotycząca stanowiska, o które ubiega się osoba kandydująca, również została zaprezentowana we wstępnej części kwestionariusza, w opisie sylwetki kandydata bądź kandydatki – identycznie jak w badaniu pilotażowym.

5.1.3.3. Rodzaj programu wyborczego

Trzecia zmienna niezależna, tj. „typ programu wyborczego: program męski vs kobiecy” została szczegółowo opisana przy badaniu pilotażowym (Rozdział 4). W badaniu pierwszym również użyto 12 postulatów (wykorzystanych w badaniu pilotażowym), jakie osoba kandydująca zamierza realizować. Wśród punktów programowych znajdowało się 10 postulatów ocenianych jako typowo „męskie” bądź „kobiecy”, a także 2 postulaty neutralne pod kątem nacechowania płciowego. Opracowany został odrębny program wyborczy w wersji dla posła (program parlamentarny) oraz w wersji dla wójta (program samorządowy).

5.1.4. Zmienne zależne i ich operacjonalizacja

Ewaluacja zaprezentowanego badanym kandydata (kandydatki) dotyczyła trzech czynników: (a) atrybutów specyficznych dla roli polityka (jakość programu wyborczego; poziom ogólnych kompetencji; przewidywana przyszłość polityczna); (b) cech osobowości (sprawczości i wspólnotowości) oraz (c) potencjalnego otrzymania głosu.

5.1.4.1. Atrybuty specyficzne dla roli polityka

Lista właściwości, którymi powinien charakteryzować się program wyborczy została szczegółowo zaprezentowana w opisie badania pilotażowego (Rozdział 5). W badaniu pierwszym wykorzystano programy wyborcze opracowane na potrzebę badania pilotażowego.

Odnosnie do atrybutów dotyczących kompetencji osoby kandydującej oraz atrybutów dotyczących przyszłości politycznej również wykorzystano pozycje z badania pilotażowego.

5.1.4.2. Postrzeganie cech osobowości

Dokonując operacjonalizacji zmiennej „postrzegane cechy osobowości” zdecydowano się oprzeć na koncepcji dwóch wymiarów osobowości - sprawczość i wspólnotowości - autorstwa B. Wojciszke, gdyż jak pokazują badania (por. Wojciszke, 2010), stanowią one podstawowe cechy stereotypów płciowych. Do oceny tych cech wykorzystano 6 pozycji ze Skali Pomiaru Orientacji Sprawczej i Wspólnotowej (Wojciszke, Szlendak, 2010). Są to: ambicja, pewność siebie, zaradność – składające się na ogólny wymiar „sprawczość” (kompetencje) oraz sympatyczność, życzliwość, uczciwość – będące składowymi wymiaru „wspólnotowość” (ciepło).

5.1.4.3. Potencjalne otrzymanie głosu

Zmienna dotycząca potencjalnego zagłosowania przez osobę badaną na zaprezentowaną osobę kandydującą została ujęta w postaci 1 itemu – identycznie jak w przypadku badania pilotażowego.

5.1.5. Narzędzie badawcze

W pierwszym badaniu użyto kwestionariusza "Badanie postaw społeczno - politycznych", opracowanego we własnym zakresie. Wszystkie wersje kwestionariusza (zgodnie ze schematem badawczym 2x2x2) znajdują się w Aneksie 2.

W pierwszej części narzędzia został opisany cel badania (właściwy cel badawczy został ukryty, aby zminimalizować ryzyko udzielania przez badanych odpowiedzi tendencyjnych), przedstawiono instrukcję wypełniania kwestionariusza oraz zamieszczono metryczkę. Druga część zawiera opis programu wyborczego wraz z właściwym awatarem osoby kandydującej. Trzecia część dotyczy oceny poszczególnych właściwości osoby kandydującej (atrybutów oraz cech) z zastosowaniem 7 - stopniowej skali Likerta (1 - zdecydowanie nie/źle/mało, 7 - zdecydowanie tak/dobrze/dużo).

W skład ostatniej części kwestionariusza wchodzi 1 item dotyczący ogólnej oceny programu, 8 itemów dotyczących poszczególnych aspektów programu wyborczego (α Cronbacha = 0,90), 3 itemy dotyczące kompetencji osoby kandydującej (α Cronbacha = 0,81), 2 itemy dotyczące kariery politycznej osoby kandydującej (α Cronbacha = 0,85), 1 item dotyczący potencjalnego oddania głosu na kandydata (kandydatkę) oraz 6 itemów dotyczących cech osoby kandydującej (rzetelność dla cech wspólnotowości α Cronbacha = 0,81; rzetelność dla cech sprawczości α Cronbacha = 0,80).

Rozdział 6. Analiza badania pierwszego

6.1. Badanie pierwsze – weryfikacja hipotez

Przedmiotem analizy badania pierwszego była rola, jaką pełnią: płeć osoby kandydującej (mężczyzna – kobieta), rodzaj stanowiska politycznego (poseł – wójt), typ programu wyborczego (o cechach męskich – o cechach kobiecych) oraz płeć osoby badanej (mężczyzna – kobieta) w postrzeganiu osób ubiegających się o piastowanie konkretnych urzędów politycznych. Badanie miało charakter eksperymentalny, w związku z czym zastosowano analizę wariancji jednej zmiennej i wielu zmiennych jako metodę analizy statystycznej.

Na wstępie przedstawione zostały statystyki opisowe badanych zmiennych zależnych.

Tabela 1. Statystyki opisowe głównych zmiennych zależnych (N = 378).

Nr	Zmienna	M	SD	Min - max	Skośność
1	Ogólna ocena programu wyborczego	4,79	1,13	1,00 – 7,00	- 0,50
2	Troska o mieszkańca (obywatela)	4,92	1,22	1,00 – 7,00	- 0,34
3	Troska o gospodarkę	4,48	1,43	1,00 – 7,00	- 0,27
4	Przebojowość i śmiałość programu wyborczego	4,18	1,33	1,00 – 7,00	- 0,06
5	Szansa na realizację programu	4,10	1,22	1,00 – 7,00	0,10
6	Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela (mieszkańca)	4,62	1,37	1,00 – 7,00	- 0,36
7	Nastawienie na współpracę z instytucjami (podmiotami)	4,44	1,22	1,00 – 7,00	- 0,49
8	Rozsądnosc i dojrzałość programu	4,51	1,24	1,00 – 7,00	- 0,42
9	Konkretnosc programu	4,58	1,37	1,00 – 7,00	- 0,38
10	Ogólna ocena kompetencji osoby kandydującej	4,42	1,11	1,00 – 7,00	0,02
11	Kompetencje miękkie	4,37	1,12	1,00 – 7,00	- 0,19
12	Kompetencje twarde	4,25	1,13	1,00 – 7,00	0,00
13	Szansa na otrzymanie mandatu (stanowiska)	4,30	1,29	1,00 – 7,00	0,02

14	Szansa na zrobienie kariery politycznej	4,21	1,26	1,00 – 7,00	0,05
15	Sympatyczność	4,69	1,15	1,00 – 7,00	- 0,36
16	Ambicja	4,99	1,34	1,00 – 7,00	- 0,42
17	Życzliwość	4,75	1,19	1,00 – 7,00	- 0,17
18	Pewność siebie	4,96	1,28	1,00 – 7,00	- 0,04
19	Uczciwość	4,44	1,23	1,00 – 7,00	- 0,15
20	Zaradność	4,61	1,15	1,00 – 7,00	- 0,17
21	Potencjalne oddanie głosu na osobę kandydującą	4,26	1,30	1,00 – 7,00	- 0,40

6.1.1. Ocena osób kandydujących – efekty główne

Pierwsze analizy zostały przeprowadzone w celu ustalenia efektów głównych zmiennych niezależnych (płeć kandydata, stanowisko, na które ubiega się kandydat i typ („płeć”) programu wyborczego), przewidywanych w hipotezach 1 - 3. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób poszczególne zmienne kształtują opinie o kandydatach wydawane przez osoby badane. W tym celu przeprowadzono testy analizy wariancji jednej zmiennej (OML) i wielu zmiennych (ogólny model liniowy – GML).

6.1.1.1. Wpływ płci osoby kandydującej na jej oceny

Hipoteza 1. przewiduje, że mężczyźni są postrzegani jako lepsi kandydaci na stanowiska polityczne aniżeli kobiety. Zgodnie z jej przypuszczeniami, kandydaci mężczyźni będą oceniani jako posiadający lepszy program wyborczy, mający większe szanse na otrzymanie hipotetycznego głosu od respondenta oraz cechujący się wyższym poziomem sprawczości. Kandydatki z kolei miały uzyskać wyższe noty dotyczące cech ze spektrum wspólnotowości.

Badanych proszono o podanie ogólnej oceny programu oraz o ocenę ośmiu atrybutów programu. Otrzymane wyniki (Tabela 2) dokumentują, że program wyborczy był w wielu aspektach korzystniej oceniany, jeśli był prezentowany przez mężczyznę aniżeli przez kobietę.

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że ogólna ocena programu wyborczego zaprezentowanego przez mężczyznę była bardziej korzystna ($M = 4,97$, $SD = 1,07$) niż ocena programu kobiecego ($M = 4,64$; $SD = 1,16$): $F(1;376) = 7,82$; $p = 0,005$; $\eta^2 = 0,02$. Test wielu zmiennych udowadnia, że płeć kandydata ma istotne znaczenie w ocenie programu: $F(8;369) = 3,53$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,07$.

Tabela 2. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki ze względu na płeć.

Atrybut programu	Mężczyzna M (SD)	Kobieta M (SD)	F (1; 376)	p	eta ²
Troska o obywatela	4,92 (1,20)	4,91 (1,24)	<1	n.i.	< 0,001
Troska o gospodarkę	4,77 (1,25)	4,22 (1,53)	14,57	< 0,001	0,037
Przebojowość i śmiałość	4,39 (1,34)	4,00 (1,30)	8,07	0,005	0,021
Szansa na realizację	4,20 (1,12)	4,01 (1,29)	2,42	0,121	0,006
Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	4,85 (1,32)	4,42 (1,38)	9,32	0,002	0,024
Nastawienie na współpracę	4,49 (1,32)	4,39 (1,27)	<1	n.i.	< 0,001
Rozsądnosc i dojrzałość	4,73 (1,15)	4,32 (1,29)	10,25	0,001	0,027
Konkretność	4,81 (1,27)	4,38 (1,42)	9,56	0,002	0,025
Lambda Wilksa = 0,93		F(8;369) = 3,53		0,001	0,071

Uzyskane średnie wskazują, że program wyborczy prezentowany przez mężczyznę był odbierany jako bardziej konkretny, cechujący się większą przebojowością i śmiałością, a także wyższym poziomem rozsądku i dojrzałości. Program prezentowany przez kandydata w ocenach badanych charakteryzował się większą troską o kwestie gospodarcze oraz większym nastawieniem na zadbanie o bezpieczeństwo obywatela. Natomiast takie cechy programu jak: troska o obywatela, szansa na realizację i nastawienie na współpracę z różnymi instytucjami, oceniane były podobnie u kobiet, jak i mężczyzn.

Jednak warto zaakcentować, że żaden z aspektów programu wyborczego nie był postrzegany lepiej, gdy jego autorką była kobieta.

W ocenie kompetencji osób kandydujących, analogicznie jak w przypadku programu, mężczyźni otrzymywali lepsze noty niż kobiety (Tabela 3). Test wielu zmiennych wskazuje na istotne znaczenie płci kandydata: $F(3;374) = 3,77$; $p = 0,011$; $\eta^2 = 0,029$. Mężczyźni kandydaci byli postrzegani jako ogólnie bardziej kompetentni oraz jako osoby o wyższym poziomie kompetencji „twardych”, natomiast ocena kompetencji miękkich nie różnicowała kandydatów i kandydatki.

Tabela 3. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki ze względu na płeć.

Kompetencje	Mężczyzna	Kobieta	F (1; 376)	p	eta²
	M (SD)	M (SD)			
Ogólne	4,57 (1,01)	4,28 (1,18)	6,34	0,012	0,017
Miękkie	4,40 (1,06)	4,35 (1,18)	<1	n.i.	< 0,001
Twarde	4,41 (1,05)	4,10 (1,17)	7,30	0,007	0,019
Lambda Wilksa = 0,97		F(3;374) = 3,77		0,011	0,029

Osoby badane były również poproszone o określenie przewidywanej przyszłości politycznej osoby kandydującej. Również i w tym wypadku mężczyźni otrzymali wyższe oceny niż kobiety aspirujące do politycznych urzędów – zarówno w przypadku oceny szans na otrzymanie mandatu, jak również oceny zrobienia kariery politycznej. Test wielu zmiennych potwierdził wagę płci kandydata w przewidywaniu jego lub jej przyszłości politycznej: $F(2;375) = 7,47$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,038$.

Tabela 4. Wyniki analizy wielozmiennowej dla oceny przewidywanej przyszłości politycznej osoby kandydującej ze względu na płeć.

Ocena szans	Mężczyzna	Kobieta	F (1; 376)	p	eta²
	M (SD)	M (SD)			
Szanse na mandat	4,56 (1,29)	4,07 (1,24)	14,33	< 0,001	0,038
Szanse na karierę	4,45 (1,25)	4,01 (1,24)	11,68	0,001	0,030
Lambda Wilksa = 0,96		F (2;375) = 7,47		0,001	0,038

Analizując odpowiedzi badanych dotyczące postrzegania poszczególnych cech sprawczych u kandydatów oraz kandydatek również dostrzeżono pewne różnice płciowe (Tabela 5).

Tabela 5. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny cech sprawczych kandydata/kandydatki ze względu na płeć.

Cechy	Mężczyzna M (SD)	Kobieta M (SD)	F (1; 376)	p	eta ²
Ambicja	5,25 (1,25)	4,76 (1,38)	13,00	< 0,001	0,033
Pewność siebie	5,16 (1,31)	4,78 (1,23)	8,35	0,004	0,022
Zaradność	4,69 (1,05)	4,54 (1,23)	1,46	0,228	0,004
Lambda Wilksa = 0,96		F(3;374) = 5,13		0,002	0,040

Mężczyźni byli odbierani jako kandydaci bardziej ambitni oraz pewni siebie. Zaradność kobiet i mężczyzn była oceniona podobnie. Test wielu zmiennych wskazuje, że jednostkami odznaczającymi się wyższym poziomem sprawczości są mężczyźni.

W przypadku cech wspólnotowych nie zauważono istotnych statystycznie różnic między płciami, aczkolwiek uzyskiwane średnie oceny uczciwości i życzliwości wskazywały na wyższe oceny kobiet niż mężczyzn. Na tendencję w kierunku wyższej oceny wspólnotowości kobiet niż mężczyzn wskazuje też wynik testu wielu zmiennych: $F(3;374) = 2,09$; $p = 0,101$; $\eta^2 = 0,016$.

Jak udokumentowało przeprowadzone badanie, uczestnicy byli bardziej zdecydowani oddać swój głos wyborczy na mężczyznę ($M = 4,55$; $SD = 1,18$) niż na kobietę ($M = 4,00$; $SD = 1,35$): $F(1;376) = 16,58$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,042$.

Hipoteza 1. została potwierdzona, gdyż ujawnił się stereotyp: mężczyźni kandydaci byli wyżej oceniani niż kobiety – kandydatki.

6.1.1.2. Stanowisko polityczne a oceny kandydatów

Zgodnie z treścią hipotezy 2., wystąpią różnice dotyczące postrzegania kandydatów ze względu na typ urzędu politycznego, o który się ubiegają. Osoby starające się uzyskać mandat poselski będą postrzegane jako kandydaci posiadający lepszy program wyborczy, mający większe szanse na otrzymanie hipotetycznego głosu od respondentów oraz cechujące się wyższym poziomem sprawczości, a niższym wspólnotowości, niż kandydaci ubiegający się o stanowisko wójtowskie.

W pierwszej kolejności dokonano analizy ogólnej oceny programu. Całościowa opinia na temat postulatów przedstawionych przez osobę ubiegającą się o mandat poselski była wyższa ($M = 4,94$, $SD = 1,10$) od oceny programu osoby kandydującej na stanowisko wójta (M

= 4,63; SD = 1,14): $F(1;376) = 7,26$; $p = 0,007$; $\eta^2 = 0,02$. Otrzymane wyniki (Tabela 6) dokumentują, że program wyborczy był w wielu aspektach lepiej oceniany, gdy dotyczył stanowiska parlamentarnego (poselskiego), aniżeli samorządowego (wójtowskiego).

Tabela 6. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki ze względu na stanowisko.

Atrybut programu	Posel M (SD)	Wójt M (SD)	F (1; 376)	p	eta²
Troska o obywatela (mieszkańca)	5,01 (1,14)	4,81 (1,29)	2,58	0,109	0,007
Troska o gospodarkę	4,61 (1,42)	4,33 (1,44)	3,44	0,064	0,009
Przebojowość i śmiałość	4,33 (1,26)	4,02 (1,39)	5,10	0,024	0,013
Szansa na realizację	4,28 (1,25)	3,90 (1,15)	8,95	0,003	0,023
Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	4,61 (1,40)	4,63 (1,34)	<1	n.i.	0,000
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami)	4,54 (1,16)	4,33 (1,29)	2,77	0,097	0,007
Rozsądnosc i dojrzałość	4,64 (1,22)	4,36 (1,26)	4,65	0,032	0,012
Konkretność	4,64 (1,36)	4,52 (1,38)	<1	n.i.	0,002
Lambda Wilksa = 0,95		F(8; 369) = 2,49		0,012	0,050

Uzyskane średnie wskazują, że program wyborczy poselski w aspekcie przebojowości i śmiałości, szans na realizację, rozsądności i dojrzałości oraz troski o gospodarkę (na granicy istotności) był oceniany korzystniej od programu wójta. W przypadku pozostałych postulatów, tj. troski o gospodarkę, troski o mieszkańca, zadbania o bezpieczeństwo obywatela (mieszkańca), nastawienia na współpracę oraz konkretności, istotne efekty nie zostały zaobserwowane. Część z tych wyników (dotycząca nastawienia na współpracę z innymi podmiotami oraz objęcia obywatela troską) mogły wskazać na tendencje badanych do lepszego oceniania posłów niż wójtów.

Przeprowadzenie testu wielu zmiennych ukazało, że rodzaj stanowiska politycznego, o które aplikuje osoba kandydująca ma istotne znaczenie w ocenie jej programu.

W przypadku ocen kompetencji osób kandydujących, podobnie jak w przypadku programu – potencjalni parlamentarzyści otrzymywali lepsze noty w zakresie kompetencji ogólnych oraz w ujęciu kompetencji miękkich, niż potencjalni samorządowcy (Tabela 7).

Test wielu zmiennych nie ukazał istotnego znaczenia stanowiska, o które ubiega się osoba kandydująca w różnicowaniu ocen dotyczących poziomu kompetencji, jednak dostrzeżono tendencję w kierunku korzystniejszego oceniania posłów niż wójtów.

Tabela 7. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki ze względu na stanowisko.

Kompetencje	Posel M (SD)	Wójt M (SD)	F (1; 376)	p	eta²
Ogólne	4,53 (1,12)	4,29 (1,09)	4,19	0,041	0,011
Miękkie	4,50 (0,98)	4,23 (1,26)	5,46	0,020	0,014
Twarde	4,33 (1,15)	4,16 (1,09)	2,24	0,135	0,006
Lambda Wilksa = 0,98		F(3;374) = 2,03		0,110	0,016

Badani także określali przewidywaną przyszłości polityczną kandydatów i kandydatek. Posłowie otrzymali wyższe oceny niż wójtowie pod względem określenia szans na otrzymanie mandatu (stanowiska). W zakresie oceny prawdopodobieństwa zrobienia kariery politycznej, odpowiedzi badanych nie różniły się w sposób istotny statystycznie (Tabela 8). Test wielu zmiennych potwierdził jednak istotność stanowiska politycznego w przewidywaniu przyszłości politycznej osoby kandydującej.

Tabela 8. Wyniki analizy wielozmiennowej dla oceny przewidywanej przyszłości politycznej kandydata/kandydatki ze względu na stanowisko

Ocena szans	Mężczyzna M (SD)	Kobieta M (SD)	F (1; 376)	p	eta²
Szanse na mandat	4,51 (1,25)	4,07 (1,29)	11,20	0,001	0,029
Szanse na karierę	4,29 (1,27)	4,13 (1,26)	1,53	0,217	0,004
Lambda Wilksa = 0,96		F(2;375) = 7,87		< 0,001	0,040

Analiza wariancji wielozmiennowej dla oceny występowania poszczególnych cech sprawczych, tj. ambicji ($p = 0,63$), pewności siebie ($p = 0,54$) i zaradności ($p = 0,80$) oraz test wielu zmiennych dla sprawczości ($p = 0,80$), jako cech przypisywanym posłom i wójtom, nie ukazały istotnych różnic pomiędzy stanowiskami. W przypadku wszystkich trzech cech

sprawczych odpowiedzi badanych były bardzo zbliżone (różnice średnich każdej z cech określanych przy okazji posła oraz wójta była mniejsza niż 0,1 pkt).

W przypadku cech wspólnotowych przyszli parlamentarzyści byli postrzegani jako osoby cechujące się większą uczciwością niż samorządowcy: $F(1;376) = 4,11$ ($p = 0,043$; $\eta^2 = 0,011$). W przypadku sympatyczności i życzliwości nie dostrzeżono istotnych różnic. Testu wielu zmiennych nie był istotny statystycznie ani nie wskazał na występowanie tendencji: ($p = 0,244$).

Przeprowadzona analiza potencjalnego zachowania wyborczego badanych dowiodła, iż respondenci woleli oddać swój głos wyborczy na posła ($M = 4,45$; $SD = 1,29$) niż na wójta ($M = 4,05$; $SD = 1,29$): $F(1;376) = 8,83$; $p = 0,003$; $\eta^2 = 0,023$.

Hipoteza 2. potwierdziła się częściowo. W przypadku niektórych atrybutów polityka (program wyborczy, kompetencje, przyszłość polityczna, decyzja wyborcza) ujawnił się stereotyp – stanowisko parlamentarne było korzystniej oceniane niż samorządowe.

6.1.1.3. Wpływ rodzaju programu wyborczego (o cechach męskich vs kobiecych) na oceny osób badanych

Hipoteza 3. dotyczyła różnic w odbiorze programów wyborczych – pod kątem postulatów o cechach odbieranych jako modelowo męskie oraz traktowanych jako typowo kobiece. Zgodnie z treścią hipotezy, program o cechach męskich będzie odbierany przez badanych korzystniej aniżeli program o cechach kobiecych, osoba z programem męskim jako bardziej kompetentna, o lepszych szansach na przyszłość polityczną, o wyższym poziomie sprawczości oraz większą szansą na uzyskanie głosu, zaś osoba kandydująca z programem typowo kobiecym o wyższym poziomie wspólnotowości.

Oceny badanych dotyczące programu wyborczego (Tabela 9) ukazały, że w przypadku rodzaju programu wyborczego (męski – kobiecy) faworyzowane były różne typy, w zależności od ocenianego aspektu programu. Natomiast ogólna ocena programu wyborczego nie była różnicowana jego nacechowaniem kobiecym bądź męskim ($p = 0,83$).

Tabela 9. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki ze względu na rodzaj programu.

Atrybut programu	Program „męski” M (SD)	Program „kobięcy” M (SD)	F (1; 376)	p	eta ²
Troska o obywatela (mieszkańca)	4,63 (1,17)	5,19 (1,20)	20,49	< 0,001	0,052
Troska o gospodarke	4,72 (1,41)	4,24 (1,42)	10,89	0,001	0,028
Przebojowość i śmiałość	4,18 (1,34)	4,18 (1,33)	<1	n.i.	< 0,001
Szansa na realizację	4,09 (1,30)	4,11 (1,13)	<1	n.i.	< 0,001
Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	4,87 (1,32)	4,38 (1,37)	12,81	< 0,001	0,033
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami)	4,30 (1,13)	4,57 (1,30)	4,91	0,027	0,013
Rozsądność i dojrzałość	4,51 (1,30)	4,52 (1,19)	<1	n.i.	< 0,001
Konkretność	4,56 (1,43)	4,60 (1,31)	<1	n.i.	< 0,001
Lambda Wilksa = 0,78		F (8; 369) = 12,80		< 0,001	0,217

Uzyskane wyniki wskazują, że program wyborczy o typie „męskim” był oceniany jako bardziej troszczący się o sprawy gospodarcze oraz bardziej dbający o bezpieczeństwo obywateli, natomiast program o postulatach „kobięcych” był odbierany jako bardziej skupiony na trosce o obywatela oraz bardziej nastawiony na współpracę z innymi podmiotami i instytucjami. W przypadku pozostałych aspektów, tj. przebojowości i śmiałości, rozsądności i dojrzałości, konkretności oraz szans na zrealizowanie, ocena programu nie była różnicowana jego typem. Przeprowadzony test wielu zmiennych udokumentował, że typ programu wyborczego ma istotne znaczenie w ocenie programu.

Przeprowadzając analizę ocen kompetencji osób kandydujących, okazało się, że osoby prezentujące męski typ programu wyborczego były korzystniej oceniane w przypadku umiejętności „twardych”, zaś jednostki manifestujące program kobiecy uzyskiwali lepsze oceny w przypadku kompetencji „miękkich”. Opinie na temat ogólnego poziomu kompetencji nie były zależne od typu programu wyborczego (Tabela 10). Test wielu zmiennych wskazuje

na istotne znaczenie typu programu wyborczego w kontekście tworzenia opinii o kompetencjach osoby kandydującej: $F(3;374) = 12,94$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,094$.

Tabela 10. Wyniki analizy wariacji wielozmiennowej dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki ze względu na rodzaj programu.

Kompetencje	Program	Program	F (1; 376)	p	η^2
	„męski”	„kobięcy”			
	M (SD)	M (SD)			
Ogólne	4,37 (1,14)	4,46 (1,08)	<1	n.i.	0,002
Miękkie	4,16 (1,12)	4,58 (1,10)	13,36	< 0,001	0,034
Twarde	4,36 (1,14)	4,14 (1,11)	3,92	0,048	0,010
Lambda Wilksa = 0,91			F(3;374) = 12,94	< 0,001	0,094

Analiza statystyczna przewidywań przyszłości politycznej osób kandydujących prezentujących programy polityczne nacechowane „kobieco” bądź „męsko” nie potwierdziła istnienia różnic w przypadku szans na uzyskanie stanowiska ($p = 0,41$) ani szans na zrobienie kariery politycznej ($p = 0,38$). Jednakże test wielu zmiennych potwierdził istotność typu programu wyborczego w przewidywaniu przyszłości politycznej kandydata bądź kandydatki: $F(2;375) = 3,27$; $p = 0,039$; $\eta^2 = 0,017$.

Odpowiedzi respondentów dotyczące postrzegania sprawczych cech, czyli ambicji ($p = 0,52$), pewności siebie ($p = 0,74$) oraz zaradności ($p = 0,36$) u osób kandydujących z programem o cechach męskich lub o cechach kobiecych, nie były zróżnicowane. Podobnie test wielu zmiennych nie wykazał istotnych różnic w kontekście sprawczości ($p = 0,50$).

W przypadku cech wspólnotowych istotne różnice oraz tendencje zostały uchwycone w analizie (Tabela 11). Osoba prezentująca program kobiecy była odbierana jako bardziej życzliwa, zaś wyższy poziom jej sympatyczności oscylował wokół granicznej istotności statystycznej. Badani wyżej oceniali wspólnotowość osób manifestujących „kobięcy” program, na co wskazuje wynik testu wielu zmiennych: $F(3;374) = 2,79$; $p = 0,041$; $\eta^2 = 0,022$.

Tabela 11. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny cech wspólnotowych kandydata/kandydatki ze względu na rodzaj programu.

Cechy	Program	Program	F (1; 376)	p	eta ²
	„męski”	„kobięcy”			
	M (SD)	M (SD)			
Uczciwość	4,35 (1,29)	4,54 (1,23)	2,19	0,140	0,006
Życzliwość	4,57 (1,16)	4,92 (1,19)	8,22	0,004	0,021
Sympatyczność	4,59 (1,13)	4,79 (1,16)	3,04	0,082	0,008
Lambda Wilksa = 0,98		F(3;374) = 2,79		0,041	0,022

Hipoteza 3. nie została potwierdzona w punkcie dotyczącym deklaracji oddania głosu ($p = 0,38$), a więc typ programu wyborczego nie wpływa na preferencje wyborcze osób badanych. Hipoteza potwierdziła się częściowo.

6.1.2. Ocena osób kandydujących – efekty interakcyjne

Kolejne analizy przeprowadzono w celu określenia efektów interakcyjnych poszczególnych zmiennych niezależnych, przewidywanych w hipotezie 4. oraz hipotezie 5. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób konfiguracje poszczególnych zmiennych kształtują opinie o kandydatach wydawane przez respondentów. Celem dokonania analizy, przeprowadzono testy analizy wariancji jednej zmiennej (OML) i wielu zmiennych (ogólny model liniowy – GML).

6.1.2.1. Zachowania niezgodne z rolą płciową osób kandydujących a oceny badanych

Postawiona w badaniu hipoteza 4. opierała się na opisanym przez L. Rudman (1998) zjawisku odwetu (*backlash effect*). Zgodnie z tym ujęciem, osoba łamiąca społeczno – płciowe normy właściwe dla swojej roli, otrzymuje specyficzny rodzaj kary. Według hipotezy, kobiety kandydujące na stanowisko posła będą otrzymywać gorsze oceny pod względem atrybutów programu wyborczego, potencjalnego otrzymania głosu oraz sprawczości i wspólnotowości niż kobiety kandydujące na mniej prestiżowe stanowisko wójta. Kobiety manifestujące program o typie „męskim” będą oceniane analogicznie gorzej niż kobiety prezentujące program o cechach "kobięcych". Wobec mężczyzn działanie efektu odwetu może prowadzić do takiego sposobu oceniania, w którym męski kandydat będzie gorzej oceniany pod względem atrybutów programu wyborczego, potencjalnego oddania głosu oraz sprawczości i wspólnotowości, gdy

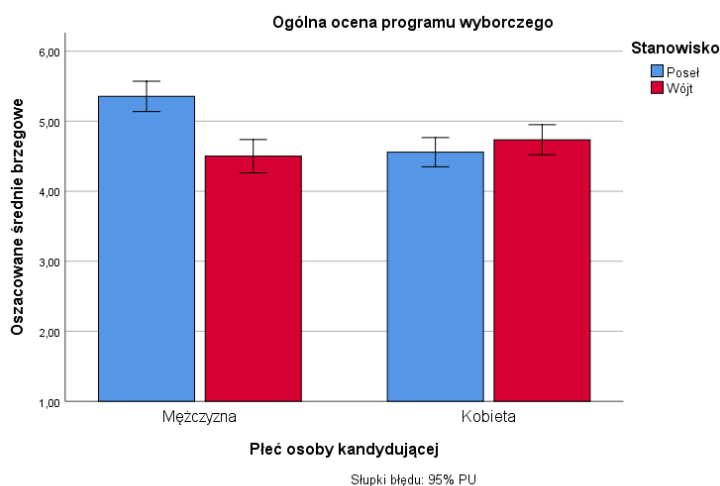
jego program wyborczy będzie miał cechy "kobiece", niż męski kandydat z programem o cechach "męskich". Niższa ocena mężczyzny kandydującego na wójta niż mężczyzny kandydującego na posła również może wynikać z efektu odwetu.

6.1.2.2. Niezgodność płci osoby kandydującej ze stanowiskiem

W pierwszej kolejności przeprowadzono analizę wstępowania efektu odwetu dla kandydatów, którzy ubiegają się o stanowiska polityczne nieodpowiadające ich społecznemu statusowi, tj. kobiet chcących zostać posłankami oraz mężczyzn starających się o urząd wójta.

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że ogólna ocena programu wyborczego była różnicowana typem stanowiska oraz płcią osoby kandydującej (Wykres 1): $F(1;374) = 21,31$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,054$. Mężczyźni samorządowcy ($M = 4,50$; $SD = 1,06$) otrzymywali gorsze oceny niż mężczyźni posłowie ($M = 5,35$, $SD = 0,92$), gdzie: $t(1;174) = 5,74$; $p < 0,001$. W przypadku kobiet efekt prosty nie wystąpił. Test wielu zmiennych ukazał, że interakcja płci kandydata i stanowiska, na które aplikuje, mają istotne znaczenie w ocenie programu.

Wykres 1. Wartości średnich ogólnej oceny programu wyborczego osoby kandydującej ze względu na płeć oraz stanowisko.

Otrzymane rezultaty (Tabela 12) udokumentowały, że program wyborczy był w wielu aspektach mniej korzystnie oceniany, jeśli mężczyzna kandydował na urząd wójta, a nie posła oraz gdy kobieta ubiegała się o stanowisko parlamentarne, a nie samorządowe.

Tabela 12. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki: efekt interakcji „płeć x stanowisko”.

Atrybut programu	Mężczyzna		Kobieta		F (1;374)	p	eta ²
	poseł	wójt	poseł	wójt			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Troska o obywatela	5,23 (1,07)	4,55 (1,24)	4,81 (1,18)	5,02 (1,29)	12,97	0,001	0,034
Troska o gospodarke	5,17 (1,17)	4,30 (1,19)	4,09 (1,44)	4,36 (1,63)	15,92	0,001	0,041
Przebojowość i śmiałość	4,78 (1,18)	3,91 (1,38)	3,90 (1,19)	4,10 (1,40)	16,10	0,001	0,041
Szansa na realizację	4,50 (1,11)	3,85 (1,03)	4,07 (1,34)	3,95 (1,24)	4,62	0,032	0,012
Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	5,06 (1,34)	4,59 (1,26)	4,19 (1,33)	4,66 (1,40)	11,74	0,001	0,030
Nastawienie na współpracę	4,71 (1,07)	4,23 (1,23)	4,38 (1,22)	4,41 (1,33)	4,23	0,040	0,011
Rozsądnosc i dojrzałość	5,08 (1,01)	4,30 (1,17)	4,23 (1,26)	4,42 (1,32)	15,32	0,001	0,039
Konkretność	4,98 (1,26)	4,61 (1,27)	4,33 (1,37)	4,44 (1,47)	2,94	0,087	0,008
Lambda Wilksa = 0,92					F(8;367) = 4,08	0,001	0,082

Wyniki dokumentują, że program wyborczy prezentowany przez mężczyznę - wójta był odbierany jako mniej zorientowany na troskę o obywatela [$t(1;157) = 3,84$; $p < 0,001$] i troskę o gospodarke [$t(1;174) = 4,85$; $p < 0,001$], jako mniej rozsądny i dojrzały [$t(1;174) = 4,75$; $p < 0,001$], mniej nastawiony na współpracę z innymi [$t(1;174) = 2,79$; $p = 0,006$], mniej przebojowy i śmiały [$t(1;174) = 4,50$; $p < 0,001$], mniej dbający o bezpieczeństwo obywatela [$t(1;174) = 2,41$; $p = 0,017$] oraz mający mniejsze szanse na realizację [$t(1;172) = 4,01$; $p < 0,001$] niż program mężczyzny – posła. Z kolei w przypadku programu wyborczego przedstawianego przez kobietę różnice średnich ocen poszczególnych aspektów były mniejsze.

Program wyborczy kobiety – posłanki uzyskała istotnie niższe noty w przypadku zadbania o bezpieczeństwo obywatela [$t(1;200) = -2,45; p = 0,015$].

Pod względem ocen kompetencji osób kandydujących, również zauważono istotne statystycznie różnice (Tabela 13). Test wielu zmiennych nie wskazał na istotne znaczenie interakcji płci kandydata i stanowiska w kontekście kompetencji, jednakże wskazał na jej istotne znaczenie tylko w przypadku oceniania męskich kandydatów: $F(3;172) = 4,42; p = 0,005; \eta^2 = 0,072$. Oceny kompetencji kobiet starających się o stanowiska parlamentarne i samorządowe były zbliżone.

Tabela 13. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny kompetencji osób kandydujących: efekt interakcji „płeć x stanowisko”.

Kompetencje	Mężczyzna		Kobieta		F (1;374)	p	η^2
	poseł	wójt	poseł	wójt			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Ogólne	4,78 (0,99)	4,31 (0,98)	4,29 (1,18)	4,28 (1,18)	4,07	0,044	0,011
Miękkie	4,64 (0,95)	4,13 (1,12)	4,38 (1,00)	4,32 (1,36)	3,83	0,051	0,010
Twarde	4,58 (1,01)	4,21 (1,08)	4,10 (1,23)	4,11 (1,11)	2,79	0,096	0,007
Lambda Wilksa = 0,99					F(3;372) = 3,72	0,175	0,013

Wyniki pokazują, że mężczyzna - wójt był odbierany jako osoba o niższych ogólnych kompetencjach [$t(1;174) = 3,15; p = 0,002$] oraz niższym poziomie kompetencji miękkich [$t(1;174) = 3,27; p = 0,001$] niż mężczyzna – poseł. W zakresie kompetencji twardych wystąpiła tendencja (nieistotna statystycznie) również do korzystniejszego oceniania mężczyzny – parlamentarzysty.

W przypadku ocen dotyczących przyszłości politycznej mężczy pretendenci otrzymali wyższe oceny, gdy ubiegali się o stanowisko posła niż wójta – zarówno w przypadku oznaczenia szans na otrzymanie mandatu [$t(1;174) = 4,17; p < 0,001$], jak również wobec określenia prawdopodobieństwa zrobienia kariery politycznej [$t(1;174) = 2,70; p = 0,001$] (Tabela 14). W przypadku kobiet, oceny nie były istotnie zróżnicowane. Test wielu zmiennych potwierdził wagę stanowiska i płci kandydata w przewidywaniu przyszłości politycznej.

Tabela 14. Wyniki analizy wielozmiennowej dla oceny przewidywanej przyszłości politycznej: efekt interakcji „płeć x stanowisko”.

Ocena szans	Mężczyzna		Kobieta		F (1;374)	p	eta ²
	poseł	wójt	poseł	wójt			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Szanse na mandat	4,92 (1,20)	4,14 (1,27)	4,13 (1,18)	4,01 (1,30)	6,74	0,010	0,018
Szanse na karierę	4,68 (1,23)	4,18 (1,23)	3,93 (1,20)	4,09 (1,29)	6,70	0,010	0,018
Lambda Wilksa = 0,98				F(2;373) = 3,80	0,023	0,020	

Analizując odpowiedzi badanych dotyczące postrzegania poszczególnych cech u kandydatów oraz kandydatek również dostrzeżono pewne różnice płciowe (Tabele 15 i 16).

Tabela 15. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny cech sprawczych kandydata/kandydatki: efekt interakcji „płeć x stanowisko”.

Cechy	Mężczyzna		Kobieta		F (1;374)	p	eta ²
	poseł	wójt	poseł	wójt			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Ambicja	5,39 (1,21)	5,09 (1,29)	4,56 (1,34)	4,97 (1,40)	6,80	0,009	0,018
Pewność siebie	5,29 (1,35)	5,00 (1,24)	4,58 (1,24)	5,00 (1,18)	7,59	0,006	0,020
Zaradność	4,88 (1,00)	4,46 (1,07)	4,39 (1,30)	4,70 (1,14)	9,44	0,002	0,025
Lambda Wilksa = 0,97				F(3;372) = 3,78	0,011	0,030	

Badani odbierali mężczyzn kandydujących na urząd samorządowy jako mniej zaradnych [$t(1;174) = 2,65$; $p = 0,009$] niż mężczyzn ubiegających się o urząd parlamentarny oraz ujawnili tendencję (nieistotną) do oceniania cech mężczyzn – wójtów jako mniej ambitnych [$t(1;174) = 1,58$; $p = 0,12$] i pewnych siebie [$t(1;174) = 1,49$; $p = 0,14$] niż mężczyzn – posłów. Z kolei w przypadku kandydujących kobiet, istotnie niższe oceny ujawniły się wobec kandydatek na urząd poselski w przypadku ambicji [$t(1;200) = -2,13$; $p = 0,034$], pewności

siebie [$t(1;200) = -2,48$; $p = 0,014$] oraz na granicy istotności statystycznej odnośnie zaradności [$t(1;200) = -1,80$; $p = 0,073$]. Test wielu zmiennych wskazał, że stanowisko i płeć osoby kandydującej różnicują oceny cech sprawczości.

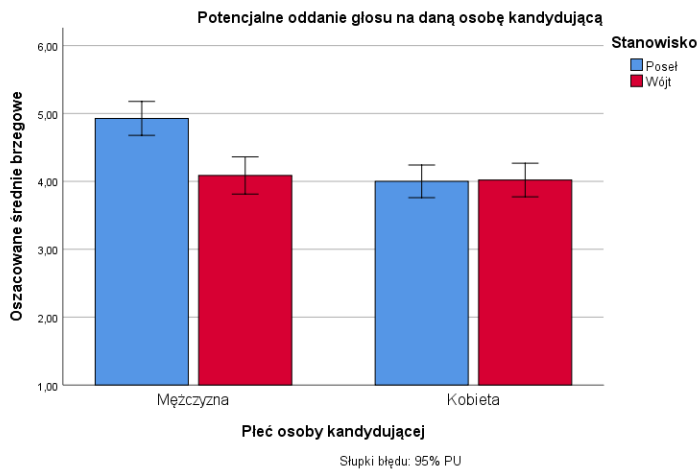
Tabela 16. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny cech wspólnotowych kandydata/kandydatki: efekt interakcji „płeć x stanowisko”.

Cechy	Mężczyzna		Kobieta		F (1;374)	p	eta ²
	poseł M (SD)	wójt M (SD)	poseł M (SD)	wójt M (SD)			
Sympatyczność	4,86 (1,04)	4,43 (1,31)	4,65 (1,13)	4,78 (1,11)	5,63	0,018	0,015
Życzliwość	4,85 (1,04)	4,36 (1,41)	4,77 (1,16)	4,95 (1,10)	7,68	0,006	0,020
Uczciwość	4,64 (1,01)	3,96 (1,29)	4,50 (1,25)	4,59 (1,26)	9,36	0,002	0,024
Lambda Wilksa = 0,97					F(3;372) = 3,68	0,012	0,029

Pod względem cech wspólnotowych, mężczyźni - samorządowcy byli odbierani jako kandydaci mniej sympatyczni [$t(1;149) = 2,43$; $p = 0,016$], życzliwi [$t(1;142) = 2,60$; $p = 0,010$] i uczciwi [$t(1;174) = 3,89$; $p < 0,001$] niż mężczyźni – parlamentarzyści. Z kolei w przypadku kandydujących kobiet, nie zaobserwowano istotnych różnic. Test wielu zmiennych wykazał, że stanowisko i płeć osoby kandydującej różnicują oceny cech sprawczości: $F(3;372) = 3,68$; $p = 0,012$; $\eta^2 = 0,029$.

Jak pokazały otrzymane wyniki, interakcja typu stanowiska i płci osoby kandydującej różnicowała deklaracje badanych odnośnie do oddania głosu wyborczego (Wykres 2): $F(1;374) = 11,14$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,029$. W przypadku kandydujących mężczyzn potencjalni posłowie otrzymywali wyższe oceny ($M = 4,93$; $SD = 1,05$) niż potencjalni wójtowie ($M = 4,09$; $SD = 1,17$) - [$t(1;174) = 5,01$; $p < 0,001$]. W ujęciu kandydatek, oceny przyszłych parlamentarzystek ($M = 4,00$; $SD = 1,33$) były na podobnym poziomie jak opinie wobec przyszłych reprezentantek samorządu lokalnego ($M = 4,02$; $SD = 1,38$).

Wykres 2. Wartość średnich dla potencjalnej decyzji wyborczej ze względu na płeć osoby kandydującej i stanowisko.

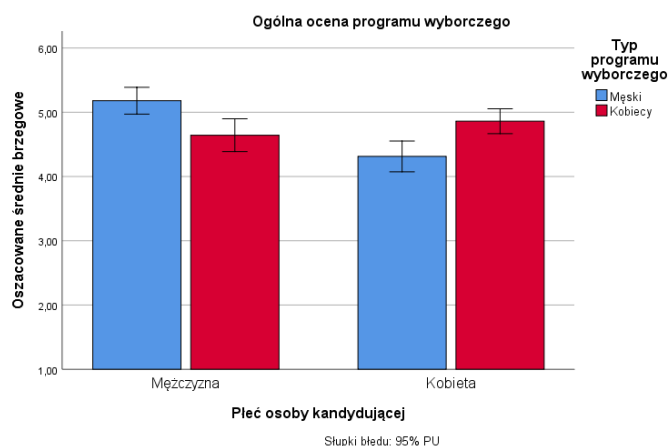
Hipoteza 4. w kontekście niezgodności płci osoby kandydującej i rodzaju stanowiska politycznego, o które dana osoba się ubiega, została potwierdzona częściowo. Efekt odwetu (karania) został zaobserwowany przede wszystkim u mężczyzn ubiegających się o posadę samorządową.

6.1.2.3. Niezgodność płci osoby kandydującej z typem programu wyborczego

Występowanie efektu odwetu zostało sprawdzone również dla osób kandydujących, które prezentują program wyborczy sprzeczny z ich płcią, czyli w przypadku mężczyzn - kandydatów manifestujących postulaty wyborcze o cechach kobiecych, zaś w przypadku kobiet - kandydatek prezentujących program polityczny nacechowany „męsko”.

Na ogólną ocenę programu wyborczego wpływała zarówno płeć osoby kandydującej jak również typ programu wyborczego (Wykres 3): $F(1;374) = 22,33$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,056$. Mężczyźni z „męskim” programem ($M = 5,18$, $SD = 0,87$) otrzymywali lepsze oceny niż mężczyźni z programem o cechach kobiecych ($M = 4,64$; $SD = 1,25$) - [$t(1;113) = 3,12$; $p = 0,002$]. Kobiety otrzymywały lepsze noty, gdy prezentowały program „kobięcy” ($M = 4,86$; $SD = 1,14$) niż program „męski” ($M = 4,31$; $SD = 1,11$) - [$t(1;200) = -3,37$; $p = 0,001$].

Wykres 3. Wartości średnich dla ogólnej oceny programu politycznego ze względu na płeć osoby kandydującej i typ programu.

Analiza poszczególnych aspektów programu wyborczego (Tabela 17) również ukazała, że program był lepiej oceniany, jeśli mężczyzna prezentował program o typie męskim, natomiast kobieta gdy prezentowała program o typie kobiecym. Test wielu zmiennych udowadnia, że interakcja płci kandydata i typ programu wyborczego ma istotne znaczenie w ocenie programu.

Tabela 17. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki: efekt interakcji „płeć x typ programu”.

Atrybut programu	Mężczyzna		Kobieta		F (1;374)	p	eta ²
	program „męski”	program „kobiecy”	program „męski”	program „kobiecy”			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Troska o obywatela	4,82 (1,08)	5,07 (1,34)	4,39 (1,25)	5,25 (1,11)	6,14	0,014	0,016
Troska o gospodarkę	5,07 (1,15)	4,33 (1,28)	4,26 (1,60)	4,19 (1,50)	5,12	0,024	0,014
Przebojowość i śmiałość	4,48 (1,25)	4,25 (1,47)	3,79 (1,36)	4,14 (1,24)	4,54	0,034	0,012
Szansa na realizację	4,29 (1,14)	4,07 (1,09)	3,81 (1,46)	4,14 (1,15)	4,62	0,032	0,012

Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	5,09 (1,17)	4,47 (1,45)	4,58 (1,46)	4,32 (1,33)	1,70	n.i.	0,005
Nastawienie na współpracę	4,39 (1,13)	4,64 (1,21)	4,18 (1,12)	4,53 (1,34)	<1	n.i.	0,000
Rozsądność i dojrzałość	4,82 (1,14)	4,59 (1,17)	4,09 (1,38)	4,48 (1,21)	5,86	0,016	0,015
Konkretność	4,77 (1,27)	4,87 (1,28)	4,29 (1,58)	4,44 (1,31)	<1	n.i.	0,000
Lambda Wilksa = 0,94				F(8;367) = 2,80	0,005	0,058	

Wyniki dowiodły, że „męski” program wyborczy prezentowany przez mężczyznę był odbierany jako bardziej troszczący się o gospodarkę [$t(1;136) = 3,89$; $p < 0,001$] oraz dbający o bezpieczeństwo obywateli [$t(1;125) = 3,01$; $p = 0,003$] aniżeli program o typie „kobiecy”. Natomiast „kobiecy” postulaty polityczne kobiet - kandydatek były oceniane jako bardziej zajmujące się troską o obywatela [$t(1;200) = -5,16$; $p < 0,001$], bardziej przebojowe i śmiałe [$t(1;200) = -1,90$; $p = 0,059$], bardziej rozsądne i dojrzałe [$t(1;200) = -2,11$; $p = 0,036$] niż postulaty o typie męskim. Wobec kandydatek ujawniła się również tendencja badanych do opiniowania wyższych szans na realizację programu w przypadku kobiet z programem „kobiecy” niż „męskim” [$t(1;141) = -1,69$; $p = 0,094$].

Analizując oceny wystawane wobec poziomu kompetencji osób kandydujących, nie zauważono statystycznie istotnych różnic, ponadto test wielu zmiennych nie wskazał na znaczenie płci kandydata i typu programu wyborczego w kontekście oceny kompetencji ($p=0,35$).

W przypadku ocen dotyczących przyszłości politycznej (Tabela 18) mężczyźni otrzymali wyższe oceny, gdy prezentowali program o „męskim” typie – w przypadku określenia szans na otrzymanie mandatu [$t(1;174) = 2,34$; $p = 0,020$], natomiast wobec określenia prawdopodobieństwa zrobienia kariery politycznej ujawniła się tendencja w tym kierunku [$t(1;174) = 1,66$; $p = 0,098$]. W przypadku kobiet oceny były odwrotne. Wyższe noty zarówno w kontekście szans na uzyskanie stanowiska [$t(1;143) = -2,08$; $p = 0,039$] oraz szans na zrobienie kariery w polityce [$t(1;200) = -3,93$; $p < 0,001$] otrzymywała kandydatka postulująca „kobiecy”, a nie „męskie” punkty programowe. Test wielu zmiennych potwierdził wagę typu programu politycznego i płci kandydata w przewidywaniu przyszłości politycznej.

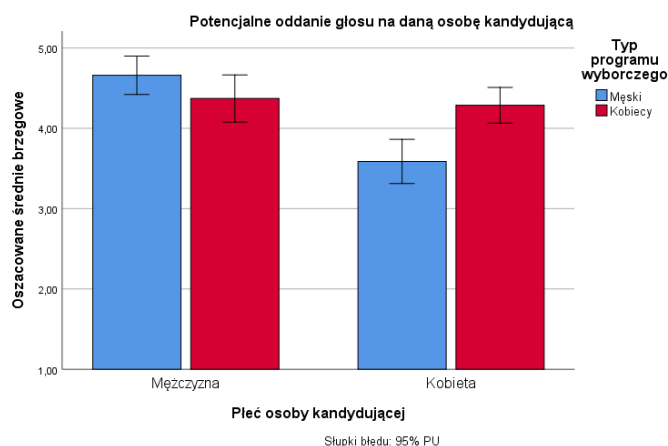
Tabela 18. Wyniki analizy wielozmiennowej dla oceny przewidywanej przyszłości politycznej: efekt interakcji „płeć x typ programu”.

Ocena szans	Mężczyzna		Kobieta		F (1;374)	p	eta ²
	program „męski”	program „kobięcy”	program „męski”	program „kobięcy”			
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)			
Szanse na mandat	4,75 (1,26)	4,29 (1,30)	3,84 (1,38)	4,22 (1,12)	10,25	0,001	0,027
Szanse na karierę	4,58 (1,22)	4,26 (1,28)	3,60 (1,31)	4,28 (1,24)	15,03	0,001	0,039
Lambda Wilksa = 0,96				F(2;373) = 7,57		0,001	0,039

Analizując odpowiedzi badanych dotyczące postrzegania poszczególnych cech sprawczych u kandydatów oraz kandydatek nie dostrzeżono istotnych różnic. Test wielu zmiennych wykazał, że typ programu i płeć osoby kandydującej nie różnicują ocen względem cech sprawczości ($p = 0,64$), jak również ocen cech z obszaru wspólnotowości ($p = 0,10$). W przypadku wspólnotowości można zauważyć tendencję to wyższego oceniania poziomu cech wspólnotowych u kandydatów i kandydatek prezentujących „kobięcy” program.

Jak pokazały otrzymane wyniki, typ programu wyborczego i płeć osoby kandydującej różnicowały deklaracje badanych odnośnie oddania głosu wyborczego (Wykres 4): $F(1;374) = 14,07$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,036$. W przypadku kandydujących mężczyzn pojawiła się tendencja (nieistotna) badanych do wyższego oceniania kandydatów z „męskim” programem wyborczym ($M = 4,66$; $SD = 1,16$), a nie „kobięcym” ($M = 4,37$; $SD = 1,19$) - [$t(1;174) = 1,60$; $p = 0,11$]. W przypadku kandydatek – kobiet z „kobięcym” programem ($M = 4,29$; $SD = 1,33$) chęć oddanie głosu była na istotnie wyższym poziomie niż w przypadku kobiet z „męskim” programem ($M = 3,59$; $SD = 1,28$) - [$t(1;200) = -3,71$; $p < 0,001$].

Wykres 4. Wartości średnich dla oddania potencjalnego głosu wyborczego na kandydata/kandydatkę ze względu na płeć osoby kandydującej i typ programu.

Hipoteza 4. dotycząca niezgodności płci osoby kandydującej i typu programu wyborczego, została częściowo potwierdzona. Efekt odwetu dostrzeżono w przypadku niektórych ocen (dotyczących części aspektów programu, przyszłości politycznej oraz potencjalnego oddania głosu).

6.1.2.4. Płeć jako kategoria faworyzowania własnej grupy

Postawiona w badaniu hipoteza odnosiła się do społecznego zjawiska faworyzowania własnej grupy, zgodnie z którym grupa własna jest traktowana lepiej niż grupa uznawana za obcą. Zgodnie z tym ujęciem wysunięto przypuszczenia, iż kobiety będą wyżej oceniać kobietę kandydującą na stanowisko polityczne niż jej odpowiednika - mężczyznę (pod względem atrybutów, potencjalnego oddania głosu oraz sprawczości i wspólnotowości), natomiast mężczyźni będą oceniać wyżej kandydata – mężczyznę niż kandydatkę kobietę (na tych samych wymiarach).

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że ogólna ocena programu wyborczego nie była różnicowana interakcją płci osoby kandydującej i płci osoby badanej ($p = 0,39$), jak również nie zaobserwowano istotnych różnic w ocenach poszczególnych aspektów programu wyborczego. Test wielu zmiennych programu wyborczego okazał się nieistotny statystycznie: $F(8;367) = 1,67$; $p = 0,105$; $\eta^2 = 0,035$, ale zasugerował tendencję do korzystniejszego oceniania programu wyborczego mężczyzn, bez względu na płeć osoby oceniającej.

Odnośnie do ocen kompetencji osób kandydujących, również nie zauważono istotnych różnic. Zarówno pod względem kompetencji ogólnych ($p = 0,66$), kompetencji miękkich ($p = 0,62$) oraz kompetencji twardych ($p = 0,38$) wyższe średnie noty otrzymywali mężczyźni,

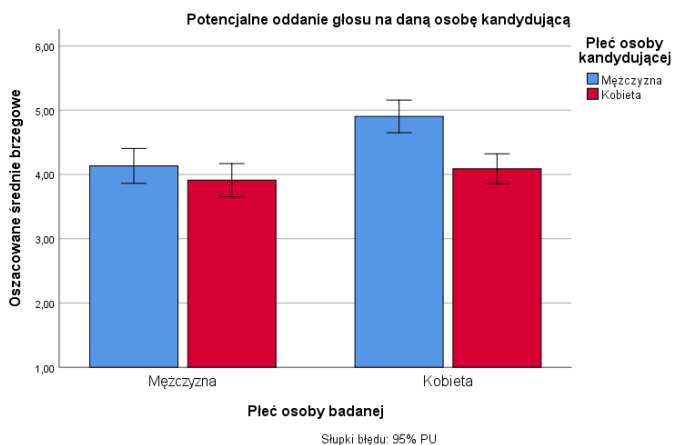
bez względu na to, kto dokonywał oceny. Test wielu zmiennych także nie wykazał istotnych różnic ($p = 0,85$).

W przypadku ocen dotyczących przyszłości politycznej nie ujawniono istotnego efektu interakcyjnego płci kandydata i płci respondenta na szacowaną szansę otrzymania stanowiska ($p = 0,83$) oraz na szansę zrobienia kariery politycznej ($p = 0,59$). Test wielu zmiennych nie potwierdził wagi płci osoby badanej i płci kandydata w przewidywaniu przyszłości politycznej ($p = 0,83$).

Analizując odpowiedzi badanych dotyczące poszczególnych cech (sprawczych i wspólnotowych) u kandydatów oraz kandydatek nie dostrzeżono istotnych różnic.

Jak pokazały otrzymane wyniki, płeć respondenta i płeć osoby kandydującej różnicowały deklaracje badanych odnośnie oddania głosu wyborczego (Wykres 5): $F(1;374) = 5,23$; $p = 0,023$; $\eta^2 = 0,014$. W przypadku badanych kobiet ujawniła się zależność, zgodnie z którą kobiety były bardziej skłonne oddać głos wyborczy na mężczyznę – kandydata [$t(1;174) = 5,27$; $p < 0,001$], zaś w przypadku badanych mężczyzn nie ujawniły się istotne różnice ($p = 0,29$).

Wykres 5. Wartość średnich oddania potencjalnego głosu wyborczego na kandydata/kandydatkę: efekt interakcji „płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej”.

Hipoteza 5. została odrzucona w całości, nie znalazła potwierdzenia.

6.1.2.5. Płeć respondentów a ocena polityków.

Niepotwierdzenie hipotezy dotyczącej oceniania kandydatów zgodnie z efektem wzmacniania własnej grupy płciowej oraz jedynie częściowe potwierdzenie występowania efektu odwetu w przypadku niezgodności pomiędzy płcią osoby kandydującej a typem programu wyborczego, skłoniło do przeprowadzenia dalszych analiz dotyczących roli płci

osoby badanej w opiniowaniu polityków. W tym celu przeprowadzono odrębne analizy dla kobiet i mężczyzn, jak również przeprowadzono weryfikację modelu interakcyjnego 2x2x2 (płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ programu wyborczego).

6.1.2.6. Kobiety i mężczyźni a oceny osób kandydujących

Analizując odpowiedzi respondentów można stwierdzić, że ogólna ocena programu wyborczego dokonywana przez kobiety była różnicowana płcią osoby kandydującej: $F(1;204) = 7,54$; $p = 0,007$; $\eta^2 = 0,036$. Mężczy kandydaci otrzymywali od kobiet wyższe oceny ($M = 5,10$; $SD = 1,09$) niż kandydatki ($M = 4,68$; $SD = 1,08$). Ogólna ocena programu wyborczego dokonywana przez badanych mężczyzn nie była zależna od płci osoby kandydującej ($p = 0,22$).

Następnie przeprowadzono odrębne analizy wydawanych opinii wobec poszczególnych aspektów programu wyborczego osób ubiegających się o stanowiska polityczne z podziałem na grupę badanych kobiet (Tabela 19) oraz grupę badanych mężczyzn (Tabela 20).

Tabela 19. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki ze względu na płeć – w opiniach badanych kobiet

Atrybut programu	Kandydat - mężczyzna M (SD)	Kandydatka - kobieta M (SD)	F (1; 204)	p	eta ²
Troska o obywatela (mieszkańca)	5,06 (1,20)	4,99 (1,24)	< 1	n.i.	0,001
Troska o gospodarkę	4,89 (1,27)	4,28 (1,48)	10,09	0,002	0,047
Przebojowość i śmiałość	4,69 (1,28)	4,07 (1,24)	12,47	0,001	0,058
Szansa na realizację	4,42 (1,10)	4,27 (1,27)	< 1	n.i.	0,004
Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	5,05 (1,21)	4,46 (1,36)	10,88	0,001	0,051
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami)	4,70 (1,12)	4,43 (1,27)	2,62	0,107	0,013
Rozsądność i dojrzałość	4,79 (1,12)	4,46 (1,21)	4,14	0,043	0,020
Konkretność	4,95 (1,27)	4,50 (1,36)	5,87	0,016	0,028
Lambda Wilksa = 0,89		$F(8;197) = 2,92$		0,004	0,106

Na podstawie otrzymanych wyników może stwierdzić, że badane kobiety wyżej oceniały aspekty programu wyborczego dotyczące troski o gospodarkę, przebojowości i śmiałości, zadbania o bezpieczeństwo obywatela, rozsądności i dojrzałości, a także konkretności, gdy kandydatem był mężczyzna. W przypadku nastawienia na współpracę z innymi zaobserwowano tendencję respondentek do wyższego oceniania programu przedstawianego przez mężczyznę niż kobietę. Test wielu zmiennych potwierdził, iż w przypadku badanych kobiet, płeć osoby kandydującej wpływa na oceny programu wyborczego kandydata (kandydatki). Co warto zaznaczyć, średnie oceny przypisywane każdemu aspektowi programowemu były wyższe, gdy kandydował mężczyzna.

Tabela 20. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki ze względu na płeć – w opiniach badanych mężczyzn

Atrybut programu	Kandydat - mężczyzna M (SD)	Kandydatka - kobieta M (SD)	F (1; 170)	p	eta²
Troska o obywatela (mieszkańca)	4,76 (1,18)	4,81 (1,24)	< 1	n.i.	0,001
Troska o gospodarkę	4,63 (1,24)	4,14 (1,60)	5,00	0,027	0,029
Przebojowość i śmiałość	4,04 (1,34)	3,91 (1,37)	< 1	n.i.	0,002
Szansa na realizację	3,96 (1,10)	3,69 (1,25)	2,31	0,131	0,013
Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	4,61 (1,21)	4,38 (1,41)	1,12	n.i.	0,007
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami)	4,24 (1,17)	4,34 (1,27)	< 1	n.i.	0,002
Rozsądność i dojrzałość	4,66 (1,20)	4,16 (1,37)	6,49	0,012	0,037
Konkretność	4,66 (1,27)	4,23 (1,48)	4,04	0,046	0,023
Lambda Wilksa = 0,88		F(8;163) = 2,82		0,006	0,122

Analizując oceny badanych mężczyzn dostrzeżono trzy istotne zależności. Program męskiego kandydata otrzymywał wyższe oceny w przypadku troski o gospodarkę, rozsądności i dojrzałości oraz konkretności. Wobec pozostałych zmiennych programowych, płeć osoby kandydującej nie różnicowała odpowiedzi badanych mężczyzn. Test wielu zmiennych

potwierdził, iż w przypadku badanych mężczyzn, płeć osoby kandydującej wpływa na oceny wydawane wobec programu wyborczego.

Analizując oceny wystawane przez badane kobiety poziomu kompetencji osób kandydujących, zauważono różnice (Tabela 21), podczas gdy u badanych mężczyzn różnice nie wystąpiły (Tabela 22). Test wielu zmiennych wskazał na znaczenie płci kandydata w kontekście oceny kompetencji przez uczestniczki badania, ale nie u męskich respondentów.

Tabela 21. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki ze względu na płeć – w opiniach badanych kobiet

Kompetencje	Mężczyzna M (SD)	Kobieta M (SD)	F (1;204)	p	eta ²
Ogólne	4,78 (1,07)	4,44 (1,06)	5,22	0,023	0,025
Miękkie	4,62 (1,06)	4,50 (1,08)	<1	n.i.	0,003
Twarde	4,60 (1,04)	4,19 (1,27)	6,27	0,013	0,030
Lambda Wilksa = 0,96		F(3;202) = 2,76		0,044	0,039

Tabela 22. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki ze względu na płeć – w opiniach badanych mężczyzn

Kompetencje	Mężczyzna M (SD)	Kobieta M (SD)	F (1;170)	p	eta ²
Ogólne	4,33 (0,88)	4,09 (1,30)	1,99	0,160	0,012
Miękkie	4,16 (1,02)	4,16 (1,28)	<1	n.i.	0,001
Twarde	4,21 (1,04)	4,00 (1,04)	1,71	n.i.	0,010
Lambda Wilksa = 0,98		F(3;168) = 1,20		0,311	0,021

Oceny przyszłości politycznej kandydatów i kandydatek miały podobny schemat zarówno u badanych kobiet jak i mężczyzn. Wszyscy respondenci wyżej oceniali szanse mężczyzn, w obydwu przypadkach, tj. szanse na uzyskanie stanowiska oraz szanse na zrobienie kariery politycznej. Poszczególne odpowiedzi zaprezentowano w Tabelach 23 oraz 24. Test wielu zmiennych potwierdził zależność dla obydwu grup badanych.

Tabela 23. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny przyszłości politycznej kandydata/kandydatki ze względu na płeć – w opiniach badanych kobiet

Ocena szans	Mężczyzna M (SD)	Kobieta M (SD)	F (1;204)	p	eta ²
Szansa na zdobycie stanowiska	4,71 (1,35)	4,19 (1,18)	8,87	0,003	0,042
Szansa na karierę	4,61 (1,26)	4,10 (1,15)	9,15	0,003	0,043
Lambda Wilksa = 0,95		F(2;203) = 5,05		0,007	0,047

Tabela 24. Wyniki analizy wariancji wielozmiennej (GLM) dla oceny przyszłości politycznej kandydata/kandydatki ze względu na płeć – w opiniach badanych mężczyzn

Ocena szans	Mężczyzna M (SD)	Kobieta M (SD)	F (1;170)	p	eta ²
Szansa na zdobycie stanowiska	4,39 (1,20)	3,92 (1,30)	5,96	0,016	0,034
Szansa na karierę	4,27 (1,22)	3,90 (1,35)	3,51	0,063	0,020
Lambda Wilksa = 0,97		F(2;169) = 2,97		0,054	0,034

W przypadku cech wspólnotowych istotne różnice oraz tendencje również zostały uchwycone, ale tylko wtedy gdy odpowiadały kobiety. Respondentki wyżej oceniały cechy wspólnotowe u kandydatek, na co wskazuje wynik testu wielu zmiennych: $F(3;202) = 2,76$; $p = 0,042$; $\eta^2 = 0,040$. Badane kobiety dawały wyższe oceny kandydatom ($M = 4,83$; $SD = 1,10$) niż kandydatkom ($M = 4,44$; $SD = 1,26$) przy uczciwości: $F(1;204) = 5,77$; $p = 0,017$; $\eta^2 = 0,027$. W przypadku opinii męskich uczestników badania, żadna z cech wspólnotowych nie była różnicowana płcią osoby kandydującej.

Analizując odpowiedzi badanych kobiet dotyczące postrzegania poszczególnych cech sprawczych u kandydatów oraz kandydatek zauważono istotne różnice. Badane wyżej oceniały ambicję [$F(1;204) = 16,24$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,074$] kandydujących mężczyzn ($M = 5,47$; $SD = 1,22$) niż kobiet ($M = 4,78$; $SD = 1,23$), a także wyżej pewność siebie [$F(1;204) = 10,86$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,051$] u kandydatów ($M = 5,34$; $SD = 1,29$) niż kandydatek ($M = 4,80$; $SD = 1,05$). U badanych mężczyzn nie wystąpiły istotne różnice.

Test wielu zmiennych wskazał, że płeć osoby kandydującej różnicuje oceny względem sprawczości w opiniach badanych kobiet: $F(3;202) = 8,42$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,111$. Analizując

odpowiedzi badanych mężczyzn, analogicznie jak w przypadku cech wspólnotowych, można stwierdzić, że oceniany poziom cech sprawczych u kandydata bądź kandydatki nie zależał od płci osoby kandydującej ($p = 0,43$).

Analizując potencjalne oddanie głosu zauważono, iż badane kobiety były bardziej chętne oddać swój głos na mężczyznę ($M = 4,90$; $SD = 0,98$) niż kobietę ($M = 4,09$; $SD = 1,23$): $F(1;204) = 26,71$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,116$, zaś w przypadku badanych mężczyzn płeć kandydata nie różnicowała tendencji do sposobu zagłosowania.

6.1.2.7. Efekt interakcyjny: płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ programu wyborczego

Badając efekt interakcyjny trzech zmiennych niezależnych, tj. płci respondenta, płci osoby badanej oraz typu programu politycznego, stwierdzono występowanie licznych istotnych efektów.

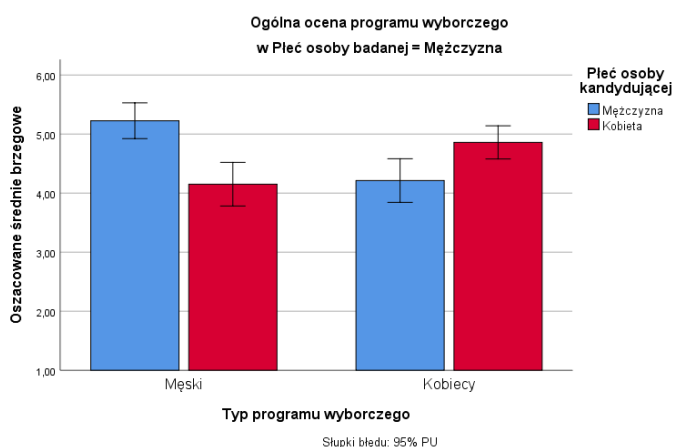
Ze względu na złożoność, mnogość oraz wielowymiarowość przeprowadzonych analiz, szczegółowe opracowanie statystyczne znajduje się w załączniku (Aneks 3). W niniejszym podrozdziale zaprezentowane zostało ujęcie skondensowane, które ukazuje najważniejsze efekty oraz wskazuje główny nurt udzielania odpowiedzi przez osoby badane.

1. Ocena programu wyborczego

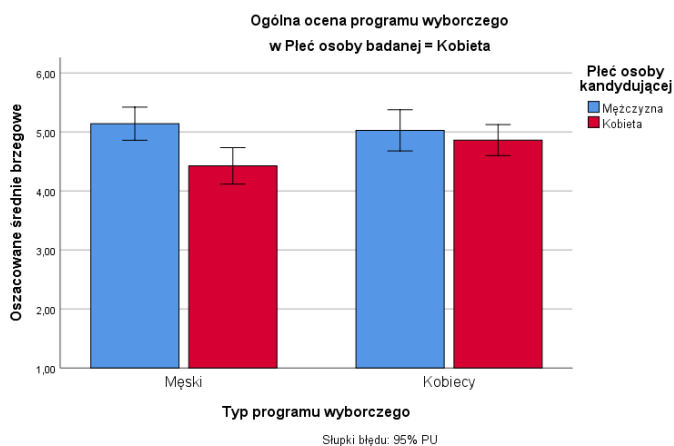
W związku z faktem, iż 8 itemów dotyczących programu wyborczego cechuje wysoka rzetelność (α Cronbacha = 0,89) podjęto decyzję o wprowadzeniu dodatkowej zmiennej – uśrednionej wartości oceny programu wyborczego. Zmienna ta stanowi średnią arytmetyczną ocen poszczególnych 8 właściwości programu politycznego.

W pierwszej kolejności podjęto analizę ogólnej oceny programu wyborczego. Zgodnie z odpowiedziami badanych, zależała ona od interakcji płci osoby kandydującej, płci osoby badanej oraz typu programu wyborczego: $F(1;370) = 6,56$; $p = 0,011$; $\eta^2 = 0,017$. Jak można zauważyć na przedstawionych wykresach (Wykresy 6 i 7) pojawiły się różnice między respondentami a sposobem oceniania programu osób kandydujących.

Wykres 6. Wartość średnich ogólnej oceny programu wyborczego osoby kandydującej: efekt interakcji „pleć osoby kandydującej x typ programu x pleć osoby badanej” w ocenach badanych mężczyzn

Wykres 7. Wartość średnich ogólnej oceny programu wyborczego osoby kandydującej: efekt interakcji „pleć osoby kandydującej x typ programu x pleć osoby badanej” w ocenach badanych kobiet

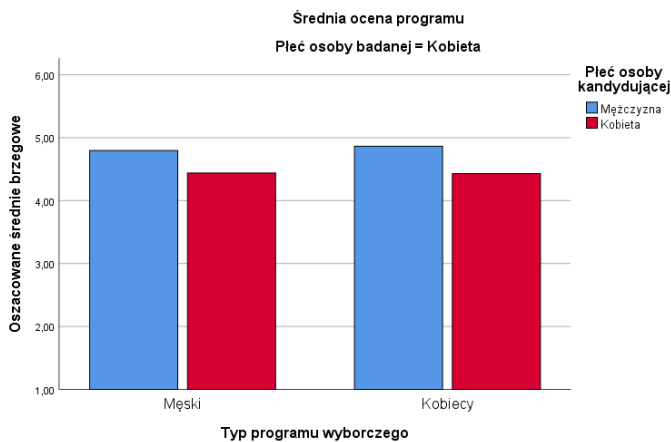
Uczestnicy badania – mężczyźni dawali wyższą ogólną notę programowi wyborczemu kandydujących mężczyzn prezentujących „męski” program wyborczy niż „kobięcy” ($p < 0,001$), natomiast w przypadku ogólnej oceny programu kandydujących kobiet wyżej oceniali kandydatki z programem „kobięcym” niż „męskim” ($p = 0,009$). Ponadto program o typie „męskim” był wyżej notowany gdy prezentował go mężczyzna ($p < 0,001$), a program ukierunkowany „kobięco” był lepiej odbierany gdy prezentowała go kobieta ($p = 0,012$).

W przypadku opinii uczestniczek badania – kobiet, gdy kandydowała kobieta, ogólna ocena jej programu wyborczego była wyższa, gdy postulaty miały charakter „kobięcy”, a nie „męski” ($p = 0,035$), jednak istotnej różnicy nie zauważono w przypadku męskich kandydatów.

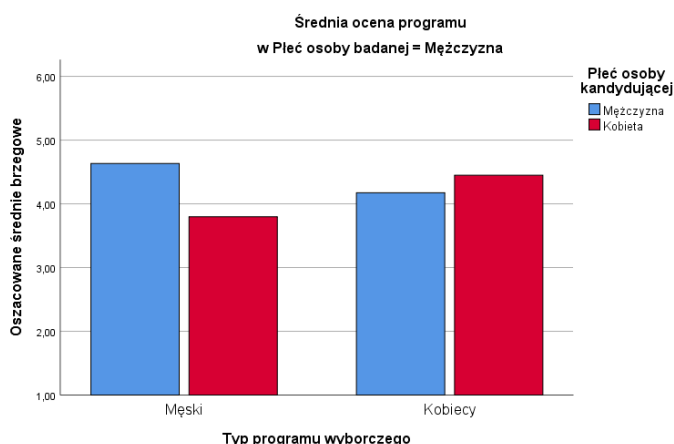
Gdy prezentowany program miał cechy „męskie” był korzystniej oceniany, gdy prezentował go mężczyzna ($p < 0,001$), ale w przypadku programu „kobiecego” nie zauważono istotnych różnic.

Główne wyniki analiz statystycznych dotyczących poszczególnych aspektów programowych zostały przedstawione w Aneksie. Udokumentowały one analogiczny sposób wydawania ocen przez osoby badane – mężczyźni korzystniej opiniowali aspekty programu o typie „męskim” gdy był prezentowany przez kandydata mężczyznę a nie kobietę, zaś w przypadku postulatów o cechach „kobiecych” wyższe noty dostawała kandydatka. Badane kobiety najczęściej wyżej oceniały kandydujących mężczyzn, bez względu na rodzaj programu wyborczego. Analizując średnie oceny programu wyborczego (Wykres 8 i 9) zauważono istnienie zależności: $F(1;370): 8,61; p = 0,004; \eta^2 = 0,023$.

Wykres 8. Wartość średnich uśrednionej oceny aspektów programu wyborczego osoby kandydującej: efekt interakcji „pleć osoby kandydującej x typ programu x pleć osoby badanej” w ocenach badanych kobiet

Wykres 9. Wartość średnich uśrednionej oceny aspektów programu wyborczego osoby kandydującej: efekt interakcji „płeć osoby kandydującej x typ programu x płeć osoby badanej” w ocenach badanych mężczyzn.

Test wielu zmiennych okazał się nieistotny statystycznie, aczkolwiek wynik był bliski ujawnienia tendencji badanych odnośnie oceniania programu wyborczego: Lambda Wilksa = 0,96; $F(8;363) = 1,64$; $p = 0,11$; $\eta^2 = 0,035$.

2. Oceny kompetencji kandydatów i kandydatek

Kompetencje kandydatów były oceniane w podobny sposób jak program wyborczy, a więc z 3 itemów dotyczących kompetencji (rzetelność - α Cronbacha = 0,81) utworzono zmienną – uśrednioną (arytmetycznie) wartość oceny kompetencji kandydata.

Test wielu zmiennych ukazał, że interakcja płci osoby oceniającej, płci osoby kandydującej oraz typ programu wyborczego istotnie różnicuje odpowiedzi badanych w zakresie kompetencji (Tabela 25).

Tabela 25. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki.

Kompetencje	F (1;370)	p	eta ²
Ogólne	3,37	0,067	0,009
Miękkie	3,16	0,076	0,008
Twarde	13,83	0,000	0,036
Lambda Wilksa = 0,96	$F(3;368) = 4,77$	0,003	0,037

Analiza uśrednionej oceny kompetencji kandydatki udokumentowała istotność trójczynnikowej interakcji: $F(1;370) = 8,18$; $p = 0,004$; $\eta^2 = 0,022$. Sprawdzenie efektów prostych udokumentowało, iż badani mężczyźni wyżej oceniali kompetencje kobiet, gdy prezentowały program o typie „kobiecy”, a nie „męskim” $t(1;88) = -2,75$; $p = 0,007$, w przypadku badanych kobiet istotnych zależności w przypadku uśrednionej oceny nie stwierdzono. Jednocześnie mężczyźni korzystniej oceniali kompetencje osoby kandydującej z programem o cechach „męskich”, jeśli był prezentowany przez mężczyznę, a nie kobietę $t(1;58) = 2,84$; $p = 0,006$ (u respondentek brak zależności). W przypadku prezentowania programu o typie „kobiecy” badane kobiety wyżej oceniały kompetencje mężczyzn niż kobiety $t(1;100) = 2,58$; $p = 0,011$ (u mężczyzn brak istotnej zależności).

3. Oceny przyszłości politycznej

Analizując oceny dotyczące przewidywanej przyszłości politycznej osób kandydujących (Tabela 26) również dostrzeżono istotne różnice. Test wielu zmiennych potwierdził, że płeć osoby oceniającej, płeć osoby kandydującej i typ programu wyborczego istotnie różnicują odpowiedzi badanych w zakresie przyszłości politycznej kandydatów: $F(2;369) = 3,11$; $p = 0,046$; $\eta^2 = 0,017$.

Tabela 26. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki.

Przyszłość polityczna	F (1;370)	p	eta²
Szansa na otrzymanie mandatu	5,61	0,018	0,015
Szansa na zrobienie kariery politycznej	5,32	0,022	0,014

Kiedy uczestnicy badania – mężczyźni, konfrontowali się z „męskim” programem wyborczym, uznawali, iż większą szansę na zdobycie stanowiska ($p < 0,001$) oraz większą szansę na zrobienie kariery politycznej ($p < 0,001$) mają mężczyźni niż kobiety, natomiast w przypadku programu kobiecego nie zaobserwowano istotnych różnic. Ponadto badani mężczyźni opiniujący przyszłość polityczną kandydata – mężczyzny, tj. zdobycie stanowiska ($p = 0,005$) oraz zrobienie kariery ($p = 0,005$), korzystniej go oceniali gdy prezentował program „męski”, a nie „kobiecy”. W przypadku kobiet kandydatek, mężczy respondenci uznali, że większe szanse na uzyskanie stanowiska politycznego ($p = 0,005$) oraz większe szanse na zrobienie kariery w polityce ($p = 0,002$) mają kobiety z programem „kobiecy” niż „męskim”.

Respondentki oceniały w ten sposób, iż w przypadku programu „męskiego” większą szansę na zdobycie stanowiska ($p = 0,014$) oraz większą szansę na zrobienie kariery politycznej ($p = 0,001$) przypisywały mężczyznom niż kobietom, a w kontekście programu „kobiecego” opinie nie były różnicowane płcią osoby kandydującej. W przypadku męskich kandydatów, oceny kobiet wobec przyszłości politycznej nie były zależne od typu programu, zaś w przypadku kobiet – kandydatek zależność wystąpiła w przypadku oceny dotyczącej szansy na zrobienie kariery politycznej ($p = 0,014$) – wyższe oceny towarzyszyły programowi „kobiecu”.

4. Oceny cech u osób kandydujących

Analizując odpowiedzi uczestników badania dotyczące postrzegania poszczególnych cech sprawczych u kandydatów oraz kandydatek dostrzeżono statystycznie istotne różnice. Test wielu zmiennych wskazał, że płeć osoby badanej, płeć osoby kandydującej oraz typ programu wyborczego różnicują oceny względem sprawczości: $F(3;368) = 2,81$; $p = 0,039$; $\eta^2 = 0,022$ oraz wspólnotowości: $F(3;368) = 2,79$; $p = 0,040$; $\eta^2 = 0,022$.

Analogicznie jak poprzednio, z 3 itemów dotyczących cech sprawczych (rzetelność – α Cronbacha = 0,80) oraz wspólnotowych (rzetelność – α Cronbacha = 0,81) utworzono uśrednione zmienne.

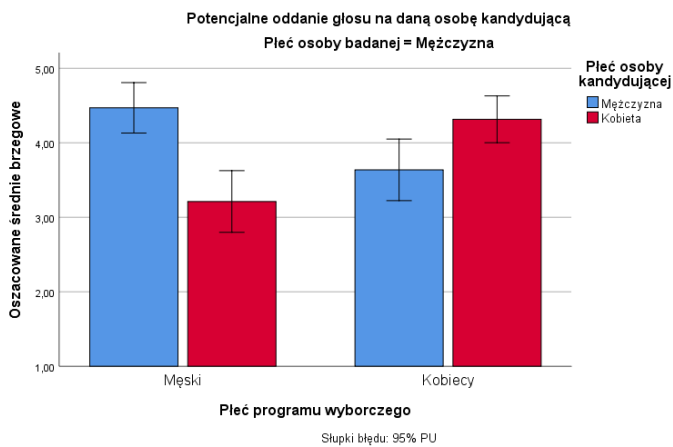
Mężczy respondenci wyżej oceniali poziom cech sprawczych u mężczyzn, gdy ci prezentowali program o typie „męskim”, a nie „kobiecy”: $t(1;80) = 2,01$; $p = 0,048$, zaś w przypadku kandydatek wyżej oceniali poziom ich cech wspólnotowych, gdy kandydatki prezentowały program „kobiecy”: $t(1;88) = - 2,25$; $p = 0,027$. Gdy respondentom ukazywano osobę kandydującą z programem o elementach „męskich”, wówczas wyższe oceny cech sprawczych otrzymywali mężczy kandydaci: $t(1;80) = 3,19$; $p = 0,002$.

Badane kobiety wyżej oceniały poziom wspólnotowości u tych kandydatów, których program był „kobiecy”, a nie „męski”: $t(1;92) = - 2,43$; $p = 0,017$ (w pozostałych przypadkach nie zauważono istotnych zależności). Respondentki, którym zaprezentowano „męski” program dawały wyższe oceny wspólnotowości kandydatkom: $t(1;102) = - 2,70$; $p = 0,008$, natomiast w przypadku programu o typie „kobiecy” wyższe oceny sprawczości otrzymywali kandydujący mężczyźni: $t(1;100) = 2,92$; $p = 0,004$.

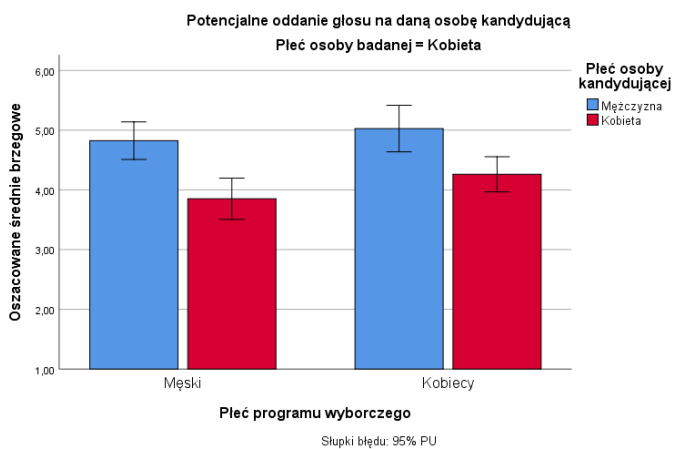
5. Oceny osób badanych dotyczące potencjalnego oddania głosu

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że potencjalna decyzja wyborcza każdego z respondentów zależała od interakcji płci osoby kandydującej, płci osoby badanej oraz rodzaju programu wyborczego: $F(1;370) = 11,40$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,030$. Jak można zauważyć na przedstawionych wykresach (Wykresy 10 i 11) pojawiły się różnice między respondentami a oddaniem głosu.

Wykres 10. Wartość średnich potencjalnego oddania głosu na osobę kandydującą: efekt interakcji „płeć osoby kandydującej x typ programu x płeć osoby badanej” w ocenach badanych mężczyzn

Wykres 11. Wartość średnich potencjalnego oddania głosu na osobę kandydującą: efekt interakcji „płeć osoby kandydującej x typ programu x płeć osoby badanej” w ocenach badanych kobiet

Uczestnicy badania – mężczyźni byli bardziej skory zagłosować na mężczyznę prezentującego „męski” program wyborczy niż mężczyznę z postulatami „kobięcymi” ($p = 0,003$), natomiast w przypadku decyzji wyborczej wobec kandydujących kobiet, byli bardziej chętni zagłosować na kandydatkę z programem „kobięcym” niż „męskim” ($p = 0,001$). W przypadku programu wyborczego o typie „męskim” badani mężczyźni wyrażali większą chęć oddania głosu na kandydata a nie kandydatkę ($p < 0,001$], zaś w kontekście programu „kobiecego” przejawiali większą skłonność do zagłosowania na kobietę niż mężczyznę ($p = 0,011$).

Z kolei badane kobiety za każdym razem deklarowały większą chęć zagłosowania na kandydujących mężczyzn niż kandydujące kobiety, zarówno gdy uczestniczkom prezentowany był program o cechach „męskich” ($p < 0,001$), jak również program o cechach „kobięcych” ($p = 0,001$). Wyniki ukazały, iż w przypadku badanych kobiet zarówno wobec polityka - mężczyzny jak i wobec polityczki - kobiety, program nie różnicował chęci oddania na nich głosu.

6.1.2.8. Inne efekty interakcyjne dotyczące płci osoby badanej

Przeprowadzono analizę statystyczną w kontekście pozostałych efektów interakcyjnych powiązanych z płcią osoby badanej. Przetestowano dwa układy $2 \times 2 \times 2$, tj. płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ stanowiska politycznego, a także schemat płeć osoby badanej x typ stanowiska politycznego x typ programu wyborczego, a także jeden schemat $2 \times 2 \times 2 \times 2$ zawierający płeć osoby badanej, płeć osoby kandydującej, typ stanowiska politycznego oraz typ programu wyborczego.

W przypadku pierwszego schematu (płeć osoby badanej – płeć osoby kandydującej – stanowisko) znaleziono tylko jeden efekt interakcyjny, który dotyczył oceny programu wyborczego pod kątem zadbania o bezpieczeństwo obywatela: $F(1;370)=7,16$; $p = 0,008$; $\eta^2=0,019$. W tym przypadku oceny badanych mężczyzn nie były różnicowane typem stanowiska i płcią osoby kandydującej, zaś w przypadku respondentek osoba ubiegająca się o stanowisko posła otrzymała wyższą ocenę tego punktu programowego jeśli kandydatem był mężczyzna [$t(1;109) = 5,94$; $p < 0,001$], a w kontekście płci osoby kandydującej, mężczyźni uzyskiwali wyższą notę gdy ubiegali się o urząd posła [$t(1;92) = 3,28$; $p = 0,001$], a kobiety gdy ubiegały się o stanowisko wójta [$t(1;110) = -3,40$; $p = 0,001$]. Jakikolwiek inne istotne efekty nie zostały ujawnione.

Analizując pozostałe układy interakcyjne, czyli: płeć osoby badanej – typ programu wyborczego – typ stanowiska oraz układ płeć osoby badanej – typ programu wyborczego – typ

stanowiska politycznego – typ programu wyborczego nie znaleziono żadnego efektu interakcyjnego.

Rozdział 7. Podsumowanie i dyskusja wyników badania pierwszego

7.1. Podsumowanie weryfikacji hipotez

Pierwsza hipoteza przewidywała, że mężczyźni będą postrzegani jako lepsi kandydaci (o lepszych atrybutach, wyższych kompetencjach, wyższym poziomie sprawczości i niższym wspólnotowości oraz większej szansie na uzyskanie głosu) na urzędy polityczne aniżeli kobiety. Na podstawie otrzymanych wyników można potwierdzić jej przewidywania. W ocenach osób badanych względem większości aspektów programowych, kompetencji ogólnych i miękkich, cech sprawczych oraz potencjalnej decyzji wyborczej, ujawnił się męski stereotyp – mężczyźni kandydaci byli lepiej odbierani niż kandydatki, zaś główne różnice dotyczyły stereotypowo męskich cech. Jednocześnie osoby badane były bardziej chętne oddać głos na kandydata niż na kandydatkę. W przypadku cech ze spektrum wspólnotowości zaobserwowano tendencję (nieistotną statystycznie) do korzystniejszego oceniania kobiet.

Zgodnie z drugą hipotezą spodziewano się, że osoba aplikująca o stanowisko parlamentarne (poselskie) będzie oceniana korzystniej pod względem atrybutów, otrzymania głosu oraz cech sprawczych, a gorzej pod względem cech wspólnotowych od osoby ubiegającej się o stanowisko samorządowe. Hipoteza 2. została potwierdzona jedynie częściowo. W ocenach osób badanych względem większości aspektów programowych, kompetencji osoby kandydującej, przyszłości politycznej oraz potencjalnej decyzji wyborczej ujawnił się stereotyp – stanowisko bardziej prestiżowe (parlamentarne) było lepiej odbierane (bądź ujawniona została tendencja do jego lepszego oceniania) niż urząd o mniejszym prestiżu społecznym, czyli urząd wójta. Hipoteza nie została potwierdzona w kontekście postrzegania cech – stanowisko polityczne nie różnicowało opinii badanych związanych z postrzeganiem sprawczych i wspólnotowych cech u osób kandydujących.

Zgodnie z trzecią hipotezą badawczą oczekiwano, że osoby prezentujące program wyborczy ukierunkowany na problemy określone jako „nacechowane męsko” będą postrzegane jako kandydaci posiadający lepsze atrybuty, mające większe szanse na otrzymanie głosu oraz o wyższym poziomie sprawczości, lecz o niższym poziomie wspólnotowości aniżeli kandydaci prezentujący program ukierunkowany na problemy uznawane za „nacechowane kobieco”. Powyższe wyniki pozwoliły tylko częściowo potwierdzić przewidywania Hipotezy 3. W przypadku dwóch aspektów programowych (troski o gospodarkę oraz zadbania o bezpieczeństwo obywatela) korzystniej był oceniany program o typie „męskim” (aktywowany męski stereotyp), zaś przy innych dwóch aspektach (troska o obywatela oraz nastawienie na współpracę z innymi) korzystniejsze noty otrzymał program o typie „kobiecy” (uruchomienie

kobiecego stereotypu). Ponadto badani wyżej oceniali kompetencje miękkie u osoby z programem „kobiecy”, zaś kompetencje twarde u osoby z programem „męskim”. Hipoteza nie została potwierdzona w kontekście postrzegania cech sprawczych, natomiast w przypadku cech wspólnotowych wykazano istotny wpływ programu na postrzeganie cech u osoby kandydującej. Hipoteza nie potwierdziła się również odnośnie do decyzji wyborczych – typ programu wyborczego nie wpływał na potencjalne oddanie głosu.

Przewidywania czwartej hipotezy oparto na efekcie odwetu. Oczekiwano, że kobiety kandydujące na stanowisko posła będą gorzej oceniane pod względem atrybutów wymaganych od polityka, potencjalnego otrzymania głosu oraz sprawczości i wspólnotowości niż kobiety kandydujące na mało prestiżowe stanowisko wójta, zaś kobiety prezentujące program o typie „męskim” uzyskają niższe oceny niż kobiety z wyborczymi postulatami "kobietami". Wobec mężczyzn oczekiwano, iż kandydat na stanowisko polityczne będzie gorzej oceniany pod względem atrybutów, potencjalnego oddania głosu oraz sprawczości i wspólnotowości, gdy jego program wyborczy będzie miał cechy "kobiecy" a nie „męskie”, a ponadto otrzyma niższe oceny kandydując na urząd wójta a nie posła. Jedynie niektóre przewidywania hipotezy 4. odnośnie do interakcji płci osoby kandydującej i typu programu politycznego zostały potwierdzone. W części aspektów programu wyborczego, w kontekście przewidywanej przyszłości politycznej oraz przy potencjalnym otrzymaniu głosu wyborczego, kandydaci i kandydatki byli karani za przyjęcie niepasujących płciowo programów wyborczych gorszymi ocenami. Wobec cech sprawczych i wspólnotowych dostrzeżono jedynie tendencję badanych do karania gorszymi notami odnośnie cech sprawczych tych kandydatów, którzy manifestowali program niezgodny z ich płcią. Zależności nie ujawniły się w przypadku kompetencji. Efekt odwetu został zauważony także w przypadku mężczyzn, którzy otrzymywali gorsze oceny (za program wyborczy, kompetencje, szanse na przyszłość polityczną, potencjalne otrzymanie głosu) za aplikowanie na stanowisko polityczne o niższej randze i mniejszej odpowiedzialności. W kontekście sprawczości i wspólnotowości – mężczyzna wójt dostawał niższe noty dotyczące posiadania poszczególnych cech. W ujęciu kobiet – polityczek jedynie w przypadku cech sprawczych (oraz w mniejszym wymiarze cech wspólnotowych), niższe oceny otrzymywały posłanki.

Piąta hipoteza przewidywała, iż faworyzując własną grupę (płciową) kobiety będą korzystniej (wyżej pod względem atrybutów, kompetencji, cech oraz potencjalnego oddania głosu) oceniały kobietę kandydującą na stanowisko polityczne niż mężczyznę, zaś mężczyźni będą lepiej oceniać męskiego kandydata ubiegającego się o objęcie urzędu politycznego aniżeli

kobietę - kandydatkę. Hipoteza została odrzucona, zaobserwowano jedynie, że kobiety były bardziej chętne oddać głos wyborczy na kandydującego mężczyznę niż kandydatkę.

Oprócz przeprowadzenia analiz powyższych hipotez, oddzielnie dla respondentów i respondentek przetestowano sposób oceniania osób kandydujących, a także przeprowadzono dodatkowo weryfikację modelu 2 x 2 x 2 (płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ programu wyborczego). W przypadku pierwszego modelu płeć osoby kandydującej różnicowała przede wszystkim oceny badanych kobiet w ten sposób, że badane korzystniej oceniały program wyborczy (pod względem ogólnym, troski o gospodarkę, przebojowości i śmiałości, konkretności, rozsądności i dojrzałości, zadbania o bezpieczeństwo obywatela), kompetencje (ogólne i twarde), szanse na stanowisko i karierę polityczną, a także poziom cech sprawczych (pewności siebie i ambicji) w przypadku męskich kandydatów, a nie kandydatek. Ponadto respondentki były bardziej chętne oddać głos wyborczy na mężczyznę niż kobietę. Badani mężczyźni korzystniej oceniali program kandydującego mężczyzny (w aspekcie troski o gospodarkę, rozsądności i dojrzałości oraz konkretności) oraz wyżej oceniali szanse męskich kandydatów na zdobycie stanowiska i zrobienie kariery. W pozostałych czynnikach, oceny mężczyzn nie były różnicowane płcią osoby kandydującej.

Przedstawiony wyżej model 2 x 2 x 2 okazał się istotnie różnicować oceny badanych (głównie mężczyzn) w wielu aspektach. Badani mężczyźni korzystniej oceniali część aspektów programu wyborczego, gdy kandydujący mężczyzna prezentował program o typie „męskim”, zaś gdy kandydująca kobieta prezentowała program o cechach „kobiecych”. Kiedy męskim respondentom pokazywano program wyborczy „męski” oceniali go korzystniej gdy osobą kandydującą była mężczyzna, a nie kobieta, natomiast w przypadku postulatów o typie „kobiecy” wyżej oceniali kandydatkę niż kandydata. Analogicznie w przypadku ocen kompetencji, przyszłości politycznej oraz cech sprawczych badani mężczyźni dawali wyższe noty męskim kandydatom, gdy ci prezentowali program o cechach „męskich”, a nie „kobiecych”, a kobietom kandydatkom gdy prezentowały program „kobiecy”, a nie „męski” (tu wyżej oceniano cechy wspólnotowe, a nie sprawcze). W przypadku oddania głosu – mężczyźni wykazywali większą chęć zagłosowania na mężczyznę z „męskim” programem niż z „kobiecy”, zaś chętniej na kobietę gdy prezentowała postulaty o typie „kobiecy” niż „męski”. U badanych kobiet zaobserwowano znacznie mniej istotnych zależności w trójczynnikowym wariancie.

7.2. Dyskusja

Głównym celem przeprowadzenia badania było poszerzenie wiedzy na temat czynników kształtujących postrzeganie osób ubiegających się o stanowiska polityczne. Niniejsze badanie wskazało na udział stereotypów płciowych w odbieraniu (oceniu) potencjalnych reprezentantów życia politycznego.

Analiza przeprowadzonego eksperymentu dowiodła, iż zgodnie z przypuszczeniami sfera polityki okazała się obszarem postrzeganym jako zmaskulinizowany. Badani korzystniej odbierali męskich kandydatów na urzędy polityczne, aniżeli kandydatki. Wyżej oceniali ich program wyborczy, korzystniej postrzegali ich poziom kompetencji, dawali większe szanse na osiągnięcie sukcesów w życiu politycznym i co bardzo istotne – byli bardziej skłonni oddać na nich głos, niż na kobietę kandydatkę. Męscy kandydaci byli oceniani wyżej pod względem cech sprawczych – ambicji oraz pewności siebie.

Uruchomiony został zatem męski stereotyp, zgodnie z którym polityka jako sfera władzy, rządzenia i sprawowania kontroli nad innymi (Weber, 1998; Ranzetti, Curan, 2008; Hartliński, 2012) jest przeznaczona przede wszystkim dla mężczyzn. Badani uznali, że na płaszczyźnie politycznej to mężczyzna ma lepsze predyspozycje i atuty, aby skutecznie funkcjonować. Ten sposób postrzegania rzeczywistości może mieć umocowanie społeczne. Jak zostało zaprezentowane w części teoretycznej, mężczyźni są uznawani za naturalnych liderów i przywódców zbiorowości (Bourdieu, 2004; Żukowski, 2010; Elsesser, Lever, 2011; Leśniak-Moczuk, 2015) i automatycznie przypisuje im się cechy oraz właściwości niezbędne w rządzeniu (Eagly, Steffen, 1984; Eagly, 1987; Williams, Satterwhite, Best, 1999; Fiske, Cuddy, Glick, Xu, 2002). Ponadto w przeciwieństwie do kobiet przed mężczyznami nie stawia się społecznych barier utrudniających wchodzenie po szczeblach kariery zawodowej, a wręcz odwrotnie, niekiedy otrzymują oni nieformalne wsparcie we wspinaniu się w hierarchii pracowniczej (Domański, 1992; Fuszara, 2003; Budrowska, 2004; Fuszara 2006), dzięki czemu mężczyźni są częstszymi reprezentantami życia politycznego w Polsce i jako tacy są postrzegani.

Te wszystkie społeczne czynniki mogą generować obraz mężczyzny jako osoby, która jest idealnym kandydatem (pod względem atrybutów politycznych oraz cech osobowościowych) do sprawowania rządów, a kobiety jako jednostki, które w mniejszym stopniu nadają się do rządzenia.

W toku analiz okazało się również, iż prestiż urzędu, o który ubiega się dana osoba, ma pewien wpływ na sposób jej oceniania. Badani korzystniej oceniali osobę dążącą do zdobycia

stanowiska parlamentarnego od osoby ubiegającego się o stanowisko samorządowe. Zgodnie z wcześniej wysuniętymi hipotezami, stanowisko parlamentarne mogło uruchomić silniejszy obraz siły i prestiżu u osób badanych. Mogło dojść do aktywizacji przekonania, zgodnie z którym stanowisko polityczne wiążące się z większą władzą i większymi możliwościami wpływania na los kraju, wymaga od kandydata wyższych umiejętności i kwalifikacji. Zatem osoba mająca objąć ten urząd, w rozumieniu badanych musi cechować się wyższym poziomem atrybutów politycznych (mieć lepszy program wyborczy, wyższe kompetencje). Znalazło to także odzwierciedlenie w deklaracji badanych dotyczącej oddania głosu, gdzie osoby uczestniczące w badaniu były bardziej chętne oddać swój głos wyborczy na parlamentarzystę niż na polityka samorządowego. Można wobec tego uznać, że w przeświadczeniu respondentów poseł jest lepszym politykiem od wójta, gdyż reprezentuje bardziej prestiżowy urząd.

Warto podjąć dyskusję, w jakim stopniu obydwie typy stanowisk politycznych uruchomiły stereotypy dotyczące płci. Jak wskazano w części teoretycznej, reprezentacja kobiet w sferze samorządowej jest większa niż w obszarze parlamentarnym (Brodzińska-Mirowska, 2009; Niewiadomska-Cudak, 2013b; Fuszara, 2013a; Fuszara, 2013b; Matysiak, 2015), wobec czego stanowisko niższego rzędu mogło być postrzegane jako urząd, w którym kobieta ma szansę się zrealizować (gdyż nie wymaga ono wysokich kwalifikacji ani predyspozycji), zaś stanowisko wyższej pozycji mogło być odbierane jako urząd właściwy przede wszystkim dla mężczyzny (gdyż wymaga od kandydata odpowiednich właściwości i umiejętności). Zatem to, co typowo „męskie” w polityce mogło zostać ocenione korzystniej niż to, co można uznać za „kobiece”.

Przeprowadzone badanie dowiodło, że w niektórych aspektach typ programu wyborczego miał wpływ na oceny badanych. Ujawnienie stereotypu płciowego zostało zaobserwowane w kontekście oceniania kompetencji osób kandydujących. Jednostki, które prezentowały program o typie „męskim”, odbierane były jako osoby o wyższych kompetencjach „twardych”, natomiast osoby kandydujące z postulatami o cechach „kobiecych” były postrzegane jako osoby o wyższych cechach „miękkich”. Można wysunąć wniosek, że w odbiorze potencjalnych wyborców, aby realizować program o założeniach „męskich” (a więc dotyczących obronności kraju, gospodarki, itp.) wymagane są kompetencje konkretne, mierzalne, związane bezpośrednio z posiadaniem specjalistycznej wiedzy. Z kolei program o rodzaju „kobiecy” (m.in. pomoc społeczna, troska o obywateli) wymaga od realizatora kompetencji interpersonalnych, związanych z komunikacją, zarządzaniem emocjami, współpracą. Zatem „męskość” i „kobiecość” manifestów wyborczych jest oceniana także za

pośrednictwem stereotypów – program „męski” potrzebuje stanowczości i konkretności osoby rządzącej, zaś program nacechowany „kobieco” wymaga innych przymiotów od polityka, wobec czego inaczej są odbierane osoby prezentujące jeden bądź drugi rodzaj postulatów.

Przeprowadzone badanie ukazało, iż w niektórych aspektach oceniania osób kandydujących wystąpił efekt odwetu. Okazało się, że mężczyźni kandydujący na urząd samorządowy dostawali gorsze oceny aniżeli mężczyźni ubiegający się o mandat poselski. Dotyczyło to części postulatów programowych, kompetencji, przewidywanej przyszłości (kariery) politycznej, a także oddania głosu. Dodatkowo mężczyźni wójtowie byli oceniani jako mniej zaradni, mniej sympatyczni, uczciwi i życzliwi, a także mniej pewni siebie i ambitni (tendencja). Można wysunąć wniosek, iż mężczyźni kandydaci zostali ukarani (gorszymi ocenami), ponieważ weszli w funkcję społeczną, która nie jest idealnie skomponowana z ich uwarunkowaniami. Negatywny odbiór społeczny dotyczył wielu sfer – zarówno związanej z atrybutami politycznymi, jak również z cechami osobowości.

Warto zaakcentować, iż w przypadku kandydujących kobiet efekt odwetu był znacznie mniejszy, a wręcz śladowy. Nie wykluczone, że tak się stało, gdyż kobiety (jak potwierdziły badania) są generalnie postrzegane jako osoby, które nie sprawdzają się w polityce. Można zatem przyjąć wyjaśnienie, że z perspektywy potencjalnego wyborcy nie ma większego znaczenia, czy kobieta będzie obejmować stanowisko parlamentarne czy samorządowe – mężczyzna sprawdzi się lepiej na każdym z nich.

Efekt odwetu ujawnił się głównie przy ocenianiu mężczyzn. Może to potwierdzić ujawnienie się męskiego stereotypu, zgodnie z którym mężczyzna powinien pełnić przede wszystkim funkcje wyższego szczebla, związane z większym prestiżem i większą odpowiedzialnością (Karasiewicz, Bata, Lawendowski, 2006; Gromkowska-Melosik, 2011; Kalinowska-Sufinowicz, Domagała, 2016). Przyjęcie roli niższej, a więc niepasującej do typowej roli mężczyzny, zostało ukarane.

Efekt odwetu pojawił się także, gdy osoba kandydująca zaczęła podejmować zadania polityczne nieodpowiadające stereotypowej roli społecznej. W niektórych aspektach programu mężczyźni kandydaci byli odbierani gorzej, kiedy prezentowane przez nich postulaty miały charakter „kobiecy” (a nie „męski”), zaś kandydatki otrzymywały niższe oceny jeśli podawały program nacechowany „męsko” (a nie „kobieco”). W analogicznym układzie respondenci deklarowali chęć oddania swojego głosu wyborczego. Może to dowodzić, że w niektórych aspektach politycznych mężczyźni zostają karani za wchodzenie w role postrzegane jako przynależne kobietom, zaś kobiety za wchodzenie w role zarezerwowane dla mężczyzn, tak jak ma to miejsce w innych sferach zawodowych (Heilman, Wallen, Fuchs, Tamkins, 2004;

Stalsburg, 2010). I podobnie – za funkcjonowanie zgodne ze społecznie przypisaną rolą – pojawia się nagroda (Rudman, Fairchild, 2004; Moss-Racusin, Phelan, Rudman, 2010), czyli w tym wypadku wyższa ocena. Dowodzi to funkcjonowania zarówno stereotypu męskiego jak i kobiecego, gdyż od osób ubiegających się o urzędy polityczne (zarówno mężczyzn i kobiet) oczekuje się zachowań zgodnych ze stereotypowymi rolami.

Poszukując głównego schematu myślenia stereotypowego w postrzeganiu osób ubiegających się o stanowiska polityczne niezwykle cenne wyniki otrzymano dzięki analizie interakcji trójczynnikowej (układ: „płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ programu wyborczego”). Jak zaprezentowały wyniki przeprowadzonego badania, styl oceniania osób kandydujących na urzędy parlamentarne i samorządowe przez kobiety i mężczyzn różnił się od siebie. Co warto podkreślić w tym miejscu, przeprowadzone badanie nie ujawniło istotnej interakcji dwuczynnikowej, tj. płci osoby kandydującej oraz płci osoby badanej, w której oczekiwano, iż mężczyźni będą wspierać męskich polityków, zaś kobiety będą popierać kandydujące kobiety (w myśl tzw. „solidarności płci”).

Okazało się, że oceny dotyczące polityków powstają wskutek innego klucza. Mężczyźni przejawiali tendencję do szczegółowego dopasowywania polityków do ról (w myśl zasady: „mężczyźni do spraw męskich, zaś kobiety do spraw kobiecych”), natomiast kobiety oddawały całą sferę polityki mężczyznom. Zatem u potencjalnych męskich wyborców, kobiety uzyskują większą aprobatę, aby uczestniczyć w życiu politycznym, gdy podejmują się działań na rzecz kobiecych sfer, a nie męskich, zaś mężczyźni, gdy obejmują obszary uważane za stereotypowo męskie. Kobiety natomiast we wszystkich sprawach politycznych bardziej popierają męskich reprezentantów życia politycznego. Co więcej, w niektórych przypadkach męski kandydat otrzymywał od kobiet wyższe oceny, gdy prezentował program o rodzaju „kobiecym”, a nie „męskim” (np. troska o obywatela w programie, poziom kompetencji miękkich). Może to dowodzić, że kobiety chętnie widzą mężczyzn w polityce także w obszarach uznawanych za stereotypowo „kobiece”.

Ujawniły się obydwie stereotypy płciowe (tj. męski oraz kobiecy), jednak w odmiennych kształtach. Można uznać, iż kobiety uznały sferę polityki za typowo męską, do której mężczyźni najlepiej pasują i mają najlepsze predyspozycje. Mężczyźni stwierdzili natomiast, że w sferze polityki jest miejsce dla jednych i drugich, jednak pod warunkiem właściwego dopasowania się do poszczególnych zadań.

Warto zatem postawić pytanie, jakie czynniki polityczno-społeczne mogą być przyczyną tych nietypowych preferencji wyborczych, gdzie kobiety przy każdym aspekcie

działalności politycznej popierają mężczyzn, zaś mężczyźni w życiu politycznym aprobują kobiety tylko w sferach kobiecych, a mężczyzn w sferach męskich?

Odpowiedzi można szukać w kontekście obowiązujących norm społecznych, kreowanych przez przywódców społeczno-politycznych. Sprawująca w Polsce rządy większość parlamentarna jest postrzegana jako ugrupowanie konserwatywne oraz zorientowane na utrzymywanie wartości tradycyjnych i religijnych - chrześcijańskich. Politycy sprawujący główne funkcje w państwie nierzadko podkreślają konieczność funkcjonowania człowieka oraz rodziny w jej zwyczajowym i tradycyjnym ujęciu. Wskazują na konieczność działań pro-rodziny, koncentrujących się na wspomaganiu ogólnie rozumianego dobrostanu rodziny oraz wzrostu poziomu dzietności. W tradycyjnym układzie rodzinnym, mężczyzna jest postrzegany jako osoba dominująca, troszcząca się o dobrostan i dobrobyt materialny, zaś kobieta jako jednostka wrażliwa, sprawująca pieczę nad atmosferą domową i sprawami domowymi. Jakkolwiek współcześnie dostrzega się transformację polskiej rodziny (Bakiera, 2006; Boguszewski, 2015) w kierunku partnerstwa, większego dzielenia się obowiązkami domowymi między współmałżonkami (partnerami), większą aktywnością mężczyzn w życiu rodzinnym, a kobiet w życiu zawodowym, to pewne tradycyjne uwarunkowania są stale obecne. Zatem rodzina, często nazywana najważniejszą komórką społeczną, która stanowi matrycę różnych poglądów, przekonań, idei i hierarchii wartości człowieka, może kształtować utrzymywanie się stereotypowego podziału na role społeczne.

Innym czynnikiem, który mógł ukształtować świadomość społeczną, jest charakterystyczny dla Polski, a nieposiadający odpowiednika w innych państwach, specyficzny syndrom "Matki Polki". Zgodnie z tym sposobem postrzegania osób płci żeńskiej, idealna kobieta to przede wszystkim znakomita matka, żona (partnerka) oraz gospodyni domowa, która w pierwszej kolejności poświęca się na rzecz innych, a dopiero później koncentruje się na własnych potrzebach. "Matka Polka" nie dąży do dominacji i sprawowania kontroli, ale przyjmuje postawę pokorną (Imbierowicz, 2012). Zatem polityka, jako sfera rządzenia, sprawowania władzy i kontroli, nie pasuje do tradycyjnej roli kobiety.

Manifestowanie wartości tradycyjnych może być przez członków społeczeństwa odbierane także w kontekście pełnienia ról płciowych, gdzie zwyczajowy podział funkcji (z dominującym mężczyzną oraz uległą kobietą) może uchodzić za wzorcowy i poprawny. Stąd też działania kobiet zmierzające do wybiecia się poza obszar stereotypowo postrzegany jako kobiecy, mogą prowadzić do pojawienia się *backlash effect*, a więc specyficznego rodzaju społecznej kary, za łamanie ogólnie przyjętych norm i zasad kulturowych. Analizując powyższy stan świadomości społecznej można uznać, iż kobiety mogą traktować politykę jako

sferę przeznaczoną dla mężczyzn. Jednocześnie mogą okazywać dezaprobatę wobec kobiet, które miałyby łamać przyjętą stereotypową rolę kobiety jako kobiety tradycyjnej, której głównym zadaniem jest macierzyństwo oraz dbanie o rodzinę, a nie rozwijanie kariery zawodowej. Stąd też kobiety będące pod wpływem oddziaływań społecznych mogą tworzyć wobec samych siebie wizję osób, których głównym przeznaczeniem jest działalność na rzecz rodziny, a nie na rzecz własnego rozwoju zawodowego, w tym w obszarze polityki. Kobiety w Polsce mogą być zatem zachęcane do większej konserwatywności, a także poświęcaniu kariery zawodowej na rzecz rodziny. Co się z tym wiąże, mogą negatywnie odbierać te obywatelki, które się wyłamały z tej roli i zaczęły podejmować działania niezgodne z tradycyjnymi ujęciami.

Konserwatywne tendencje kobiet mogą mieć swoją przyczynę również w czynnikach kulturowo-historycznych. Polska, nie jest państwem typowo indywidualistycznym, w którym afiszowane są wartości ze spektrum niezależności, samodzielności i autonomności jednostki, ale jest krajem umiejscowionym w środkowej części wymiaru indywidualizm-kolektywizm. Przeprowadzona przez naukowców (Kolman, et al., 2003) analiza państw Europy Centralnej ukazała liczne różnice pomiędzy Polską, a krajami należącymi do kultury Zachodu. Autorzy wskazują między innymi, że Polska charakteryzuje się wysokim poziomem unikania niepewności, przejawiającym się chociażby występowaniem przekonań o konieczności szanowania władzy oraz ulegania formalnym autorytetom. Do końca lat 80-tych XX wieku, w okresie socjalizmu, Polskę odbierano jako państwo o silnej władzy totalitarnej, w której niezależność jednostki była w znacznej mierze ograniczana. W czasach autorytaryzmu politycznego funkcje polityczne sprawowane były w zdecydowanej większości przez samych mężczyzn, zaś udział kobiet w tej sferze publicznej był marginalny. Demokracja Polski, która zaczęła rozwijać się dopiero po 1989 roku, jest relatywnie młoda, zaś społeczeństwo dopiero nabiera obywatelskiego charakteru.

Analizując stan obecny warto wskazać, że samo pełnienie funkcji politycznych przez kobiety nie musi być jednoznaczne z realizowaniem polityki pro-kobiecej, tak samo jak zajmowanie przez osoby płci żeńskiej eksponowanych stanowisk, nie musi wiązać się z efektywnym wypełnianiem zadań związanych z tymi funkcjami. Zatem specyficzne warunki kulturowo-historyczne również mogły podtrzymywać w świadomości kobiet konieczność dostosowania się do tradycyjnie zdefiniowanych ról płciowych wraz z utwierdzeniem, że polityka jest sferą silną, władczą i przeznaczoną przede wszystkim dla mężczyzn.

7.3. Podsumowanie badania pierwszego

Konkludując, obowiązujące w Polsce normy społeczne oraz uwarunkowania kulturowe mogą generować przekonanie kobiet, że polityka nie jest ich miejscem. One z kolei mogą utwierdzać się w przeświadczeniu, że warto funkcjonować w oparciu o tradycyjne idee rodzinne, jednocześnie będąc sceptycznymi i krytycznymi wobec prób dewaluowania tych wartości. W przypadku mężczyzn można uznać, iż postrzegają oni politykę jako obszar, w którym należy wyodrębnić poszczególne składowe (np. obronność kraju, gospodarka, pomoc społeczna, itp.), a następnie zgodnie z obowiązującymi rolami społecznymi przydzielić reprezentantom poszczególnych płci do tych zadań, które będą odpowiednie do ich stereotypowo postrzeganych predyspozycji, możliwości oraz kompetencji.

Myślenie stereotypowe, które jest obecne w licznych sferach życia społecznego, nie omija także polityki. Odbiór kandydatów na różne urzędy polityczne nie jest uzależniony tylko od kompetencji, umiejętności, czy też zdolności osób ubiegających się o dane stanowisko, ale jest także efektem odbierania ich płci.

Rozdział 8. Badanie drugie

8.1. Metoda

Drugie badanie, przeprowadzone w paradygmacie korelacyjno – regresyjnym, dotyczyło analizy powiązań pomiędzy wybranymi zmiennymi podmiotowymi a stereotypowym postrzeganiem osoby ubiegającej się o objęcie stanowiska politycznego. Miało ono na celu zweryfikowanie czterech hipotez badawczych, tj. hipotezy 6 (zgodnie z którą przewidywano, że im wyższy poziom konserwatywnych przekonań ekonomicznych oraz kulturowych, tym bardziej stereotypowe postrzeganie kandydatki), hipotezy 7 (zgodnie z którą oczekiwano, że im wyższy poziom orientacji na dominację społeczną, a więc im wyższe postrzeganie dysproporcji między grupami jako stan pożądany, tym bardziej stereotypowe postrzeganie kandydatki), hipotezy 8 (opartej na oczekiwaniu, że im wyższy poziom przekonania o świecie jako miejscu niebezpiecznym oraz miejscu, w którym ludzie zazwyczaj rywalizują między sobą, tym bardziej stereotypowe postrzeganie kandydatki) oraz hipotezy 9 (zgodnie z którą przewidywano, że im wyższy poziom form seksizmu wrogiego i seksizmu dobrotliwego – manifestowanego w różny sposób – tym bardziej stereotypowe postrzeganie kandydatki). Postawiono także pytania badawcze, czy cechy demograficzne respondenta, a więc płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie własne, wykształcenie rodziców oraz czynna aktywność wyborcza korelują z ocenami wydawanymi wobec kandydatki na stanowisko posłanki?

Szczegółowy opis hipotez oraz pytania badawczego znajduje się w Rozdziale 3.

8.1.1. Grupa badana

W badaniu wzięły udział 244 pełnoletnie osoby, zarówno mężczyźni (N = 110) jak i kobiety (N = 134). Wiek uczestników znajdował się w przedziale między 19 a 69 rokiem życia, zaś średnia wieku (M) wynosiła 40 lat (Me = 37, SD = 13,0). Grupę badawczą stanowili studenci uczelni wyższych wrocławskich, toruńskich, bydgoskich oraz warszawskich (kierunki: m.in. pedagogika, bezpieczeństwo narodowe, budownictwo, filologia angielska), pracownicy różnych instytucji publicznych oraz niepublicznych (m.in. Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie we Wrocławku, Sąd Rejonowy we Wrocławku, Zakłady Tłuszczowe Kruszwica S.A. w Kruszwicy) oraz osoby niezatrudnione i niestudujące.

Sposób rekrutacji badanych oraz sposób wyrażenia zgody na badanie były identyczne jak w przypadku badania pierwszego.

8.1.2. Schemat badania

Badanie przeprowadzono w schemacie korelacyjno - regresyjnym. Zmienne zależne (wyjaśniane) są identyczne jak w badaniu pierwszym, zaś zmiennymi wyjaśniającymi są wybrane właściwości osób badanych (oceniających).

8.1.3. Zmienne zależne (wyjaśniane) i ich operacjonalizacja

Zmiennymi zależnymi są (a) atrybuty specyficzne dla roli polityka (jakość programu wyborczego; możliwości zrobienia kariery w polityce; poziom ogólnych kompetencji); (b) postrzegane cechy osobowości (na wymiarze sprawczości i wspólnotowości) oraz (c) potencjalne otrzymanie głosu. Szczegółowa operacjonalizacja została przedstawiona w poprzednim badaniu oraz w opisie narzędzia (podpunkt 1.1.5).

8.1.4. Zmienne wyjaśniające i ich operacjonalizacja

Zmiennymi wyjaśniającymi są wybrane właściwości dotyczące specyficznego postrzegania rzeczywistości przez ludzi. Wyselekcjonowano następujące zmienne: (a) ideologia polityczna, (b) przekonania o nierównościach społecznych, (c) przekonanie o bezpieczeństwie świata, (d) seksizm, (e) czynna aktywność wyborcza, (f) pozostałe zmienne podmiotowe (socjodemograficzne).

8.1.4.1. Ideologia polityczna

Ideologia polityczna (przekonania polityczne) jest zbiorem poglądów i idei, na podstawie którego dokonywana jest ocena stosunków społecznych panujących na danym obszarze. W celu dokonania pomiaru przekonań politycznych zastosowano Kwestionariusz Przekonań Politycznych (Czarnek, Dragon, Szwed, Wojciszke, 2018). Narzędzie składa się z 19 pozycji ze skalą Likerta. Całość podzielona jest na dwie podskale, tj. Przekonania Kulturowe (o dwóch wiązkach: fundamentalizm religijny + ksenofobia) oraz Przekonania Ekonomiczne (o dwóch wiązkach: akceptacja kapitalizmu + odrzucenie interwencjonizmu państwowego). Rzetelność poszczególnych podskal wg pomiarów autorów: przekonania kulturowe - α Cronbacha = 0,90; przekonania ekonomiczne - α Cronbacha = 0,83.

Przykładowe itemy:

„Katolicyzm powinien być w Polsce religią państwową”. (fundamentalizm religijny)

„Polska powinna być przede wszystkim dla Polaków”. (ksenofobia)

„Najbogatsi płacą obecnie zbyt wysokie podatki”. (akceptacja kapitalizmu)

„Państwo powinno zapewnić mieszkania dla wszystkich obywateli”. (antyinterwencjonizm - klucz odwrócony)

8.1.4.2. Przekonania o nierównościach społecznych

Przekonanie o nierównościach społecznych (orientacja na dominację społeczną) jest ustosunkowaniem się wobec kształtu relacji panujących między różnymi grupami, zawierającym się pomiędzy preferencją całkowitej równości grup a preferencją hierarchizacji międzygrupowej w oparciu o relację nadrzędny - podrzędny (Pratto, et al., 1994). W badaniu została użyta Skala Orientacji na Dominację Społeczną (Pratto, Sidanius, Stallworth, Malle, 1994), która została zaadoptowana do warunków polskich przez J. Klebaniuka (2009). Narzędzie składa się z 16 twierdzeń ze skalą Likerta (w tym 8 pozycji z "odwróconym kluczem"). Rzetelność skali określona przez osobę dokonującą adaptacji narzędzia: α Cronbacha = 0,85.

Przykładowe itemy:

„Lepsze grupy powinny dominować nad gorszymi”.

„Wszystkim grupom powinny być dane równe szanse w życiu”. (klucz odwrócony)

8.1.4.3. Przekonania o bezpieczeństwie świata

Przekonanie o bezpieczeństwie świata to sposób postrzegania natury otoczenia, ze szczególnym uwzględnieniem natury innych ludzi. Wyróżnia się przy tym dwa bieguny - postrzeganie świata jako miejsca niebezpiecznego, w którym silniejsi wykorzystują słabszych oraz postrzeganie świata jako miejsca stabilnego, bezpiecznego dla wszystkich ludzi (Duckitt, 2001). W badaniu wykorzystano zaadaptowaną przez J. Klebaniuka (2009) Skalę Rywalizacyjnego Świata (6 itemów) oraz Skalę Niebezpiecznego Świata (6 itemów) autorstwa Johna Duckitta, Claire Wagner, Ilouize du Plessis oraz Ingrid Birum (2002). Rzetelność zaadoptowanej Skali Rywalizacyjnego Świata: α Cronbacha = 0,72, natomiast rzetelność zaadoptowanej Skali Niebezpiecznego Świata: α Cronbacha = 0,76.

Przykładowe itemy:

„Na świecie nie ma równości - silniejsi zawsze mają więcej, a słabsi mniej”. (skala rywalizacyjnego świata).

„W naszym społeczeństwie jest wielu niebezpiecznych ludzi gotowych zaatakować kogoś z czystej złośliwości, bez żadnego powodu”. (skala niebezpiecznego świata)

8.1.4.4. Seksizm

Seksizm stanowi specyficzny sposób postrzegania danej osoby, ze względu na jej płeć. Obecnie jest on rozpatrywany w dwóch wymiarach - jako seksizm wrogi, przejawiany jako niechęć i niezyczliwość wobec kobiet łamiących społeczne schematy płciowe oraz seksizm dobrotliwy, który oznacza przyjęcie wobec kobiet postawy opiekuńczej, wspomagającej, chwalać za zachowania odpowiadające stereotypom. W celu pomiaru zmiennej zastosowano Skalę Seksizmu autorstwa Małgorzaty Mikołajczak (2015), złożoną z 25 twierdzeń. W skład narzędzia badawczego wchodzi 6 podskal, tj. opiekuńczy paternalizm, związek międzypłciowy, komplementarne różnice płciowe, macierzyństwo, oczekiwania estetyczne oraz seksizm wrogi. Rzetelność poszczególnych podskal (pomiar autorki narzędzia): opiekuńczy paternalizm α Cronbacha = 0,79; związek międzypłciowy: α Cronbacha = 0,83; komplementarne różnice międzypłciowe: α Cronbacha = 0,72; macierzyństwo: α Cronbacha = 0,82; oczekiwania estetyczne: α Cronbacha = 0,78 oraz seksizm wrogi: α Cronbacha = 0,87.

Przykładowe itemy:

„Kobiety powinny być wielbione i chronione przez mężczyzn”. (opiekuńczy paternalizm)

„Mężczyzna nie jest całością bez kobiety”. (związek międzypłciowy)

„Kobiety są bardziej wrażliwe na cierpienia innych niż mężczyźni”. (komplementarne różnice płciowe)

„Wychowanie dzieci daje kobiecie największe poczucie spełnienia”. (macierzyństwo)

„Prawdziwa kobieta zawsze wygląda nienagannie”. (oczekiwania estetyczne)

„Przejmując kontrolę nad mężczyznami, kobiety dążą do zdobycia władzy”. (seksizm wrogi)

8.1.4.5. Wybrane zmienne podmiotowe - socjodemograficzne

Pozostałymi zmiennymi zastosowanymi w kwestionariuszu badawczym są: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie własne, wykształcenie rodziców osoby badanej oraz aktywność wyborcza. Pytania dotyczące płci, wieku, miejsca zamieszkania, wykształcenia własnego oraz wykształcenia rodziców osoby badanej zawarte są w metryczce. Czynna

aktywność wyborcza (rozumiana jako udział w wyborach polegający na oddaniu głosu na kandydata ubiegającego się o zdobycie konkretnego stanowiska politycznego) została zmierzona za pomocą 4 pytań ze skalą Likerta.

Przykładowy item:

„Czy głosuje Pan(i) w wyborach prezydenckich?”.

8.1.5. Narzędzie badawcze

W drugim badaniu, podobnie jak w pierwszym eksperymencie, użyto kwestionariusza "Badanie postaw społeczno - politycznych", opracowanego na potrzeby niniejszych badań. Użyto jedną wersję kwestionariusza, tj. wariant z kandydatką, prezentującą program wyborczy o cechach męskich, ubiegającą się o stanowisko posłanki na Sejm RP (wersja w najwyższym stopniu nacechowana niezgodnością ze stereotypem płciowym). Kwestionariusz wykorzystany w badaniu znajduje się w Aneksie 4.

Kwestionariusz badawczy został użyty w identycznej formie jak w przypadku pierwszego badania., tj. został opisany cel badania, przedstawiono instrukcję wypełniania kwestionariusza, zamieszczono metryczkę, opis programu wyborczego wraz z awatarem kandydatki oraz zamieszczono itemy związane z oceną poszczególnych właściwości osoby kandydującej, z zastosowaniem 7 - stopniowej skali Likerta.

Na kwestionariusz składają się następujące pozycje:

1 item dotyczący ogólnej oceny programu wyborczego, 8 itemów dotyczących poszczególnych aspektów programu wyborczego, 3 itemy dotyczące kompetencji osoby kandydującej, 2 itemy dotyczące przyszłości politycznej osoby kandydującej, 1 item dotyczący potencjalnego oddania głosu na kandydata (kandydatkę) oraz 6 itemów dotyczących cech osoby kandydującej (po 3 cechy ze spektrum wspólnotowości oraz sprawczości).

Do podstawowej opisanej powyżej wersji narzędzia badawczego dodano kolejną część, składającą się z 4 pozycji dotyczących czynnej aktywności politycznej osoby badanej (α Cronbacha = 0,91), przy zastosowaniu 5 stopniowej skali Likerta (1 - nigdy nie głosuję, 5 - zawsze głosuję). W ostatniej części kwestionariusza zamieszczono pozycje narzędzi badawczych opisanych szczegółowo w podrozdziale 8.1.4., tj. 19 itemów Kwestionariusza Przekonań Politycznych, 16 itemów Skali Orientacji na Dominację Społeczną, 5 itemów Skali Rywalizacyjnego Świata, 6 itemów Skali Niebezpiecznego Świata, 25 itemów Skali Seksizmu. Wobec przedstawionych skal zastosowano 7 stopniową skalę Likerta (1 - zdecydowanie się nie zgadzam, 7 - zdecydowanie się zgadzam).

W przypadku Skali Rywalizacyjnego Świata (pierwotnie składającej się z 6 itemów) z głównych analiz usunięto jeden z itemów o treści "*Spoleczeństwo, w którym żyjemy, oparte jest na niesamolubnej współpracy, dzieleniu się i pomaganiu innym ludziom*". Niniejsza pozycja zaniżała rzetelność całej skali (do poziomu niższego niż akceptowalna wartość 0,7), jak również jej skośność oraz kurtoza przekraczały dopuszczalną wartość +/- 1.

Zdecydowano się usunąć z dalszych analiz pozycje dotyczące udziału osób badanych w wyborach (wskaźnik kurtozy > 1). Zdecydowana większość respondentów deklarowała, że zazwyczaj bądź zawsze bierze czynny udział w wyborach (ponad 80%), co przełożyło się na mocną asymetryczność rozkładu zmiennych.

Rozdział 9. Analiza badania drugiego

9.1. Badanie drugie – weryfikacja hipotez

Przedmiotem analizy badania drugiego było określenie, jakie czynniki podmiotowe pozwalają przewidywać stereotypowe postrzeganie kobiety ubiegającej się o objęcie urzędu politycznego. Przeprowadzona analiza statystyczna miała również odpowiedzieć na pytanie, jakie aspekty związane ze światopoglądem osoby badanej oraz jej charakterystykami socjodemograficznymi (płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania) wykazują związek ze schematycznym odbieraniem kobiet aplikujących na stanowisko parlamentarne.

Przyjęto następujący sposób postępowania:

W pierwszym kroku dokonano analizy korelacji między badanymi zmiennymi wyjaśnianymi i wyjaśniającymi, następnie sprawdzone istnienie efektów mediacyjnych ze względu na niektóre zmienne, w ostatnim kroku zaś przeprowadzono analizy regresji hierarchicznej.

W tym badaniu analizę statystyczną przeprowadzono przede wszystkim w oparciu o zmienne zależne „ogólna ocena programu” oraz „potencjalne oddanie głosu na kandydatkę”, a także cztery zmienne zależne, które powstały po uśrednieniu pozycji tworzących skale o wysokiej rzetelności wewnętrznej: ocena aspektów programu wyborczego (8 pozycji – troska o obywatela, troska o gospodarkę, przebojowość, szansa na realizację programu, troska o bezpieczeństwo, nastawienie na współpracę, dojrzałość programu, konkretność programu), ocena kompetencji kandydatki (3 pozycje – ogólna ocena, kompetencje miękkie, kompetencje twarde), ocena przyszłości politycznej (2 pozycje – szansa na otrzymanie mandatu, szansa na zrobienie kariery politycznej), cechy sprawcze kandydatki (3 pozycje – ambicja, pewność siebie i zaradność) i cechy wspólnotowe (3 pozycje – sympatyczność, życzliwość i uczciwość). Odpowiednie parametry rozkładów tych zmiennych oraz współczynniki rzetelności alfa Cronbacha umieszczono w Tabeli 27. Szczegółowe analizy statystyczne badania drugiego zostały zaprezentowane w Aneksie 5.

Na wstępie przedstawione zostały statystyki opisowe badanych zmiennych (Tabela 27).

Tabela 27. Statystyki opisowe badanych zmiennych (N = 244).

Nr	Zmienna	M	SD	Min - max	Skośność	α Cronbacha
Zmienne zależne (wyjaśniane)						
1	Ogólna ocena programu wyborczego	4,71	1,18	1,00 – 7,00	- 0,44	-
2	Ocena aspektów programu wyborczego	4,33	0,96	1,33 - 6,56	- 0,57	0,89
3	Ocena kompetencji kandydatki	4,26	0,97	1,67 – 7,00	0,21	0,82
4	Ocena przyszłości politycznej kandydatki	4,14	1,10	1,00 – 7,00	- 0,35	0,89
5	Cechy wspólnotowe	4,63	0,88	1,00 – 7,00	- 0,16	0,73
6	Cechy sprawcze	4,59	1,07	1,00 – 7,00	0,13	0,83
7	Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	4,08	1,51	1,00 – 7,00	- 0,34	-
Zmienne wyjaśniające						
8	Fundamentalizm religijny	3,36	1,38	1,00 – 6,83	0,28	0,94
9	Ksenofobia	3,87	1,49	1,00 – 7,00	0,05	0,87
10	Akceptacja kapitalizmu	2,94	0,98	1,00 – 6,00	0,68	0,71
11	Antyinterwencjonizm państwowy	3,25	0,99	1,00 – 5,86	0,30	0,81
12	SDO	3,05	0,92	1,00 – 5,44	- 0,02	0,92
13	Świat Rywalizujący	5,19	0,83	2,60 – 6,80	- 0,77	0,71
14	Świat Niebezpieczny	4,28	0,76	1,67 – 5,83	- 0,41	0,73
15	Seksizm - heteroseksualizm	4,28	1,45	1,00 – 7,00	- 0,34	0,93
16	Seksizm – macierzyństwo	4,51	1,43	1,00 – 7,00	- 0,35	0,88
17	Seksizm – opiekuńczy paternalizm	4,30	1,25	1,00 – 7,00	- 0,04	0,82
18	Seksizm – oczekiwania estetyczne	4,75	1,39	1,00 – 7,00	- 0,73	0,90
19	Seksizm – komplementarność	4,49	1,15	1,33 – 7,00	- 0,51	0,80

20	Seksizm wrogi	3,41	1,16	1,30 – 7,00	0,32	0,95
----	---------------	------	------	-------------	------	------

9.1.1. Czynniki podmiotowe a ocena kandydatki

Podstawowe analizy zostały przeprowadzone w celu podstawowego zweryfikowania postawionych w Badaniu II hipotez. W celu weryfikacji założeń przeprowadzono analizy korelacyjne oraz regresyjne.

9.1.1.1. Przekonania polityczne a oceny kandydatki

Zgodnie z treścią Hipotezy 6. przewiduje się, iż wysoki poziom konserwatywnych przekonań ekonomicznych (akceptacja kapitalizmu i antyinterwencjonizm państwowy) oraz kulturowych (fundamentalizm religijny i ksenofobia) będzie powiązany z bardziej stereotypowym postrzeganiem kandydatki, a więc z gorszymi opiniami w zakresie programu wyborczego, kompetencji, przyszłości politycznej, potencjalnym oddanie głosu i postrzeganym poziomem sprawczości, zaś lepszymi ocenami dotyczącymi postrzeganiem wspólnotowości. W pierwszej kolejności sprawdzono korelacje pomiędzy poszczególnymi podskalami Kwestionariusza Przekonań Politycznych (Tabela 28).

Tabela 28. Korelacje r-Pearsona pomiędzy poszczególnymi podskalami Kwestionariusza Przekonań Politycznych.

Czynnik	1	2	3	4
1. Fundamentalizm religijny	x			
2. Ksenofobia	0,63***	x		
3. Akceptacja kapitalizmu	- 0,10	- 0,67	x	
4. Antyinterwencjonizm państwowy	- 0,26***	- 0,14*	0,22***	x

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Wyniki udokumentowały, iż podskale czynnika kulturowego są wzajemnie pozytywnie skorelowane, ponadto analogicznie skorelowane są podskale obszaru ekonomicznego. Przekonania kulturowe (fundamentalizm religijny + ksenofobia) korelowały ujemnie z przekonaniami ekonomicznymi (akceptacja kapitalizmu + antyinterwencjonizm państwowy) na poziomie: $r = - 0,20$; $p = 0,002$.

Główne analizy korelacji dotyczyły związków pomiędzy poszczególnymi skalami i podskalami kwestionariusza, a odpowiedziami badanych w zakresie ocen programu wyborczego, kompetencji kandydatki oraz jej postrzeganych cech, a także oddania głosu wyborczego. W Tabeli 29 zaprezentowano główne wyniki.

Tabela 29. Korelacje r-Pearsona pomiędzy poszczególnymi zmiennymi zależnymi a podskalami Kwestionariusza Przekonań Politycznych.

Zmienna	Fundamentalizm religijny	Ksenofobia	Akceptacja kapitalizmu	Anty-interwencjonizm państwowy	Przekonania kulturowe	Przekonania ekonomiczne
Ogólna ocena programu	- 0,33***	- 0,11	0,24***	0,13*	- 0,24***	0,24***
Ocena aspektów programu wyborczego	- 0,10	- 0,13*	0,01	0,08	- 0,13*	0,06
Ocena kompetencji kandydatki	- 0,44***	- 0,20**	0,06	0,08	- 0,35***	0,09
Ocena przyszłości politycznej kandydatki	- 0,41***	- 0,08	0,07	0,07	- 0,26***	0,09
Cechy wspólnotowe	- 0,06	- 0,13*	0,01	- 0,04	- 0,11	0,02
Cechy sprawcze	- 0,36***	- 0,17**	0,01	0,04	- 0,29***	0,14*
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,43***	- 0,30***	0,15*	0,10	- 0,40***	0,16**

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Powyższe wyniki wskazują, iż opinie dotyczące ogólnej oceny programu wyborczego, oceny aspektów programu wyborczego, oceny poziomu kompetencji, oceny przyszłości politycznej, potencjalnego oddania głosu, a także sprawczości były skorelowane przede wszystkim z itemami będącymi składowymi przekonań kulturowych (światopoglądowych), natomiast poglądy ekonomiczne rzadziej korelowały z opiniami względem programu. W przypadku cech wspólnotowych ujawniła się jedna ujemna korelacja.

Po podziale grupy osób badanych ze względu na płeć ujawniły się różnice w odpowiedziach w zakresie korelacji czynnika ekonomicznego – antyinterwencjonizmu państwowego z poszczególnymi zmiennymi zależnymi. Okazało się, że w przypadku respondentek antyinterwencjonizm nie korelował z żadną z powyższych zmiennych, zaś

w przypadku badanych mężczyzn ujawniono korelacje w zakresie oceny aspektów programu ($r = 0,27$; $p = 0,005$), oceny kompetencji kandydatki ($r = 0,31$; $p < 0,001$) oraz potencjalnego oddania głosu ($r = 0,21$; $p = 0,03$). Szczegółowe odpowiedzi badanych mężczyzn zostały zaprezentowane w Aneksie.

W kontekście potencjalnego oddania głosu na kandydatkę, korelacje pojawiły się w przypadku fundamentalizmu religijnego ($r = - 0,43$; $p < 0,001$), ksenofobii ($r = - 0,30$; $p < 0,001$), akceptacji kapitalizmu ($r = 0,15$; $p = 0,01$), przekonań kulturowych ($r = - 0,40$; $p < 0,001$) oraz przekonań ekonomicznych ($r = 0,16$; $p = 0,01$). Rozpatrując grupę badanych z podziałem na płeć okazało się, że w przypadku mężczyzn decyzja wyborcza korelowała przede wszystkim z fundamentalizmem ($r = - 0,36$; $p < 0,001$), ksenofobią ($r = - 0,25$; $p = 0,008$) oraz antyinterwencjonizmem ($r = 0,21$; $p = 0,025$), zaś w przypadku respondentek chęć oddania potencjalnego głosu korelowała jedynie z czynnikami światopoglądowymi, tj. fundamentalizmem ($r = - 0,48$; $p < 0,001$) i ksenofobią ($r = - 0,33$; $p < 0,001$).

Hipoteza 6. została częściowo potwierdzona. Zgodnie z oczekiwaniami oceny badanych korelowały ujemnie z podskalami światopoglądowymi (fundamentalizmem religijnym oraz ksenofobią), jednak wbrew przewidywaniom, niektóre oceny korelowały dodatnio (a nie ujemnie) z podskalami ekonomicznymi.

9.1.1.2. Przekonanie o nierównościach społecznych a oceny kandydatki

Hipoteza 7. wyrażała oczekiwanie, iż wysoki poziom przekonania, że różnice praw, możliwości i przywilejów pomiędzy grupami są zjawiskiem właściwym i poprawnym (orientacji na dominację społeczną - SDO) będzie powiązany ujemnie z oceną atrybutów kandydatki (jej programu wyborczego, kompetencji oraz przyszłości politycznej), jej szans na otrzymanie głosu oraz postrzeganym poziomem sprawczości, zaś pozytywnie z oceną wspólnotowości.

Przeprowadzona analiza korelacyjna ujawniła związki pomiędzy SDO a ocenami wobec kandydatki. Przekonanie, że nierówności pomiędzy grupami społecznymi są zjawiskiem pożądanym i właściwym korelowało negatywnie z oceną kompetencji kandydatki ($r = - 0,17$; $p = 0,008$), oceną przyszłości politycznej ($r = - 0,13$; $p = 0,048$) oraz postrzeganą sprawczością ($r = - 0,15$; $p = 0,02$).

Na wielkość powyższych korelacji miały wpływ głównie odpowiedzi badanych mężczyzn. Po dokonaniu podziału grupy respondentów ze względu na płeć, okazało się, iż

w przypadku kobiet wskaźnik orientacji na dominację społeczną nie korelował z żadną z powyższych zmiennych, a w przypadku badanych mężczyzn korelował ze średnią ocen aspektów programowych ($r = -0,26$; $p = 0,006$), oceną kompetencji kandydatki ($r = -0,23$; $p = 0,014$), oceną przyszłości politycznej ($r = -0,25$; $p = 0,008$) oraz postrzeganą sprawczością ($r = -0,28$; $p = 0,003$). Przekonanie o nierównościach społecznych nie korelowało z potencjalnym zagłosowaniem na kandydatkę.

Hipoteza 7. została częściowo potwierdzona (za wyjątkiem aspektu oddania głosu na kandydatkę), jednak przede wszystkim w zakresie odpowiedzi mężczyzn. Orientacja na dominację społeczną okazała się być istotnym negatywnym korelatem ocen kandydatki na urząd polityczny w aspekcie programu wyborczego, kompetencji, przewidywanej przyszłości politycznej oraz postrzeganych cech sprawczych.

9.1.1.3. Postrzeganie świata jako miejsce rywalizacyjne i miejsce niebezpieczne, a oceny kandydatki

Kolejne analizy dotyczyły Hipotezy 8., przewidującej, że im wyższy poziom przekonania o świecie jako miejscu niebezpiecznym oraz miejscu, będącym pełnym międzyludzkiej rywalizacji, tym niższe oceny atrybutów kandydatki i jej poziomu sprawczości oraz gorsza prognoza dotycząca oddania na nią głosu, a wyższa ocena wspólnotowości.

Podczas badania wykorzystano Skalę Rywalizacyjny Świat oraz Skalę Niebezpieczny Świat. Wyniki przeprowadzonej analizy korelacyjnej zmiennych wyjaśnianych i wyjaśniających (r -Pearsona) zostały przedstawione w Tabeli 30.

Tabela 30. Współczynniki korelacji r -Pearsona Skali Rywalizacyjnego Świata oraz Skali Niebezpiecznego Świata ze zmiennymi zależnymi

Zmienna	Skala Rywalizacyjnego Świata	Skala Niebezpiecznego Świata
Ogólna ocena programu wyborczego	- 0,18**	- 0,13*
Ocena aspektów programu wyborczego	0,11	0,09
Ocena kompetencji kandydatki	0,02	- 0,06
Ocena przyszłości politycznej kandydatki	- 0,05	- 0,19**
Cechy wspólnotowe	0,03	0,02
Cechy sprawcze	- 0,08	- 0,06
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	0,01	- 0,09

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Analiza ukazała istnienie jednej korelacji w przypadku Skali Rywalizacyjnego Świata oraz dwóch w przypadku Skali Niebezpiecznego Świata. Dalsza eksploracja korelacyjna uwzględniająca podział badanych ze względu na płeć ujawniła pewne różnice pomiędzy respondentami a respondentkami. Analiza odpowiedzi mężczyzn ukazała jedną korelację ujemną w przypadku postrzegania świata jako miejsce niebezpieczne i oceny przyszłości politycznej kandydatki ($r = -0,22$; $p = 0,018$). W przypadku badanych kobiet korelacje pojawiły się przy obydwu skalach (Tabela 31).

Tabela 31. Współczynniki korelacji r-Pearsona Skali Rywalizacyjnego Świata oraz Skali Niebezpiecznego Świata ze zmiennymi zależnymi w odpowiedziach kobiet

Czynnik	Skala	Skala
	Rywalizacyjnego Świata	Niebezpiecznego Świata
Ogólna ocena programu wyborczego	- 0,23**	- 0,11
Ocena aspektów programu wyborczego	0,13	0,13
Ocena kompetencji kandydatki	- 0,11	- 0,09
Ocena przyszłości politycznej kandydatki	- 0,19*	- 0,19*
Cechy wspólnotowe	0,08	0,02
Cechy sprawcze	- 0,17*	- 0,02
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,17*	- 0,21**

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Jak udokumentowały powyższe analizy, w przypadku respondentek korelacje pojawiły się częściej niż u mężczyzn – dotyczyły one czterech zmiennych w przypadku Skali Rywalizacyjnego Świata oraz dwóch w przypadku Skali Niebezpiecznego Świata.

Hipoteza 8. została częściowo potwierdzona. W przypadku niektórych ocen badanych dostrzeżono ujemną korelację między postrzeganiem świata jako miejsce zagrożające a ocenianiem kandydatki.

9.1.1.4. Seksizm a postrzeganie kandydującej kobiety

Hipoteza 9. dotyczyła związku poglądów seksistowskich z ocenianiem kandydatki. Założono, że wysoki poziom seksizmu (wrogiego oraz dobrotliwego) będzie skorelowany z gorszymi ocenami atrybutów kandydatki i jej cech sprawczych, a z wyższym postrzeganiem jej cech z zakresu wspólnotowości.

Podstawowe analizy korelacji dotyczyły związków pomiędzy poszczególnymi podskalami seksizmu, a odpowiedziami badanych w zakresie ogólnej oceny programu wyborczego, oceny aspektów programu wyborczego, oceny kompetencji kandydatki, jej cech oraz potencjalnego oddania na nią głosu. W Tabeli 32 zaprezentowano główne wyniki przeprowadzonej analizy.

Tabela 32. Korelacje r-Pearsona pomiędzy poszczególnymi zmiennymi zależnymi a podskalami Skali Seksizmu.

Zmienna	Opiekuńczy paternalizm	Związek międzyplciowy	Komplementarne różnice międzyplciowe	Macierzyństwo	Oczekiwania estetyczne	Seksizm wrogі
Ogólna ocena programu	- 0,27***	- 0,25***	- 0,23***	- 0,25***	- 0,23***	- 0,14*
Ocena aspektów programu wyborczego	- 0,08	- 0,13*	< 0,01	- 0,02	- 0,06	- 0,08
Ocena kompetencji kandydatki	- 0,41***	- 0,38***	- 0,23***	- 0,49***	- 0,33***	- 0,17**
Ocena przyszłości politycznej kandydatki	- 0,33***	- 0,28***	- 0,22***	- 0,35***	- 0,24***	- 0,15**
Cechy wspólnotowe	- 0,01	- 0,01	0,03	0,03	0,04	0,02
Cechy sprawcze	- 0,40***	- 0,34***	- 0,29***	- 0,47***	- 0,36***	- 0,10
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,42***	- 0,33***	- 0,31**	- 0,41***	- 0,35**	- 0,22***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

W dalszej analizie korelacyjnej dokonano podziału grupy badanej ze względu na płeć respondentów. Wyniki zostały zaprezentowane w Tabelach 33 i 34.

Tabela 33. Korelacje *r*-Pearsona pomiędzy poszczególnymi zmiennymi zależnymi a podskalami Skali Seksizmu w odpowiedziach badanych mężczyzn.

Zmienna	Opiekuńczy paternalizm	Związek międzyplciowy	Komplementarne różnice międzyplciowe	Macierzyństwo	Oczekiwania estetyczne	Seksizm wrogі
Ogólna ocena programu	- 0,13	- 0,10	- 0,16	- 0,16	- 0,04	- 0,04
Ocena aspektów programu wyborczego	- 0,33***	- 0,34***	- 0,42***	- 0,23*	- 0,29**	- 0,07
Ocena kompetencji kandydatki	- 0,34***	- 0,29**	- 0,33***	- 0,35***	- 0,11	- 0,01
Ocena przyszłości politycznej kandydatki	- 0,16	- 0,20*	- 0,28**	- 0,22*	- 0,03	0,03
Cechy wspólnotowe	0,02	0,01	- 0,01	- 0,04	0,01	0,09
Cechy sprawcze	- 0,35***	- 0,26**	- 0,42***	- 0,34***	- 0,10	0,12
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,39***	- 0,32***	- 0,29**	- 0,32***	- 0,16	- 0,06

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tabela 34. Korelacje *r*-Pearsona pomiędzy poszczególnymi zmiennymi zależnymi a podskalami Skali Seksizmu w odpowiedziach badanych kobiet.

Zmienna	Opiekuńczy paternalizm	Związek międzyplciowy	Komplementarne różnice międzyplciowe	Macierzyństwo	Oczekiwania estetyczne	Seksizm wrogі
Ogólna ocena programu	- 0,40***	- 0,36***	- 0,29***	- 0,31***	- 0,37***	- 0,25**
Ocena aspektów programu wyborczego	- 0,11	- 0,16	0,01	- 0,01	- 0,08	- 0,14
Ocena kompetencji kandydatki	- 0,53***	- 0,46***	- 0,16	- 0,57***	- 0,51***	- 0,41***

Ocena przyszłości politycznej kandydatki	- 0,54***	- 0,36***	- 0,18*	- 0,44***	- 0,42***	- 0,42***
Cechy wspólnotowe	- 0,04	- 0,03	0,06	0,09	0,07	- 0,06
Cechy sprawcze	- 0,49***	- 0,40***	- 0,20*	- 0,55***	- 0,57***	- 0,37***
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,45***	- 0,39***	- 0,33***	- 0,47***	- 0,49***	- 0,42***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Jak zaobserwowano, w przypadku badanych mężczyzn istotne okazały się korelacje uwzględniające większość czynników seksizmu dobrotliwego, zaś w żadnym przypadku seksizmu wrogiego. U badanych kobiet korelacje dotyczyły obydwu wymiarów seksizmu.

Hipoteza 9. została potwierdzona. Poziom seksizmu okazał się istotnym negatywnym korelatem oceniania kobiety kandydującej na stanowisko parlamentarne.

9.1.2. Czynniki podmiotowe (socjodemograficzne) a ocenianie kandydatki

Celem przeprowadzonego badania było również udzieleni odpowiedzi na pytanie, czy właściwości podmiotowe osób badanych, a więc ich wiek, wykształcenie własne, wykształcenie rodziców, miejsce zamieszkania oraz płeć są korelatami wydawanych ocen.

9.1.2.1. Wiek osoby badanej

W pierwszej kolejności przeprowadzono analizy dotyczące powiązań między wiekiem osoby badanej a postrzeganiem osoby kandydującej. W kontekście analizowanych zmiennych zaobserwowano jedynie dwie ujemne korelacje – dotyczące wieku respondenta a wspólnotowości ($r = - 0,16$; $p = 0,014$) oraz potencjalnego oddania głosu na kandydatkę ($r = - 0,16$; $p = 0,013$). Po podziale grupy badanych na płeć zauważono, iż w przypadku badanych kobiet żadna ze zmiennych nie korelowała z ich wiekiem, zaś w przypadku mężczyzn korelacje ujemne dostrzeżono w przypadku wieku i oceny aspektów programu wyborczego ($r = - 0,24$; $p = 0,011$), postrzeganej sprawczości ($r = - 0,23$; $p = 0,014$), wspólnotowości ($r = - 0,20$; $p = 0,038$) oraz potencjalnego oddania głosu na kandydatkę ($r = - 0,27$; $p = 0,005$). Szczegółowe statystyki zostały przedstawione w aneksie.

9.1.2.2. Miejsce zamieszkania

W dalszej części zbadano odpowiedzi całej puli respondentów pod względem korelacji między wielkością miejsca zamieszkania a zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi). Nie dostrzeżono jednak żadnych istotnych korelacji w obrębie całej grupy badawczej. Po podziale badanych ze względu na płeć ujawniły się istotne korelacje, jednakże tylko w grupie badanych mężczyzn. Korelacje (dodatnie) dotyczyły miejsca zamieszkania i ogólnej oceny programu ($r = 0,26$; $p = 0,006$), oceny aspektów programowych ($r = 0,25$; $p = 0,009$), oceny kompetencji kandydatki ($r = 0,20$; $p = 0,038$), sprawczości ($r = 0,23$; $p = 0,014$) oraz potencjalnego oddania głosu ($r = 0,26$; $p = 0,006$).

9.1.2.3. Poziom wykształcenia

Przeprowadzona została analiza korelacji pomiędzy poziomem edukacji (własnej, ojca oraz matki) a ocenianiem kandydującej osoby. Wyniki pokazały, że w przypadku edukacji własnej pozytywne korelacje wystąpiły względem oceny przyszłości politycznej ($r = 0,14$; $p = 0,025$) oraz sprawczości ($r = 0,16$; $p = 0,016$). Edukacja matki okazała się korelować z oceną kompetencji kandydatki ($r = 0,18$; $p = 0,005$), oceną przyszłości politycznej ($r = 0,24$; $p < 0,001$), sprawczością ($r = 0,14$; $p = 0,032$) oraz potencjalnym oddaniem głosu wyborczego na kandydatkę ($r = 0,15$; $p = 0,022$). Nie ujawniono żadnych korelacji pomiędzy poziomem edukacji ojca a ocenami kandydatki.

Po podziale grupy badanej ze względu na płeć respondentów udokumentowano, iż w przypadku ocen wydawanych przez kobiety wystąpiły jedynie dwie korelacje (pozytywne) – poziomu edukacji matki i oceny przyszłości politycznej ($r = 0,26$; $p = 0,002$) oraz poziomu edukacji własnej i postrzeganej wspólnotowości ($r = 0,18$; $p = 0,034$). Analizując odpowiedzi badanych mężczyzn zauważono występowanie pozytywnych korelacji poziomu edukacji własnej i oceny aspektów programu wyborczego ($r = 0,25$; $p = 0,010$) oraz sprawczości (na identycznym poziomie, tj. $r = 0,25$; $p = 0,010$), a także pozytywnych korelacji poziomu edukacji matki i oceny aspektów programu wyborczego ($r = 0,19$; $p = 0,050$), oceny kompetencji kandydatki ($r = 0,29$; $p = 0,002$), oceny przyszłości politycznej kandydatki ($r = 0,19$; $p = 0,042$) oraz potencjalnego oddania głosu na kandydatkę ($r = 0,26$; $p = 0,007$). W przypadku męskich respondentów nie dostrzeżono korelacji między ocenami kandydatki a poziomem edukacji ojca.

9.1.2.4. Płeć osoby badanej

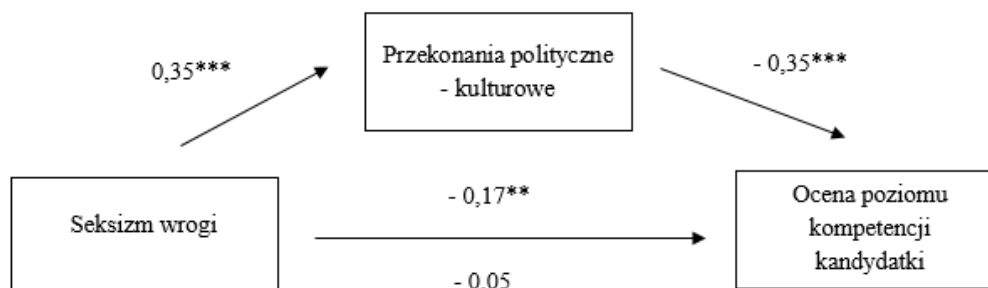
W ramach analizy sprawdzono występowanie korelacji pomiędzy płcią osób badanych a ocenianiem kandydatki. Zaobserwowane korelacje wskazują na wyższe oceny kandydatki w przypadku bycia ocenianą przez kobiety niż mężczyźni. Badane kobiety wyżej niż badani mężczyźni oceniali pretendentkę do urzędu politycznego pod względem oceny kompetencji ($r = 0,19$; $p = 0,003$), oceny przyszłości politycznej ($r = 0,16$; $p = 0,010$) oraz postrzeganej sprawczości ($r = 0,14$; $p = 0,026$).

9.1.3. Czynniki podmiotowe a ocena kandydatki – efekty mediacyjne

Dalsze analizy dotyczyły poszukiwania efektów mediacyjnych. Oparto się na klasycznym modelu mediacyjnym Barona i Kenny'ego (1986, za: Bedyńska, Książek, 2012), zgodnie z którym mediacja całkowita występuje wówczas, gdy zmienna niezależna przestaje przewidywać zmienną zależną w modelu regresji uwzględniającym zmienną będącą mediatorem.

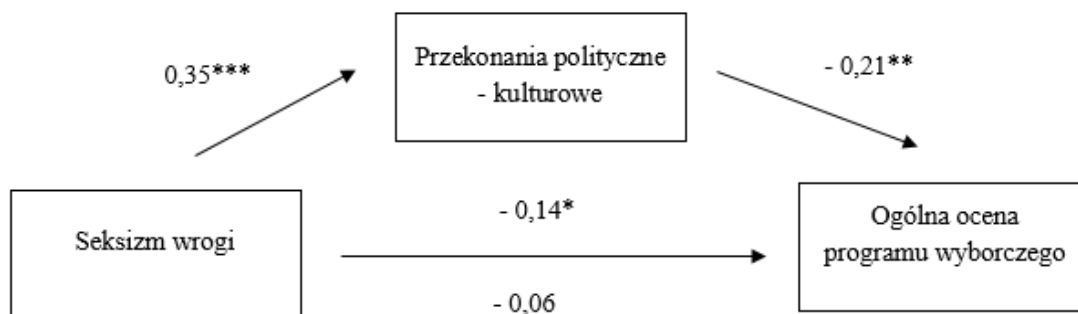
Związki mediacyjne między seksizmem wrogim a przekonaniami politycznymi – kulturowymi zostały zaprezentowane w Rycinach 1 – 4. Jak można zaobserwować, przekonania polityczne - kulturowe okazały się być mediatorem dla seksizmu wrogiego w przypadku oceny poziomu kompetencji kandydatki, ogólnej oceny programu wyborczego, oceny przyszłości politycznej, jak również w przypadku potencjalnego oddania głosu wyborczego na kandydatkę.

Rycina 1. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, przekonania polityczne – kulturowe oraz średnia ocena poziomu kompetencji kandydatki).

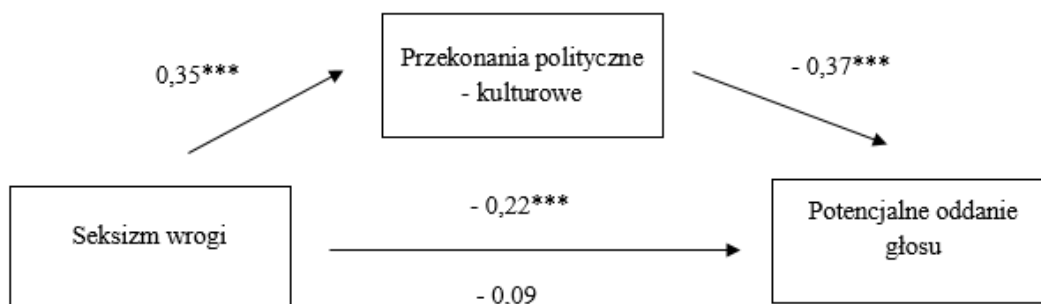
* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Rycina 2. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, przekonania polityczne – kulturowe oraz ogólna ocena programu wyborczego.

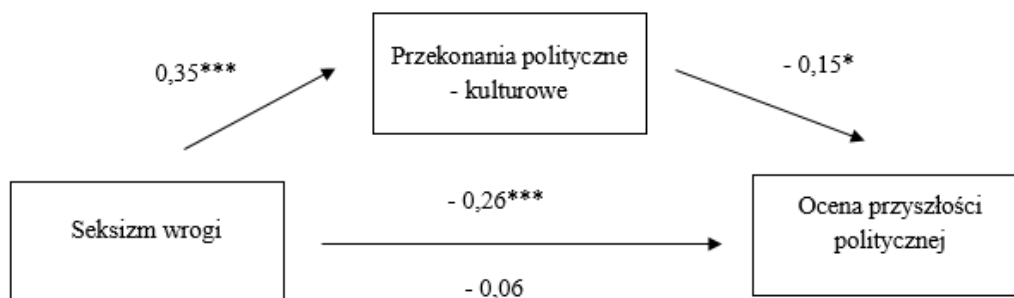
* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Rycina 3. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, przekonania polityczne – kulturowe oraz potencjalne oddanie głosu na kandydatkę.

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

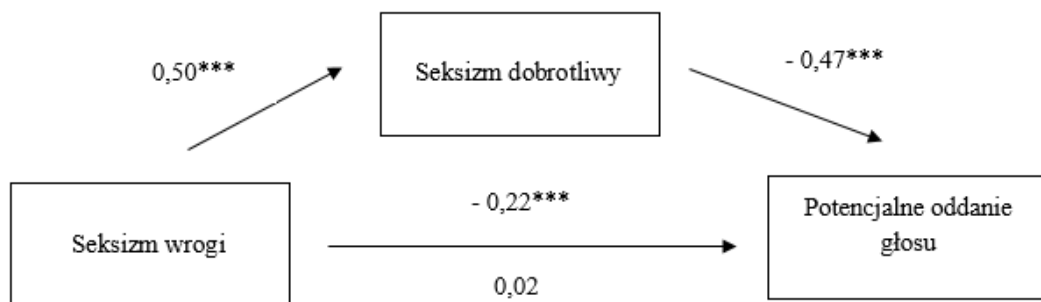
Rycina 4. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, przekonania polityczne – kulturowe oraz średnia ocena przeszłości politycznej.

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

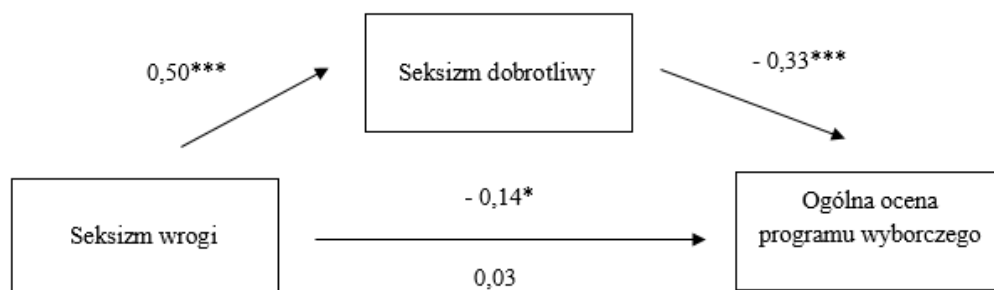
Kolejne analizy ujawniły występowanie mediacji pomiędzy seksizmem wrogim a skalami seksizmu dobrotliwego: opiekuńczym paternalizmem, związkiem międzypłciowym, komplementarnymi różnicami międzypłciowymi, macierzyństwem oraz oczekiwaniami estetycznymi. Ze względu na zadowalającą rzetelność powyższych podskal seksizmu dobrotliwego (α Cronbacha = 0,84) wprowadzono do analizy mediacyjnej nową zmienną – seksizm dobrotliwy, będący średnią arytmetyczną podskal. Mediacje zostały zaprezentowane w Rycinach 5 – 8. Jak można zauważyć, seksizm dobrotliwy okazały się być mediatorem dla seksizmu wrogiego w ogólnej ocenie poziomu kompetencji kandydatki, ogólnej oceny programu wyborczego, prognozy szans na zrobienie kariery politycznej, jak również w przypadku potencjalnego oddania głosu wyborczego na kandydatkę.

Rycina 5. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, seksizm dobrotliwy oraz potencjalne oddanie głosu na kandydatkę.

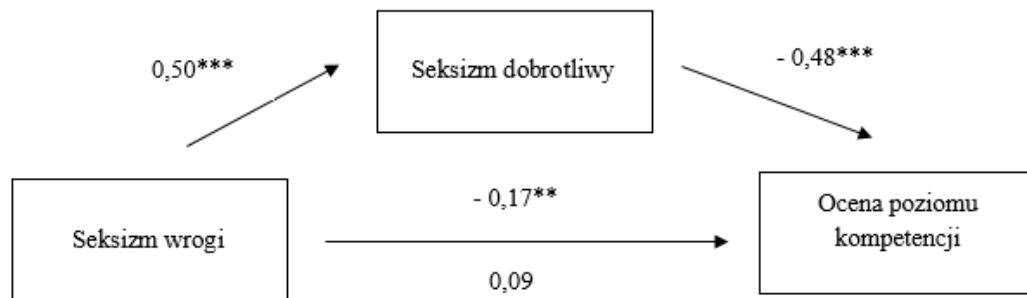
* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Rycina 6. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, seksizm dobrotliwy oraz ogólna ocena programu wyborczego.

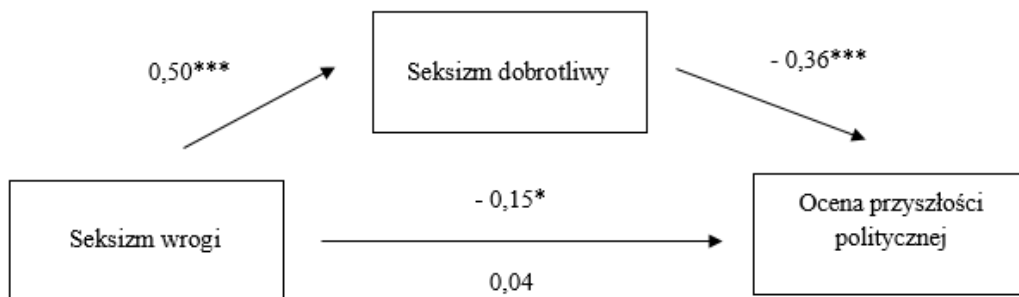
* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Rycina 7. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, seksizm dobrotliwy oraz ocena poziomu kompetencji kandydatki.

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

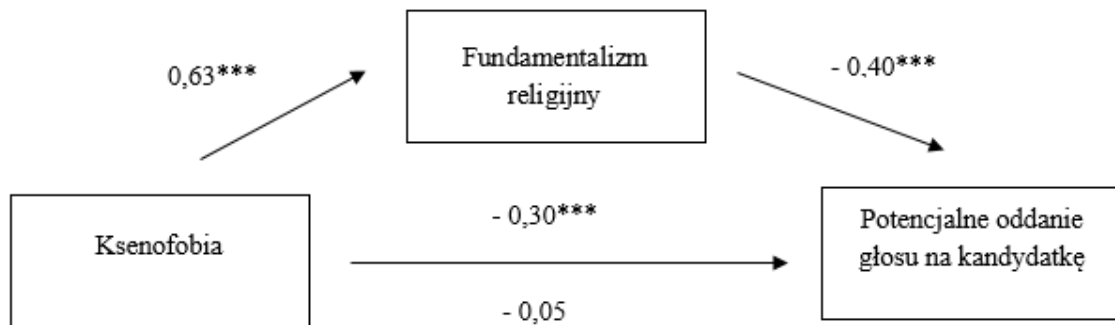
Rycina 8. Analiza mediacyjna zmiennych: seksizm wrogi, seksizm dobrotliwy oraz ocena przyszłości politycznej.

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

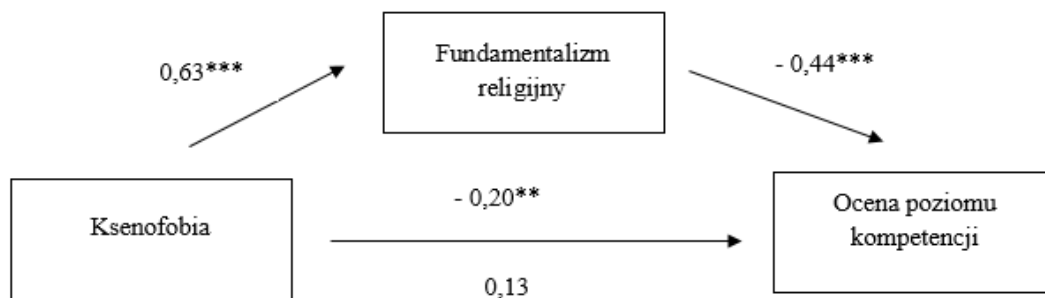
Efekt mediacyjny został także zaobserwowany w przypadku predyktorów: fundamentalizm religijny oraz ksenofobia. Mediacja została przedstawiona w Rycinach 10 i 11. Fundamentalizm religijny okazał się być mediatorem dla ksenofobii przy ocenie poziomu kompetencji kandydatki oraz potencjalnego oddania głosu na nią.

Rycina 10. Analiza mediacyjna zmiennych: ksenofobia, fundamentalizm religijny oraz potencjalne oddanie głosu na kandydatkę.

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Rycina 11. Analiza mediacyjna zmiennych: ksenofobia, fundamentalizm religijny oraz potencjalne oddanie głosu na kandydatkę.

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

9.1.4. Czynniki podmiotowe a ocena kandydatki – regresja hierarchiczna

Otrzymane w badaniu drugimi wynikami zostały poddane modelowaniu wielopoziomowym – regresji hierarchicznej. Celem przeprowadzenia tej analizy było odnalezienie powiązań pomiędzy poszczególnymi grupami zmiennych niezależnych (wyjaśniających) a konkretną zmienną zależną (wyjaśnianą).

Zmienne wyjaśniające zostały skategoryzowane w trzy grupy:

1. Zmienne demograficzne: wiek, wykształcenie własne, wykształcenie matki, miejsce zamieszkania, płeć osoby badanej. Ze względu na niski poziom korelacji ujawniony we wcześniejszych analizach w modelowaniu nie uwzględniono zmiennej: edukacja ojca osoby badanej.
2. Zmienne kulturowe: seksizm wrogi, seksizm: opiekuńczy paternalizm, seksizm: związek heteroseksualny, seksizm: komplementarne różnice międzypłciowe, seksizm: macierzyństwo, seksizm: oczekiwania estetyczne.
3. Zmienne światopoglądowe: orientacja na dominację społeczną, postrzeganie świata jako miejsce rywalizacyjne, postrzeganie świata jako miejsce niebezpieczne, przekonania polityczne – kulturowe, przekonania polityczne – ekonomiczne.

Analizując otrzymane w badaniu drugim dane zaprezentowano wyniki regresji hierarchicznej dla trzech zmiennych wyjaśnianych, tj. oceny poziomu kompetencji kandydatki, oceny przyszłości politycznej oraz potencjalnego oddania głosu na osobę kandydującą (Tabele 35, 36 oraz 37). W tych przypadkach zmiana R^2 okazała się istotą zarówno dla modeli jedno-kategorialnych, dwu-kategorialnych, a także trzy-kategorialnych.

Przeprowadzając analizę przyjęto założenie o nieskorelowaniu reszt wartości regresji - wynik testu Durбина-Watsona mieszczący się w przedziale $<1; 3>$, a także nieskorelowaniu predyktorów - wynik testu VIF < 10 (Field, 2009, za: Bedyńska, Książek, 2012).

Tabela 35. Regresja hierarchiczna zmiennej: ocena poziomu kompetencji.

Predyktor	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	SE	Beta	B	SE	Beta	B	SE	Beta
Stała	3,86	0,28		5,77	0,34		6,99	0,66	
Wiek	< 0,01	0,01	- 0,04	- 0,01	< 0,01	- 0,04	< 0,01	< 0,01	- 0,05
Płeć	0,32	0,12	0,17**	0,24	0,11	0,12*	0,26	0,11	0,13*
Edukacja własna	0,11	0,09	0,08	0,02	0,08	0,01	- 0,02	0,08	- 0,01
Edukacja matki	0,20	0,10	0,13*	0,21	0,09	0,14*	0,19	0,09	0,13*
Miejsce zamieszkania	0,01	0,06	0,01	0,02	0,06	0,02	< 0,01	0,06	< 0,01
Seksizm – związek międzypłciowy				- 0,06	0,05	- 0,08	- 0,06	0,05	- 0,08
Seksizm - macierzyństwo				- 0,25	0,05	- 0,37***	- 0,26	0,05	- 0,38***
Seksizm - paternalizm				- 0,18	0,06	- 0,23**	- 0,16	0,06	- 0,21*
Seksizm – oczekiwania estetyczne				- 0,03	0,05	- 0,05	- 0,01	0,05	- 0,01
Seksizm – komplementarne różnice				0,06	0,06	0,08	0,11	0,06	0,13*
Seksizm wrogi				0,08	0,05	0,09	0,01	0,06	0,02
Orientacja na dominację społeczną							- 0,18	0,06	- 0,18**
Postrzeganie świata jako miejsce rywalizacyjne							0,01	0,06	0,01
Postrzeganie świata jako miejsce niebezpieczne							- 0,21	0,07	- 0,16**
Przekonania polityczne - kulturowe							- 0,07	0,05	- 0,09
Przekonania polityczne - ekonomiczne							0,13	0,07	0,10
R ²	0,07			0,35			0,41		
R ² zmiana	0,07			0,28			0,06		
F	3,49**			11,10***			9,71***		
F zmiany	3,49**			16,32***			4,69***		

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tabela 36. Regresja hierarchiczna zmiennej: ocena przyszłości politycznej

Predyktor	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	SE	Beta	B	SE	Beta	B	SE	Beta
Stała	3,46	0,31		5,17	0,42		7,51	0,80	
Wiek	< 0,01	0,01	0,01	< 0,01	0,01	0,02	< 0,01	< 0,01	0,04
Płeć	0,29	0,14	0,13*	0,26	0,13	0,12*	0,34	0,14	0,16*
Edukacja własna	0,16	0,10	0,11	0,10	0,10	0,06	0,03	0,09	0,02
Edukacja matki	0,37	0,11	0,22***	0,39	0,1	0,23***	0,43	0,11	0,25***
Miejsce zamieszkania	- 0,02	0,07	- 0,01	- 0,02	0,07	- 0,02	- 0,06	0,07	- 0,05
Seksizm – związek międzypłciowy				- 0,04	0,06	- 0,05	- 0,05	0,06	- 0,07
Seksizm - macierzyństwo				- 0,17	0,06	- 0,22**	- 0,19	0,06	- 0,25***
Seksizm - paternalizm				- 0,16	0,08	- 0,19*	- 0,17	0,08	- 0,19*
Seksizm – oczekiwania estetyczne				0,02	0,06	0,03	0,08	0,06	0,10
Seksizm – komplementarne różnice				- 0,05	0,07	- 0,05	- 0,01	0,07	- 0,01
Seksizm wrogi				0,03	0,07	0,04	- 0,04	0,07	- 0,04
Orientacja na dominację społeczną							- 0,13	0,06	- 0,11
Postrzeganie świata jako miejsce rywalizacyjne							- 0,07	0,08	- 0,06
Postrzeganie świata jako miejsce niebezpieczne							- 0,41	0,09	- 0,28***
Przekonania polityczne - kulturowe							- 0,04	0,06	- 0,05
Przekonania polityczne - ekonomiczne							0,11	0,09	0,08
R ²	0,09			0,23			0,33		
R ² zmiana	0,09			0,15			0,10		
F	4,63***			6,43***			6,99***		
F zmiany	4,63***			7,33***			6,52***		

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tabela 37. Regresja hierarchiczna zmiennej: potencjalne oddanie głosu na kandydatkę

Predyktor	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	SE	Beta	B	SE	Beta	B	SE	Beta
Stała	4,13	0,44		7,27	0,57		8,55	1,08	
Wiek	- 0,01	0,01	- 0,13	- 0,02	0,01	- 0,13*	- 0,01	0,01	- 0,13*
Płeć	0,12	0,19	0,04	0,07	0,18	0,02	0,11	0,19	0,04
Edukacja własna	0,18	0,14	0,08	0,06	0,13	0,03	- 0,02	0,13	- 0,01
Edukacja matki	0,20	0,16	0,09	0,24	0,14	0,10	0,21	0,14	0,09
Miejsce zamieszkania	0,04	0,10	0,02	0,04	0,09	< 0,01	0,04	0,09	0,03
Seksizm – związek międzypłciowy				< 0,01	0,08	< 0,01	0,02	0,08	0,02
Seksizm - macierzyństwo				- 0,26	0,08	- 0,25**	- 0,23	0,08	- 0,22**
Seksizm - paternalizm				- 0,24	0,11	- 0,20*	- 0,23	0,10	- 0,19*
Seksizm – oczekiwania estetyczne				- 0,10	0,08	- 0,09	- 0,06	0,08	- 0,06
Seksizm – komplementarne różnice				- 0,07	0,10	- 0,06	- 0,03	0,10	- 0,02
Seksizm wrogi				0,02	0,09	0,01	< 0,01	0,09	< 0,01
Orientacja na dominację społeczną							- 0,14	0,11	- 0,09
Postrzeganie świata jako miejsce rywalizacyjne							< 0,01	0,10	< 0,01
Postrzeganie świata jako miejsce niebezpieczne							- 0,30	0,12	- 0,15*
Przekonania polityczne - kulturowe							- 0,24	0,08	- 0,20**
Przekonania polityczne - ekonomiczne							0,25	0,12	0,13*
R ²	0,05			0,27			0,34		
R ² zmiana	0,05			0,22			0,08		
F	2,22*			7,75***			7,42***		
F zmiany	2,22*			11,85***			5,17***		

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

W przypadku regresji wielozmiennowej dotyczącej oceny kompetencji głównymi predyktorami pozwalającymi przewidywać poziom zmiennej wyjaśnianej okazały się: płeć respondenta, poziom edukacji matki, seksizm – macierzyństwo, seksizm – opiekuńczy paternalizm, seksizm – komplementarne różnice płciowe, orientacja na dominację społeczną, a także postrzeganie świata jako miejsce niebezpieczne.

Regresja hierarchiczna dotycząca oceny przyszłości politycznej kandydatki udokumentowała, że poziom przedmiotowej zmiennej jest przewidywany przez płeć respondenta, poziom edukacji matki, seksizm – macierzyństwo, seksizm – opiekuńczy paternalizm oraz postrzeganie świata jako miejsce niebezpieczne.

W przypadku analizy regresyjnej potencjalnego oddania głosu na kandydatkę najważniejszymi predyktorami przewidującymi poziom zmiennej okazały się: wiek osoby badanej, seksizm – macierzyństwo, seksizm – opiekuńczy paternalizm, postrzeganie świata jako miejsce niebezpieczne, a także przekonania polityczne – zarówno kulturowe jak i ekonomiczne.

Rozdział 10. Podsumowanie i dyskusja wyników badania drugiego

10.1. Podsumowanie weryfikacji hipotez

Zgodnie z treścią szóstej hipotezy spodziewano się, że przekonania polityczne (kulturowe oraz ekonomiczne) będą korelować z ocenami kandydatki w ten sposób, że im wyższy poziom przekonań konserwatywnych, tym niższe oceny atrybutów kandydatki, niższa szansa otrzymania głosu wyborczego, niższy poziom postrzeganych cech sprawczych, a wyższy wspólnotowych. Otrzymane w badaniu wyniki pozwoliły częściowo przyjąć jej przewidywania. W ocenach osób badanych fundamentalizm religijny oraz ksenofobia korelowały ujemnie z ogólną oceną programu, kompetencjami kandydatki, jej przyszłością polityczną, postrzeganymi cechami sprawczymi oraz potencjalnym oddaniem głosu. Mniej korelacji (głównie u mężczyzn) ujawniło się w przypadku akceptacji kapitalizmu oraz antyinterwencjonizmu państwowego.

W siódmej hipotezie badawczej oczekiwano, że wysoki poziom przekonania, iż różnice praw (możliwości) między różnymi grupami są zjawiskiem pożądanym będzie powiązany z gorszym ocenianiem kandydatki pod względem atrybutów wymaganych od polityka, potencjalnego otrzymania głosu oraz sprawczości (a lepiej w kontekście wspólnotowości). Hipoteza została potwierdzona częściowo. U badanych mężczyzn poziom orientacji na dominację społeczną korelował negatywnie z oceną aspektów programu wyborczego, kompetencji kandydatki, oceną przyszłości politycznej oraz postrzeganym poziomem sprawczości. U kobiet nie dostrzeżono powiązań korelacyjnych.

Zgodnie z ósmą hipotezą badawczą oczekiwano, że wyższy poziom przekonania o świecie jako miejscu niebezpiecznym oraz miejscu rywalizacyjnym, tym niższe będą oceny atrybutów kandydatki, jej poziomu sprawczości oraz gorsza prognoza dotycząca oddania na nią głosu, a wyższa ocena wspólnotowości. Hipoteza została potwierdzona częściowo, zaś korelacje zostały ujawnione głównie w grupie badanych kobiet. Lepsze oceny respondentek dotyczące ogólnej oceny programu wyborczego, przyszłości politycznej kandydatki, jej postrzeganych cech sprawczych oraz potencjalnego zagłosowania korelowały negatywnie z poziomem przekonania o tym, iż świat jest pełen rywalizacji. Ponadto wysoki poziom przekonania kobiet o świecie jako miejscu niebezpiecznym korelował negatywnie z ich ocenami przyszłości politycznej kandydatki oraz chęci oddania na nią głosu wyborczego. U mężczyzn nie zaobserwowano korelacji w przypadku przekonania o świecie jako miejscu niebezpiecznym, zaś tylko jedną ujemną (ocena przyszłości politycznej) w przypadku przekonania o świecie jako miejscu pełnym rywalizacji.

W dziewiątej hipotezie badawczej oczekiwano, że wysoki poziom seksizmu (zarówno wrogiemu jak i dobrotliwego) będzie skorelowany z gorszymi ocenami atrybutów kandydatki, oddania na nią głosu oraz jej cech sprawczych, a z wyższym postrzeganiem jej cech z zakresu wspólnotowości. Hipoteza została potwierdzona, za wyjątkiem aspektu oceniania poziomu cech wspólnotowych. U osób badanych dostrzeżono negatywną korelację między poziomem przekonań seksistowskich a ogólną oceną programu (w tym wypadku głównie u respondentek), oceną aspektów programu wyborczego (głównie u respondentów), oceną kompetencji kandydatki, oceną przyszłości politycznej, oceną poziomu cech sprawczych oraz potencjalnego oddania głosu na kandydatkę. Korelacje między w/w zmiennymi wyjaśnianymi a seksizmem wrogim zostały zauważone tylko w przypadku badanych kobiet.

W ramach badania drugiego postawione zostało pytanie badawcze, czy właściwości podmiotowe (socjodemograficzne) osób badanych – ich wiek, wykształcenie własne, wykształcenie ojca i matki, miejsce zamieszkania, a także płeć są korelatami wydawanych ocen. W przypadku wieku osoby badanej udokumentowano u męskich respondentów istnienie czterech ujemnych korelacji – dotyczących ich wieku oraz oceny aspektów programu wyborczego, oddania głosu na kandydatkę, a także jej poziomu wspólnotowości oraz poziomu sprawczości. U badanych kobiet nie zaobserwowano korelacji między zmiennymi wyjaśnianymi a wiekiem. Analogicznie w przypadku korelacji między miejscem zamieszkania a zmiennymi wyjaśnianymi, istotne powiązania zostały dostrzeżone jedynie w przypadku badanych mężczyzn. Pozytywne korelacje dotyczyły wielkości miejsca zamieszkania (rozumianego jako wielkość liczby mieszkańców) i ogólnej oceny programu, oceny aspektów programu wyborczego, oceny kompetencji kandydatki, postrzeganego poziomu cech sprawczych, a także potencjalnego oddania głosu. Badając powiązania między poziomem edukacji a zmiennymi dostrzeżono kilka istotnych korelacji. W przypadku edukacji własnej, u mężczyzn jej poziom korelował pozytywnie z ocenami aspektów programu wyborczego i sprawczości, zaś w przypadku kobiet korelował pozytywnie z postrzeganiem cech wspólnotowych. Poziom edukacji matki dodatnio korelował z oceną przyszłości politycznej (u respondentek), a u badanych mężczyzn pozytywnie korelował z oceną aspektów programu wyborczego, oceną kompetencji i przyszłości politycznej kandydatki oraz potencjalnym oddaniem na nią głosu wyborczego. Nie dostrzeżono żadnych korelacji między poziomem edukacji ojca a ocenianiem kandydatki. Płeć osoby badanej okazała się być korelatem w kontekście oceny kompetencji, przyszłości politycznej oraz postrzeganej sprawczości – kandydatka otrzymywała w tych aspektach wyższe oceny od kobiet.

10.2. Dyskusja

Najważniejszym celem przeprowadzenia badania drugiego było dowiedzenie się, czy postrzeganie stereotypowe kobiety ubiegającej się o polityczny urząd może być powiązane z konkretnymi właściwościami podmiotowymi osób oceniających (potencjalnych wyborców). Badanie ukazało, że istnieją korelacje między odbiorem „niestereotypowej” kandydatki a cechami osób wydających opinie.

Analiza udokumentowała, że stereotypowe postrzeganie kobiet starających się zdobyć stanowisko polityczne jest powiązane z przekonaniami politycznymi. Istotna korelacja (ujemna) dotyczyła głównie ocen kandydatki a konserwatyizmu światopoglądowego, rozumianego jako przywiązanie do tradycyjnych wartości i utrzymania hierarchicznej struktury społeczeństwa, a także niechęć wobec zmian kulturowych oraz nieprzychylność wobec różnorodności społecznej (Webster, Kruglanski, 1994; Sokół, 2003; Skarżyńska, 2005; Heywood, 2008). Można wysunąć wniosek, iż osoby o światopoglądzie prawicowym hołdują tradycyjnemu kształtowi społeczeństwa, w którym istnieje konkretny (niepodważalny) podział ról płciowych i w którym sfera rządzenia jest zarezerwowana dla mężczyzn. Osoby o poglądach konserwatywnych mogą zatem krytycznie odnosić się do polityków, którzy łamią zwyczajowe reguły społeczne i wychodzą poza konwencjonalność. Co interesujące, analogicznie z wcześniejszymi doniesieniami naukowców (Boski, 1993; Reykowski, 1993) w przedmiotowym badaniu czynnik światopoglądowy okazał się być ujemnie skorelowany z czynnikiem ekonomicznym, a więc jednostki deklarujące światopogląd konserwatywny opowiadały się za pełnieniem przez państwo funkcji opiekuńczej względem obywatela. Znalazło to odbicie w odpowiedziach badanych, gdzie kandydatka otrzymywała wyższe oceny od osób sprzeciwiających się ingerowaniu aparatu państwa w sferę gospodarki. Można wysunąć wniosek, że osoby opowiadające się za wolnorynkową gospodarką, w której (zgodnie z ujęciem teoretycznym) sukces jest niezależny od wpływu państwa, a zależny od obywatela, nie oczekują „silnej ręki zarządczej” od osób sprawujących władzę (gdyż oczekują swobody gospodarczej). Zwolennicy interwencjonizmu państwowego opiewają z kolei za pomocą państwa, a więc mogą traktować politykę jako obszar, w którym silniejszy winien wspomagać słabszego. W związku z tym oczekują, że to mężczyzna polityk, a nie kobieta, zapewni lepsze wsparcie ekonomiczne mieszkańcowi kraju (gdyż jest on silniejszy i stereotypowo przypisuje mu się większe kompetencje w sferze zarządzania).

Jak udokumentowało przeprowadzone badanie, oceny mężczyzn, w przeciwieństwie do kobiet, były skorelowane nie tylko z czynnikiem światopoglądowym, ale także ekonomicznym.

Można przypuszczać, iż kobiety w kontekście opiniowania polityków i podejmowania decyzji wyborczych opierają się głównie na swoich przekonaniach związanych ze światopoglądem, a nie ekonomią. Warto podjąć także rozważania, czy czynnik światopoglądowy może pełnić większą rolę w podejmowaniu decyzji wyborczych, niż czynnik ekonomiczny? Dalej można wysunąć pytanie, czy w społeczeństwie polskim aktywność polityków w zakresie sfery kulturowej (np. propagowanie wartości patriotycznych, podejście do problemu aborcji, ustosunkowanie się do osób nieheteroseksualnych) ma większy wpływ na ich ocenianie aniżeli aktywność tych osób w sferze ekonomicznej (np. ich poglądy wobec polityki fiskalnej, propozycje podatkowe, jakość współpracy międzynarodowej na polu gospodarczym).

Warto także podkreślić wystąpienie dwóch istotnych efektów mediacyjnych, gdzie fundamentalizm religijny okazał się być mediatorem ksenofobii przy ocenach poziomu kompetencji kandydatki oraz potencjalnego oddania na nią głosu wyborczego. Ksenofobia może się w tym przypadku odnosić do niechęci wobec osób innej religii i wyznania. Warto podkreślić, że mieszkańcy Polski deklarują się głównie – w ponad 90% – jako osoby wierzące², więc kwestie religijności mogą kształtować odbiór innych ludzi. Można zatem wyciągnąć wniosek, iż ksenofobia wzbudza niechęć wobec osób prezentujących inne zasady społeczne (w tym religijne), szczególnie we współczesnym okresie, gdy kwestie dotyczące migracji imigrantów z krajów niekatolickich stanowią często poruszany problem społeczny. Ksenofobia może w tym układzie generować wzrost religijności, a co za tym idzie, wzrost przekonania o konieczności zachowania tradycyjnych norm społecznych i konieczności ich obrony przez jakimikolwiek zmianami.

Czynnikiem, który korelował ujemnie z ocenami kandydatki, było zorientowanie na dominację społeczną, przy czym powiązania te dotyczyły przede wszystkim mężczyzn. Według przeprowadzonych badań, wyższy poziom przekonania o konieczności zachowania hierarchicznej struktury społeczeństwa (sytuacji, gdy różne grupy mają odmienne prawa, możliwości i przywileje) korelował negatywnie z ocenami respondentów dotyczącymi m.in. kompetencji, postrzeganej sprawczości oraz przyszłości politycznej kandydatki. Najprawdopodobniej mężczyźni, którzy preferują nierówności społeczne krytycznie odnoszą się do sytuacji, w której kobieta, a więc osoba przynależąca do grupy stereotypowo słabej, zależnej, zorientowanej na zachowania empatyczne (Williams, Satterwhite, Best, 1999; Eagly, 1987; Eagly, Steffen, 1984; Fiske, Cuddy, Glick, Xu, 2002) miałyby objąć stanowisko polityczne, a więc urząd usytuowany wysoko w hierarchii społecznej. Zgodnie ze

² www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_147_18.PDF. Pozyskano dn. 01.05.2021

stereotypowym postrzeganiem płci – to mężczyźni są silni, przywódcy i dominujący, a więc to oni mogą lepiej sprawować zarządcze funkcje i zadania. Według mężczyzn uważających, że świat powinien być miejscem, w którym nierówności między zbiorowościami są jako potrzebne i naturalne, kobietom nie przysługuje wysokie miejsce w hierarchii w danej grupie, bądź mogą nie posiadać odpowiednich predyspozycji i umiejętności aby utrzymać się na szczycie drabiny społecznej.

Ocenianie kandydatki było skorelowane także z przekonaniem o niebezpieczeństwie świata. Przede wszystkim u kobiet dostrzeżono ujemne powiązania między poziomem przekonania o świecie jako miejscu rywalizacyjnym a ocenianiem kandydatki. Nie wykluczone, że kobiety postrzegające świat jako obszar, w którym trzeba konkurować i walczyć o różne zasoby preferują mężczyzn jako polityków, a więc jako tych, którzy będą liderami grupy w tej walce o różnorodne dobra i którzy lepiej zatroszczą się o pozostałe osoby (przejawia się to chociażby w niechęci zagłosowania na kobietę). Kobiety widząc świat jako pole rywalizacji mogą preferować mężczyzn jako tych, którzy pomogą wygrać w tym konkurowaniu międzygrupowym i którzy (ze względu na swoją siłę) nie dopuszczą do zaistnienia sytuacji braku i niedostatku. Może pojawiać się przeświadczenie, że aby zdobyć pożądane i upragnione dobra bądź zasoby, należy pokonać innych (Wojciszke, Różycka, 2009; Wojciszke, Baryła, Różycka, 2009), zaś kobieta, ze względu na swoją stereotypową słabość, nie sprawdzi się w roli lidera (przywódcy) podczas tej walki.

Analiza badań pozwoliła potwierdzić hipotezę, że wysoki poziom seksizmu koreluje ujemnie z ocenami kobiety ubiegającej się o zdobycie stanowiska parlamentarnego. Czynniki seksistowskie powiązane (ujemnie) z opiniami wydanymi wobec kandydatki były: opiekuńczy paternalizm (przekonanie, że mężczyźni są zobligowani dbać o kobiety, które nie powinny pełnić funkcji zarządzających i związanych z wysoką odpowiedzialnością), macierzyństwo (pogląd, iż bycie matką jest najważniejszą rolą społeczną kobiety), komplementarność różnic płciowych (przekonanie, iż kobiety i mężczyźni powinni realizować się w różnych sferach, ze względu na wrodzone i naturalne predyspozycje – mężczyźni w obszarach związanych z odpowiedzialnością i prestiżem, zaś kobiety w sferach pomocowych, opiekuńczych), związek międzypłciowy (przekonanie, iż kobiety i mężczyźni uzupełniają się wzajemnie ze względu na posiadanie odmiennych cech i predyspozycji), oczekiwania estetyczne (pogląd, iż kobiety jako „płeć piękna” powinny troszczyć się o swój wygląd i aparycję) oraz seksizm wrogi (nieprzychylność i podejrzliwość wobec kobiet). Co warte jest odnotowania, korelacje między seksizmem a ocenianiem kandydatki zostały zaobserwowane zarówno u mężczyzn jak i kobiet.

W przypadku mężczyzn i kobiet wspólnymi czynnikami korelującymi negatywnie z opiniami kandydatki były paternalizm, macierzyństwo, komplementarność płciowa oraz związek międzypłciowy. Paternalizm był powiązany z ocenami kandydatki, gdyż badani mogli przyjąć założenie, że sfera polityki jako sfera sprawowania opieki przez jednych (rządzących) nad drugimi (rządzonymi) powinna mieć ustalony podział ról. Skoro (w ujęciu seksizmu dobrotliwego) rolą mężczyzny jest opieka nad kobietą (Unger, Sandra, 2002; Pratto, 2002; Jost, Kay, 2005), to sferą polityczną to właśnie mężczyzna powinien się zajmować, gdyż w ten sposób będzie mógł zatroszczyć się o kobietę, która tej troski potrzebuje (według seksizmu). Wtedy to mężczyzna będzie podejmować główne decyzje, które w zamyśle będą korzystne dla kobiety. W kontekście macierzyństwa można założyć, iż gorsze ocenianie kandydatki przez osoby o wysokim poziomie tego przekonania wynikały z przekonania, że rolą kobiety nie jest pełnienie funkcji politycznych, ale rodzinnych. Zgodnie z tym przeświadczeniem, kobieta powinna realizować się przede wszystkim na polu opieki nad dziećmi i rodziną, gdyż to zapewni jej satysfakcję życiową (Mikołajczak, 2015). Wobec tego niekorzystne oceny mogły wynikać z przekonania, że polityka to nie miejsce dla kobiety, która nie powinna poświęcać się funkcjonowaniu zawodowemu, lecz rodzinnemu, gdyż w ujęciu seksizmu dobrotliwego to jest jej źródłem prawdziwego szczęścia. Z kolei negatywne korelacje między komplementarnością płciową a ocenami kandydatki mogły wiązać się z przekonaniem, że kobiety i mężczyźni posiadają naturalne predyspozycje do pełnienia odmiennych funkcji, dzięki czemu się efektywnie uzupełniają. Kobieta chcąc wejść w obszar polityki może być traktowana jak osoba, która łamie ustalony podział ról wchodząc w obszar stanowiący domenę mężczyzny. W ujęciu seksizmu dobrotliwego to właśnie mężczyzna uzupełnia niedostatki kobiety w obszarze kompetencji zarządczych, a nie odwrotnie. Zatem kobieta chcąc pełnić urząd polityczny może być traktowana jako osoba, która nie posiada naturalnych kompetencji, aby skutecznie realizować różnorodne zadania związane z rządzeniem, gdyż tylko mężczyzna to potrafi. W ujęciu związku międzypłciowego kobiety i mężczyźni zaspokajają swoje wzajemne potrzeby, których indywidualnie nie mają możliwości zaspokoić. Ujemne korelacje między tym wymiarem seksizmu dobrotliwego a ocenami kandydatki mogły wynikać z przekonania badanych, że kobieta powinna zaspokajać potrzeby mężczyzny z zakresu emocji, empatii, uczuciowości (Fiske, Glick, 1996), a nie dominacji i kierowania. Kobieta chcąc objąć stanowisko polityczne mogłaby wówczas dewaluować komplementarność poprzez wchodzenie w sferę, w której to mężczyzna ma zaspokoić potrzeby kobiety, co mogłoby prowadzić do poważnego konfliktu ról. Zatem w myśl seksizmu dobrotliwego polityka powinna być tym obszarem, w którym aktywnością winien wykazywać się mężczyzna, a nie kobieta.

Analizy korelacji między seksizmem a ocenami kandydatki ujawniły także dwie różnice między badanymi. Okazało się, że oczekiwania estetyczne oraz seksizm wrogi korelowały tylko w przypadku respondentek. Kobiety charakteryzujące się wysokim przekonaniem, iż rolą kobiety jest dbanie o wygląd przejawiały tendencje do wydawania gorszych opinii na temat kandydatki. Mogły uznać, że polityka jako sfera typowo (stereotypowo) męska, a więc pozbawiona piękna i wdzięku, nie jest miejscem, w którym kobieta powinna się realizować. W przypadku seksizmu wrogiego u kobiet mogło pojawić się przekonanie, zgodnie z którym kobiecie nie powinno się powierzyć funkcji rządzącej (politycznej), gdyż może ona ją wykorzystać do własnych celów. Seksizm wrogi zakłada, że kobietom nie powinno się ufać, gdyż mogą one przejawiać skłonności do manipulowania innymi i wykorzystywania ich do osiągania własnych celów (Fiske, Glick, 1996; Unger, Saundra, 2002). Wysoki poziom przekonań seksistowskich – wrogich mógł wiązać się z przeświadczeniem, że kobieta na stanowisku politycznym nie będzie działać dla dobra innych, ale dla własnego interesu.

Przeprowadzona analiza ujawniła występowanie mediacji seksizmu wrogiego przez przekonania polityczne - światopoglądowe. Przekonania o tym, że kobiety są osobami manipulującymi, wyrachowanymi i dążącymi do zdobycia kontroli nad innymi mógł kształtować ich odbiór jako jednostek, które ze względu na swoją słabość nie potrafią zdobywać władzy w sposób formalny i oficjalny, ale muszą uciekać się do działań pośrednich. Wówczas utwierdza to przekonanie, że to mężczyźni stanowią grupę osób nadającą się do właściwego i odpowiedniego (formalnego) sprawowania władzy i kontroli nad innymi, a więc grupę dominującą. Mogło to w efekcie kształtować negatywne oceny wobec kobiety, jako potencjalnej reprezentantki sfery polityki, czyli sfery sprawowania kontroli nad innymi. Dodatkowo warto zaznaczyć, że również seksizm dobrotliwy okazał się być mediatorem seksizmu wrogiego w przypadku niektórych ocen kandydatki (np. deklarowanego oddania głosu bądź oceny kompetencji). Analogicznie jak wcześniej – kobiety wymagają opieki od mężczyzn i różnią się od nich, gdyż same nie mogą formalnie i oficjalnie zaspokoić własnych pragnień i dążeń (które osiągają manipulacjami). Co się z tym wiąże – nie mogą skutecznie piastować urzędu, który ze swojej specyfiki wymaga jasnego i klarownego przewodzenia innym.

Na pytanie badawcze dotyczące istnienia powiązań między zmiennymi socjodemograficznymi a ocenami kandydatki ukazały można odpowiedzieć w części twierdząco. Czynnikiem korelującym (pozytywnie) z ocenami kandydatki, który został ujawniony głównie u mężczyzn, był poziom edukacji matki. Mężczyzna mając bezpośrednią styczność z matką jako osobą wykształconą, czytaną (nie wykluczone, że dzięki

wykształceniu także realizującą się zawodowo) mógł obserwować, że matka (jako kobieta) może realizować swoje plany, postanowienia i może podejmować działania zmierzające do poprawy jej sytuacji życiowej. Tego typu obserwacje mogły budować mentalny obraz kobiety jako jednostki zaradnej, niezależnej, która posiada konkretne kompetencje i umiejętności. Wówczas mogło mieć to odzwierciedlenie w wyższych ocenach kandydatki na urząd polityczny, dzięki posiadaniu przez mężczyznę wizji kobiety jako postaci skutecznej, mogącej przejmować inicjatywę w działaniu i skutecznej w realizowaniu dążeń. Tego typu obserwacje mogą zagłuszać stereotyp kobiety jako osoby zależnej i wymagającej wsparcia innych. Podobnie tylko u mężczyzn dostrzeżono korelacje (ujemne) między ich wiekiem a ocenami kandydatki. Młodszy mężczyźni mogli mniej stereotypowo oceniać kandydatkę na urząd polityczny, ponieważ w porównaniu do starszych ich poglądy oraz przekonania dotyczące rzeczywistości społecznej mogły kształtować się w odmiennym czasie (Włodarczyk, 2011). Współczesność w porównaniu do przeszłości stanowi inną jakość pod kątem socjalizacji, w której odmienne wartości są propagowane jako ważne (Olubiński, 1990; Włodarczyk, 2011). Młodsze osoby, mając możliwości obserwowania od wczesnych lat (w przeciwieństwie do osób starszych) kobiet uczestniczących w życiu politycznym Polski, mogą kształtować pogląd, iż kobiety również mogą efektywnie pełnić role polityczne (parlamentarne, samorządowe). Wówczas dostrzeżenie kobiety ubiegającej się o zdobycie urzędu politycznego nie uruchamia stereotypu kobiety jako jednostki zależnej, nie nadającej się do polityki, ale stanowi zwykły obraz społeczny. Podobne obserwacje zostały poczynione w kontekście korelacji między miejscem zamieszkania a ocenami kandydatki. Istotne powiązania o charakterze pozytywnym dostrzeżono u badanych mężczyzn. Mogło to wynikać z faktu, że większa liczba mieszkańców danej miejscowości przekłada się na ich większą różnorodność oraz otwartość i akceptację wobec nich (Kitayama, et al., 2004; Sevincer, Varnum, Kitayama, 2017). Dzięki temu jednostki mieszkające w większych aglomeracjach i mające styczność z większym zróżnicowaniem mieszkańców mogą być bardziej otwarte na nietypowość zachowań innych (w tym łamanie tradycyjnych ról płciowych), niż osoby mieszkające w niewielkich miejscowościach, które mają bardziej hermetyczny kształt. Wówczas kobieta chcąc wejść w rolę stereotypowo przypisaną mężczyznom nie uruchomi myślenia stereotypowego, ze względu na wcześniejsze obserwacje (doświadczenia) jednostki związane z ludźmi funkcjonującymi niezgodnie z przypisaną rolą społeczną.

W badaniu drugim przeprowadzono także analizę regresji hierarchicznej, której celem było określenie struktury powiązań pomiędzy konkretną zmienną zależną a predyktorami. Analiza umożliwiła określenie modelu jednostki, która w sposób stereotypowy będzie oceniać

(odnosić się) do kobiety ubiegającej się o objęcie urzędu politycznego. W przypadku potencjalnego oddania głosu wyborczego na kandydatkę, chęć zagłosowania okazała się negatywnie powiązana z wiekiem jednostki, poziomem jej przekonań seksistowskich – macierzyństwa oraz paternalizmu, poziomem postrzegania świata jako miejsce niebezpieczne, poziomem przekonań politycznych – kulturowych, a także pozytywnie powiązana z poziomem przekonań politycznych – ekonomicznych. Na podstawie wyników można uznać, że ze względu na stereotypowe postrzeganie „niestereotypowej” kandydatki na urząd polityczny najmniejsza chęć oddania na głos wyborczego będzie występować w powiązaniu ze starszym wiekiem wyborcy i o wysokim poziomie przekonań, iż macierzyństwo jest spełnieniem dla kobiety, zaś rolą mężczyzny jest dbanie i troszczenie się o „słabą i zależną” kobietę, wysokim poziomem przekonania o tym, że świat jest miejscem pełnym zagrożeń oraz wysokim poziomem konserwatywnych poglądów politycznych – kulturowych (światopoglądowych) i lewicowych przekonań gospodarczych.

Analiza zmiennej dotyczącej oceny poziomu kompetencji pozwoliła ustalić model jednostki stereotypowo oceniającej kompetencje kandydatki. Uzyskane wyniki pozwoliły określić, że niskie oceny poziom kompetencji kobiety ubiegającej się o stanowisko parlamentarne będą korelować z męską płcią wyborcy, niskim poziomem edukacji jego matki, wysokim poziomem przekonań seksistowskich z obszaru macierzyństwa i paternalizmu, zaś niskim z zakresu komplementarnych różnic płciowych, a także wysokim poziomem orientacji na dominację społeczną oraz postrzeganiem świata jako miejsce niebezpieczne.

W modelu dotyczącym oceny przyszłości politycznej ustalono model jednostki stereotypowo oceniającej przyszłość polityczną kandydatki. Udokumentowano, że niskie oceny dotyczące przyszłości politycznej kandydatki będą powiązane z męską płcią wyborcy, niskim poziomem edukacji jego matki, wysokim poziomem przekonań seksistowskich z obszaru macierzyństwa i paternalizmu, a także wysokim poziomem postrzeganiem świata jako miejsce niebezpieczne.

10.3. Podsumowanie

Podsumowując wyniki badania drugiego można stwierdzić, że u ludzi występują uwarunkowania podmiotowe, które wpływają na stereotypowe postrzeganie kobiet chcących wkroczyć w sferę polityki. Posiadanie poszczególnych właściwości i charakterystyk przez wyborców może generować specyficzny sposób odbierania kobiet dążących do zaistnienia w sferze polityki. Przy pojawieniu się konkretnych właściwości podmiotowych wyborcy

pojawia się ewentualność, iż różnego typu kompetencje, umiejętności i zdolności kandydatki zostaną odsunięte na dalszy plan przy podejmowaniu decyzji wyborczej. Poparcie bądź dewaluacja kandydatki nie będą uwarunkowane jej konkretnymi zdolnościami, niezbędnym doświadczeniem, czy też kompetencjami politycznymi, ale jej płcią oraz wewnętrznymi przekonaniem obserwatora dotyczącymi różnych kwestii społecznych. To wyborca sam tworzy własną mentalną reprezentację tego, jak „typowa” kobieta będzie funkcjonować w świecie władzy, dominacji i sprawowania rządów – skutecznie, czy też nie.

Warto podkreślić, że właściwości podmiotowe wpływające na stereotypowy odbiór kobiet aspirujących do świata polityki pojawiają się nie tylko u mężczyzn, ale także u kobiet. Kobiety również postrzegają inne przez pryzmat stereotypów, one także mogą być niechętne wobec innych reprezentantek własnej płci, które chcą łamać tradycyjnie obowiązujące normy i zasady życia społecznego. Zostało to zaobserwowane szczególnie w przypadku seksizmu wrogiego, który okazał się być czynnikiem korelującym nie z ocenami mężczyzn, ale kobiet.

Zatem stereotypizacja kobiet chcących aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym dokonuje się przez reprezentantów obydwu płci, zarówno za pomocą podobnych, jak również odmiennych charakterystyk podmiotowych.

Rozdział 11. Podsumowanie

11.1. Ogólne podsumowanie badań

Celem przeprowadzonych badań było poszerzenie wiedzy dotyczącej uwarunkowań postrzegania osób ubiegających się o objęcie stanowisk politycznych, z głównym uwzględnieniem stereotypów płciowych. Skoncentrowano się zarówno na płci osoby kandydującej (badanie pierwsze), jak również na charakterystykach osoby podejmującej decyzję wyborczą (badanie drugie).

Uzyskane w badaniach dane jednoznacznie pozwoliły stwierdzić, że polityka jest sferą, w której funkcjonują stereotypy płciowe. Jest to obszar traktowany przede wszystkim jako domena męska, w której przede wszystkim mężczyźni się realizują i działają w sposób skuteczny. Jednocześnie okazuje się, że polityka nie jest traktowana jedynie przez mężczyzn jako dziedzina silnie zmaskulinizowana, która jest przez nich broniona i barykadowana przed kobietami, ale niebagatelny udział w kształcie reprezentacji politycznej mają także kobiety. Stereotypizacja polityki odbywa się poprzez działania reprezentantów obydwu płci, aczkolwiek w odmienny sposób. Jak zostało udokumentowane w badaniach, zarówno kobiety jak i mężczyźni przejawiają konkretne tendencje, które z jednej strony skutecznie mogą utrudniać dojście przez kobiety do jakichkolwiek stanowisk politycznych, a z drugiej strony mogą blokować zarówno mężczyzn i kobiety przed realizowaniem się w konkretnych obszarach politycznych.

Zjawiskiem które może być przyczyną odmiennego oceniania potencjalnych polityków ze względu na ich płeć, jest stosowanie podwójnych standardów. Okazuje się, że ludzie wykonujący identyczną czynność, osiągający identyczne rezultaty, mogą być osądzeni według odmiennych norm, ze względu na płeć, którą reprezentują (Foschi, 1996). Dzieje się tak dlatego, że oceniając kobietę stosowane są standardy właściwe dla kobiet (i ich ról społecznych), a gdy oceniany jest mężczyzna, sięga się do standardów właściwych dla mężczyzn. Stosowanie podwójnych standardów może przynieść efekt polepszający opinię na temat danej osoby, jak również może doprowadzić do pogorszenia oceny, w zależności od dopasowania (bądź niedopasowania) jednostki do nadanej roli. Każda czynność, aktywność, zachowanie, tp.. może zostać zupełnie inaczej odebrane, jeśli zostanie zaprezentowane przez kobietę oraz inaczej, gdy przez mężczyznę. Jak pisze Monica Biernat (2009), właśnie w stosowaniu podwójnych standardów mogą się ujawniać stereotypy. W takim przypadku ocena jest zależna nie tylko od demonstrowanych umiejętności, czy też kwalifikacji, ale jest wynikiem oceniania zgodności pomiędzy tym, co jednostka prezentuje, a tym co jest

postrzegane jako właściwe i odpowiednie dla jej płci. Występowanie podwójnych standardów może występować w polityce, gdy kobieta jest traktowana jako osoba nie pasująca do tej sfery działalności (bez względu na kompetencje), zaś mężczyzna jako osoba idealnie dopasowana. Podwójne standardy mogą wprowadzać nierówności, gdyż wydawana ocena na temat danej osoby jest kształtowana w oparciu o subiektywną właściwość, jaką jest płeć, a nie na podstawie obiektywnych kryteriów.

Ponadto należy zaakcentować występowanie uwarunkowań podmiotowych, które są powiązane ze stereotypowym postrzeganiem kobiet ubiegających się o zdobycie stanowiska politycznego. Podobnie jak wcześniej – o ocenie kandydatki decydują nie tylko jej obiektywnie postrzegane zdolności, doświadczenie i umiejętności, ale różnorodne przekonania o świecie i cechy demograficzne wyborcy. Stereotypowe postrzeganie kobiet aspirujących do zdobycia funkcji politycznych nie odbywa się na identycznym poziomie u wszystkich wyborców, lecz jego występowanie bądź jego brak jest uzależniony od poziomu poszczególnych charakterystyk i właściwości podmiotowych potencjalnych wyborców.

11.2. Implikacje

Przeprowadzone badania dostarczyły ważnej wiedzy z zakresu stereotypowego postrzegania ludzi – kandydatów na stanowiska polityczne. Wyjaśniony został schemat (styl) poznawczy tworzenia opinii przez mężczyzn i kobiety na temat potencjalnych polityków, wraz z określeniem właściwości podmiotowych związanych z tym postrzeganiem.

Zwrócono uwagę na bardzo istotny problem z perspektywy każdego obywatela Polski, jakim jest wybór reprezentantów życia politycznego. Politycy są osobami, które mają ogromny wpływ na sytuację kraju, które podejmują decyzje dotyczące wszelkich sfer bezpośrednio związanych z każdym mieszkańcem. Przeprowadzone badania pokazują, że bardzo ważna decyzja o wyborze polityka mającego wpływ na jakość życia mieszkańców i obywateli danego obszaru może być podejmowana bazując na trywialnych przesłankach, jak płeć osoby kandydującej. Istotne wydaje się podejmowanie działań (np. edukacyjnych) mających na celu zwiększanie wiedzy i świadomości społecznej w perspektywie podejmowanych decyzji wyborczych przez ludzi. Jest to ważne, aby społeczeństwo było uzmysłowione, że płeć nie jest całkowitym wyznacznikiem skuteczności (oraz poprawności) działań politycznych i nie powinna być ona traktowana jako jedyny i główny czynnik kształtujący oceny względem polityka. Postrzeganie stereotypowe nie jest równoznaczne z postrzeganiem bezbłędnym.

Bazując na wynikach przeprowadzonych badań można stwierdzić, że z perspektywy osób zagrożonych stereotypizacją ważne wydaje się podejmowanie starań, aby ukazać potencjalnym wyborcom jak najwięcej pożądanых cech i właściwości, które miałyby szanse zahamować działanie stereotypów. Prezentowanie swoich indywidualnych charakterystyk ma szansę wzbogacić obraz polityka w percepcji odbiorcy. Można wysunąć wniosek, że im mniej znana osoba polityka dla wyborców, tym większe ryzyko, że podczas tworzenia oceny na jej temat uruchomione zostaną skróty poznawcze. Bazowanie na tworzeniu opinii w oparciu jedynie o fakt pełnienia funkcji politycznej może skutkować niekorzystnym (niepożądanym, uproszczonym) odbiorem osoby sprawującej urząd polityczny. Zatem akcentowanie indywidualnych cech i właściwości może wpłynąć na takie ocenianie osoby kandydującej, które nie będzie obciążone stereotypem.

Uzyskane wyniki badań mogą potwierdzać zasadność podejmowania działań zmierzających do wyrównania szans kobiet w sferze polityki. Udokumentowano, że ze względu na płeć kobiety mogą mieć utrudnioną drogę zdobycia stanowiska politycznego bądź też osiągnięcia awansu na szczeblach partyjnych (gdyż polityka jest postrzegana jako sfera przynależna mężczyznom). Funkcjonujące stereotypy płciowe mogą generować problemy z perspektywy osób kandydujących w kontekście prezentowania przez nich postulatów wyborczych, planów dotyczących działań politycznych, itp. Wówczas wszelkie profesjonalnie przygotowane treści i hasła polityczne mogą zostać stłamszone przez stereotypy. Istnieje zatem ryzyko dewaluacji kobiet aplikujących o stanowiska rządowe ze względu na ich płeć, a nie brak odpowiednich kompetencji.

Wspomaganie (na wielu polach) aktywności politycznej kobiet może przyczynić się zarówno do ich większego udziału w życiu politycznym, jak również do zmian w postrzeganiu kobiet przez obserwatorów życia społecznego. Zatem wszelkie aktywności zmierzające do zwiększenia aktywności kobiet w polityce wydają się jak najbardziej uzasadnione.

Analiza badań ukazała też, że stereotypowe postrzeganie polityków jest powiązane z konkretnymi charakterystykami jednostki oceniającej. Chcąc ograniczać stereotypowe postrzeganie innych osób należy pochylić się także na indywidualnymi właściwościami ludzi postrzegających rzeczywistość społeczną.

11.3. Przyszłe kierunki badań

Przeprowadzone badania dostarczyły wielu danych i informacji dotyczących stereotypowego postrzegania osób aplikujących na stanowiska polityczne. Nie wyczerpały one

jednak tematu, a nawet wskazały dalsze perspektywy badawcze. Przede wszystkim istotne byłoby przeprowadzenie badań skoncentrowanych na stereotypowym postrzeganiu mężczyzn ubiegających się o stanowiska polityczne. Niniejsze badania ukazały pewne tendencje w odbiorze męskich kandydatów (wobec nich również ujawnia się odbiór o cechach stereotypowych), jednakże poprzez skupienie na postaci kobiecej, dostarczyły większej ilości rezultatów dotyczących bezpośrednio kobiet – kandydatek. Temat ten wymaga zatem dalszych eksploracji naukowych.

Dalej warto rozważyć występowanie innych charakterystyk jednostkowych mogących korelować z postrzeganiem polityków w sposób stereotypowy. W tym celu można chociażby rozszerzyć procedurę badawczą na osoby posiadające doświadczenie w funkcjonowaniu politycznym (aktywni bądź byli członkowie ugrupowań i partii) lub będące bieżącymi reprezentantami życia politycznego (czego nie udało się wykonać w niniejszym badaniu). Inną charakterystyką może być hierarchia wyznawanych wartości, która we wcześniejszych badaniach stanowiła już przedmiot potencjalnego związku z preferencjami ideologicznymi – politycznymi.

Istotne może być przeprowadzenie badań, w których byłby określony inny czynnik aktywizujący stereotypowe postrzeganie osoby kandydującej. Można rozważyć aspekt wieku polityka (polityk młody vs polityk starszy), czy też jego stanu cywilnego i dzietności (związek formalny vs nieformalny, brak dzieci vs posiadanie dzieci).

Interesującym zagadnieniem badawczym wydaje się seksizm w ujęciu męskim. Jak udokumentowały niniejsze badania – poglądy ze spektrum seksizmu mają także kobiety (a nie tylko mężczyźni), więc warto dokonać eksploracji badawczej, w jaki sposób postawy seksistowskie kobiet kształtują postrzeganie przez nich mężczyzn na różnych płaszczyznach.

Temat czynników warunkujących postrzeganie osób kandydujących na stanowiska polityczne jest niewątpliwie zagadnieniem interesującym i ważnym z perspektywy interesu społecznego, w związku z tym jest to temat nad którym warto się w przyszłości zagłębić.

Literatura cytowana

- Adolphs, R. (1999). Social cognition and the human brain. *Trends in Cognitive Sciences*. 3 (12). 469-479.
- Andersen, S., Moskowitz, G., Blair, I., Nosek, B. (2007). Automatic thought. W: A. Kruglanski, E. Higgins (red.), *Social Psychology. Handbook of basic principles*. (138-175). London - New York: The Guilford Press
- Aronson, E. (1997). *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Aronson, E. (2011). *Człowiek, istota społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bakiera, L. (2006). Rodzina z perspektywy socjologicznej i psychologicznej: ciągłość i zmiana. *Roczniki Socjologii Rodziny*. 17. 101-115.
- Barburska, O. (2002). Czynniki determinujące udział kobiet w sprawowaniu władzy politycznej w krajach Europy Zachodniej. *Studia Europejskie*. 2. 69-93.
- Bargh, J. (1994), Four horsemen of automaticity: awareness, intention, efficiency and control in social cognition. W: S. Wyer, T. Srull (red.), *Handbook of Social Cognition*. (1-40). New Jersey: Erlbaum.
- Bednarek, J. (2013). Nowe wyzwania mediów cyfrowych w społeczeństwie wiedzy. W: A. Andrzejewska, J. Bednarek, S. Ćmiel (red.), *Człowiek w świecie rzeczywistym i wirtualnym. Nowy wymiar zagrożeń w świecie realnym i wirtualnym* (11-34). Józefów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej.
- Bedyńska, S., Książek, M. (2012). *Statystyczny drogowskaz. Tom 3*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Bettencourt, B., Miller, N. (1996). Gender differences in aggression as a function of provocation: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*. 119 (3). 422-447.
- Biernat M. (2009), Stereotypes and shifting standards. W: T. Nelson (ed.). *Handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. (s. 137-152). New York - Hove: Psychology Press.
- Biernat, T. (2013). Oblicza feminizacji pracy socjalnej. W: A. Kotlarska-Michalska (red), *Kobiety w pracy socjalnej*. (461-476). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Bodenhausen, G., Macrae, C. (1999). Samoregulacja w spostrzeganiu międzygrupowym: mechanizmy i skutki tłumienia stereotypów. W: C. Macrae, C. Strangor, M. Hewstone (red.), *Stereotypy i uprzedzenia, najnowsze ujęcie*. (189-207). Gdańsk: GWP.
- Boguszewski, R. (2015). Współczesne znaczenie i rozumienie rodziny w Polsce. *Zeszyty Naukowe KUL*. 58 (4). 127-148.
- Boski, P. (1993). O dwóch wymiarach lewica-prawica na scenie politycznej i w wartościach politycznych polskich wyborców. W: J. Reykowski (red.), *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe*. (49-100). Warszawa: Wydawnictwo IP PAN.
- Bourdieu, P. (2004). *Męska dominacja*. Warszawa: Oficyna Naukowa.

- Brewer, M. (1999). Kiedy stereotypy powodują stereotypizację: wpływ stereotypów na postrzeganie osób. W: C. Macrae, C. Strangor, M. Hewstone (red.), *Stereotypy i uprzedzenia, najnowsze ujęcie*. (208-224). Gdańsk: GWP.
- Brodzińska-Mirowska, B. (2009). Kobiety w lokalnej polityce. W: J. Marszałek-Kawa (red.), *Kobiety w polityce*. (5-22). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Budrowska, B. (2004). "Szklany sufit", czyli co blokuje kariery kobiet. *Kultura i Historia*. 6. 5-19.
- Budzicz, Ł. (2011). Niski udział kobiet wśród menedżerów wysokiego szczebla - konkurujące modele wyjaśniające. W: K. Palus (red.), *Płeć. Między ciałem, umysłem i społeczeństwem*. (27-40). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM.
- Bukowski, M., Drogosz, M. (2005). Stereotypy i poznanie: poznawcze podstawy funkcjonowania stereotypów. W: M. Kossowska, M. Śmieja, S. Śpiewak (red.), *Społeczne ścieżki poznania*. (15-36). Gdańsk: GWP
- Buss, D. (2001). *Psychologia ewolucyjna*. Gdańsk: GWP.
- Chesler, P. (2009). *Woman`s inhumanity to women*. Chicago: Review Press.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (2015). *Komunikat z badań. Zainteresowanie polityką i poglądy polityczne w latach 1989 - 2015*. Warszawa: Fundacja CBOS.
- Chmaj, M., Żmigrodzki, M. (2001). *Wprowadzenie do teorii polityki*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Chybalski, P. (2011). Mandat poselski. W: M. Królikowski, W. Odrowąż-Sypniewski (red.), *Organizacja i funkcje sejmu*. (19-46). Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe Kancelarii Sejmu.
- Ciechomska, M. (1996). *Od matriarchatu do feminizmu*. Poznań: Wydawnictwo Brama.
- Coleman, J., Hong, Y. (2008). Beyond nature and nurture: the influence of lay gender theories on self-stereotyping. *Self and Identity*. 7 (1). 34-53.
- Connell, R. (2013). *Socjologia płci. Płeć w ujęciu globalnym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Cornwall, A. (2008). Myths to live by? Female solidarity and female autonomy reconsidered. W: E. Harrison, A. Whitehead, A. Cornwall (red.), *Gender Myths and Feminist Fables: the struggle for interpretive power in gender and development*. (149-168). Hoboken - New Jersey: Blackwell Publishers.
- Crosby, R., Bromley, S., Saxe, L. (1980). Recent unobtrusive studies of Black and White discrimination and prejudice: a literature preview. *Psychological Bulletin*. 87 (3). 546-563.
- Cwalina, W., Falkowski, A. (2005). *Marketing polityczny. Perspektywa psychologiczna*. Gdańsk: GWP.
- Czarnek, G., Dragon, P., Szwed, P., Wojciszke, B. Kwestionariusz Przekonań Politycznych: właściwości psychometryczne. *Psychologia Społeczna*. 12 2 (41). 205-222.
- Czarnik, S., Kasperek, K. (2015). Segregacja płciowa na polskim rynku pracy. W: J. Górniak (red.), *(Nie)wykorzystany potencjał. Szanse i bariery na polskim rynku pracy*. (39-58). Warszawa - Kraków: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.

- Delacoelette, N., Dumont, M., Sarlet, M., Dardenne, B. (2012). Benevolent sexism, men's advantages and the prescription of warmth of women. *Sex Roles*. 68. 296-310.
- Devine, P. (1989). Stereotypes and prejudice: their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*. 56 (1). 5-18.
- Devine, P., Sharp, L. (2009). Automaticity and control in stereotyping and prejudice. W: T. Nelson (red.), *Handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. (61-88). New York - Hove: Psychology Press.
- Diekmann, A., Eagly, A. (2000). Stereotypes as dynamic constructs: women and men of the past, the present and the future. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 26 (10). 1171-1188.
- Dijkstra, D., Border, S. (2018). How does male-male competition generate negative frequency-dependent selection and disruptive selection during speciation. *Current Zoology*. 64 (1). 470-482.
- Dolnicki, B. (2006). *Samorząd terytorialny*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Domański, H. (1992). *Zadowolony niewolnik. Studium o nierównościach między kobietami i mężczyznami w Polsce*. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN.
- Domański, H. (1999). *Zadowolony niewolnik idzie do pracy. Postawy wobec aktywności zawodowej kobiet w Polsce*. Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii PAN.
- Dovidio, J., Hewstone, M., Glick, P., Esses V. (2010). Prejudice, stereotyping and discrimination: theoretical and empirical overview. W: J. Dovidio, M. Hewstone, P. Glick, V. Esses (red.), *The Sage Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination*. (3-28). London: SAGE Publications Ltd.
- Druciarek, M., Fuszara, M., Niżyńska, A., Zbieranek, J. (2013). Równość płci na listach wyborczych - perspektywy na przyszłość. W: M. Fuszara (red.), *Kobiety, wybory, polityka*. (161-166). Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych
- Duckitt, J. (2001). A dual process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. *Advances in Experimental Psychology*. 33. 41-113.
- Duckitt, J. (2015). Authoritarian personality. W: J. Wright (red.) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. vol. 2. (255-161). Oxford: Elsevier.
- Duckitt, J., Fisher, K. (2003). The impact of social threat on worldview and ideological attitudes. *Political Psychology*. 24 (1). 199-222.
- Dunning, D. (2007). Prediction. The inside view. W: A. Kruglanski, E. Higgins (red.), *Social Psychology. Handbook of basic principles*. (69-90). London - New York: The Guilford Press.
- Dyczewski, L. (1990). Wartość wykształcenia w nowoczesnym społeczeństwie. *Roczniki Nauk Społecznych*. XVIII (1). 273-284.
- Dziemba, R. (2009). Słaba płeć w silnych mediach. W: M. Jeziński, M. Winclawska, B. Brodzińska (red). *Płeć w życiu publicznym* (67-78). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Dziewulak, D. (2009). Precedencja stanowisk publicznych w Polsce. *Analizy: Biuro Analiz Sejmowych*. 2 (10). 1-6.
- Eagly, A. (1983). Gender and social influence: a social psychological analysis. *American Psychologist*. 38 (9). 971-981.

- Eagly, A. (1987). *Sex differences in social behavior: a social role interpretation*. New Jersey - Hillsdale: Erlbaum.
- Eagly, A. (2007). Female leadership advantage and disadvantage: resolving the contradictions. *Psychology of Women Quarterly*. 31 (1). 1-12.
- Eagly, A., Karau, S. (2002). Role congruity of prejudice toward female leaders. *Psychological Review*. 109 (3). 573-598.
- Eagly, A., Koenig, A. (2014). Evidence for the social role theory of stereotype content: observations of groups' roles shape stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*. 107 (3). 371-392.
- Eagly, A., Steffen, V. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of Personality and Social Psychology*. 46 (4). 735-754.
- Eagly, A., Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior. *American Psychologist*. 54 (6). 408-423.
- Eagly, A., Wood, W. (2010). Social role theory W: P. van Lange, A. Kruglanski, E. Higgins (red.), *Handbook of theories in social psychology* (458-476). London: SAGE Publications.
- Eagly, A., Makhijani, M., Klonsky, B. (1992). Gender and the evaluation of leaders: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*. 111 (1). 3-22.
- Eagly, A., Nater, C., Miller, D., Kaufmann, M., Sczesny, M. (2019). Gender stereotypes have changed: a cross-temporal meta-analysis of U.S. public opinion polls from 1946 to 2018. *American Psychologist*. <http://dx.doi.org/10.1037/amp0000494>.
- Elsesser, K., Lever, J. (2011). Does gender bias against female leaders persist? Quantitative and qualitative data from a large-scale survey. *Human Relations*. 64 (12). 1555-1578.
- Fiske, S., Cuddy, A., Glick, P., Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*. 82 (6). 878-902.
- Fiske, S., Cuddy, A., Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: warmth and competence. *Trends in Cognitive Science*. 11 (2). 77-83.
- Fitzgerald, J. (2013). What does "political" mean to you? *Political Behavior*. 35 (3). 453-479.
- Foschi M. (1996). Double standards in the evaluation of men and women. *Social Psychology Quarterly*. 59 (3), s. 237-254.
- Fuszara, M. (2003). Równe szanse czy szklany sufit? Kobiety w samorządach lokalnych. W: A. Titkow (red.), *Szklany sufit. Bariery i ograniczenia kariery kobiet*. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Fuszara, M. (2006). *Kobiety w polityce*. Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Fuszara, M. (2013a). Kobiety - kandydatki i wybrane posłanki w świetle statystyk wyborczych. W: M. Fuszara (red.), *Kobiety, wybory, polityka*. (97-108). Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Fuszara, M. (2013b). (Nie)równość płci w Senacie Rzeczypospolitej Polskiej. W: M. Fuszara (red.), *Kobiety, wybory, polityka*. (133-150). Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

- Fuszara M. (2013c). Nierówność kobiet i mężczyzn w wyborach i sposoby jej przewyższania. W: M. Fuszara (red.), *Kobiety, wybory, polityka*. (7-24). Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Gawor, A., Mandal, E. (2007). Kobieta czy polityk? Treść i struktura stereotypu kobiety zajmującej się polityką. *Chowanna: Płeć a wybrane problemy społeczne*. 1. 79-93.
- Gigerenzer, G., Goldstein, D. (1996). Reasoning the fast and frugal way: models of bounded rationality. *Psychological Review*. 103 (4). 650-669.
- Glick, P., Fiske, S. (1996). The ambivalent sexism inventory: differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology*. 70 (3). 491-512.
- Glick, P., Fiske, S., Mladinic, A., Saiz, L., Abrams, D., Masser, B., et. al. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*. 79 (5). 763-775.
- Gola, A., (2006). Ustrój samorządu gminnego w Polsce od 2002 roku. *Studenckie Zeszyty Naukowe*. 9 (14). 148-163.
- Golec, A. (2001). Konserwatyzm polityczny a potrzeba poznawczego domknięcia. *Studia Psychologiczne*. 39 (1). 41-57.
- Golec, A. (2003). Funkcjonowanie poznawcze zwolenników i aktywistów różnych opcji politycznych w Polsce. *Studia Psychologiczne*. 41 (3). 25-48.
- Golec - de Zawala, A., Cichocka, A., Eidelson, R., Jayawickreme, N. (2009). Collective narcissism and its social consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*. 97 (6). 1074-1096.
- Graff, A. (2014). *Matka feministka*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Gromkowska-Melosik, A. (2011). *Edukacja i (nie)równość społeczna kobiet*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Gromkowska-Melosik, A. (2013). Feminizacja zawodu nauczycielskiego - "różowe kołnierzyki" i paradoksy rynku pracy. *Studia Edukacyjne*. 25. 85-100.
- Haines, E., Deaux, K., Lofaro, N. (2016). The times they are a-changing... or are they not? A comparison of gender stereotypes 1983 - 2014. *Psychology of Women Quarterly*. 40 (3). 353-363.
- Halpern, D., LaMay, M. (2000). The smarter sex: a critical review of sex differences in intelligence. *Educational Psychology Review*. 12 (2). 229-246.
- Hartliński, M. (2012). *Przywództwo polityczne: wprowadzenie*. Olsztyn: Instytut Nauk Politycznych UWM.
- Heilman, M. (2001). Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder. *Journal of Social Issues*. 57 (4). 657-674.
- Heilman, M., Wallen, A., Fuchs, D., Tamkins, M. (2004). Penalties for success: reactions to women who succeed at male gender-typed tasks. *Journal of Applied Psychology*. 89 (3). 416-427.
- Heywood, A. (2008). *Klucz do politologii: najważniejsze ideologie, systemy, postaci*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Higgins, E., Rholes, W., Jones, C. (1977). Category accessibility and impression information. *Journal of Experimental Social Psychology*. 13 (2). 141-154.
- Hing, L., Zanna, M. (2010), Individual differences. W: J. Dovidio, M. Hewstone, P. Glick, V. Esses (red.), *The Sage Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination*. (163 - 178) London: SAGE Publications Ltd.
- Hogg, M. (2001). A social identity theory of leadership. *Personality and Social Psychology Review*. 5 (3). 184-200.
- Hyde, J. (1984). How large are gender differences in aggression? A developmental meta-analysis. *Developmental Psychology*. 20 (4). 722-736.
<http://www.sejm.gov.pl>. pobrano: 10.05.2019.
https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_147_18.PDF. Pobrano: 01.07.2021.
- Imbierowicz, A. (2012). Matka Polka w defensywie?: przemiany mitu i jego wpływ na macierzyństwo polskich kobiet. *Ogrody Nauk i Sztuk*. 2. 430-442.
- Jakubowska, U. (2005). *Ekstremizm polityczny. Studium psychologiczne*. Gdańsk: GWP
- Jakubowska, U. (2010). Jakie szanse w wyborach prezydenckich mają kobiety? Badania eksperymentalne wśród młodzieży. *Studia Socjologiczne*. 2 (197). 31-51.
- Jastrzębska, E. (2014). Polityka genderowa Unii Europejskiej - geneza i ewolucja. *Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace SGH*. 2 (18). 201-222.
- Jones, E. (1990). *Interpersonal perception*. New York: Macmillan.
- Jost, J., Kay, A. (2005). Exposure to benevolent sexism and complementary gender stereotypes: consequences for specific and diffuse forms of system justification. *Journal of Personality and Social Psychology*. 88 (3). 498-509.
- Jost, J., Glaser, J., Kruglanski, A., Sulloway, F. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*. 129 (3). 339-375.
- Judge, T., Bono, J., Ilies, R., Gerhardt, M. (2002). Personality and leadership: a qualitative and quantitative review. *Journal of Applied Psychology*. 87 (4). 765-780.
- Jussim, L., Cain, T., Crawford, J., Harber, K., Cohen, F. (2009), The unbearable accuracy of stereotypes. W: T. Nelson (red.), *Handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. (199-228). New York - Hove: Psychology Press.
- Jussim, L., Rubinstein, R., Crawford, J. (2015). Stereotype (in)accuracy in perceptions of groups and individuals. *Current Directions in Psychological Science*. 24 (6). 490-497.
- Kaiser, R., Wallace, W. (2016). Gender bias and substantive differences in ratings of leadership behavior: toward a new narrative. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*. 68 (1). 72-98.
- Kalinowska-Sufinowicz, B., Domagała, W. (2016). Occupational segregation on the Polish labor market. *Studia Prawno-Ekonomiczne*. 99. 257-274.
- Kamiński, Ł., Korcuć, M. (2016). *Przewodnik po historii Polski 966 - 2016*. Warszawa: IPN.
- Karasiewicz, K., Bata, A., Lawendowski, R. (2006). Dlaczego kobietom trudniej jest odnieść sukces zawodowy? Utajone stereotypy i uprzedzenia wobec kobiet w pracy. W: A. Chybicka, M. Kaźmierczak (red.) *Kobieta w kulturze - kultura w kobiecie* (245-267). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

- Kashima, Y., Kokubo, T., Kashima, E., Boxall, D., Yamaguchi, S., Macrae, K. (2004). Culture and self: are there within-culture differences in self between metropolitans areas and regional cities. *Personality Social Psychology Bulletin*. 30 (7). 816-823.
- Kay, A., Day, M., Zanna, M., Nussbaum, A. (2013). The insidious (and ironic) effects of positive stereotypes. *Journal of Experimental Social Psychology*. 49 (2). 287-291.
- Kenrick, D., Neuberg, S., Cialdini, R. (2002). *Psychologia społeczna*. Gdańsk: GWP.
- Kasińska-Metryka, A. (2012). *Proces kreacji przywódców politycznych*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
- Kieres, L. (2006). Samorząd terytorialny jako instytucja społeczeństwa obywatelskiego. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*. LXVIII(2). 171-190.
- Klebaniuk, J. (2007). Autorytaryzm i orientacja na dominację społeczną jako źródła zagrożeń dla gospodarki opartej na wiedzy. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 10. 297-314.
- Klebaniuk, J. (2009). Niebezpieczny świat, rywalizacyjny świat. Kontekstowe uwarunkowania prawicowego autorytaryzmu i orientacji na dominację społeczną. W: J. Miluska (red). *Polityka i politycy: diagnozy - oceny - doświadczenia*. (523-536). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Klebaniuk, J. (2010). Orientacja na dominację społeczną i usprawiedliwianie systemu w kontekście nierówności międzypaństwowych. *Psychologia Społeczna*. 5 (1), s. 42-56.
- Klejdysz, N. (2010). Równouprawnienie kobiet - problem parytetu. W: M. Musiał-Karg, B. Secler, (red.), *Kobiety we współczesnym świecie. Rola i miejsce kobiet w życiu politycznym* (23-36). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Kobiety w Parlamencie Europejskim*. (2014). Parlament Europejski: Dział Równości i Różnorodności.
- Kobiety w Parlamencie Europejskim*. (2019). Parlament Europejski: Dział Równości i Różnorodności.
- Kobiety w Polsce*. (2007). Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Kolman, L. et al. (2003). Cross-cultural differences in Central Europe. *Journal of Managerial Psychology*. 18 (1). 76-88.
- Kosiewicz-Wawrzonkowska, D. (2009). Czy kobieta może być ekspertem? W: M. Jeziński, M. Winławska, B. Brodzińska (red). *Płeć w życiu publicznym* (89-97). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Kosman, M. (2012). Droga na Downing Street. Uwagi nad karierę polityczną Margaret Thatcher. *Przegląd Politologiczny*. 2. 85-92.
- Krueger, J., Rothbart, M. (1988). Use of categorical and individuating information in making inferences about personality. *Journal of Personality and Social Psychology*. 55 (2). 187-195.
- Kuca, G. (2014). *Zasada podziału władzy w Konstytucji RP z 1997 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Leśniak-Moczuk, K. (2015). Kobieto, kim jesteś we współczesnym świecie? *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 43 (3). 62-83.

- Lewicka, M. (2005). "Polacy są wielkim i dumnym narodem", czyli nasz portret (wielce) zróżnicowany. W: M. Drogosz (red.), *Jak Polacy wygrywają, jak Polacy przegrywają*. (5-34). Gdańsk: GWP.
- Liberska, H. (2009). Kształtowanie się poglądów politycznych młodzieży: perspektywa rozwojowa. W: J. Miluska (red). *Polityka i politycy: diagnozy - oceny - doświadczenia*. (471-488). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Lieberman, M. (2003). Reflexive and reflective judgment processes: a social cognitive neuroscience approach. W: P. Forgas, K. Williams, W. von Hippel (red.), *Social Judgments: Implicit and explicit processes*. (44-67). New York: Cambridge University Press.
- Lipski, J. (2011). Tworzenie prawa. W: M. Królikowski, W. Odrowąż-Sypniewski (red.), *Organizacja i funkcje sejmu*. (47-76). Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe Kancelarii Sejmu.
- Lopez-Zafara, E., Garcia-Retamero, R. (2012). Do gender stereotypes change? The dynamic of gender stereotypes in Spain. *Journal of Gender Studies*. 21 (2). 169-183.
- Mackie, D., Hamilton, D., Susskind, J., Rosselli, F. (1999). Społeczno-psychologiczne podstawy powstawania stereotypów. W: C. Macrae, C. Strangor, M. Hewstone, (red.), *Stereotypy i uprzedzenia, najnowsze ujęcie*. (39-65). Gdańsk: GWP.
- Macknik, S., Martinez-Conde, S. (2011). *Sleights of mind*. New York: Henry Holt and Co.
- Macrae, C., Bodenhausen, G. (2000). Social cognition: thinking categorically about others. *Annual Review of Psychology*. 51. 93-120.
- Magee, J., Galinsky, A. (2008). Social hierarchy: the self-reinforcing nature of power and status. *The Academy of Management Annals*. 2 (1). 351-398.
- Matysiak, I. (2015). Kobiety rządzą polską wsią? Władza lokalna i płeć. *Wiś i Rolnictwo*. 1.2 (166.2). 127-141.
- Meier, P., Lombardo, E. (2013). Gender quotas, mainstreaming and gender relations in politics. *Political Science*. 65 (1). 46-62.
- Mikołajczak, M. (2015). *Struktura ambiwalencji postaw wobec kobiet - legitymizacja dyskryminacji płciowej i możliwości zmiany*. Niepublikowana praca doktorska, Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Moskowitz, G. (2009). *Zrozumieć siebie i innych. Psychologia poznania społecznego*. Gdańsk: GWP.
- Moskowitz, G., Salomon, A., Taylor, C. (2000). Preconsciously controlling stereotyping: implicitly activated egalitarian goals prevent the activation of stereotypes. *Social Cognition*. 18 (2). 151-177.
- Moskowitz, G., Stone, J. (2012). The proactive control of stereotype activation. Implicit goals to not stereotype. *Zeitschrift fur Psychologie*. 220 (3). 172-179.
- Moss-Racusin, C., Phelan, J., Rudman, L. (2010), When men break the gender rules: status incongruity and backlash against modest men. *Psychology of Men and Masculinity*. 11 (2). 140-151.

- Musiał-Karg, M. (2010). Żelazne damy polityki. W: M. Musiał-Karg, B. Secler, (red.), *Kobiety we współczesnym świecie. Rola i miejsce kobiet w życiu politycznym* (115-128). Poznań: Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM.
- Musiał-Karg, M. (2014). Polacy o aktywności kobiet w polityce. Czy należy wprowadzać dodatkowe mechanizmy zwiększające udział Polek w polityce? *Political Preferences*. 8. 61-74.
- Niewiadomska-Cudak, M. (2013a). Walka o prawa wyborcze kobiet w Polsce. *Pedagogika Rodziny*. 3 (1). 55-64.
- Niewiadomska-Cudak, M. (2013b). *Kobiety w polskich organach kolegialnych w latach 1919 - 2011*. Toruń: Wydawnictwo Mado.
- Nowak-Paralusz, M. (2009). Ustawodawstwo dotyczące równości statusów. Czy potrzebne są dodatkowe regulacje prawne poprawiające status kobiet? W: M. Jeziński, M. Winclawska, B. Brodzińska. *Płeć w życiu publicznym*. (231-243). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Nowogrodzka, A. (2014). Poznanie społeczne - czynniki wpływająca na adekwatne funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie oraz zaburzenia wynikające z deficytów tej funkcji. *Neuropsychiatria i Neuropsychologia*. 9 (1). 14-21.
- Olubiński, A. (1990). Rola społeczna a procesy socjalizacji i wychowania. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*. LII (2). 267-284
- Pacześniak, A. (2009). Kwoty i parytety w Europie - teoria i praktyka. W: M. Jeziński, M. Winclawska, B. Brodzińska. *Płeć w życiu publicznym*. (211-222). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Pieśniewska, J. (2005). Środowisko lokalne i ponadlokalne jako kontekst wyników wyborczych kobiet w wyborach samorządowych. W: R. Siemieńska (red.), *Płeć, wybory, władza*. (121-146). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Pratto, F. (2002). Polityka płci: różnice między kobietą a mężczyzną w sypialni, kuchni i gabinecie. W: B. Wojciszke (red.), *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenia na różnice*. (146-194) Gdańsk: GWP.
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L., Malle, B. (1994). Social dominance orientation: a personality variable predicting social and political attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology*. 67 (4). 741-763.
- Pratto, F., Stallworth, L., Sidanius, J., Siers, B. (1997). The gender gap in occupational role attainment: a social dominance approach. *Journal of Personality and Social Psychology*. 72 (1). 37-53.
- Pratto, F., Liu, J., Levin, S., Sidanius, J., Shih, M., Bacharach, H., Hegarty, P. (2000). Social dominance orientation and the legitimation of inequality across cultures. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 31 (3). 369-409.
- Quinn, K., Macrae, C., Bodenhausen, G. (2006). Social cognition. W: L. Nadel (red.) *Encyclopedia of Cognitive Science*. 4. 66-73.
- Ramadoss, K., Rajadhyaksha, U. (2012). Gender differences in commitment to roles, work-family conflict and social support. *Journal of Social Science*. 33 (2). 227-233.

- Rekosz, E. (2013). Kobiety i mężczyźni w telewizyjnej kampanii wyborczej. Wybory parlamentarne 2011. W: M. Fuszara (red.), *Kobiety, wybory, polityka*. (201-234). Warszawa: Instytut Spraw Publicznych
- Renzetti, C., Curran, D. (2008). *Kobiety, mężczyźni i społeczeństwo*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Reykowski, J. (1993). *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Robbins, S. (2001). *Zasady zachowania w organizacji*. Poznań: Wydawnictwo Zyska i S-ka.
- Roets, A., van Hiel, A., Dhont, K. (2011). Is sexism a gender issue? A motivated social cognition perspective on men's and women's sexist attitudes toward own and other gender. *European Journal of Personality*. 26 (5). 350-359.
- Rosener, J. (2003). Przywództwo i paradoks płci. W: M. Walsh (red.), *Kobiety, mężczyźni i płć*. (349-352). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN.
- Rożnowska, A. (1998). *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Słupsk: Wydawnictwo WSP.
- Rudman, L. (1998). Self-promotion as a risk factor for women: the costs and benefits of counterstereotypical impression management. *Journal of Personality and Social Psychology*. 74 (3). 629-645.
- Rudman, L., Glick, P. (2001). Prescriptive gender stereotypes and backlash toward agentic women. *Journal of Social Issues*. 57 (4). 743-762.
- Rudman, L., Fairchild, K. (2004). Reactions to counterstereotypic behavior: the role of backlash in cultural stereotype maintenance. *Journal of Personality and Social Psychology*. 87 (2). 157-176.
- Rudman, L., Moss-Racusin, C., Phelan, J., Nauts, S. (2012), Status incongruity and backlash effects: defending the gender hierarchy motivates prejudice against female leaders. *Journal of Experimental Social Psychology*. 48 (1). 165-179.
- Ryan, C. (2002). Stereotype accuracy. *European Review of Social Psychology*. 13 (1). 75-109.
- Samouiller, S., Jabre, K. (2007). Prawa wyborcze i uczestnictwo kobiet w życiu politycznym - o co toczy się gra. W: C. Ockrent (red.), *Czarna księga kobiet*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B.
- Sanbonmatsu, K. (2003). Political knowledge and gender stereotypes. *American Politics Research*. 31 (6). 575-594.
- Sanbonmatsu, K., Dolan K. (2009). Do gender stereotypes transcend party? *Political Research Quarterly*. 62 (3). 485-494.
- Sassenberg, K., Moskowitz, G. (2005). Don't stereotype, think different! Overcoming automatic stereotype activation by mindset priming. *Journal of Experimental Social Psychology*. 41 (5). 506-514.
- Schaff, A. (1981). *Stereotypy a działanie ludzkie*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Seklecka, A. (2009). Tożsamość płciowa wobec wyzwań XXI wieku, czyli mężczyźni w zawodach sfeminizowanych. W: J. Marszałek-Kawa (red.), *Kobiety w polityce*. (99-109). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

- Sendén, M., Klysing, A., Lindqvist, A., Renström, E. (2019). They (not so) changing men: dynamic gender stereotypes in Sweden. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00037>.
- Sevincer, A., T., Varnum, M., Kitayama, S. (2017). The culture of cities: measuring perceived cosmopolitanism. *Journal of Cross-Cultural Psychology*. 48 (7). 1-21.
- Sidanius, J., Pratto, F. (2012). Social dominance theory. W: P. van Lange, A. Kruglanski, E. Higgins (red.), *Handbook of Theories of Social Psychology*. (418-438). London: SAGE Publications.
- Siemieńska, R. (1996). *Kobiety: nowe wyzwania. Starcie przeszłości z terażniejszością*. Warszawa: Instytut Socjologii UW.
- Siemieńska, R. (1997). *Płeć a wybory. Od wyborów parlamentarnych do wyborów prezydenckich*. Warszawa: Instytut Socjologii UW.
- Siemieńska, R. (2005). Mechanizmy zwiększania reprezentacji kobiet w parlamencie - z perspektywy doświadczeń polskich wyborów w 2001 roku. W: R. Siemieńska (red.), *Płeć, wybory, władza*. (55-74). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Skarżyńska, K. (2005). *Człowiek a polityka: zarys psychologii politycznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Skarżyńska, K., Kulesza, W. (2005). Co daje ludziom wykształcenie? Studia psychologiczne a kapitał ludzki. *Zamojskie Studia i Materiały*. 1 (16). 53-62.
- Skarżyńska, K., Radkiewicz, P. (2011). Co wzmacnia/osłabia społeczny darwinizm? O roli doświadczeń z ludźmi, osobowości, wartości osobistych i przywiązania do wspólnoty. *Psychologia Społeczna*. 6 (1). 7-23.
- Sokół, W. (2003). Klasyfikacja partii. W: W. Sokół, M. Żmigrodzki (red.), *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie.
- Spencer, S., Fein, S., Wolfe, C., Fong, C., Dunn, M. (1998). Automatic activation of stereotypes: the role of self-image threat. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 24 (11). 1139-1152.
- Stalsburg, B. (2010). Voting for mom: the political consequences of being a parent for male and female candidates. *Politics and Gender*. 6 (3). 373-404.
- Stangor, C. (2009), The study of stereotyping, prejudice and discrimination within social psychology. A quick history of theory and research. W: T. Nelson (red.), *Handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. (1-22). New York - Hove: Psychology Press.
- Stephan, W., Ybarra, O., Morrison, K. (2009), Intergroup threat theory. W: T. Nelson (red.), *Handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. (43-59). New York - Hove: Psychology Press.
- Studzińska, A., Wojciszke B. (2014). Przekonania o genezie różnic płci a legitymizacja nierówności kobiet i mężczyzn. *Psychologia Społeczna*. 9 (4). 396-408.
- Suska, D. (2005). Droga do sejmu i praca parlamentarna kobiet i mężczyzn (w III kadencji 1997 - 2001) Podobne czy różne? W: R. Siemieńska (red.), *Płeć, wybory, władza*. (147-172). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

- Swim J., Hyers L. (2009), Sexism. W: T. Nelson (red.), *Handbook of prejudice, stereotyping and discrimination*. (407-430). New York - Hove: Psychology Press.
- Szewczyk, M. (2011). Parytet płci w ujęciu prawnoporównawczym. *Studia Iuridica Toruniensia*. 9. 140-166.
- Szlendak, T. (2010). *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szpunar, M. (2009). Kobiety w polityce - aktywne czy pasywne. W: J. Marszałek-Kawa (red.), *Kobiety w polityce*. (201-213). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Tajfel, H., Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. W: W. Austin, S. Worchel (red.), *The social psychology of inter-group relations*. (33-47). Monterey: Brooks/Cole.
- Thomas, J., French, K. (1985). Gender differences across age in motor performance: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*. 98 (2). 260-282.
- Thomas, G., Martin, R., Riggio, R. (2013). Leading groups: leadership as a group process. *Group Processes and Intergroup Relations*. 16 (1). 3-16.
- Tversky, A., Kahneman, D. (1974). Judgment under certainty: heuristics and biases. *Science: New Series*. 185 (4157). 1124-1131.
- Unger, R., Sandra. (2002). Seksizm: perspektywa zintegrowana. W: B. Wojciszke (red.), *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenia na różnice*. (261-302) Gdańsk: GWP.
- Urbaniak, K. (2015). Płeć a realizacja praw wyborczych. *Wrocławskie Studia Erazmiańskie*. IX. 15-62.
- van Vugt, M., Spisak, B. (2008). Sex differences in the emergence of leadership during competitions within and between groups. *Psychological Science*. 19 (9). 854-858.
- van Vugt, M., Ronay, R. (2013). The evolutionary psychology of leadership: theory, review and roadmap. *Organizational Psychology Review*. 4 (1). 74-95.
- van Vugt, M., Grabo, A. (2015). The many faces of leadership: an evolutionary - psychology approach. *Current Directions in Psychological Science*. 24 (6). 484-489.
- Washburn, P., Washburn, M. (2011). Media coverage of women in politics: the curious case of Sarah Palin. *Media, Culture and Society*. 33 (7). 1027-1041.
- Wawrowski, Ł. (2009). Zintegrowany model wyjaśniania - w poszukiwaniu przyczyn niedoreprezentowania kobiet w strukturach politycznych. W: M. Jeziński, M. Winclawska, B. Brodzińska (red). *Płeć w życiu publicznym* (145-158). Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Weber, M. (1998). *Polityka jako zawód i powołanie*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Webster, D., Kruglanski, A. (1994). Individual differences in need for cognitive closure. *Journal of Personality and Social Psychology*. 67 (6). 1049-1062.
- Wendt, J. (2008). Zarys współczesnych zagrożeń w wymiarze globalnym, regionalnym i lokalnym. W: T. Michalski (red.), *Zagrożenia we współczesnym świecie jako temat edukacji geograficznej*. (7-11) Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
- Wheeler, R. (2015). We all do it: unconscious behavior, bias and diversity. *Law Library Journal*. 107 (2). 325-332.

- Williams, J., Satterwhite, R., Best, D. (1999). Pancultural gender stereotypes revisited: the Five Factor Model. *Sex Roles*. 40 (7/8). 513-525.
- Włodarczyk, E. (2011). Wiek społeczny jako kryterium periodyzacji procesu socjalizacji. W: D. Sipińska, J. Modrzewski, A. Matysiak-Błaszczak (red.) *Socjalizacja w kategoriach wieku społecznego. Dorosłość i starość*. Leszno: Wydawnictwo PWSZ w Lesznie.
- Wojciszke, B. (2010). *Sprawczość i wspólnotowość: podstawowe wymiary spostrzegania społecznego*. Gdańsk: GWP.
- Wojciszke, B. (2011). Psychologia władzy. *Nauka*. 2 (2011). 51-69.
- Wojciszke, B., Szlendak, M. (2010). Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej. *Psychologia Społeczna*. 5 (1). 57-70.
- Wojciszke, B., Różycka, J. (2009). Dlaczego ludzie myślą, że życie jest grą o sumie zerowej? Uwarunkowania i konsekwencje społeczno - ekonomiczne. W: A. Cislak, K. Henne, K. Skarżyńska (red.), *Przekonania w życiu jednostek, grup, społeczności*. (67-95). Warszawa: Wydawnictwo Academica.
- Wojciszke, B., Baryła, W., Różycka, J. (2009). Wiara w życie jako grę o sumie zerowej. W: U. Jakubowska, K. Skarżyńska (red.), *Między przeszłością o przyszłością. Szkice z psychologii politycznej*. (179-188). Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Wojtasik, W. (2011). *Lewica i Prawica w Polsce. Aspekty ekonomiczno-społeczne*. Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas.
- Wójtewicz, A. (2017). Kobiety w przestrzeni dziewiętnastowiecznego społeczeństwa. Rekapitulacja. *Litteraria Copernicana*. 2 (22). 103-118.
- Żukowski, A. (2010). Wyborczy cenzus płci - spojrzenie historyczne i globalne. W: R. Bäcker, W. Hładkiewicz, A. Małkiewicz, R. Potocki (red.), *Interpretacje polityki. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Mariuszowi Gulczyńskiemu w 80 rocznicę urodzin*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Żukowski, A. (2011). *Partycypacja wyborcza kobiet - wyzwania i dylematy*. Toruń: Wydawnictwo UMK.

ANEKSY

ANEKS 1

Kwestionariusz badawczy – badanie pilotażowe

W Aneksie 1. przedstawiono jedną wersję kwestionariusza badawczego użytą w badaniu wstępnym - pilotażowym. Wersja dotyczy kandydującego mężczyznę, na stanowisko posła, prezentującego program o typie „męskim”.

KWESTIONARIUSZ

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o mandat poselski oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **mężczyzny** kandydującego na stanowisko **posła na Sejm RP** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Przedmiotowy kwestionariusz jest całkowicie anonimowy, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane w charakterze zbiorczym, nie indywidualnym.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy mężczyzny ubiegającego się o mandat poselski. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. Na zadawane przeze mnie pytania w przedmiotowej ankiecie nie ma odpowiedzi „dobrych” i „złych”, jak również "właściwych" i "niewłaściwych". Proszę jedynie o udzielanie odpowiedzi prawdziwych i szczerych, zgodnych z Pana(i) odczuciami i opiniami, na których mi szczególnie zależy.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć:.....

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATA

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach samorządowych zdecydowałem się ubiegać o mandat poselski do sejmiku Rzeczypospolitej Polskiej. Bardzo leży mi na sercu dobro naszego kraju, dlatego też podjąłem decyzję o ubieganiu się o tę funkcję, dzięki której będę mógł kształtować przyszłość naszego państwa. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako poseł na sejm RP:

1. Obniżenie podatków, ze szczególnym uwzględnieniem podatków od ubrań dziecięcych oraz książek.
2. Ograniczenie korzyści płynących z immunitetów parlamentarnych.
3. Tworzenie przepisów prawnych, które miałyby na celu wspomaganie powrotu na rynek pracy kobiet po okresie ciąży.
4. Dążenie do eliminacji dyskryminacji kobiet z życia zawodowego i publicznego.
5. Zwiększanie ilości miejsc w żłobkach oraz przedszkolach.
6. Dbanie o ochronę środowiska.
7. Wspieranie ulg na trzecie i kolejne dziecko celem propagowania wielodzietności wśród rodzin.
8. Budowa placów zabaw dla dzieci.
9. Stworzenie powszechnego dostępu do bezpłatnych przedszkoli.
10. Zwiększenie kwot świadczeń pielęgnacyjnych przyznawanych rodzinnym opiekunom osób niepełnosprawnych.
11. Zadbanie o pomoc socjalno - społeczną dla najuboższych.
12. Promowanie zdrowego żywienia wśród dzieci i młodzieży.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest niełatwy do wykonania. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

CZĘŚĆ A

Poniżej znajdują się pytania dotyczące zaprezentowanego kandydata i jego programu wyborczego. Proszę, aby Pan(i) ustosunkował(a) się do każdego z nich, zaznaczając jeden możliwy wariant odpowiedzi.

I. Jak Pan(i) ocenia następujące aspekty zaprezentowanego powyżej programu politycznego:

1) stopień troski o obywatela:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niski	niski	raczej niski	trudno określić	raczej wysoki	wysoki	zdecydowanie wysoki

2) stopień troski o gospodarkę kraju:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niski	niski	raczej niski	trudno określić	raczej wysoki	wysoki	zdecydowanie wysoki

3) śmiałość i przebojowość programu:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niskie	niskie	raczej niskie	trudno określić	raczej wysokie	wysokie	zdecydowanie wysokie

4) szanse na zrealizowanie programu:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niskie	niskie	raczej niskie	trudno określić	raczej wysokie	wysokie	zdecydowanie wysokie

5) stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niski	niski	raczej niski	trudno określić	raczej wysoki	wysoki	zdecydowanie wysoki

6) nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami) publicznymi:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niskie	niskie	raczej niskie	trudno określić	raczej wysokie	wysokie	zdecydowanie wysokie

7) rozsądnosc i dojrzałość programu:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niskie	niskie	raczej niskie	trudno określić	raczej wysokie	wysokie	zdecydowanie wysokie

8) konkretność założeń programowych:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niska	Niska	raczej niska	trudno określić	raczej wysoka	Wysoka	zdecydowanie wysoka

9) ogólna ocena programu:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niska	Niska	raczej niska	trudno określić	raczej wysoka	Wysoka	zdecydowanie wysoka

II. Jak Pan(i) ocenia szanse na otrzymanie przez tego kandydata mandatu posła?

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie małe	małe	raczej małe	trudno określić	raczej duże	duże	zdecydowanie duże

III. Jak ocenia Pan(i) szanse na zrobienie kariery politycznej przez zaprezentowanego kandydata?

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie małe	małe	raczej małe	trudno określić	raczej duże	duże	zdecydowanie duże

IV. Jak Pan(i) ocenia kompetencje przedstawionego kandydata?

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie niskie	niskie	raczej niskie	trudno określić	raczej wysokie	wysokie	zdecydowanie wysokie

V. Jaka jest Pana(i) ogólna ocena przedstawionego programu wyborczego?

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie negatywna	negatywna	raczej negatywna	trudno określić	raczej pozytywna	pozytywna	zdecydowanie pozytywna

VI. Proszę o zaznaczenie, na temat której sfery życia zaprezentowanego kandydata chciałby(łaby) Pan(i) otrzymać więcej informacji:

1) sposób spędzania wolnego czasu:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie nie	nie	raczej nie	trudno określić	raczej tak	tak	zdecydowanie tak

2) wykształcenie:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie nie	nie	raczej nie	trudno określić	raczej tak	tak	zdecydowanie tak

3) rodzaj obowiązków pełnionych w domu:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie nie	nie	raczej nie	trudno określić	raczej tak	tak	zdecydowanie tak

4) życie rodzinne:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie nie	nie	raczej nie	trudno określić	raczej tak	tak	zdecydowanie tak

5) przebieg kariery zawodowej:

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie nie	nie	raczej nie	trudno określić	raczej tak	tak	zdecydowanie tak

CZĘŚĆ B

Poniżej znajdują się pytania dotyczące szeroko rozumianej sfery politycznej i zachowań wyborczych. Proszę, aby ustosunkował(a) się Pan(i) do każdego z nich, zaznaczając jeden możliwy wariant odpowiedzi.

I. Czy kiedykolwiek startował(a) Pani jako kandydat(ka) w wyborach (prezydenckich, parlamentarnych, do rady miasta, itp.)?

1	2
nie	tak

II. Czy należy Pan(i) do partii politycznej (ugrupowania politycznego) obecnie lub należał(a) w przeszłości?

1	2
nie	tak

III. Czy zajmuje Pan(i) obecnie stanowisko o charakterze politycznym (prezydent, parlamentarzysta, radny, itp.) lub zajmował(a) takie stanowisko w przeszłości?

1	2
nie	tak

CZĘŚĆ C

Poniżej znajdują się stwierdzenia dotyczące różnych sytuacji społecznych. Proszę o zaznaczenie na podanej skali wybierając jedną odpowiedź, jakie jest Pana(i) ustosunkowanie się wobec każdej z tych kwestii.

1. Ciężko pracujący ludzie mogą więcej osiągnąć.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

2. Ludzie głęboko zakochani zazwyczaj są ślepi.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

3. Czyjeś zachowania mogą być sprzeczne z prawdziwymi uczuciami tej osoby.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

4. Starzy ludzie są zazwyczaj uparci i mają różne uprzedzenia.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

5. To los determinuje nasze sukcesy i porażki.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

6. Ludzie religijni są bardziej skłonni do zachowywania się zgodnie z normami moralnymi.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

7. Ludzie, którzy mają władzę, mają tendencję do wykorzystywania innych.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

8. Rzadko zdarza się zobaczyć w prawdziwym życiu szczęśliwe zakończenie.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

9. Zwykle jest tylko jeden sposób rozwiązania problemu

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

10. Zwykle jest tylko jeden sposób rozwiązania problemu.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

11. Zwykle jest tylko jeden sposób rozwiązania problemu.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

12. Religia (wiara) pomaga zrozumieć sens życia.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

13. Człowiek w swoich działaniach musi dostosować się do sytuacji.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

14. Wierzenia religijne prowadzą do nienaukowego myślenia.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

15. Niepowodzenie jest początkiem sukcesu.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

16. Ludzie mogą się odmiennie zachowywać w różnych sytuacjach.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

17. Wiara religijna czyni ludzi dobrymi obywatelami.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

18. Przeciwności losu mogą być przezwyciężone, jeśli odpowiednio się postarasz.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

19. Różne instytucje społeczne bardziej sprzyjają ludziom bogatym.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

20. Rywalizacja prowadzi do postępu.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

21. Młodzi ludzie są impulsywni i nierzetelni.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

22. Religia pozwala ludziom uciec od rzeczywistości.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

23. Wiedza jest niezbędna do osiągnięcia sukcesu.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

24. Ten, kto nie wie jak zaplanować swoją przyszłość, może w końcu ponieść porażkę.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

25. Cechy osobiste, np. wygląd, mają wpływ na twój los.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

26. Ludzie przestają ciężko pracować, jak tylko zapewnią sobie wygodne życie.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

27. Życzliwi ludzie zwykle ponoszą straty.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

28. Władza i wysoka pozycja społeczna czynią ludzi aroganckimi.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

29. Ostrożność pomaga uniknąć błędów.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

30. Istnieje Istota Wyższa sprawująca kontrolę nad wszechświatem.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

31. Większość katastrof można przewidzieć.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

32. Zajmowanie się sprawami społecznymi może ci przynieść tylko kłopoty.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

33. Ludzie o dobrym sercu są łatwo wykorzystywani.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

34. Jeśli przeżyłeś jakąś katastrofę, to już nic złego cię nie spotka.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

35. Każdy problem ma rozwiązanie.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

36. Jest wiele sposobów, aby przewidzieć przyszłość.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

37. Istnieją pewne sposoby, aby pomóc naszemu szczęściu i uniknąć nieszczęścia.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

38. Jak się naprawdę postarasz, to osiągniesz sukces.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

39. Religijność przyczynia się do dobrego zdrowia psychicznego.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

40. Ludzkie zachowanie zmienia się wraz z kontekstem społecznym.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

41. Niektóre grupy społeczne są po prostu gorsze od innych grup.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

42. Jeśli chcesz coś osiągnąć, czasami jest to konieczne, żeby użyć siły przeciwko innym grupom.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

43. Wszystko w porządku, jeśli pewne grupy mają więcej szans w życiu niż inne.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

44. Aby iść do przodu, czasami jest konieczne czynić to kosztem innych grup.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

45. Gdyby niektóre grupy pilnowały swego miejsca, mielibyśmy mniej problemów.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

46. Prawdopodobnie to dobrze, że pewne grupy są na górze, a inne na dole.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

47. Gorsze grupy powinny zostać tam, gdzie są.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

48. Czasami niektóre grupy powinny być trzymane tam, gdzie ich miejsca.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

49. Byłoby dobrze, gdyby grupy były sobie równe.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

50. Równość grup jest naszym ideałem.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

51. Wszystkim grupom społecznym powinna być dana równość szans.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

52. Powinno się uczynić wszystko, co się da, aby wyrównać warunki życia wszystkich grup społecznych.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

53. Należy dążyć do równości społecznej.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

54. Mielibyśmy mniej problemów, gdybyśmy bardziej traktowali ludzi jako równych.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

55. W społeczeństwie żadna grupa nie może dominować.

1	2	3	4	5	6	7
zdecydowanie się nie zgadzam	nie zgadzam się	raczej się nie zgadzam	trudno powiedzieć	raczej się zgadzam	zgadzam się	zdecydowanie się zgadzam

CZĘŚĆ D

Poniżej znajdują się twierdzenia zawierające opinie na temat państwa, ekonomii, stosunków międzyludzkich, roli kobiet i mężczyzn w społeczeństwie. Proszę uważnie przeczytać poszczególne twierdzenia i posługując się poniższą skalą określić, w jakim stopniu zgadza się Pan(i) z wyrażonym poglądem.

Instrukcja:

Jeśli **całkowicie** zgadza się Pan(i) z danym twierdzeniem, należy umieścić krzyżyk w następujący sposób:

Należy zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn	X								Kobiety powinny wcześniej przechodzić na emeryturę niż mężczyźni
--	----------	--	--	--	--	--	--	--	--

albo:

Należy zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn								X	Kobiety powinny wcześniej przechodzić na emeryturę niż mężczyźni
--	--	--	--	--	--	--	--	----------	--

Jeśli **ogólnie** zgadza się Pan(i) z danym twierdzeniem, należy umieścić krzyżyk w następujący sposób:

Należy zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn		X							Kobiety powinny wcześniej przechodzić na emeryturę niż mężczyźni
--	--	----------	--	--	--	--	--	--	--

albo:

Należy zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn							X		Kobiety powinny wcześniej przechodzić na emeryturę niż mężczyźni
--	--	--	--	--	--	--	----------	--	--

Jeśli **raczej** zgadza się Pan(i) z danym twierdzeniem, należy umieścić krzyżyk w następujący sposób:

Należy zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn			X						Kobiety powinny wcześniej przechodzić na emeryturę niż mężczyźni
--	--	--	----------	--	--	--	--	--	--

albo:

Należy zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn					X				Kobiety powinny wcześniej przechodzić na emeryturę niż mężczyźni
--	--	--	--	--	----------	--	--	--	--

Jeśli uważa Pan(i), że tyle samo argumentów **przemawia za danym poglądem i przeciw temu pogładowi**, proszę postawić krzyżyk w środkowym polu:

Należy zrównać wiek emerytalny kobiet i mężczyzn				X					Kobiety powinny wcześniej przechodzić na emeryturę niż mężczyźni
--	--	--	--	----------	--	--	--	--	--

Twierdzenia:

Państwo powinno zapewnić bezpłatną i powszechną edukację oraz rozwiązać kryzys mieszkaniowy									Każdy obywatel powinien zapewnić sobie edukację, leczenie i emeryturę na takim poziomie, na jaki pozwalają jego dochody
Działanie państwa na rzecz zmniejszenia przepaści między bogatymi i biednymi jest marnowaniem funduszy publicznych									W sprawiedliwym państwie nie powinno być podziału na bogatych i biednych

Rząd, ustanawiając wysokie podatki przekazywane ludziom biednym, ograbia tych obywateli, którzy ciężko pracując, tworzą bogactwo narodowe								Rząd za pomocą polityki podatkowej powinien skłonić zamożniejszą część społeczeństwa do podzielenia się swoim bogactwem z biedniejszymi
Brak interwencji państwa w gospodarce prowadzi do załamania się kolejnych dziedzin gospodarki								Wzrost gospodarczy może być wyłącznie wynikiem niekontrolowanego przez państwo działania rynku
Wolny rynek zawsze prowadzi do nierówności, trzeba więc pogodzić się z tym, że w społeczeństwie zawsze będą bogaci i biedni								Troską całego społeczeństwa powinny być godne warunki życia dla wszystkich ludzi, niezależnie od tego, ile kto umie i czym się zajmuje
Państwo powinno prowadzić politykę prorodziną (na przykład poprzez specjalne dodatki finansowe i ulgi podatkowe), by zachęcić małżeństwa do posiadania większej liczby dzieci								Ludzie, którzy decydują się na dzieci powinni czuć się za nie odpowiedzialni materialnie, zamiast oczekiwać od państwa przywilejów finansowych
Należy ściśle kontrolować szczelność granic w państwie, ponieważ napływ cudzoziemców szkodzi interesom narodowym								Granice wszystkich państw powinny być otwarte
Fundamentem państwa jest własność prywatna								Efektywna ekonomia jest oparta wyłącznie na własności państwowej
Małżonkowie powinni móc rozwodzić się bez żadnych przeszkód								Rozwody powinny być zabronione
Każdy powinien dążyć do założenia rodziny								Każdy ma prawo żyć tak, jak mu się podoba: samotnie, w małżeństwie lub wolnym związku
W każdym zakładzie pracy powinny być silne związki zawodowe, które będą chronić interesy pracownicze								Należy zlikwidować związki zawodowe w zakładach pracy
Usunięcie ciąży jest zawsze morderstwem								Kobieta powinna mieć pełne prawo do usunięcia ciąży
Należy zabronić cudzoziemcom wykupywania nieruchomości								Każdy, kto chce i kogo na to stać, powinien móc kupić nieruchomości w dowolnym państwie na świecie
Przeznaczeniem życiowym kobiety jest zajmowanie się domem i dziećmi								Każda kobieta sama decyduje o tym, co jest jej „życiowym przeznaczeniem”
Trzeba całkowicie zredukować wydatki przeznaczone na zbrojenia								Tylko ten, kto posiada dużo armat, ma moralne prawo być pacyfistą
Książki i filmy zawierające niewłaściwe idee (na przykład atakujące Kościół) powinny być zabronione								Wszelka forma cenzury jest zabroniona

ANEKS 2

Kwestionariusze badawcze – badanie pierwsze

W Aneksie 2. zostały przedstawione wszystkie wersje kwestionariusza badawczego użyte w badaniu pierwszym. W całości został zaprezentowany jeden typ kwestionariusza, zaś w kolejnych wersjach przedstawiono część wstępną, w której miała miejsce manipulacja zmiennymi niezależnymi (pozostała część kwestionariusza we wszystkich wersjach była identyczna).

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: kobieta; stanowisko: poseł; typ programu: „kobięcy”)³

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **mandat poselski** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydatki ubiegającej się o stanowisko posłanki na Sejm RP** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **kobiety ubiegającej się o mandat poselski**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

³ Informacje o wersji (rodzaju) zastosowanego kwestionariusza nie były ujawniane osobom badanym

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATKI

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach samorządowych będę ubiegała się o mandat poselski do sejmiku Rzeczypospolitej Polskiej. Bardzo leży mi na sercu dobro naszego kraju, dlatego podjęłam decyzję o ubieganiu się o tę funkcję, dzięki której będę mogła kształtować przyszłość naszego państwa. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako posłanka w Parlamencie RP:

1. Obniżenie podatków, ze szczególnym uwzględnieniem podatków od ubrań dziecięcych oraz książek.
2. Ograniczenie korzyści płynących z immunitetów parlamentarnych.
3. Tworzenie przepisów prawnych, które miałyby na celu wspomaganie powrotu na rynek pracy kobiet po okresie ciąży.
4. Dążenie do eliminacji dyskryminacji kobiet z życia zawodowego i publicznego.
5. Zwiększanie ilości miejsc w żłobkach oraz przedszkolach.
6. Dbanie o ochronę środowiska.
7. Wspieranie ulg na trzecie i kolejne dziecko celem propagowania wielodzietności wśród rodzin.
8. Budowa placów zabaw dla dzieci.
9. Stworzenie powszechnego dostępu do bezpłatnych przedszkoli.
10. Zwiększenie kwot świadczeń pielęgnacyjnych przyznawanych rodzinnym opiekunom osób niepełnosprawnych.
11. Zadbanie o pomoc socjalno - społeczną dla najuboższych.
12. Promowanie zdrowego żywienia wśród dzieci i młodzieży.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

Poniżej znajdują się pytania odnośnie kandydatki i przedstawionych przez nią założeń programowych. Proszę, aby Pan(i) ustosunkował(a) się do każdego z nich, zaznaczając jeden możliwy wariant odpowiedzi.

I. Proszę ocenić następujące aspekty zaprezentowanego programu politycznego korzystając z podanej poniżej skali:

- 1 - zdecydowanie źle
- 2 - źle
- 3 - raczej źle
- 4 - trudno określić
- 5 - raczej dobrze
- 6 - dobrze
- 7 - zdecydowanie dobrze

Aspekt programu	Ocena						
	1	2	3	4	5	6	7
Ogólna ocena programu wyborczego	1	2	3	4	5	6	7
Stopień troski o obywatela	1	2	3	4	5	6	7
Stopień troski o gospodarkę kraju	1	2	3	4	5	6	7
Śmiałość i przebojowość programu	1	2	3	4	5	6	7
Szanse na zrealizowanie programu	1	2	3	4	5	6	7
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	1	2	3	4	5	6	7
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami) publicznymi	1	2	3	4	5	6	7
Rozsądnosc i dojrzałość programu	1	2	3	4	5	6	7
Konkretnosc założeń programowych	1	2	3	4	5	6	7

II. Proszę ocenić przedstawioną kandydatkę pod kątem wybranych aspektów korzystając z podanej poniżej skali:

- 1 - zdecydowanie małe
- 2 - małe
- 3 - raczej małe
- 4 - trudno określić
- 5 - raczej duże
- 6 - duże
- 7 - zdecydowanie duże

Aspekt	Ocena						
Ogólny poziom kompetencji kandydatki	1	2	3	4	5	6	7
Szansa na otrzymanie mandatu poselskiego przez kandydatkę	1	2	3	4	5	6	7
Szansa na zrobienie kariery politycznej przez kandydatkę	1	2	3	4	5	6	7
Ocena poziomu kompetencji "miękkich" kandydatki (komunikatywność, kreatywność, umiejętność współpracy w zespole, itp.)	1	2	3	4	5	6	7
Ocena poziomu kompetencji "twardych" kandydatki (wiedza, umiejętności, doświadczenie, itp.)	1	2	3	4	5	6	7

III. Proszę o wskazanie według Pana(i) opinii, jak dalece każda z poniższych cech opisuje, lub nie opisuje przedstawioną kandydatkę. Należy skorzystać z poniższej skali:

- 1 - zdecydowanie nie
- 2 - nie
- 3 - raczej nie
- 4 - trudno powiedzieć, trochę tak, trochę nie
- 5 - raczej tak
- 6 - tak
- 7 - zdecydowanie tak

Cecha	Skala						
Sympatyczność	1	2	3	4	5	6	7
Ambitność	1	2	3	4	5	6	7
Życzliwość	1	2	3	4	5	6	7
Pewność siebie	1	2	3	4	5	6	7
Uczciwość	1	2	3	4	5	6	7
Zaradność	1	2	3	4	5	6	7

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: kobieta; stanowisko: samorządowe; typ programu: „kobięcy”)

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się **o stanowisko wójta** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydatki ubiegającej się o przedmiotowe stanowisko** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **kobiety ubiegającej się o objęcie urzędu wójta**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATKI

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach powszechnych będę ubiegała się o objęcie urzędu wójta jednej z gmin. Bardzo leży mi na sercu dobro tej gminy, dlatego podjęłam decyzję o ubieganiu się o przedmiotową funkcję. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako wójt:

1. Zwiększenie szansy edukacyjnej dzieci z naszej gminy poprzez wprowadzenie większej liczby godzin bezpłatnego nauczania języka obcego w przedszkolach i szkołach.
2. Rozbudowa istniejących już placów zabaw oraz budowa nowych.
3. Tworzenie świetlic dla młodzieży, a także miejsc spotkań dla osób dojrzałych i emerytów.
4. Poprawa dostępności do przedszkoli i żłobków, rozwój placówek przedszkolnych w całej gminie, a co za tym idzie zwiększenie miejsc w przedszkolach.
5. Otoczenie opieką osób i rodzin wymagających pomocy oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym.
6. Budowa energooszczędnych i tanich w utrzymaniu mieszkań socjalnych.
7. Wykorzystanie dostępnych dotacji na budowę ekologicznych, przydomowych oczyszczalni.
8. Utworzenie punktu udzielania mieszkańcom porad psychologicznych, pedagogicznych, a także rodzinnych.
9. Podejmowanie ścisłej współpracy ze środowiskiem oświatowym, dbanie o warunki nauki uczniów, poziom kształcenia, a także sytuację materialną kadry pedagogicznej.
10. Wspieranie działalności lokalnych Kół Gospodyń Wiejskich.
11. Rozszerzenie zakresu dostępnych usług medycznych o dodatkowego lekarza rodzinnego, lekarzy specjalistów oraz rehabilitantów.
12. Zakup nowych wiat przystankowych.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: kobieta; stanowisko: poseł; typ programu: „męski”)

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **mandat poselski** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydatki ubiegającej się o stanowisko posłanki na Sejm RP** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **kobiety ubiegającej się o mandat poselski**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATKI

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach samorządowych będę ubiegała się o mandat poselski do sejmiku Rzeczypospolitej Polskiej. Bardzo leży mi na sercu dobro naszego kraju, dlatego podjęłam decyzję o ubieganiu się o tę funkcję, dzięki której będę mogła kształtować przyszłość naszego państwa. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako posłanka w Parlamencie RP:

1. Zwiększenie nakładów finansowych na bezpieczeństwo Państwa, rozumiane jako wzmocnienie obronności kraju przez rozwój militarny.
2. Zapewnienie większego bezpieczeństwa Państwa poprzez zwiększenie nakładów finansowych na Policję, jak również dokonanie reorganizacji tej instytucji.
3. Obniżenie podatków, ze szczególnym uwzględnieniem podatków od drewna opałowego i wyrobów tytoniowych.
4. Ograniczenie korzyści płynących z immunitetów parlamentarnych.
5. Modernizacja Wojska Polskiego.
6. Zwiększenie nakładów na działalność sportową w Polsce.
7. Wspieranie innowacji technologicznych.
8. Praca na rzecz gospodarki morskiej, która obecnie znajduje się w trudnym położeniu.
9. Rozwój infrastruktury drogowej poprzez budowę autostrad oraz dróg szybkiego ruchu.
10. Dbanie o ochronę środowiska.
11. Walka z korupcją, głównie w sferach gospodarczych i politycznych.
12. Modernizacja i rozwój kolei polskiej.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: kobieta; stanowisko: samorządowe; typ programu: „męski”)

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **stanowisko wójta** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydatki ubiegającej się o przedmiotowe stanowisko** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **kobiety ubiegającej się o objęcie urzędu wójta**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATKI

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach powszechnych będę ubiegała się o objęcie urzędu wójta jednej z gmin. Bardzo leży mi na sercu dobro tej gminy, dlatego podjęłam decyzję o ubieganiu się o przedmiotową funkcję. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako wójt:

1. Podjęcie aktywnych działań w celu poszukiwania inwestorów zewnętrznych, promowanie terenów inwestycyjnych i tworzenie dogodnych warunków dla inwestorów.
2. Budowa nowego obiektu sportowo – rekreacyjnego.
3. Wspieranie i tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju rolnictwa, turystyki i drobnej przedsiębiorczości.
4. Modernizacja i budowa dróg gminnych.
5. Zadbanie o bezpieczeństwo na istniejących drogach gminnych poprzez właściwe ich utrzymanie, budowę nowych chodników oraz likwidację miejsc niebezpiecznych.
6. Utworzenie Komitetu ds. Zarządzania Kryzysowego.
7. Utworzenie fundusz wsparcia rolników znajdujących się w trudnej sytuacji na skutek klęsk.
8. Wspieranie lokalnych klubów sportowych, ze szczególnym uwzględnieniem drużyn piłkarskich.
9. Wzmocnienie pozycji naszej gminy względem innych gmin ościennych.
10. Wspieranie funkcjonowania Ochotniczej Straży Pożarnej.
11. Rozszerzenie zakresu dostępnych usług medycznych o dodatkowego lekarza rodzinnego, lekarzy specjalistów oraz rehabilitantów.
12. Zakup nowych wiat przystankowych.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: mężczyzna; stanowisko: poseł; typ programu: „kobiety”)

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **mandat poselski** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydata ubiegającego się o stanowisko posła na Sejm RP** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **mężczyzny ubiegającego się o mandat poselski**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATA

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach samorządowych będę ubiegał się o mandat poselski do sejmiku Rzeczypospolitej Polskiej. Bardzo leży mi na sercu dobro naszego kraju, dlatego podjąłem decyzję o ubieganiu się o tę funkcję, dzięki której będę mógł kształtować przyszłość naszego państwa. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako poseł w Parlamencie RP:

1. Obniżenie podatków, ze szczególnym uwzględnieniem podatków od ubrań dziecięcych oraz książek.
2. Ograniczenie korzyści płynących z immunitetów parlamentarnych.
3. Tworzenie przepisów prawnych, które miałyby na celu wspomaganie powrotu na rynek pracy kobiet po okresie ciąży.
4. Dążenie do eliminacji dyskryminacji kobiet z życia zawodowego i publicznego.
5. Zwiększanie ilości miejsc w żłobkach oraz przedszkolach.
6. Dbanie o ochronę środowiska.
7. Wspieranie ulg na trzecie i kolejne dziecko celem propagowania wielodzietności wśród rodzin.
8. Budowa placów zabaw dla dzieci.
9. Stworzenie powszechnego dostępu do bezpłatnych przedszkoli.
10. Zwiększenie kwot świadczeń pielęgnacyjnych przyznawanych rodzinnym opiekunom osób niepełnosprawnych.
11. Zadbanie o pomoc socjalno - społeczną dla najuboższych.
12. Promowanie zdrowego żywienia wśród dzieci i młodzieży.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: męczyzna; stanowisko: samorządowe; typ programu: „kobiety”)

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **stanowisko wójta** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydata ubiegającego się o przedmiotowe stanowisko** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **męczyzny ubiegającego się o objęcie urzędu wójta**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATA

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach powszechnych będę ubiegał się o objęcie urzędu wójta jednej z gmin. Bardzo leży mi na sercu dobro tej gminy, dlatego podjąłem decyzję o ubieganiu się o przedmiotową funkcję. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako wójt:

1. Zwiększenie szansy edukacyjnej dzieci z naszej gminy poprzez wprowadzenie większej liczby godzin bezpłatnego nauczania języka obcego w przedszkolach i szkołach.
2. Rozbudowa istniejących już placów zabaw oraz budowa nowych.
3. Tworzenie świetlic dla młodzieży, a także miejsc spotkań dla osób dojrzałych i emerytów.
4. Poprawa dostępności do przedszkoli i żłobków, rozwój placówek przedszkolnych w całej gminie, a co za tym idzie zwiększenie miejsc w przedszkolach.
5. Otoczenie opieką osób i rodzin wymagających pomocy oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym.
6. Budowa energooszczędnych i tanich w utrzymaniu mieszkań socjalnych.
7. Wykorzystanie dostępnych dotacji na budowę ekologicznych, przydomowych oczyszczalni.
8. Utworzenie punktu udzielania mieszkańcom porad psychologicznych, pedagogicznych, a także rodzinnych.
9. Podejmowanie ścisłej współpracy ze środowiskiem oświatowym, dbanie o warunki nauki uczniów, poziom kształcenia, a także sytuację materialną kadry pedagogicznej.
10. Wspieranie działalności lokalnych Kół Gospodyń Wiejskich.
11. Rozszerzenie zakresu dostępnych usług medycznych o dodatkowego lekarza rodzinnego, lekarzy specjalistów oraz rehabilitantów.
12. Zakup nowych wiat przystankowych.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: mężczyzna; stanowisko: poseł; typ programu: „męski”)

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **mandat poselski** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydata ubiegającego się o stanowisko posła na Sejm RP** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **mężczyzny ubiegającego się o mandat poselski**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATA

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach samorządowych będę ubiegał się o mandat poselski do sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. Bardzo leży mi na sercu dobro naszego kraju, dlatego podjąłem decyzję o ubieganiu się o tę funkcję, dzięki której będę mógł kształtować przyszłość naszego państwa. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako poseł w Parlamencie RP:

1. Zwiększenie nakładów finansowych na bezpieczeństwo Państwa, rozumiane jako wzmocnienie obronności kraju przez rozwój militarny.
2. Zapewnienie większego bezpieczeństwa Państwa poprzez zwiększenie nakładów finansowych na Policję, jak również dokonanie reorganizacji tej instytucji.
3. Obniżenie podatków, ze szczególnym uwzględnieniem podatków od drewna opałowego i wyrobów tytoniowych.
4. Ograniczenie korzyści płynących z immunitetów parlamentarnych.
5. Modernizacja Wojska Polskiego.
6. Zwiększenie nakładów na działalność sportową w Polsce.
7. Wspieranie innowacji technologicznych.
8. Praca na rzecz gospodarki morskiej, która obecnie znajduje się w trudnym położeniu.
9. Rozwój infrastruktury drogowej poprzez budowę autostrad oraz dróg szybkiego ruchu.
10. Dbanie o ochronę środowiska.
11. Walka z korupcją, głównie w sferach gospodarczych i politycznych.
12. Modernizacja i rozwój kolei polskiej.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

(wersja: kandydat: mężczyzna; stanowisko: samorządowe; typ programu: „męski”)

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **stanowisko wójta** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydata ubiegającego się o przedmiotowe stanowisko** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **mężczyzny ubiegającego się o objęcie urzędu wójta**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie ojca:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Wykształcenie matki:

- podstawowe
- gimnazjalne
- średnie
- wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania:

- do 50.000 mieszkańców
- od 50.000 do 100.000 mieszkańców
- od 100.000 do 500.000 mieszkańców
- powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATA

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach powszechnych będę ubiegał się o objęcie urzędu wójta jednej z gmin. Bardzo leży mi na sercu dobro tej gminy, dlatego podjąłem decyzję o ubieganiu się o przedmiotową funkcję. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako wójt:

1. Podjęcie aktywnych działań w celu poszukiwania inwestorów zewnętrznych, promowanie terenów inwestycyjnych i tworzenie dogodnych warunków dla inwestorów.
2. Budowa nowego obiektu sportowo – rekreacyjnego.
3. Wspieranie i tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju rolnictwa, turystyki i drobnej przedsiębiorczości.
4. *Modernizacja i budowa dróg gminnych.*
5. Zadbanie o bezpieczeństwo na istniejących drogach gminnych poprzez właściwe ich utrzymanie, budowę nowych chodników oraz likwidację miejsc niebezpiecznych.
6. Utworzenie Komitetu ds. Zarządzania Kryzysowego.
7. Utworzenie fundusz wsparcia rolników znajdujących się w trudnej sytuacji na skutek klęsk.
8. Wspieranie lokalnych klubów sportowych, ze szczególnym uwzględnieniem drużyn piłkarskich.
9. Wzmocnienie pozycji naszej gminy względem innych gmin ościennych.
10. Wspieranie funkcjonowania Ochotniczej Straży Pożarnej.
11. Rozszerzenie zakresu dostępnych usług medycznych o dodatkowego lekarza rodzinnego, lekarzy specjalistów oraz rehabilitantów.
12. Zakup nowych wiat przystankowych.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

ANEKS 3

W Aneksie 3. zaprezentowano szczegółowe analizy statystyczne efektu interakcyjnego: „płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ programu” (Badanie pierwsze).

1. Oceny programu wyborczego

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że ogólna ocena programu wyborczego zależała od wspólnego wpływu płci osoby kandydującej, płci osoby badanej oraz „płci” programu wyborczego: $F(1;370) = 6,56$; $p = 0,011$; $\eta^2 = 0,017$. Ujawniły się różnice między respondentami a sposobem oceniania programu osób kandydujących.

Uczestnicy badania – mężczyźni dawali wyższą ogólną notę programowi wyborczemu kandydujących mężczyzn prezentujących „męski” program wyborczy niż „kobięcy” [$t(1;45) = 4,45$; $p < 0,001$], natomiast w przypadku ogólnej oceny programu kandydujących kobiet wyżej oceniali kandydatki z programem „kobięcym” niż „męskim” [$t(1;88) = - 2,67$; $p = 0,009$]. Ponadto program o typie „męskim” był wyżej notowany gdy prezentował go mężczyzna [$t(1;43) = 4,31$; $p < 0,001$], a program ukierunkowany „kobieco” był lepiej odbierany gdy prezentowała go kobieta [$t(1;88) = - 2,55$; $p = 0,012$].

W przypadku opinii uczestniczek badania – kobiet, gdy kandydowała kobieta, ogólna ocena jej programu wyborczego była wyższa, gdy postulaty miały charakter „kobięcy”, a nie „męski” [$t(1;110) = - 2,13$; $p = 0,035$], jednak istotnej różnicy nie zauważono w przypadku męskich kandydatów. Gdy prezentowany program miał cechy „męskie” był korzystniej oceniany, gdy prezentował go mężczyzna [$t(1;102) = 3,69$; $p < 0,001$], ale w przypadku programu „kobiecego” nie zauważono istotnych różnic.

Główne wyniki analiz statystycznych dotyczących poszczególnych aspektów programowych zostały ujęte w Tabeli 38. Jak pokazały otrzymane rezultaty, efekt interakcyjny trzech zmiennych okazał się istotny w przypadku większości aspektów programu wyborczego. Test wielu zmiennych okazał się nieistotny statystycznie, aczkolwiek wynik był bliski ujawnienia tendencji badanych odnośnie oceniania programu wyborczego: $F(8;363) = 1,64$; $p = 0,11$; $\eta^2 = 0,035$.

Tabela 38. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny programu wyborczego kandydata/kandydatki: efekty interakcyjne zmiennych „płeć osoby badanej x płeć osoby kandydującej x typ programu wyborczego”.

	Atrybut programu							
	Troska o obywatela	Troska o gospodarkę	Przebojowość i śmiałość	Szansa na realizację	Zadbanie o bezpieczeństwo obywateli	Nastawienie na współpracę	Rozsądnosc i dojrzałość	Konkretność
F (1;370)	8,09	8,28	5,10	2,27	3,46	4,44	2,72	6,74
p	0,005	0,004	0,025	0,133	0,064	0,036	0,100	0,010
eta²	0,021	0,022	0,014	0,006	0,009	0,012	0,007	0,018

W kontekście troski o obywatela badani mężczyźni zachowali się analogicznie jak w wypadku ogólnej oceny programu. Korzystniej ocenili program wyborczy o typie męskim, gdy był prezentowany przez mężczyznę niż przez kobietę [$t(1;80) = 3,03$; $p = 0,003$], a w przypadku programu o cechach „kobiecych” wyższe noty pojawiały się gdy osobą kandydującą była kobieta, a nie mężczyzna [$t(1;55) = -2,28$; $p = 0,026$]. Dodatkowo, gdy kandydowała kobieta, program pod względem zadbania o mieszkańca był wyżej oceniany jeśli kandydatka prezentowała postulaty „kobiece”, a nie „męskie” [$t(1;88) = -4,68$; $p < 0,001$]. W przypadku kandydującego mężczyzny nie pojawiła się istotna zależność oceny od typu programu.

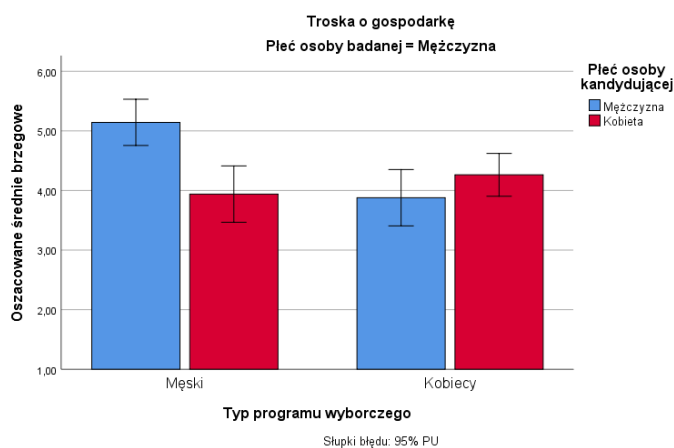
Badane kobiety oceniały w ten sposób, iż program kandydującego mężczyzny otrzymywał wyższe oceny pod względem troski o obywatela, jeśli miał charakter „kobiecy”, a nie „męski” [$t(1;92) = -2,86$; $p = 0,005$], podobnie jak program kandydującej kobiety, który również był oceniany lepiej pod tym aspektem, jeśli miał cechy „kobiece” [$t(1;110) = -2,97$; $p = 0,004$]. W przypadku respondentek w przypadku programu „męskiego” oraz „kobiecego” płeć osoby kandydującej nie różnicowała ocen.

Różnice w opiniach badanych pojawiły się również w zakresie objęcia troską gospodarki (Wykresy 12 i 13). Analizując odpowiedzi męskich respondentów zauważono, iż oceny dotyczące troski o gospodarkę przy programie „męskim” również były wyższe, gdy program był prezentowany przez mężczyznę, a nie kobietę [$t(1;45) = 3,61$; $p = 0,001$]. Kiedy postulaty miały charakter „kobiecy”, to oceny badanych mężczyzn nie były zależne od płci kandydata. Jednocześnie mężczyźni wyżej oceniali program kandydujących mężczyzn pod względem zadbania o gospodarkę, gdy ci prezentowali program „męski” niż „kobiecy”

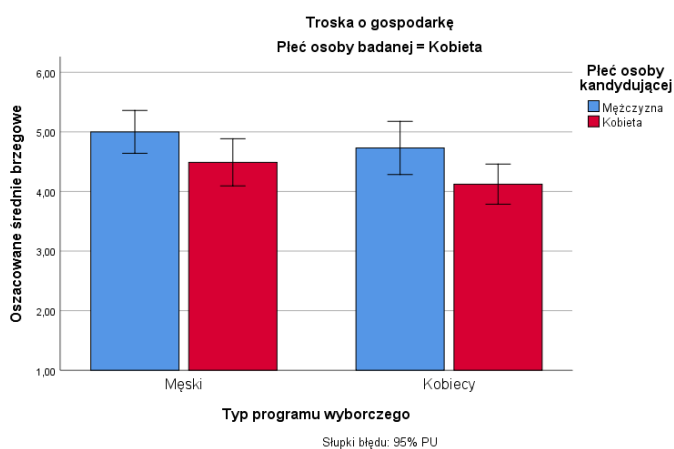
[$t(1;80) = 5,25; p < 0,001$]. W przypadku kandydujących kobiet nie wystąpiła istotna zależność oceny od rodzaju programu.

Według badanych kobiet wyższą troskę o gospodarkę wykazują programy zarówno o typie „męskim” [$t(1;93) = 1,89; p = 0,065$ – na granicy istotności], jak również „kobiecy” [$t(1;100) = 2,10; p = 0,038$], jeśli każdy z nich prezentuje mężczyzna, a nie kobieta. Jednocześnie uczestniczki badania nie różnicowały ocen osób kandydujących ze względu na typ programu wyborczego.

Wykres 12. Wartość średnich uśrednionej oceny troski o gospodarkę programu osoby kandydującej: efekt interakcji „płeć osoby kandydującej x typ programu x płeć osoby badanej” w ocenach badanych mężczyzn

Wykres 13. Wartość średnich uśrednionej oceny troski o gospodarkę programu osoby kandydującej: efekt interakcji „płeć osoby kandydującej x typ programu x płeć osoby badanej” w ocenach badanych kobiet

Wobec przebojowości i śmiałości programu wyborczego badani mężczyźni korzystniej opiniowali „męski” program gdy przedstawiali go mężczyźni, a nie kobiety [$t(1;80) = 3,03$; $p = 0,003$]. Nie ujawniła się zależność oceny programu „kobiecego” od płci kandydata. Gdy mężczyźni oceniali postulaty kandydującej kobiety, wyżej oceniali przebojowość i śmiałość programu jeśli kandydatka przedstawiała program „kobiecy”, a nie „męski” [$t(1;88) = -3,01$; $p = 0,003$]. W przypadku kandydujących mężczyzn zależność od typu programu nie była istotna.

W ocenach badanych kobiet, analogicznie jak w przypadku dbałości o gospodarkę, przebojowość i śmiałość programu była opiniowana wyżej zarówno w programie o typie „męskim” [$t(1;102)=2,49$; $p=0,015$], jak również „kobiecy” [$t(1;100) = 2,33$; $p = 0,022$], jeśli program manifestował męczyzna. Respondentki ponadto nie różnicowały ocen osób kandydujących ze względu na „męskość” bądź „kobiecość” programu wyborczego.

W odniesieniu do oceny zadbania o bezpieczeństwo obywateli (mieszkańców), program wyborczy o typie „męskim” był wyżej oceniany przez mężczyzn, gdy osobą ubiegającą się o stanowisko również był mężczyzna [$t(1;80) = 1,97$; $p = 0,053$], natomiast w przypadku programu „kobiecego” różnice nie pojawiły się. Gdy badani mężczyźni oceniali program prezentowany przez mężczyzn, to był on korzystniej oceniany pod kątem dbałości o bezpieczeństwo, gdy kandydat postulował „męskie”, a nie „kobiecy” założenia programowe [$t(1;80) = 3,05$; $p = 0,003$]. W przypadku kandydatek i typu programu nie wystąpiły istotne różnice w męskiej grupie badanych.

W ocenach badanych kobiet, wyższy stopień zadbania o bezpieczeństwo obywateli (mieszkańców) pojawił się w programach o typie „męskim” [$t(1;85) = 1,90$; $p = 0,061$ – graniczna istotność], jak również „kobiecy” [$t(1;100) = 2,08$; $p = 0,040$], kiedy prezentował je męski kandydat, a nie kandydatka. W przypadku respondentek, nie dostrzeżono, aby oceny względem kandydatów oraz kandydatek były istotnie różnicowane typem programu wyborczego.

Oceniając nastawienie na współpracę z instytucjami i podmiotami, badani mężczyźni wyżej ocenili kandydujące kobiety, gdy te prezentowały program wyborczy „kobiecy”, a nie „męski” [$t(1;88) = -2,35$; $p = 0,021$]. W męskiej grupie badanej nie dostrzeżono istotnych różnic w przypadku oceny kandydujących mężczyzn i typu programu oraz w przypadku typu programu i płci kandydata.

Z kolei według badanych kobiet, wyższy stopień nastawienia na współpracę z instytucjami i podmiotami był w programie o typie „kobiecy” manifestowanym przez kobietę, a nie mężczyznę [$t(1;100) = 1,98$; $p = 0,050$]. W przypadku programu „męskiego” nie

ujawniono istotnego zróżnicowania ze względu na płeć osoby kandydującej. Ponadto kobiety oceniały, że program kandydującego mężczyzny jest bardziej zorientowany na współpracę z innymi, jeśli ma cechy „kobiece”, a nie „męskie” [$t(1;92) = -2,31$; $p = 0,023$], natomiast oceny tego aspektu programu politycznego w przypadku kobiet kandydatek nie były różnicowane typem programu.

Jeśli chodzi o opinie dotyczące rozsądności i dojrzałości programu, mężczyźni korzystniej ocenili kandydujące kobiety, gdy prezentowały program wyborczy „kobiecy”, a nie „męski” [$t(1;88) = -2,66$; $p = 0,009$], zaś różnice w przypadku kandydującego mężczyzny nie wystąpiły. Program o cechach „męskich” był wyżej oceniany przez męskich respondentów, gdy prezentował go mężczyzna, nie kobieta [$t(1;80) = 4,01$; $p < 0,001$]. Analogiczne różnice w kontekście postulatów „kobięcych” nie wystąpiły.

W przypadku uczestniczek badania, ocenianie aspektu rozsądności i dojrzałości programu nie było istotne zależne od płci osoby kandydującej i typu programu, za wyjątkiem sytuacji, gdy kobietom prezentowano program wyborczy „męski” – wówczas badane wyżej oceniały program autorstwa mężczyzn niż kobiet [$t(1;102) = 1,92$; $p = 0,058$ – granice istotności].

Oceny badanych mężczyzn odnoszące się do konkretności programu wyborczego zawierającego „kobiece” postulaty były wyższe, jeśli program prezentowała kobieta, a nie mężczyzna [$t(1;88) = -2,37$; $p = 0,020$], zaś wobec programu „męskiego” istotne różnice nie wystąpiły. Gdy kandydatem był mężczyzna, to program był odbierany jako bardziej konkretny kiedy miał cechy „męskie”, a nie „kobiece” [$t(1;80) = 3,10$; $p = 0,003$], a w przypadku kandydujących kobiet różnice nie pojawiły się.

W przypadku ocen badanych kobiet, poziom konkretności programu okazał się nie być istotnie zależne od płci osoby kandydującej i typu programu, za wyjątkiem układu, gdy kobietom przedstawiano program wyborczy „kobiecy” – wówczas badane wyżej oceniały program kandydatów mężczyzn, niż kandydatek – kobiet [$t(1;100) = 2,98$; $p = 0,004$].

2. Oceny kompetencji kandydatów i kandydatek

Kompetencje kandydatów były oceniane w podobny sposób jak program wyborczy. Poszczególne wyniki zostały zaprezentowane w Tabeli 39. Test wielu zmiennych ukazał, że płeć osoby oceniającej, płeć osoby kandydującej i typ programu wyborczego istotnie różnicują odpowiedzi badanych w zakresie kompetencji: $F(3;368) = 4,77$; $p = 0,003$; $\eta^2 = 0,037$.

Tabela 39. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki.

Kompetencje	F (1;370)	p	eta ²
Ogólne	3,37	0,067	0,009
Miękkie	3,16	0,076	0,008
Twarde	13,83	0,000	0,036

Według badanych mężczyzn, gdy postulowany był program o cechach „męskich”, to kandydaci otrzymywali wyższe noty niż kandydatki, w kontekście oceny ogólnych kompetencji [$t(1;47) = 2,55$; $p = 0,014$] oraz kompetencji twardych [$t(1;80) = 2,98$; $p = 0,004$], zaś w przypadku kompetencji miękkich zarysowany został wyżej wskazany trend opiniowania [$t(1;80) = 1,71$; $p = 0,092$]. W przypadku programu „kobiecego” nie dostrzeżono zależności. Ponadto mężczyźni uczestnicy badania oceniali, że mężczyźni prezentujący „męski” program cechują się wyższymi kompetencjami twardymi niż ci z programem „kobiecy” [$t(1;80) = 2,91$; $p = 0,005$], natomiast kobiety postulujące „kobiece” punkty programowe wyróżniały się wyższym poziomem kompetencji ogólnych [$t(1;88) = -2,05$; $p = 0,043$] i kompetencji miękkich [$t(1;88) = -3,26$; $p = 0,002$] niż kandydatki z „męskim” programem. Mężczyźni przejawili tendencję do wyższego oceniania kobiet z „kobiecy” niż „męskim” programem w kontekście kompetencji twardych [$t(1;88) = -1,70$; $p = 0,091$].

W przypadku badanych kobiet, gdy prezentowany był program o cechach „męskich”, to ocena żadnego aspektu kompetencji nie zależała od płci osoby kandydującej. Jeśli przedstawiano program o typie kobiecym, to wówczas respondentki wyżej oceniały poziom kompetencji twardych [$t(1;100) = 3,04$; $p = 0,003$] oraz kompetencji ogólnych [$t(1;100) = 1,80$; $p = 0,075$ – granica istotności], gdy kandydatem był mężczyzna (ocena kompetencji miękkich w przypadku tego programu nie była istotnie zależna od płci osoby kandydującej). Gdy osobą kandydującą był mężczyzna, wówczas uczestniczki wyżej oceniały jego kompetencje miękkie jeśli prezentował program „kobiecy” [$t(1;92) = -2,28$; $p = 0,025$] (brak istotności przy pozostałych typach kompetencji), a w przypadku kandydatki – kobiety wyżej oceniały jej poziom kompetencji twardych, gdy prezentowała program „męski” [$t(1;110) = 2,16$; $p = 0,033$] (również brak istotności przy pozostałych aspektach kompetencji).

3. Oceny przyszłości politycznej

Analizując oceny dotyczące przewidywanej przyszłości politycznej osób kandydujących (Tabela 40) również dostrzeżono istotne różnice. Test wielu zmiennych potwierdził, że płeć osoby oceniającej, płeć osoby kandydującej i typ programu wyborczego istotnie różnicują odpowiedzi badanych w zakresie przyszłości politycznej kandydatów: $F(2;369) = 3,11$; $p = 0,046$; $\eta^2 = 0,017$.

Tabela 40. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej (GLM) dla oceny kompetencji kandydata/kandydatki.

Przyszłość polityczna	F	p	eta²
	(1;370)		
Szansa na otrzymanie mandatu	5,61	0,018	0,015
Szansa na zrobienie kariery politycznej	5,32	0,022	0,014

Kiedy uczestnicy badania – mężczyźni, konfrontowali się z „męskim” programem wyborczym, uznawali, iż większą szansę na zdobycie stanowiska [$t(1;80) = 4,52$; $p < 0,001$] oraz większą szansę na zrobienie kariery politycznej [$t(1;80) = 4,50$; $p < 0,001$] mają mężczyźni niż kobiety, natomiast w przypadku programu kobiecego nie zaobserwowano istotnych różnic. Ponadto badani mężczyźni opiniujący przyszłość polityczną kandydata – mężczyzny, tj. zdobycie stanowiska [$t(1;80) = 2,91$; $p = 0,005$] oraz zrobienie kariery [$t(1;80) = 2,87$; $p = 0,005$], korzystniej go oceniali gdy prezentował program „męski”, a nie „kobiecy”. W przypadku kobiet kandydatek, mężczy respondenci uznali, że większe szanse na uzyskanie stanowiska politycznego [$t(1;88) = -2,88$; $p = 0,005$] oraz większe szanse na zrobienie kariery w polityce [$t(1;88) = -3,18$; $p = 0,002$] mają kobiety z programem „kobiecy” niż „męskim”.

Respondentki oceniały w ten sposób, iż w przypadku programu „męskiego” większą szansę na zdobycie stanowiska [$t(1;102) = 2,51$; $p = 0,014$] oraz większą szansę na zrobienie kariery politycznej [$t(1;102) = 3,51$; $p = 0,001$] przypisywały mężczyznom niż kobietom, a w kontekście programu „kobiecego” opinie nie były różnicowane płcią osoby kandydującej. W przypadku męskich kandydatów, oceny kobiet wobec przyszłości politycznej nie były zależne od typu programu, zaś w przypadku kobiet – kandydatek zależność wystąpiła w przypadku oceny dotyczącej szansy na zrobienie kariery politycznej [$t(1;110) = -2,50$; $p = 0,014$] – wyższe oceny towarzyszyły programowi „kobiecy”.

4. Oceny osób badanych dotyczące postrzeganych cech u osób kandydujących

Analizując odpowiedzi uczestników badania dotyczące postrzegania poszczególnych cech sprawczych u kandydatów oraz kandydatek dostrzeżono statystycznie istotne różnice (Tabela 41). Test wielu zmiennych wskazał, że płeć osoby badanej, płeć osoby kandydującej oraz typ programu wyborczego różnicują oceny względem sprawczości: $F(3;368) = 2,81$; $p = 0,039$; $\eta^2 = 0,022$.

Tabela 41. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny cech sprawczych kandydata/kandydatki.

Cechy	F (1;370)	p	eta ²
Ambicja	7,62	0,006	0,020
Pewność siebie	5,81	0,016	0,015
Zaradność	2,87	0,091	0,008

Badani mężczyźni oceniali, iż w przypadku „męskiego” programu wyborczego, większym poziomem ambicji [$t(1;80) = 2,81$; $p = 0,006$], pewności siebie [$t(1;80) = 2,05$; $p = 0,044$] oraz zaradności [$t(1;80) = 2,87$; $p = 0,005$] cechuje się mężczyzna, a nie kobieta. W przypadku programu „kobiecego” istotne różnice dotyczące cech sprawczych nie zostały ujawnione. Gdy osobą kandydującą był mężczyzna, to badani dostrzegali wyższy poziom ambicji, jeśli program kandydata miał typ „męski”, a nie „kobięcy” [$t(1;80) = 2,42$; $p = 0,018$], zaś w przypadku pozostałych cech nie ujawniono istotnych różnic. Opinie wobec kandydujących kobiet nie różnicowały się typem programu.

Gdy oceny były dokonywane przez kobiety, wówczas w przypadku programu „męskiego” wyższy poziom ambicji przypisywały mężczyznom [$t(1;102) = 2,11$; $p = 0,037$] (pozostałe cechy sprawcze nie wykazały istotnego zróżnicowania płcią osoby kandydującej), natomiast w przypadku programu „kobiecego” wyższa ambicja [$t(1;100) = 3,66$; $p < 0,001$] oraz pewność siebie [$t(1;100) = 3,78$; $p < 0,001$] również były przypisywane mężczyznom. Gdy kandydatem był mężczyzna, spośród trzech cech sprawczych tylko w wypadku pewności siebie respondentki istotnie różnicowały opinie – na korzyść programu „kobiecego” [$t(1;92) = -2,06$; $p = 0,042$], zaś w przypadku kandydatek nie dostrzeżono zróżnicowania opinii typem programu wyborczego.

Analizując odpowiedzi badanych względem cech wspólnotowych również dostrzeżono istotne różnice statystyczne (Tabela 42). Test wielu zmiennych wskazał, że typ programu wyborczego, płeć osoby badanej oraz płeć osoby kandydującej różnicują oceny względem wspólnotowości: $F(3;368) = 2,79$; $p = 0,040$; $\eta^2 = 0,022$.

Tabela 42. Wyniki analizy wariancji wielozmiennowej dla oceny cech wspólnotowych kandydata/kandydatki.

Cechy	F (1;370)	p	eta²
Sympatyczność	6,52	0,011	0,017
Życzliwość	6,50	0,011	0,017
Uczciwość	5,41	0,021	0,014

Według badanych mężczyzn kandydująca kobieta charakteryzowała się wyższym poziomem życzliwości [$t(1;88) = -2,26$; $p = 0,026$] oraz uczciwości [$t(1;88) = -2,16$; $p = 0,033$] jeśli prezentowała program o typie „kobiecy”, a nie „męskim” (różnic nie dostrzeżono w przypadku sympatyczności). W przypadku kandydujących mężczyzn oraz typu programu (męskiego i kobiecego) nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic w ocenie cech wspólnotowych.

Badane kobiety opiniując program wyborczy o typie „męskim” uznały, iż wyższym poziomem sympatyczności [$t(1;102) = -2,41$; $p = 0,018$], życzliwości [$t(1;102) = -2,29$; $p = 0,024$] oraz uczciwości [$t(1;102) = -2,13$; $p = 0,036$] cechują się kobiety kandydatki, niż mężczyźni kandydaci. Nie zaobserwowano istotnych efektów w przypadku programu z „kobietami” postulatami. Ponadto respondenci oceniając męskich kandydatów wyżej oceniali poziom ich sympatyczności [$t(1;92) = -2,84$; $p = 0,005$] oraz życzliwości [$t(1;92) = -2,50$; $p = 0,014$], jeśli prezentowali „kobiecy”, a nie „męski” typ programu. W przypadku ocen wobec kandydujących kobiet nie dostrzeżono zależności.

5. Oceny osób badanych dotyczące potencjalnego oddania głosu

Analizując uzyskane wyniki można stwierdzić, że potencjalna decyzja wyborcza każdego z respondentów zależała od wspólnego wpływu płci osoby kandydującej, płci osoby badanej oraz „płci” programu wyborczego: $F(1;370) = 11,40$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,030$. Wystąpiły istotne różnice między respondentami a oddaniem głosu.

Uczestnicy badania – mężczyźni byli bardziej skory zagłosować na mężczyznę prezentującego „męski” program wyborczy niż mężczyznę z postulatami „kobietami” [$t(1;80) = 3,10; p = 0,003$], natomiast w przypadku decyzji wyborczej wobec kandydujących kobiet, byli bardziej chętni zagłosować na kandydatkę z programem „kobietym” niż „męskim” [$t(1;88) = -3,61; p = 0,001$]. W przypadku programu wyborczego o typie „męskim” badani mężczyźni wyrażali większą chęć oddania głosu na kandydata a nie kandydatkę [$t(1;80) = 4,26; p < 0,001$], zaś w kontekście programu „kobiecego” przejawiali większą skłonność do zagłosowania na kobietę niż mężczyznę [$t(1;84) = -2,61; p = 0,011$].

Z kolei badane kobiety za każdym razem deklarowały większą chęć zagłosowania na kandydujących mężczyzn niż kandydujące kobiety, zarówno gdy uczestniczkom prezentowany był program o cechach „męskich” [$t(1;102) = 4,51; p < 0,001$], jak również program o cechach „kobietych” [$t(1;100) = 3,24; p = 0,002$]. Wyniki ukazały, iż w przypadku badanych kobiet zarówno wobec polityka - mężczyzny jak i wobec polityczki - kobiety, program nie różnicował chęci oddania na nich głosu.

ANEKS 4

Kwestionariusz badawczy – badanie drugie

W aneksie 4. został zaprezentowany kwestionariusz badawczy wykorzystany w badaniu drugim.

KWESTIONARIUSZ

"Badanie postaw społeczno - politycznych"

Jestem doktorantem Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i w ramach rozprawy doktorskiej prowadzę analizę życia politycznego w Polsce. W moich badaniach zajmuję się kwestiami dotyczącymi jakości programów politycznych osób ubiegających się o **mandat poselski** oraz postaw ludzi wobec szeroko rozumianych spraw społecznych. Przedstawiony Panu(i) kwestionariusz ma na celu uzyskanie informacji dotyczących odbioru przez Pana(Panią) programu wyborczego **kandydatki ubiegającej się o stanowisko posłanki na Sejm RP** wraz z informacjami dotyczącymi Pana(i) ustosunkowania się odnośnie kwestii społeczno-politycznych.

Badanie to jest całkowicie anonimowe, proszę jedynie o wypełnienie krótkiej metryczki na dole strony. Udzielone przez Pana(Panią) odpowiedzi będą opracowywane zbiorczo, nie indywidualnie.

Na kolejnej stronie zaprezentowany jest program wyborczy **kobiety ubiegającej się o mandat poselski**. Proszę o zapoznanie się z programem, a następnie o udzielenie odpowiedzi na umieszczone w kwestionariuszu pytania. Ankieta składa się z trzech części, tj. części A, B oraz C. W tym kwestionariuszu nie ma odpowiedzi "dobrych" ani "złych". Wszystkie są tak samo dobre, jeśli są szczerze i zgodne z Pana(i) odczuciami i opiniami.

Z góry dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

Metryczka:

Wiek:.....

Płeć: M / K

Wykształcenie: • podstawowe
 • gimnazjalne
 • średnie
 • wyższe

Wykształcenie ojca: • podstawowe
 • gimnazjalne
 • średnie
 • wyższe

Wykształcenie matki: • podstawowe
 • gimnazjalne
 • średnie
 • wyższe

Zawód/kierunek studiów:.....

Miejsce zamieszkania: • do 50.000 mieszkańców
 • od 50.000 do 100.000 mieszkańców
 • od 100.000 do 500.000 mieszkańców
 • powyżej 500.000 mieszkańców

PROGRAM WYBORCZY KANDYDATKI

Szanowni Państwo,

W najbliższych wyborach samorządowych będę ubiegała się o mandat poselski do sejmiku Rzeczypospolitej Polskiej. Bardzo leży mi na sercu dobro naszego kraju, dlatego podjęłam decyzję o ubieganiu się o tę funkcję, dzięki której będę mogła kształtować przyszłość naszego państwa. Poniżej przedstawiam Państwu najważniejsze cele ujęte w moim programie wyborczym, które chcę realizować jako posłanka w Parlamencie RP:

1. Zwiększenie nakładów finansowych na bezpieczeństwo Państwa, rozumiane jako wzmocnienie obronności kraju przez rozwój militarny.
2. Zapewnienie większego bezpieczeństwa Państwa poprzez zwiększenie nakładów finansowych na Policję, jak również dokonanie reorganizacji tej instytucji.
3. Obniżenie podatków, ze szczególnym uwzględnieniem podatków od drewna opałowego i wyrobów tytoniowych.
4. Ograniczenie korzyści płynących z immunitetów parlamentarnych.
5. Modernizacja Wojska Polskiego.
6. Zwiększenie nakładów na działalność sportową w Polsce.
7. Wspieranie innowacji technologicznych.
8. Praca na rzecz gospodarki morskiej, która obecnie znajduje się w trudnym położeniu.
9. Rozwój infrastruktury drogowej poprzez budowę autostrad oraz dróg szybkiego ruchu.
10. Dbanie o ochronę środowiska.
11. Walka z korupcją, głównie w sferach gospodarczych i politycznych.
12. Modernizacja i rozwój kolei polskiej.

Zdaję sobie sprawę, że przedstawiony przeze mnie zakres programowy jest ambitny. Realizacja każdego z punktów może wiązać się z różnymi przeciwnościami, ale poprzez determinację i wytrwałą pracę zamierzam doprowadzić do wykonania moich założeń.

CZĘŚĆ A

Część pierwsza dotyczy zaprezentowanego programu politycznego. Poniżej znajdują się pytania odnośnie kandydatki i przedstawionych przez nią założeń programowych. Proszę, aby Pan(i) ustosunkował(a) się do każdego z nich, zaznaczając jeden możliwy wariant odpowiedzi.

I. Proszę ocenić następujące aspekty zaprezentowanego programu politycznego korzystając z podanej poniżej skali:

- 1 - zdecydowanie źle
- 2 - źle
- 3 - raczej źle
- 4 - trudno określić
- 5 - raczej dobrze
- 6 - dobrze
- 7 - zdecydowanie dobrze

Aspekt programu	Ocena						
	1	2	3	4	5	6	7
Ogólna ocena programu wyborczego	1	2	3	4	5	6	7
Stopień troski o obywatela	1	2	3	4	5	6	7
Stopień troski o gospodarkę kraju	1	2	3	4	5	6	7
Śmiałość i przebojowość programu	1	2	3	4	5	6	7
Szanse na zrealizowanie programu	1	2	3	4	5	6	7
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	1	2	3	4	5	6	7
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami) publicznymi	1	2	3	4	5	6	7
Rozsądnosc i dojrzałość programu	1	2	3	4	5	6	7
Konkretność założeń programowych	1	2	3	4	5	6	7

II. Proszę ocenić przedstawioną kandydatkę pod kątem wybranych aspektów korzystając z podanej poniżej skali:

- 1 - zdecydowanie małe
- 2 - małe
- 3 - raczej małe
- 4 - trudno określić
- 5 - raczej duże
- 6 - duże
- 7 - zdecydowanie duże

Aspekt	Ocena						
Ogólny poziom kompetencji kandydatki	1	2	3	4	5	6	7
Szansa na otrzymanie mandatu poselskiego przez kandydatkę	1	2	3	4	5	6	7
Szansa na zrobienie kariery politycznej przez kandydatkę	1	2	3	4	5	6	7
Ocena poziomu kompetencji "miękkich" kandydatki (komunikatywność, kreatywność, umiejętność współpracy w zespole, itp.)	1	2	3	4	5	6	7
Ocena poziomu kompetencji "twardych" kandydatki (wiedza, umiejętności, doświadczenie, itp.)	1	2	3	4	5	6	7

III. Proszę o wskazanie według Pana(i) opinii, jak dalece każda z poniższych cech opisuje, lub nie opisuje przedstawioną kandydatkę. Należy skorzystać z poniższej skali:

- 1 - zdecydowanie nie
- 2 - nie
- 3 - raczej nie
- 4 - trudno powiedzieć, trochę tak, trochę nie
- 5 - raczej tak
- 6 - tak
- 7 - zdecydowanie tak

Cecha	Skala						
Sympatyczność	1	2	3	4	5	6	7
Ambitność	1	2	3	4	5	6	7
Życzliwość	1	2	3	4	5	6	7
Pewność siebie	1	2	3	4	5	6	7
Uczciwość	1	2	3	4	5	6	7
Zaradność	1	2	3	4	5	6	7

CZĘŚĆ B

Część druga kwestionariusza dotyczy szeroko rozumianej sfery politycznej i zachowań wyborczych. Proszę, aby ustosunkował(a) się Pan(i) do każdego z pytań, zaznaczając jedną odpowiedź.

I. Czy głosuje Pan(i) w wyborach prezydenckich?

nigdy nie głosuję	zazwyczaj nie głosuję	czasami głosuję, a czasami nie głosuję	zazwyczaj głosuję	zawsze głosuję
-------------------	-----------------------	--	-------------------	----------------

II. Czy głosuje Pan(i) w wyborach parlamentarnych?

nigdy nie głosuję	zazwyczaj nie głosuję	czasami głosuję, a czasami nie głosuję	zazwyczaj głosuję	zawsze głosuję
-------------------	-----------------------	--	-------------------	----------------

III. Czy głosuje Pan(i) w wyborach samorządowych (do rady miasta, rady gminy, itp.)?

nigdy nie głosuję	zazwyczaj nie głosuję	czasami głosuję, a czasami nie głosuję	zazwyczaj głosuję	zawsze głosuję
-------------------	-----------------------	--	-------------------	----------------

IV. Czy głosuje Pan(i) w wyborach do euro-parlamentu?

nigdy nie głosuję	zazwyczaj nie głosuję	czasami głosuję, a czasami nie głosuję	zazwyczaj głosuję	zawsze głosuję
-------------------	-----------------------	--	-------------------	----------------

CZĘŚĆ C

Trzecia część ankiety odnosi się do różnorodnych sytuacji społecznych. Proszę o zaznaczenie wybierając jedną odpowiedź, jakie jest Pana(i) ustosunkowanie się wobec każdej z nich. Należy skorzystać z poniższej skali:

- 1 - zdecydowanie się nie zgadzam
- 2 - nie zgadzam się
- 3 - raczej się nie zgadzam
- 4 - trudno powiedzieć
- 5 - raczej się zgadzam
- 6 - zgadzam się
- 7 - zdecydowanie się zgadzam

Twierdzenie	Ustosunkowanie się						
	1	2	3	4	5	6	7
Niektóre grupy społeczne są po prostu gorsze od innych grup	1	2	3	4	5	6	7
Jeśli chcesz coś osiągnąć, czasami jest to konieczne, żeby użyć siły przeciwko innym grupom	1	2	3	4	5	6	7

Wszystko w porządku, jeśli pewne grupy mają więcej szans w życiu niż inne	1	2	3	4	5	6	7
Aby iść do przodu, czasami jest konieczne czynić to kosztem innych grup	1	2	3	4	5	6	7
Gdyby niektóre grupy pilnowały swego miejsca, mielibyśmy mniej problemów	1	2	3	4	5	6	7
Prawdopodobnie to dobrze, że pewne grupy są na górze, a inne na dole	1	2	3	4	5	6	7
Gorsze grupy powinny zostać tam, gdzie są	1	2	3	4	5	6	7
Czasami niektóre grupy powinny być trzymane tam, gdzie ich miejsca	1	2	3	4	5	6	7
Byłoby dobrze, gdyby grupy były sobie równe	1	2	3	4	5	6	7
Równość grup jest naszym ideałem	1	2	3	4	5	6	7
Wszystkim grupom społecznym powinna być dana równość szans	1	2	3	4	5	6	7
Powinno się uczynić wszystko, co się da, aby wyrównać warunki życia wszystkich grup społecznych	1	2	3	4	5	6	7
Należy dążyć do równości społecznej	1	2	3	4	5	6	7
Mielibyśmy mniej problemów, gdybyśmy bardziej traktowali ludzi jako równych	1	2	3	4	5	6	7
Powinniśmy dążyć do takiego wyrównania płac, jak tylko można	1	2	3	4	5	6	7
W społeczeństwie żadna grupa nie może dominować	1	2	3	4	5	6	7
Świat jest miejscem bezwzględnej i nieludzkiej rywalizacji ekonomicznej	1	2	3	4	5	6	7
Pomimo tego, że dużo mówi się o "przestępczości na ulicach", prawdopodobnie obecnie nie ma jej więcej niż w przeszłości	1	2	3	4	5	6	7
Na świecie nie ma równości – silniejsi zawsze mają więcej, a słabsi mniej	1	2	3	4	5	6	7
Moje doświadczenie i wiedza mówi mi, że świat społeczny, w którym żyjemy, jest niebezpiecznym i nieprzewidywalnym miejscem, gdzie wartości i sposób życia porządnym ludzi są zagrożone przez postępowanie złych ludzi	1	2	3	4	5	6	7
W walce o dostęp do dóbr ludzie tak ze sobą konkurują, że są gotowi poświęcić przyjaźń	1	2	3	4	5	6	7
Z każdym dniem społeczeństwo staje się coraz bardziej bezprawne i bestialskie, a więc prawdopodobieństwo bycia obrabowanym, napadniętym lub nawet zabitym rośnie	1	2	3	4	5	6	7

Społeczeństwo, w którym żyjemy, oparte jest na niesamolubnej współpracy, dzieleniu się i pomaganiu innym ludziom	1	2	3	4	5	6	7
Jeżeli postępujemy rozważnie, nic z tego nam się nie stanie, bo żyjemy we w miarę bezpiecznym świecie	1	2	3	4	5	6	7
Rywalizacja jest podstawowym rodzajem wzajemnych relacji między ludźmi	1	2	3	4	5	6	7
W naszym społeczeństwie jest wielu niebezpiecznych ludzi, którzy gotowi są zaatakować kogoś z czystej złośliwości, bez żadnego powodu	1	2	3	4	5	6	7
Życiem rządzi zasada „wygrywa ten, kto ma władzę i pieniądze”	1	2	3	4	5	6	7
Moja wiedza i doświadczenie mówią mi, że świat społeczny, w którym żyjemy jest bezpiecznym i stabilnym miejscem, w którym ludzie są z gruntu dobrzy	1	2	3	4	5	6	7
Każdy mężczyzna powinien mieć partnerkę, którą adoruje.	1	2	3	4	5	6	7
Wychowywanie dzieci daje kobiecie największe poczucie spełnienia.	1	2	3	4	5	6	7
Mężczyzna nie jest całością bez kobiety.	1	2	3	4	5	6	7
Kobiety są miłe dla mężczyzn tylko wówczas, gdy czegoś od nich chcą.	1	2	3	4	5	6	7
Kobiety zawsze podkreślają, jak bardzo poświęcają się dla innych.	1	2	3	4	5	6	7
Z chwilą, gdy kobieta zdobędzie już mężczyznę, zazwyczaj próbuje trzymać go „krótko”.	1	2	3	4	5	6	7
Mężczyzna powinien być gotowy poświęcić własne dobro, by zapewnić utrzymanie bliskim kobietom.	1	2	3	4	5	6	7
Bez względu na swoje osiągnięcia zawodowe, mężczyzna nie jest całością bez miłości kobiety.	1	2	3	4	5	6	7
Kobieta nie powinna się poświęcać się karierze, jeżeli z tego powodu mogłyby ucierpieć jej dzieci.	1	2	3	4	5	6	7
Większość kobiet nie docenia w pełni tego, co robią dla nich mężczyźni.	1	2	3	4	5	6	7
Dobra żona powinna być stawiana na piedestale przez swojego męża.	1	2	3	4	5	6	7
Kobiety wyolbrzymiają problemy, które mają w pracy.	1	2	3	4	5	6	7
Kobietom w awansie bardziej pomaga uroda niż fachowa wiedza.	1	2	3	4	5	6	7
Przejmując kontrolę nad mężczyznami, kobiety dążą do zdobycia władzy.	1	2	3	4	5	6	7

Kobiety powinny być wielbione i chronione przez mężczyzn.	1	2	3	4	5	6	7
Kobiety domagają się od mężczyzn adoracji, ale same nie są skłonne do poświęceń.	1	2	3	4	5	6	7
W porównaniu z mężczyznami, kobiety mają bardziej wyrafinowany gust i poczucie dobrego smaku.	1	2	3	4	5	6	7
Kiedy kobiety przegrywają z mężczyznami w uczciwej rywalizacji, zwykle narzekają, że są dyskryminowane.	1	2	3	4	5	6	7
Prawdziwa kobieta zawsze wygląda nienagannie.	1	2	3	4	5	6	7
Kwintesencją kobiecości jest schludny i zadbany wygląd.	1	2	3	4	5	6	7
Kobieta nie powinna dopuścić do tego, aby jej mężczyzna wyglądał na zaniedbanego.	1	2	3	4	5	6	7
Kobiety wtrącają się w prywatne sprawy innych, pod pretekstem pomocy.	1	2	3	4	5	6	7
Kobiety są bardziej wrażliwe na cierpienia innych niż mężczyźni.	1	2	3	4	5	6	7
Najważniejszą rolą kobiety jest bycie matką.	1	2	3	4	5	6	7
W porównaniu z mężczyznami kobiety wydają się mieć większą wrażliwość moralną.	1	2	3	4	5	6	7
Katolicyzm powinien być w Polsce religią państwową	1	2	3	4	5	6	7
Wartości chrześcijańskie powinny być w Polsce szczególnie chronione	1	2	3	4	5	6	7
Życie publiczne w Polsce powinno przebiegać zgodnie ze wskazaniami społecznej nauki Kościoła	1	2	3	4	5	6	7
Polska powinna być przede wszystkim dla Polaków	1	2	3	4	5	6	7
Życie poczęte powinno podlegać bezwzględnej ochronie prawnej	1	2	3	4	5	6	7
Prawo powinno dopuszczać przerywanie ciąży z powodu złej sytuacji życiowej kobiety	1	2	3	4	5	6	7
Polska powinna być krajem bardziej katolickim	1	2	3	4	5	6	7
Polska powinna bronić się przed zalewem wzorców obcych naszej kulturze narodowej	1	2	3	4	5	6	7
Polska powinna wprowadzić ograniczenia dla obcokrajowców przybywających z Zachodu	1	2	3	4	5	6	7

Dziękuję za wypełnienie kwestionariusza.

ANEKS 5

W Aneksie 5. przedstawiono szczegółowe analizy statystyczne wyników otrzymanych w badaniu drugim.

Poniżej przedstawiono analizę korelacji zmiennych wyjaśnianych i poglądami politycznymi (kulturowymi i ekonomicznymi) osoby badanej.

Tabela 43. Korelacje r-Pearsona pomiędzy poszczególnymi zmiennymi programu wyborczego a podskalami Kwestionariusza Przekonań Politycznych.

zmienna	Fundamentalizm religijny	Ksenofobia	Akceptacja kapitalizmu	Anty-interwencjonizm państwowy	Przekonania kulturowe	Przekonania ekonomiczne
Ogólna ocena programu	- 0,33***	- 0,11	0,24***	0,13*	- 0,23***	0,24***
Troska o obywatela	- 0,18**	- 0,06	0,14*	0,12	- 0,13*	0,16**
Troska o gospodarkę	- 0,38***	- 0,17**	0,06	0,24***	- 0,30***	0,19**
Przebojowość i śmiałość programu	- 0,37***	- 0,16**	0,03	0,13*	- 0,29***	0,10
Szansa na realizację programu	- 0,36***	- 0,13*	0,04	0,10	- 0,27***	0,09
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	- 0,36***	- 0,21***	0,05	0,16*	- 0,31***	0,14*
Nastawienie na współpracę z instytucjami (podmiotami)	- 0,48***	- 0,32***	0,09	0,16	- 0,44***	0,11
Rozsądnosc i dojrzałość programu	- 0,40***	- 0,18**	0,08	0,11	- 0,32***	0,13*
Konkretnosc programu	- 0,52***	- 0,28***	0,13*	0,23***	- 0,44***	0,23***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Powyższe wyniki wskazują, iż oceny programu wyborczego były skorelowane przede wszystkim z itemami będącymi składowymi przekonań kulturowych (światopoglądowych), natomiast poglądy ekonomiczne rzadziej korelowały z opiniami względem programu.

Tabela 44. Korelacje r-Pearsona pomiędzy poszczególnymi zmiennymi kompetencji kandydatki i jej przewidywanej przyszłości politycznej a podskalami Kwestionariusza Przekonań Politycznych.

zmienna	Fundamentalizm religijny	Ksenofobia	Akceptacja kapitalizmu	Anty-interwencjonizm państwowy	Przekonania kulturowe	Przekonania ekonomiczne
Ogólna ocena kompetencji kandydatki	- 0,46***	- 0,27***	0,01	0,08	- 0,40***	0,06
Kompetencje miękkie	- 0,29***	- 0,04	0,05	0,01	- 0,18**	0,03
Kompetencje twarde	- 0,38***	- 0,19**	0,09	0,11	- 0,31***	0,13*
Średnia ocena kandydatki	- 0,45***	- 0,15*	0,06	0,08	- 0,33***	0,09
Szansa na otrzymanie mandatu	- 0,41***	- 0,08	0,09	0,10	- 0,26***	0,13*
Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,37***	- 0,07	0,03	0,04	- 0,24***	0,04

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Otrzymane rezultaty ukazały analogiczną korelację jak poprzednio, czyli oceny dotyczące kompetencji i przewidywanej przyszłości politycznej kandydatki korelowały głównie z itemami wchodzącymi w skład przekonań kulturowych, a nie ekonomicznych.

Tabela 45. Korelacje r-Pearsona pomiędzy poszczególnymi zmiennymi cech a podskalami Kwestionariusza Przekonań Politycznych.

zmienna	Fundamentalizm religijny	Ksenofobia	Akceptacja kapitalizmu	Anty-interwencjonizm państwowy	Przekonania kulturowe	Przekonania ekonomiczne
Sympatyczność	- 0,10	- 0,19**	- 0,01	0,04	- 0,16*	0,02
Życzliwość	0,00	- 0,15*	0,01	- 0,03	- 0,08	- 0,01
Uczciwość	- 0,03	0,02	- 0,03	- 0,01	- 0,01	- 0,08
Ambicja	- 0,39***	- 0,29***	0,06	0,08	- 0,37***	0,09
Pewność siebie	- 0,21***	- 0,03	- 0,07	- 0,01	- 0,13*	0,09

Zaradność	- 0,33***	- 0,07	0,00	0,02	- 0,22***	0,01
-----------	-----------	--------	------	------	-----------	------

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Odpowiedzi badanych dotyczące oceny poziomu poszczególnych cech również bazowały na wcześniejszym schemacie korelacyjnym. Itemy światopoglądowe jako jedyne okazały się korelować z opiniami respondentów.

Tabela 46. Istotne wyniki korelacji podskali antyinterwencjonizmu państwowego ze zmiennymi zależnymi – odpowiedzi badanych mężczyzn.

Zmienna	Antyinterwencjonizm państwowy	
	r-Pearsona	p
Troska o gospodarkę	0,32	0,001
Przebojowość i śmiałość programu	0,20	0,041
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	0,25	0,009
Nastawienie na współpracę z instytucjami (podmiotami)	0,20	0,034
Ogólna ocena kompetencji osoby kandydatki	0,27	0,004
Kompetencje miękkie	0,24	0,013
Kompetencje twarde	0,31	0,001

Następne analizy związane były z korelacjami pomiędzy zmiennymi wyjaśnianymi a zmienną wyjaśniającą: orientacja na dominację społeczną.

Tabela 47. Istotne wyniki korelacji skali SDO ze zmiennymi zależnymi – odpowiedzi badanych mężczyzn.

Zmienna	Skala Orientacji na dominację społeczną	
	r-Pearsona	p
Troska o gospodarkę	- 0,23	0,015
Szansa na realizację programu	- 0,25	0,008
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	- 0,21	0,024
Nastawienie na współpracę z instytucjami (podmiotami)	- 0,22	0,022
Rozsądnosc i dojrzałość programu	- 0,21	0,029
Ogólna ocena kompetencji osoby kandydatki	- 0,22	0,018
Szansa na otrzymanie mandatu	- 0,22	0,018

Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,26	0,007
Kompetencje twarde kandydatki	- 0,22	0,021
Pewność siebie	- 0,33	< 0,001
Zaradność	- 0,24	0,010
Sprawczość	- 0,28	0,003

Dalsza analiza testowała korelacje pomiędzy zmiennymi wyjaśnianymi a zmienną wyjaśniającą: przekonanie o bezpieczeństwie świata.

Tabela 48. Istotne wyniki korelacji r-Pearsona Skali Rywalizacyjnego Świata oraz Skali Niebezpiecznego Świata ze zmiennymi zależnymi

Zmienna	Skala	Skala
	Rywalizacyjnego Świata	Niebezpiecznego Świata
Ogólna ocena programu wyborczego	- 0,18**	- 0,13*
Troska o obywatela	- 0,14*	- 0,08
Troska o gospodarkę	- 0,15*	- 0,09
Przebojowość i śmiałość programu	- 0,06	- 0,13*
Szansa na realizację programu	- 0,03	- 0,15*
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	- 0,12	- 0,17**
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami)	- 0,12	- 0,16**
Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,01	- 0,18**
Szanse na otrzymanie mandatu	- 0,08	- 0,18**
Kompetencje miękkie	- 0,02	- 0,14*

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Dalsza eksploracja korelacyjna uwzględniająca podział badanych ze względu na płeć ujawniła pewne różnice pomiędzy respondentami a respondentkami. Odpowiedzi mężczyzn w żadnym aspekcie dotyczącym kandydatki (ani związanymi z programem wyborczym, kompetencjami, postrzeganiem cech, potencjalnym oddaniem głosu) nie były skorelowane z postrzeganiem świata jako miejsce rywalizacyjne. W przypadku postrzegania świata jako miejsce niebezpieczne korelacje pojawiły się w przypadku trzech zmiennych dotyczących programu, tj. szansa na realizację programu ($r = - 0,20$; $p = 0,035$), stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela ($r = - 0,30$; $p = 0,002$) oraz nastawienie na współpracę z instytucjami ($r = - 0,26$; $p = 0,007$), a także zmiennymi dotyczącymi przyszłości kandydatki,

czyli oceny szans na otrzymanie mandatu poselskiego ($r = -0,20$; $p = 0,033$) oraz szans na zrobienie kariery politycznej ($r = -0,22$; $p = 0,018$).

Tabela 49. Istotne wyniki korelacji r-Pearsona Skali Rywalizacyjnego Świata oraz Skali Niebezpiecznego Świata ze zmiennymi zależnymi w odpowiedziach kobiet

Zmienna	Skala	Skala
	Rywalizacyjnego Świata	Niebezpiecznego Świata
Ogólna ocena programu wyborczego	- 0,23**	- 0,11
Troska o obywatela	- 0,26**	- 0,08
Troska o gospodarkę	- 0,30***	- 0,07
Nastawienie na współpracę z podmiotami (instytucjami)	- 0,18*	- 0,10
Średnia ocena programu	- 0,19*	- 0,11
Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,12	- 0,17*
Szansę na otrzymanie mandatu	- 0,24**	- 0,18*
Kompetencje miękkie	- 0,02	- 0,14*
Zaradność	- 0,19*	0,00
Sprawczość	- 0,17*	0,01
Potencjalne oddanie głosu	- 0,17*	- 0,21*

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

W dalszej części przeprowadzono analizę korelacyjną pomiędzy zmiennymi wyjaśnianymi a zmienną wyjaśniającą: seksizm.

Tabela 50. Istotne statystycznie korelacje r-Pearsona seksizmu dobrotliwego (średnia arytmetyczna podskal seksizmu dobrotliwego) i seksizmu wrogiego ze zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi) w odpowiedziach badanych mężczyzn – M oraz kobiet - K

Zmienna	Seksizm dobrotliwy		Seksizm wrogi	
	M	K	M	K
Ogólna ocena programu wyborczego	- 0,15	- 0,43***	- 0,04	- 0,25**
Troska o gospodarkę	- 0,47***	0,02	- 0,48***	- 0,24**
Przebojowość i śmiałość programu	- 0,27**	- 0,54***	- 0,06	- 0,34***
Szansa na realizację programu	- 0,11	- 0,29***	0,12	- 0,49***
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	- 0,38***	- 0,27**	0,05	- 0,31***
Nastawienie na współpracę z instytucjami (podmiotami)	- 0,43***	- 0,40***	0,07	- 0,35***

Rozsądnosc i dojrzałość programu	- 0,33***	- 0,51***	0,21*	- 0,32***
Konkretnosc programu	- 0,43***	- 0,52***	- 0,01	- 0,42***
Ogólna ocena kompetencji osoby kandydatki	- 0,33***	- 0,56***	0,08	- 0,50***
Kompetencje miękkie	- 0,25**	- 0,36***	- 0,01	- 0,08
Kompetencje twarde	- 0,39***	- 0,54***	- 0,09	- 0,45***
Szansa na otrzymanie mandatu	- 0,19*	- 0,47***	0,06	- 0,39***
Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,25**	- 0,48***	- 0,01	- 0,40***
Ambitność	- 0,44***	- 0,48***	- 0,07	- 0,41***
Pewność siebie	- 0,24*	- 0,51***	0,17	- 0,32***
Zaradność	- 0,31***	- 0,49***	0,26**	- 0,23**
Sprawczość	- 0,39***	- 0,56***	0,11	- 0,37***
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,39***	- 0,52***	- 0,06	- 0,42***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Przeprowadzona została analiza korelacyjna poszczególnych podskal seksizmu dobrotliwego, oddzielnie dla badanych mężczyzn i kobiet. Otrzymane wyniki udokumentowały, iż w przypadku każdej z podskal seksizmu można odnaleźć korelacje z poszczególnymi opiniami dotyczącymi atrybutów kandydatki. Warto zaznaczyć, iż korelacje częściej występowały u badanych kobiet niż badanych mężczyzn.

Tabela 51. Korelacje r-Pearsona podskal seksizmu ze zmiennymi zależnymi dobrotliwego w odpowiedziach mężczyzn

Zmienna	Opiekuńczy paternalizm	Związek międzyplciowy (heteroseksualizm)	Komplementarne różnice międzyplciowe	Macierzyństwo	Oczekiwania estetyczne
Ogólna ocena programu	- 0,13	- 0,10	- 0,16	- 0,16	- 0,04
Troska o obywatela	- 0,08	- 0,17	- 0,09	- 0,17	- 0,04
Troska o gospodarke	- 0,46***	- 0,26**	- 0,48***	- 0,35***	- 0,25**
Przebojowość i śmiałość programu	- 0,19*	- 0,11	- 0,32***	- 0,14	- 0,28**
Szans na realizację programu	0,02	- 0,19*	- 0,09	0,09	- 0,25**
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	- 0,39***	- 0,33***	- 0,37***	- 0,18	- 0,17

Nastawienie na współpracę z podmiotami	- 0,31***	- 0,37***	- 0,44***	- 0,25**	- 0,24**
Rozsądnosc i dojrzałość programu	- 0,16	- 0,34***	- 0,30**	- 0,12	- 0,31***
Konkretnosc programu	- 0,36***	- 0,31***	- 0,43***	- 0,25**	- 0,26**
Ogólna ocena kompetencji kandydatki	- 0,30**	- 0,28**	- 0,26**	- 0,25**	- 0,14
Kompetencje miękkie	- 0,15	- 0,15	- 0,29**	- 0,23*	- 0,11
Kompetencje twarde	- 0,43***	- 0,31***	- 0,30***	- 0,43***	- 0,03
Szansę na otrzymanie mandatu poselskiego	- 0,14	- 0,16	- 0,20*	- 0,22*	0,01
Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,17	- 0,22*	- 0,33***	- 0,19*	- 0,07
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,39***	- 0,32***	- 0,29**	- 0,32***	- 0,16

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tabela 52. Korelacje r-Pearsona podskal seksizmu ze zmiennymi zależnymi dobroliwego w odpowiedziach kobiet

Zmienna	Opiekuńczy paternalizm	Związek międzyplciowy (heteroseksualizm)	Komplementarne różnice międzyplciowe	Macierzyństwo	Oczekiwania estetyczne
Ogólna ocena programu	- 0,39***	- 0,36***	- 0,29***	- 0,31***	- 0,37***
Troska o obywatela	- 0,19*	- 0,12	- 0,07	- 0,12	- 0,16
Troska o gospodarke	- 0,37***	- 0,37***	- 0,26**	- 0,40***	- 0,50***
Przebojowosc i śmiałość programu	- 0,49***	- 0,39***	- 0,36***	- 0,39***	- 0,54***
Szansę na realizację programu	- 0,39***	- 0,15	- 0,20*	- 0,14	- 0,31***
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	- 0,35***	- 0,24**	- 0,03	- 0,21*	- 0,24**
Nastawienie na współpracę z podmiotami	- 0,42***	- 0,34***	- 0,21*	- 0,30***	- 0,34***

Rozsądnosc i dojrzałość programu	- 0,47***	- 0,46***	- 0,32***	- 0,35***	- 0,46***
Konkretnosc programu	- 0,44***	- 0,44***	- 0,38***	- 0,33***	- 0,51***
Ogólna ocena kompetencji kandydatki	- 0,56***	- 0,46***	- 0,22*	- 0,49***	- 0,50***
Kompetencje miękkie	- 0,32***	- 0,34***	- 0,06	- 0,40***	- 0,29***
Kompetencje twarde	- 0,46***	- 0,39***	- 0,14	- 0,59***	- 0,52***
Ocena kompetencji kandydatki	- 0,56***	- 0,44***	- 0,18*	- 0,55***	- 0,50***
Szansy na otrzymanie mandatu poselskiego	- 0,56***	- 0,32***	- 0,16	- 0,44***	- 0,40***
Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,46***	- 0,35***	- 0,18*	- 0,40***	- 0,40***
Potencjalne oddanie głosu na kandydatkę	- 0,45***	- 0,34***	- 0,33***	- 0,46***	- 0,49***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Udokumentowane zostały także istotne korelacje pomiędzy seksizmem dobrotliwym a postrzeganymi cechami sprawczymi (i sprawczością) kandydatki. Dostrzeżono związek pomiędzy podskalami seksizmu dobrotliwego a postrzeganą ambitnością, pewnością siebie, zaradnością oraz sprawczością. Korelacje nie ujawniły się w przypadku cech wspólnotowych – zarówno w kontekście ogólnej populacji badanych, jak również w odrębnych ujęciach badanych mężczyzn i kobiet.

Tabela 53. Istotne korelacje r-Pearsona podskal seksizmu dobrotliwego ze zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi) w odpowiedziach mężczyzn

Zmienna	Opiekuńczy paternalizm	Związek międzyplciowy (heteroseksualizm)	Komplementarne różnice międzyplciowe	Macierzyństwo	Oczekiwania estetyczne
Ambitność	- 0,36***	- 0,31***	- 0,46***	- 0,41***	- 0,12
Pewność siebie	- 0,22*	- 0,10	- 0,33***	- 0,20*	- 0,05
Zaradność	- 0,31***	- 0,27**	- 0,27**	- 0,24*	- 0,07
Sprawczość	- 0,35***	- 0,26**	- 0,42***	- 0,34***	- 0,09

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tabela 54. Istotne korelacje r-Pearsona podskal seksizmu dobrotliwego ze zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi) w odpowiedziach kobiet

Zmienna	Opiekuńczy paternalizm	Związek międzyplciowy (heteroseksualizm)	Komplementarne różnice międzyplciowe	Macierzyństwo	Oczekiwania estetyczne
Ambitność	- 0,44***	- 0,40***	- 0,15	- 0,45***	- 0,46***
Pewność siebie	- 0,42***	- 0,35***	- 0,28***	- 0,44***	- 0,55***
Zaradność	- 0,43***	- 0,31***	- 0,11	- 0,57***	- 0,49***
Sprawczość	- 0,49***	- 0,40***	- 0,20*	- 0,55***	- 0,57***

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Kolejne etapy analizy statystycznej objęły korelacje pomiędzy zmiennymi wyjaśnianymi a czynnikami socjoemograficznymi osoby badanej.

Tabela 55. Istotne wyniki korelacji r-Pearsona między wiekiem osoby badanej a zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi).

Zmienna	wiek osoby badanej	
	r-Pearsona	p
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	- 0,14	0,027
Nastawienie na współpracę z instytucjami (podmiotami)	- 0,18	0,006
Szansa na zrobienie kariery politycznej	- 0,15	0,023
Życzliwość	- 0,14	0,025
Uczciwość	- 0,17	0,008
Wspólnotowość	- 0,16	0,014
Potencjalne oddanie głosu	- 0,16	0,013

W dalszej analizie podzielono grupę badanych na dwie podgrupy uwzględniające płeć respondentów. W przypadku badanych mężczyzn dostrzeżono istnienie negatywnych korelacji między ich wiekiem a ocenami dotyczącymi niektórych aspektów programu, tj. troski o gospodarkę ($r = - 0,26$; $p = 0,006$), stopnia zadbania o bezpieczeństwo obywatela ($r = - 0,23$; $p = 0,014$) oraz nastawienia na współpracę ($r = - 0,23$; $p = 0,017$). Analogiczne korelacje pojawiły się także w kontekście oceny wobec ambitności kandydatki ($r = - 0,30$; $p = 0,001$), jej uczciwości ($r = - 0,32$; $p = 0,001$), a także ogólnie poziomu cech sprawczych ($r = - 0,23$; $p = 0,014$) i wspólnotowych ($r = - 0,20$; $p = 0,038$). Jednocześnie im młodsi byli badani

mężczyźni, tym wykazywali większą chęć oddania głosu wyborczego na kandydatkę ($r = -0,27$; $p = 0,005$).

W przypadku respondentek dostrzeżono jedną pozytywną korelację między wiekiem osoby badanej a oceną dotyczącą programu wyborczego w aspekcie troski o gospodarkę ($r = 0,33$; $p < 0,000$). W kontekście opinii względem cech kandydatki pojawiła się pozytywna korelacja między wiekiem a postrzeganym poziomem pewności siebie ($r = 0,22$; $p = 0,013$) oraz negatywna korelacja wobec życzliwości ($r = -0,19$; $p = 0,024$).

W dalszej części zbadano odpowiedzi całej puli respondentów. Ukazane zostało istnienie jedynie dwóch pozytywnych korelacji między wielkością miejsca zamieszkania a odbiorem programu wyborczego w aspektach troski o obywatela ($r = 0,13$; $p = 0,043$) oraz stopnia zadbania o jego bezpieczeństwo ($r = 0,17$; $p = 0,009$). W kolejnej analizie dokonano segregacji grupy badawczej pod kątem płci respondenta. Otrzymane wyniki udokumentowały, że w przypadku badanych mężczyzn wystąpiły liczne korelacje pomiędzy wielkością miejsca zamieszkania a ocenami kandydatki (Tabela 56). Wielkość miejsca zamieszkania okazała się korelować z czterema itemami związanymi z programem wyborczym (ogólna ocena programu, troska o gospodarkę, szansa na realizację programu, rozsądność i dojrzałość programu), dwoma itemami dotyczącymi kompetencji (kompetencje ogólne oraz twarde), postrzeganiem u kandydatki ambitności, zaradności oraz sprawczości, a także potencjalnym oddaniem głosu wyborczego.

Tabela 56. Istotne wyniki korelacji r-Pearsona między wielkością miejsca zamieszkania a zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi) – odpowiedzi badanych mężczyzn.

Zmienna	wielkość miejsca zamieszkania osoby badanej	
	r-Pearsona	p
Ogólna ocena programu wyborczego	0,26	0,006
Troska o gospodarkę	0,22	0,019
Szansa na realizację programu	0,19	0,050
Rozsądność i dojrzałość programu	0,21	0,027
Ogólna ocena kompetencji osoby kandydatki	0,26	0,006
Poziom kompetencji twardych	0,24	0,012
Ambitność	0,19	0,043
Zaradność	0,25	0,008
Sprawczość	0,23	0,014
Potencjalne oddanie głosu	0,26	0,006

W przypadku badanych kobiet nie ujawniła się żadna korelacja między wielkością miejsca zamieszkania a odbiorem kandydatki na urząd polityczny.

Przeprowadzona została analiza korelacji pomiędzy poziomem edukacji (własnej, ojca, matki) a ocenami wydawanymi względem kandydatki.. Jak ukazały wyniki, część zmiennych zależnych korelowała przede wszystkim z poziomem edukacji matki oraz edukacją własną. W przypadku poziomu edukacji ojca nie wystąpiły istotne korelacje.

Tabela 57. Istotne korelacje r-Pearsona między poziomem edukacji a zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi)

Zmienna	Poziom edukacji		
	własnej	ojca	matki
Troska o gospodarke	0,13*	- 0,06	- 0,03
Przebojowość i śmiałość programu	0,15*	0,04	0,06
Szansa na realizację programu	0,07	- 0,07	0,13*
Rozsądnosc i dojrzałość programu	0,12	0,09	0,13*
Konkretnosc programu	0,16*	0,11	0,19**
Ogólna ocena poziomu kompetencji kandydatki	0,09	0,02	0,20**
Poziom kompetencji twardych	0,11	0,08	0,21***
Szansa na otrzymanie mandatu poselskiego	0,12	0,10	0,23***
Szansa na zrobienie kariery politycznej	0,16*	0,10	0,23***
Ambitność	0,22***	- 0,07	0,13*
Zaradność	0,14*	0,03	0,16*
Sprawczość	0,16*	- 0,02	0,14*
Potencjalne oddanie głosu	0,11	< 0,01	0,15*

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Powyższe analizy korelacyjne przeprowadzono również z uwzględnieniem podziału na płeć osób badanych. Podobnie jak wcześniej – poziom edukacji matki okazał się najczęściej korelować ze zmiennymi zależnymi, szczególnie w przypadku męskich respondentów.

Tabela 58. Istotne korelacje *r*-Pearsona między poziomem edukacji a zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi) w odpowiedziach mężczyzn

Zmienna	Poziom edukacji		
	własnej	ojca	matki
Przebojowość i śmiałość programu	0,19*	0,11	0,05
Szansa na realizację programu	0,18	0,06	0,22*
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	0,24*	- 0,15	- 0,03
Nastawienie na współpracę z instytucjami	0,22*	0,06	0,15
Rozsądnosc i dojrzałość programu	0,18	0,22*	0,27**
Konkretność programu	0,23*	0,18	0,27**
Ogólna ocena poziomu kompetencji kandydatki	0,08	0,18	0,35***
Poziom kompetencji twardych	0,09	0,17	0,27**
Szansa na otrzymanie mandatu poselskiego	0,12	0,13	0,22*
Szansa na zrobienie kariery politycznej	0,21*	0,08	0,15
Ambitność	0,31***	- 0,09	0,07
Zaradność	0,20*	0,06	0,17
Sprawczość	0,25**	0,01	0,14
Potencjalne oddanie głosu	0,15	0,16	0,26**

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

Tabela 59. Istotne korelacje *r*-Pearsona między poziomem edukacji a zmiennymi zależnymi (wyjaśnianymi) w odpowiedziach kobiet

Zmienna	Poziom edukacji		
	własnej	ojca	matki
Szansa na realizację programu	- 0,04	- 0,19*	0,04
Stopień zadbania o bezpieczeństwo obywatela	< 0,01	0,03	0,21*
Szansa na otrzymanie mandatu poselskiego	0,09	0,07	0,21*
Szansa na zrobienie kariery politycznej	0,09	0,12	0,28**
Ambitność	0,12	- 0,06	0,17*
Uczciwość	0,20*	0,11	0,09
Wspólnotowość	0,18*	0,08	0,12

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$

W ramach analizy sprawdzono występowanie korelacji pomiędzy płcią osób badanych a wydawanymi opiniami względem kandydatki.

Badane kobiety wyżej niż badani mężczyźni oceniali pretendentkę do urzędu politycznego w następujących atrybutach: ogólny poziom kompetencji kandydatki ($r = 0,17$; $p = 0,009$), kompetencje twarde kandydatki ($r = 0,24$; $p < 0,001$), szansa na otrzymanie mandatu ($r = 0,16$; $p = 0,014$) oraz szansa na zrobienie kariery politycznej ($r = 0,15$; $p = 0,016$). W przypadku ocen poziomu cech – opinie kobiet w porównaniu do męskich częściej korelowały pozytywnie z poziomem pewności siebie ($r = 0,13$; $p = 0,044$), zaradności ($r = 0,21$; $p = 0,001$) oraz poziomem cech sprawczych ($r = 0,14$; $p = 0,026$). W pozostałych ocenach atrybutów dotyczących programu wyborczego, kompetencji kandydatki, jej cech oraz chęci oddania potencjalnego głosu wyborczego nie dostrzeżono korelacji z płcią respondentów.